

Ett delat Norrland – på väg mot regioner?

Anders Lidström (red)

Ett delat Norrland

– på väg mot regioner?

Anders Lidström (red)

Distribution:
Statsvetenskapliga institutionen
Umeå universitet
901 87 Umeå

Statsvetenskapliga institutionen
Umeå universitet

Forskningsrapporter i statsvetenskap vid Umeå universitet, 2012:1
ISSN 0349-0831
ISBN 978-91-7459-375-4

© Resp kapitelförfattare 2012
Copyright omslagsbild © Håkan Hjort (fjäll), Nils-Johan Norenlin (skog) och
Tomas Johansson (stad).

Tryckt av: Davidsons Tryckeri AB, Växjö

Ett delat Norrland

– på väg mot regioner?

Anders Lidström (red)

Innehåll

Bokens författare

1. Ett delat Norrland – på tvären och längden.....	1
Anders Lidström	
2. Regionfrågan i de fyra nordligaste länen	11
Katarina Roos	
3. Den ljumma regionopinionen	49
Anders Lidström	
4. Demokrati och förtroende i norra Sverige	63
Katarina Roos	
5. Det röda Norrland och det blå Sverige	85
Magnus Blomgren	
6. Landstingsval och andra val	105
Anders Lidström	
7. Det norrländska medielandskapet	115
Lars Nord	
8. Hemma i Norrland – om identitet och samhörighet med andra	127
Kerstin Westin	
9. Dela lika – från praktik till logistik.....	139
Malin Rönnblom och Christine Hudson	
10. Fritidsaktiviteter i Norrland – en fråga om stad och land?	149
Dieter K. Müller	
11. Uppfattningar om att leva och bo i norr	161
Ulf Wiberg och Tommy Lind	
12. Norrlänningarnas framtidsperspektiv.....	175
Ulf Wiberg	
13. Kvinnor och män i den regionala utvecklingen.....	185
Christine Hudson och Malin Rönnblom	
14. Norrland och de globala utmaningarna	195
Nils-Gustav Lundgren	
15. Norrland – både enhetligt och delat.....	217
Anders Lidström och Kerstin Westin	
Enkätundersökningens genomförande.....	223
Bilaga 1: Territoriella indelningar i analyserna	229
Bilaga 2: Enkäten	231

Bokens författare

Magnus Blomgren, fil dr i statsvetenskap vid statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet. Forskar om partier och politiska institutioner i Sverige och i EU.

Christine Hudson, docent i statsvetenskap vid statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet. Forskar om urban och regional governance och policy särskilt från ett genusperspektiv.

Anders Lidström, professor i statsvetenskap vid statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet. Projektets ledare. Forskar om lokal, regional och urban politik och förvaltning, både i Sverige och i ett jämförande perspektiv.

Tommy Lind, doktorand vid institutionen för geografi och ekonomisk historia, Umeå universitet. Forskar om små kommuners utmaningar och möjligheter i Sverige, Norge och Finland.

Nils-Gustav Lundgren, professor i ekonomisk historia vid institutionen för industriell ekonomi och samhällsvetenskap, Luleå tekniska universitet samt vid CERUM, Centrum för regionalvetenskap, Umeå universitet. Har främst forskat om institutionella och tekniska förändringars betydelse för långsiktig ekonomisk utveckling, såväl ur ett regionalt, nationellt som internationellt perspektiv.

Dieter K. Müller, professor i kulturgeografi vid institutionen för geografi och ekonomisk historia, Umeå universitet. Forskar om turism, mobilitet, landsbygd och regional utveckling i synnerhet i nordliga områden.

Lars Nord, professor i medie- och kommunikationsvetenskap vid demokratiinstitutet DEMICOM, Mittuniversitetet, Sundsvall. Forskar om journalistik, medier och politik och strategisk politisk kommunikation.

Katarina Roos, fil dr i statsvetenskap vid statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet. Forskar om lokal och regional politik och förvaltning samt om kontextuella effekter på individers politiska handlingar och attityder.

Malin Rönnblom, fil dr i statsvetenskap, verksam vid Umeå centrum för genusstudier, Umeå universitet. Forskar om regional politik, tillväxtpolitik och jämställdhetspolitik med särskilt fokus på processer av politisering och avpolitisering samt på betydelser av genus och andra samhälleliga maktrelationer.

Kerstin Westin, professor i kulturgeografi vid institutionen för geografi och ekonomisk historia, Umeå universitet. Forskar om människors livsvärden, attityder och platsanknytning, och hur det påverkar deras val att flytta eller inte, att pendla till arbete eller inte.

Ulf Wiberg, professor i ekonomisk geografi vid institutionen för geografi och ekonomisk historia, Umeå universitet. Forskar om lokala och regionala utvecklingsprocesser i glesa miljöer, både i Sverige och i ett jämförande internationellt perspektiv.

1. Ett delat Norrland¹ – på tvären och längden

Anders Lidström, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Norrlands regionalisering går vidare – men varthän?

I varje demokratisk stat av någorlunda storlek är frågan om flernivådemokratis utformning och därmed hur maktindelningen mellan olika nivåer ska utformas av största betydelse i styrelseskicket. Sverige är i grunden en enhetsstat med stark statsmakt, kombinerat med betydelsefulla kommuner, men även inom ramen för en sådan statsform finns utrymme för olika typer av lösningar. Fördelningen av ansvar och befogenheter mellan nivåer kan ses som en ständigt pågående konstitutionell förhandling som anger regler och sätter gränser för hur politiken sedan utformas på de olika nivåerna.

Just när det gäller frågan om nya regioner är det notabelt hur denna fråga inte ens fått plats vid det konstitutionella förhandlingsbordet förrän vid 1900-talets sista decennium. Trots en länsindelning som i grunden härrör från stormakts-tidens behov av att kunna mobilisera lokala resurser för krig, och som sedan länge betraktats som föråldrad, har alla försök till reformering blockerats. Motkraften har bestått av en koalition av starka kommuner som sett sina positioner hotas, och en centralmakt som varit orolig för att starkare regioner skulle leda till alltför stora skillnader mellan olika delar av landet.

Det var först genom förändrade strukturella förhållanden i form av till exempel marknadsliberalisering och urbanisering samt Sveriges medlemskap i EU, kombinerat med starka och eniga aktörer i pionjärregionerna Västra Götaland och Skåne som regionfrågan till sist fick plats vid förhandlingsbordet. Så fort den hamnade där förändrades emellertid förhandlingarnas villkor och även tidigare allianser kom att upplösas. Kommunerna ändrade inställning och betraktade i stället regionalisering som en förutsättning för deras egen utveckling. Detta underlättades av att kommun- och landstingsförbunden slogs samman (Feltenius 2008). Allt fler partier blev också positiva till en sådan reformering.

¹ Med Norrland menas i denna framställning de fyra nordligaste länen.

Från senare delen av 1990-talet har därför frågan om ifall landstingen skall ersättas med större regioner stått på den politiska dagordningen. Initiativen kom först från lokala och regionala politiker i Västsverige och Skåne. Efter en period av försöksverksamhet gav riksdagen medgivande till att inrätta regioner för Västra Götaland år 1998 och Skåne år 1999. Förutom ansvaret för hälso- och sjukvård har dessa också fått överta huvudansvaret för de regionala utvecklingsfrågorna från länsstyrelserna.

Det var emellertid först i och med att Ansvarskommittén (2007) presenterade sitt förslag i februari 2007 som regionfrågan på allvar blev en angelägenhet även för andra delar av landet. Kommittén föreslog att landstingen skulle slås samman till 6-9 större enheter som på samma sätt som i Västra Götaland och Skåne skulle ha ansvar för hälso- och sjukvård samt regional utveckling. Länsstyrelsernas roll skulle reduceras till att vara statliga kontroll- och övervakningsorgan. Regeringen valde att hålla en låg profil, mycket på grund av den fundamentala oenighet i frågan som rådde mellan koalitionspartierna. Moderaterna var skeptiska men de tre andra partierna ville driva på. För att ändå komma vidare valde man att bolla över initiativet till kommuner och landsting. Om lokala och regionala intressen lyckades resonera ihop sig till lämpliga gränsdragningar skulle regeringen pröva förslagen välvilligt.

Regionfrågan i Sverige representerar något nytt när det gäller hur man hanterar en omdragning av de territoriella gränserna inom landet. Jämförelsen med när Sverige vid två tillfällen under efterkrigstiden reformerat den kommunala indelningen är slående (Lidström 2011). Förutom att de tidigare reformerna endast rört den primärkommunala nivån har de dirigerats uppifrån, varit tvingande, omfattat hela landet och varit enhetliga. De motiverades med välfärdspolitiska argument och drevs på av socialdemokraterna, ofta i konfrontation mot de borgerliga partierna. Den nu pågående regionreformen avviker i alla avseenden från detta mönster. Den drivs på underifrån, framför allt av lokala och regionala aktörer, medan centralmakten har en ljum inställning. Reformen är frivillig, förverkligas i successiva steg och följer inte någon given mall. Förutom Skåne och Västra Götaland har riksdagen också tilldelat Halland och Gotland status som regioner (den korrekta beteckningen enligt den nya regeringsformen är kommuner på regional nivå), trots att dessa långt ifrån motsvarar Ansvarskommitténs kriterier för vad som behövs för att en region skall kunna fungera, till exempel en befolkning om minst en miljon invånare och ett regionsjukhus. Utöver detta är det i hög grad en regionalpolitisk agenda, snarare än en välfärdspolitisk, som ligger bakom reformeringen. Socialdemokraterna drev igenom 70-talets kommunsammanslagningar under motstånd från de borgerliga. Idag går skiljelinjen i första hand mellan moderaterna och övriga partier även om de flesta partier tenderar att vara delade i frågan.

Det är säkert en kombination av anledningar som ligger bakom processen kring regionerna hanteras på ett så uppenbart annorlunda sätt än sammanslagningen av kommuner. En bidragande orsak är sannolikt erfarenheterna från de uppifrån dirigerade kommunindelningsreformerna och den kritik som detta genererade. Det finns också en tydlig partipolitisk dimension som haft betydelse. De rödgröna hade före 2010 års val ett gemensamt förslag om en mer centralt

driven regionreform, som säkert hade förverkligats i händelse av att dessa partier segrat i valet.

Även om debattörer under årens lopp väckt förslag om regioner i Norrland var det först i och med Ansvarskommitténs rapport som frågan om Norrlands regionalisering på allvar hamnade på den politiska dagordningen. I norra Sverige togs flera initiativ till diskussion och samtal men det första formaliserade mötet med lokala och regionala politiker och tjänstemän kom att hållas i Östersund i november 2007 (Eriksson 2009). Uppslutningen var god och förhoppningarna stora. Även om Ansvarskommittén förespråkade en sammanhållen region som motsvarade de fyra nordligaste länen var det långt ifrån alla som ville detta vid mötet i Östersund. Det visade sig ganska snart att det inte fanns stöd i alla län för att bilda en sammanhållen norrlandsregion. I stället växte två konstellationer fram – Region MittSverige (Jämtlands läns landsting samt Sundsvall och Ånge kommuner) och Region Norrland (Landtingen i Norrbottens och Västerbottens län samt övriga kommuner i Västernorrlands län). Dessa skickades också in som förslag till regeringen i slutet av 2008. Regeringens besked till de ansökande landstingen lämnades i slutet av 2009 och innebar ett nej till de tänkta regionerna. Bland annat ansågs den föreslagna gränsdragningen, som skulle gå rakt igenom Sundsvalls lokala arbetsmarknadsområde, vara olämplig.

Nya initiativ till norrländska regioner har därefter tagits, med siktet inställt på start efter valet 2014. Landstinget i Västernorrland uttalade sig för en region tillsammans med Jämtlands län. Västerbottenspolitikerna enades över alla parti-gränser om att man endast ville medverka till en regionbildning som innefattade alla fyra norrlandslänen. Från Norrbottens håll togs initiativ till en samman-slagning av Norrbotten och Västerbotten, eventuellt också med medverkan av kommuner i norra delen av Västernorrlands län. Efter hand gled emellertid initiativet i fråga om landets regionala geografiska indelning över till den statliga utredare, Mats Sjöstrand, som hade regeringens uppdrag att utreda regionfrågan vidare. Hans huvuduppgift var visserligen att se över den statliga förvaltningens regionala indelning, men skulle också titta på möjligheten att hitta gränsdragningar som kunde underlätta tillkomsten av nya direktvalda regioner. De regionförslag som kommuner och landsting kunde komma överens om före början av 2012 skulle även komma att bli styrande för länsindelningen. Därför blev det bråttom under hösten 2011 att försöka sy ihop olika lösningar. Trots ett intensivt arbete återstod så pass många oklarheter i februari 2012 att man i både Jämtland/Västernorrland och Norrbotten/Västerbotten beslöt sig för att lägga regionplanerna på is. Några nya regioner efter 2014 års val blev det inte, men eftersom tanken lever och har starkt stöd bland många ledande politiker kan den säkert komma att aktualiseras i ett senare skede.

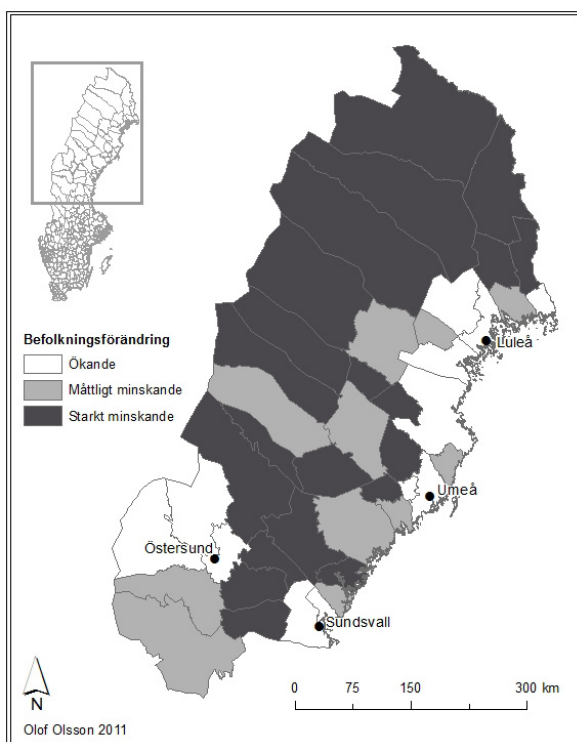
Städer och landsbygd – ett Norrland delat på längden

Det finns också en andra delningslinje i Norrland – en delning på framför allt går på längden. I hög grad avspeglar denna en gemensam underliggande dimension, som dock kan beskrivas på olika sätt. Det har att göra med skillnaden mellan kust och inland samt mellan stad och landsbygd. Vissa sätt att beskriva dessa

skillnader passar bättre i olika delar av Norrland. Västerbotten och Norrbotten är tydligt uppdelat i kust, fjäll och inland medan detta inte passar i Jämtland eller Västernorrland.

Ett annat sätt att illustrera hur Norrland är delat på längden är att utgå ifrån skillnaderna i befolkningsutveckling, som varit så framträdande under efterkrigstiden. De flesta kommuner har minskat medan några har expanderat. Detta har bidragit till de olikheter i villkor som råder mellan olika delar av Norrland. Kartan i figur 1.1 illustrerar hur dessa skillnader i hög grad delar Norrland – mellan de expanderande bygderna i främst kustområdena och inlandskommuner med olika grad av befolkningsminskning. Det kan emellertid noteras att det finns några kommuner som sticker ut från detta mönster. Trots läget i inlandet har Jämtland tre växande kommuner, nämligen Krokom, Åre och Östersund. Örnsköldsvik och Kramfors har goda positioner vid kusten men har ändå minskat i befolkningstal under de senaste decennierna.

Figur 1.1 **Befolkningsutvecklingen i Norrlandskommunerna 1970-2010.**

Anmärkning: De starkt minskande kommunerna är de som tappat mer än 25 procent av sitt befolkningstal medan de med måttlig minskning har förlorat mindre än 25 procent.

Indelningen i kommuner efter befolkningsutveckling får utgöra utgångspunkt för en beskrivning av hur Norrland är delat på längden. I tabell 1.1 sammanfattas hur demografi och arbetsmarknad skiljer sig åt mellan norrlandskommuner med

olika typer av befolkningsutveckling. Vi skiljer mellan de som minskat sin befolkning kraftigt, de som minskat måttligt och de som ökat sin befolkning under de senaste 40 åren.

Tabell 1.1 Demografi och arbetsmarknad hos norrlandskommuner med olika befolkningsutveckling 1970-2010. Medelvärden.

	Starkt minskande	Måttligt minskande	Ökande
Folkmängd	8 029	14 776	45 506
Andel boende i tätorter	17,3	43,1	62,2
Andel under 17 år	17,6	18,6	19,9
Andel över 65 år	26,6	24,4	19,5
Andel utrikes födda	8,1	6,3	9,5
Medelinkomst 2008, kr	205 814	210 972	222 675
Arbetslöshet (öppet arbetssökande)	4,4	4,3	4,1
Förvärvsintensitet	77,8	78,3	76,7
Sysselsatta i jord- och skogsbruk	7,0	5,0	2,8
Sysselsatta i gruvor, industri, byggande	25,2	23,6	20,0
Sysselsatta i offentlig och privat service	66,1	69,7	75,8
Andel med eftergymnasial utbildning	13,3	15,3	20,9
Antal kommuner	21	11	12

Anmärkning: Uppgifterna avser 2010 om inget annat anges. De starkt minskande kommunerna är de som tappat mer än 25 procent av sitt befolkningstal medan de med måttlig minskning har förlorat mindre än 25 procent. Källor: SCB, Arbetsförmedlingen.

Nästan hälften av norrlandskommunerna har tappat mer än en fjärdedel av sin befolkning under de senaste 40 åren. Särskilt markant är detta i Åsele (-43 %), Pajala (-42 %) och Överkalix (-41 %). Endast 12 kommuner har ökat och bland dessa sticker Umeå (+66 %) ut, men även Luleå (+26 %), Piteå (+25 %) och Östersund (+19 %) hör till dem som har haft stark befolkningstillväxt under perioden. En närmare granskning av den senaste tioårsperioden visar att det då bara är sju kommuner som ökat. Umeå ökar mest, följt av Åre och Luleå. Mycket tyder på att befolkningsminskningen kommer att fortsätta i de flesta av de kommuner som redan drabbats av tillbakagång (Korpi 2004, Ansvarskommittén 2006).

Tabellen illustrerar de tydliga skillnader i demografi som råder mellan de olika typerna av kommuner. De kommuner som tappar mest är de som redan är minst, har störst andel boende i glesbygd och har den äldsta befolkningen. I de expanderande kommunerna bor de flesta i tätort och befolkningen är förhållandevis ung. Här är också en större andel av befolkningen född utomlands.

Utöver detta är också möjligheterna att försörja sig bättre i de expanderande kommunerna, vilket bland annat kommer till uttryck i högre genomsnittsinkomst och lägre arbetslöshet. Att förvärvsintensiteten trots detta inte är högst i de expanderande kommunerna beror sannolikt på en stor andel studerande. Tabellen illustrerar också tydligt de skillnader i sysselsättningsstruktur som

råder mellan olika kommuner. Servicenäringarna har betydligt större betydelse i de expanderande kommunerna medan kommuner som tappar i befolkning har ett större beroende av jord- och skogsbruk samt gruvor och industri. Även den högre utbildningsnivån tyder på att det finns en mer mångfasetterad arbetsmarknad i de kommuner som växer.

Förutsättningarna för utveckling skiljer sig kraftigt åt mellan landsbygden och de områden som expanderar. Trots nya råvarufyndigheter i många landsbygdskommuner är effekterna på sysselsättning och befolkning hittills marginella. Under uppbyggnadsskedet anlitas ofta tillfällig och inhyrd arbetskraft. De bestående konsekvenserna är osäkra även om gruvnäringens expansion på sina håll förefaller lovande. Turismen har varit framgångsrik i t.ex. Västra Jämtland och Tärnaby/Hemavan, men förmår inte mer generellt vända befolkningsnedgången i landsbygdskommunerna. Dessa har också svårt att attrahera företagsamhet som kräver högt utbildad arbetskraft.

I städerna är villkoren annorlunda. Välutbildad arbetskraft ger möjlighet till utveckling av mer kunskapsintensiva företag. Samtidigt finns bättre underlag för kommersiell service, utbildningsenheter och kulturinstitutioner. Detta fungerar också attraherande på den omgivande landsbygden. Kring städerna finns pendlingsomland som ytterligare utvidgar den lokala arbetsmarknaden. Trots befolkningsökningen känner emellertid även dessa städer av ett sug från storstadsområdena. Det är därför högst osäkert ifall den positiva trenden kan vidmakthållas överallt.

Tabell 1.2 Medborgarnas välbefinnande i norrlandskommuner med olika befolkningsutveckling 1970-2010. Medelvärden.

	Starkt minskande	Måttligt minskande	Ökande
<i>SCB:s medborgarundersökningar:</i>			
Nöjd med kommunen som plats	59,6	63,1	65,9
Nöjd med kommunens service	50,1	52,0	57,1
Nöjd med inflytandet	37,1	37,9	42,3
SCB:s Jämställdhetsindex	152,6	145,7	134,5
RFSL:s HTB-index	2,14	2,20	2,49
Ohälsa	59,5	54,8	52,5
Anmällda brott per 100 000 inv	7 721	8 192	10 890
Antal kommuner	21	11	12

Anmärkning: De starkt minskande kommunerna är de som tappat mer än 25 procent av sitt befolkningstal medan de med måttlig minskning har förlorat mindre än 25 procent. SCBs medborgarundersökningar genomförs i representativa medborgarurval i kommuner som valt att delta. Uppgifterna från medborgarundersökningen bygger på totalt 33 kommuner (14, 8 resp 11 i respektive kommungrupp) och gäller för varje kommun den senast genomförda undersökningen. SCB:s jämställdhetsindex är en sammanvägning av olika faktorer som speglar förekomst av skillnader mellan kvinnor och män. Höga värden innebär stora skillnader. HTB-indexet väger samman aspekter som speglar lokalsamhällets HTB-vänlighet. Ohälsa beräknas som antal ohälsodagar per person och år.

Även när det gäller medborgarnas välbefinnande i övrigt klarar sig de expanderande kommunerna i de flesta fall bättre än de kommuner som tappar befolkning (tabell 1.2). Medborgarna i tillväxtkommunerna är klart mycket mer nöjda med kommunen som en plats att bo på, med den kommunala servicen och med möjligheten till inflytande över de kommunala besluten. Dessutom är olika typer av skillnader mellan män och kvinnor mindre (enligt SCBs jämställdhetsindex, som egentligen uttrycker graden av ojämlikhet), inställningen till HTB-personer är mer positiv och hälsoläget är bättre (dvs mindre ohälsa). Den enda indikator som avviker är förekomsten av rapporterade brott. Sådant är vanligare i de kommuner som expanderar.

Kanske ställer det delade Norrland krav på en regional utvecklingspolitik som tydligare tar hänsyn till att utvecklingsförutsättningarna är så olika i dess olika delar. Regionerna bör uppmuntra städerna att profilera sig och förstärka sin attraktionskraft som städer. En regionalpolitik för landsbygdskommunerna handlar om att identifiera nischer som gör att dessa kan minimera befolknings-tappet och samtidigt skapa goda livsvillkor för de som bor och verkar där.

Norrländsk regionstudie 2010

Denna rapport utgör slutprodukten från forskningsprojektet "Norrländsk regionstudie 2010", som studerat regionaliseringen av norra Sverige. Projektet har finansierats av landstingen i Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands län samt av Umeå universitet. I projektet ingår forskare från statsvetenskap, kulturgeografi, ekonomisk historia, genusvetenskap och medie- och kommunikationsvetenskap. Forskarna är verksamma vid Umeå universitet, Luleå Tekniska Universitet och Mittuniversitetet. De svarar självständigt för undersökningarnas uppläggning och analyser.

I en del av projektet studeras processerna kring regionbildning i norra Sverige. Det innefattar till exempel studier av vilka de relevanta aktörerna är, vilka förhandlingar som förekommit, vilka avgöranden som träffats och vilka resultat detta ledde till. Analyserna bygger främst på officiella dokument, artiklar från dagspress samt på intervjuer med inblandade politiker och centrala bedömare.

Den andra delen av projektet består av studier av medborgarnas uppfattningar om regionalisering och olika förutsättningar för regional utveckling. Medborgarundersökningen – *Medborgare i Norr 2010* – genomfördes under perioden september 2010-februari 2011 bland ett slumpmässigt urval om 4000 personer i åldersgruppen 15-85 år bosatta i något av de fyra nordligaste länen. När insamlingsarbetet avslutats hade enkäten besvarats av 64 procent. Undersökningens genomförande och till en del även frågornas innehåll har samordnats med liknande studier i Skåne och Västra Götaland. Avsikten är att därigenom göra det möjligt att jämföra regionaliseringarna i södra, västra och norra Sverige. Tanken är också att denna studie skall kunna följas upp med liknande undersökningar framöver för att kunna analysera förändringar över tid i fråga om till exempel uppfattning om regionen, regional identitet och demokrati.

Norrländsk regionstudie 2010 är en uppföljning av den undersökning av regionaliseringsprocessen som genomfördes under 2008-2009 och som redovisades i rapporten "Kan norra Sverige regionaliseras?". Rapporten bidrog med viktiga kunskaper om förutsättningarna för Norrlands regionalisering. Forskarna kunde tydliggöra de vägval som ledde till att det blev två regionalalternativ. De enkätundersökningar som ingick kunde bland annat påvisa att det finns en stark norrländsk identitet bland norrlänningarna, att man har blandade inställningar till nya regioner och att man har en klar orientering mot omvärlden med i huvudsak positiva uppfattningar om globaliseringens konsekvenser. I 2010 års undersökning upprepas många av frågorna för att kunna fånga in förändringar, men vissa frågor, till exempel om medievanor, partival samt om kvinnors och mäns inställning till hur regionen bör utvecklas, är helt nya.

Bokens innehåll och disposition

Vad verkar sammanhållande i Norrland och vad är det som skiljer åt? Denna bok tar sin utgångspunkt i en prövning av i vad mån de skillnader på tvären och längden som råder i Norrland även återspeglas i strävandena att åstadkomma nya regioner och i medborgarnas uppfattningar om olika aspekter på regionalisering och regional utveckling. I vad mån råder enhetlighet bland norrlänningarna, t.ex. i form av en gemensam norrländsk identitet eller andra faktorer som gör att de som bor i Norrland avviker från svenskarna i övrigt? Vad betyder detta för förutsättningarna för regionalisering? Vilka indelningar i regioner är möjliga? Återspeglas skillnaderna i medborgarnas uppfattningar? Gör norrlänningarna olika bedömningar om utvecklingsförutsättningar, demokrati och regionalisering beroende på om man bor i en expanderande kommun eller i en kommun som tappar befolkning? Vad betyder norrlandsidentiteten jämfört med andra identiteter? Spelar landstingsvalen en egen roll i förhållande till kommun- och riksdagsval? Är medievanor, kulturkonsumtionsmönster och internationell orientering olika i Norrlands olika delar? Finns det skillnader mellan kvinnors och mäns inställning till förutsättningarna för regional utveckling och ser detta olika ut i kust och inland?

Den övergripande frågan om vad som förenar och vad som skiljer åt har fått styra bokens innehåll. I kapitel 2 skildras arbetet med regionalisering under 2010 och 2011 så som det gestaltat sig bland de lokala och regionala politiska aktörerna. Boken i övrigt är en genomgång av olika aspekter på Norrland och regionaliseringens förutsättningar på basis av analyser av medborgarundersökningen. I kapitel 3 behandlas frågan om hur medborgarna ser på regionaliseringen och kapitel 4 ägnas åt medborgarnas demokratiuppfattningar

Efter detta följer två kapitel om norrlänningarna som väljare. Kapitel 5 analyserar 2010 års val i Norrland och i kapitel 6 diskuteras i vad mån landstingsvalet är det glömda valet. Kapitel 7 ägnas åt norrlänningarnas medievanor och kapitel 8 åt förekomsten av olika slags territoriella identiteter. I kapitel 9 undersöks det praktiska jämställdhetsarbetet i form av fördelning av

ansvar mellan kvinnor och män i de norrländska hemmen och i kapitel 10 studeras norrlänningarnas fritidsvanor.

Kapitel 11-14 ägnas åt de regionala utvecklingsfrågorna i norra Sverige. En nulägesbeskrivning sammanfattas i kapitel 11 och i kapitel 12 studeras norrlänningarnas framtidsperspektiv. Kvinnors och mäns uppfattningar om utvecklingsförutsättningar analyseras i kapitel 13 och kapitel 14 relaterar Norrlands utveckling till globalisering och invandring. I bokens sista kapitel dras trådarna från analysen samman till slutsatser om de mönster som framträder. Vi återkommer då till den övergripande frågan om Norrlands delning på tvären och längden och diskuterar i vad mån Norrland kan ses som ett enhetligt begrepp.

Referenser

Ansvarskommittén, 2006. Färre kommuner? Om små kommuners problem och utmaningar.

Ansvarskommittén, 2007: *Hållbar samhällsutveckling med utvecklingskraft*. Ansvarskommitténs slutbetänkande, SOU 2007:10

Eriksson, Katarina, 2009. Regionaliseringsprocessen i norra Sverige. I Lidström, Anders (red) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Feltenius, David, 2008. Från splittring till enighet: Om Sveriges Kommuner och Landstings ståndpunkt i regionfrågan. *Kommunal ekonomi och politik*, vol 12 (2), pp. 37-65.

Korpi, Martin, 2004. En möjlig svensk befolkningsframtid? I Westholm, Erik et al. *Att leva med befolkningsförändringar*. Ajour nr 9. Stockholm: Svenska kommunförbundet.

Lidström, Anders 2011. The Swedish Model Under Stress. The Waning of the Egalitarian, Unitary State? In Baldersheim, Harald & Rose, Lawrence, E. (eds) *Territorial Choice. The Politics of Boundaries and Borders*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

2. Regionfrågan i de fyra nordligaste länen

Katarina Roos, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Framtiden oklar då – framtiden oklar nu

Detta är en uppföljning av den studie som publicerades i antologin *Kan norra Sverige regionaliseras?* (Lidström, 2009) och som syftade till att beskriva och analysera regionbildningsprocesserna i de fyra nordligaste länen under perioden från Ansvarskommitténs slutbetänkande (SOU 2007:10) till årsskiftet 2009/2010. Syftet med det här kapitlet är att ge en övergripande, kronologisk skildring av de politiska diskussionerna och händelserna i regionfrågan i norra Sverige under den tidsperiod som förflutit sedan dess, från årsskiftet 2009/2010 och fram till början av 2012.

När den föregående studien avslutades var regionbildningsprocesserna inne i slutskedet av en fas där månader av politiska förhandlingar resulterat i två ansökningar om regionbildningar i norra Sverige. Kammarkollegiet som beredde ansökningarna hade avstyrkt dem båda, men något slutgiltigt besked hade ännu inte fattats av regeringen. Bakom den ena stod Jämtlands läns landsting tillsammans med Sundsvall och Ånge kommuner som ville bilda Region MittSverige och bakom den andra stod landstingen i Västernorrland, Västerbotten och Norrbotten som ansökt om att få bilda Region Norrland. Processen ägdes av de politiska partierna och drevs av företrädare från dessa i de två föreningar, Ideell förening för bildandet av Region MittSverige och Norrstyrelsen, Ideell förening, som bildats för att bereda regionbildningen. När regeringen lämnade sitt besked vidmakthöll den Kammarkollegiets ståndpunkt om att frågan krävde ytterligare utredning, vilket i praktiken innebar att ansökningarna avstyrktes. Planerna på regionbildningar i norra Sverige stannade vid just planer.

Sedan dess har nya förslag diskuterats och utretts. I skrivande stund är det dock osäkert om, hur och när norra Sveriges regionala karta kommer att ritas om. Det enda som vi vet med någorlunda säkerhet är att det inte blir några nya regioner i Norrland under den innevarande mandatperioden och att framtida sådana kan bli verklighet tidigast efter valet 2018.

Material och tillvägagångssätt

Det material som använts till sammanställningen har hämtats framförallt från lokalpressen.¹ Systematiska sökningar har gjorts i åtta länstidningar i de fyra nordligaste länen: Norrbottens-Kuriren, Norrländska Socialdemokraten, Västerbottens-Kuriren, Västerbottens Folkblad, Örnsköldsviks Allehanda, Sundsvalls Tidning, Länstidningen Östersund samt Östersunds-Posten. Urvalet av tidningar baseras på att de har god spridning inom sina geografiska områden. Mediearkivet samt tidningarnas egna hemsidor har använts för att sammanställa artiklarna och de sökord som använts är: regionfrågan, regionbildning, storregion, regionalisering och regionkommun. Medierapporteringen har sammanställts för tidsperioden årsskiftet 2009/2010 till 1 februari 2012. Allt som skrivits på nyhetsplats, ledarsidor samt debattsidor har samlats in och bearbetats systematiskt. Även insändarsidor har beaktats men i kapitlet hänvisas endast till insändare som har avgörande betydelse eller som författats av de politiska partierna eller företrädare för dessa.

Utöver detta har även andra typer av dokument analyserats: protokoll från landstingsstyrelser och landstingsfullmäktigen och protokoll från de två ideella föreningarna Norrstyrelsen samt Mittstyrelsen. Även andra typer av dokument har använts såsom pressmeddelanden från de politiska partierna och från landstingen.

Tre personer har intervjuats för studiens räkning. Dessa har valts utifrån strategiska hänsyn, för att de bedöms ha goda insikter i regionfrågan utifrån olika perspektiv. Syftet med intervjuerna var att fylla några av de informationsluckor som uppstått vid genomgången av det skrivna materialet. Intervjuerna ska ses som komplement till det skrivna material som utgör basen för sammanställningen. Kontakter har tagits med fler intervjupersoner men dessa har valt att inte medverka.

Regeringen och regionfrågan

Vårvintern 2007 lämnade Ansvarskommittén sitt slutbetänkande till regeringen. Det mest uppmärksammade förslaget i utredningen var att ersätta landstingen med större regionkommuner med ansvar för såväl hälso- och sjukvården som de regionala utvecklingsfrågorna som tidigare hanterats av länsstyrelserna. Detta blev startskottet för ett nationellt regionrace. Tanken var att de politiska aktörerna på regional nivå skulle samordna sig i diskussioner om eventuella framtida äktenskap och att detta skulle ske utan inblandning från statens sida.

Totalt inkom sju ansökningar till regeringen under senhösten 2008 om att få bilda regionkommuner. Landstinget i Jämtlands län ansökte om att få bilda Region MittSverige tillsammans med Sundsvall och Ånge kommuner och landstingen i Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands län ansökte om att få bilda Region Norrland. Landstingen i Dalarnas, Gävleborgs och Uppsala län ansökte om att bilda Region Svealand tillsammans med Örebro läns landsting.

¹ Varmt tack till Linn Antonsson som samlat in och sammanställt artiklar och annat material.

Regeringens svar levererades i en något okonventionell förpackning, i en debattartikel i Dagens Nyheter. Beskedet var att regeringen enats om att det i framtiden ska finnas tre nivåer i det svenska politiska systemet: staten, regionkommuner samt primärkommuner och att framtida regionkommuner ska ha motsvarande uppgifter som Västra Götaland och Skåne som dittintills hade bedrivits som försöksverksamheter. Regeringen meddelade vidare att man permanentade dessa och gav också klartecken för en omvandling av Hallands och Gotlands läns landsting till regionkommuner, vilket öppnade upp för regional assymetri. I artikeln meddelade regeringen att man "enats om hanteringen av *den ansökan* (författarens anmärkning) som inkommit från Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland, Jämtland samt kommunerna Sundsvall och Ånge", vilket innebar att ärendet skulle överlämnas till Kammarkollegiet för fortsatt utredning (Dagens Nyheter, 2009-01-28). Båda dessa, liksom ansökan om att bilda Region Svealand, skulle innebära förändringar i de befintliga gränserna mellan landstingen och Kammarkollegiet måste därför pröva dem i förhållande till indelningslagens krav om att de föreslagna förändringarna måste leda till bestående fördelar.

Vid regeringssammanträdet den 29 januari 2009 fattades formellt beslut att hänskjuta frågan vidare till Kammarkollegiet för utredning. Kammarkollegiet ombad landstingen i Västernorrland och Jämtland att komma in med kompletterande yttranden om vilka gränsdragningar som skulle utredas eftersom de inte uppfattades som entydiga och landstingen uppmanades att inhämta kommunernas synpunkter i frågan (Eriksson 2009:27).

Den 15 september 2009 publicerade Kammarkollegiet sin slutrapport (Sweco Eurofutures: Regionkommuner i norra Sverige 2009) som därefter skickades på remiss till ett antal kommuner, landsting, länsstyrelser och andra berörda instanser. De sökande vidmakthöll emellertid sina positioner och Kammarkollegiets beredning förändrade inte någonting i sak (Eriksson 2009, 30-31). Den 10 november 2009 överlämnade Kammarkollegiet sitt yttrande till regeringen. Förslaget var att avstyrka de aktuella ansökningarna med hänvisning till att det rådde alltför stor osäkerhet kring de geografiska gränsdragningarna och huruvida de skulle uppfylla indelningslagens krav om bestående fördelar, men man förordade ändå att frågan skulle utredas vidare (Kammarkollegiet, Pressmeddelande 2009-11-10, Pressmeddelande Finansdepartementet 2010-02-11).

Den som sedan förväntade sig ett klart besked från regeringens sida väntade förgäves. Efter ett antal månader av spekulationer om huruvida regeringen skulle agera i linje med Kammarkollegiet eller möjligen släppa igenom ansökningarna i strid mot utredningens förslag, kom så beskedet i början av året därpå. Det låg i linje med Kammarkollegiets rekommendation om ytterligare utredning. På regeringssammanträdet den 11 februari 2010 fattade regeringen beslut att överlåta frågan till sin särskilda utredare, Mats Sjöstrand, som sedan ett drygt halvår tidigare fått i uppdrag att göra en översyn av statens regionala förvaltning. I ett tilläggsdirektiv formulerades uppdraget som att "pröva om det är möjligt att finna en grändragning som uppfyller indelningslagens krav" för Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands och Jämtlands läns landsting. Det angavs också att utredaren skulle "ta ställning till eventuella önskemål från

berörda kommuner om länsbyte” och i förekommande fall också ”i lämplig omfattning bistå dessa med att, utifrån ett helhetsperspektiv, finna en möjlig geografisk indelning som kan leda till bestående fördel” (Direktiv 2010:12, Tilläggsdirektiv till Direktiv 2010:12).

Beträffande permanentandet av Region Västra Götaland och Region Skåne samt bildandet av regionkommuner i Hallands och Gotlands län la regeringen en proposition i mars 2010 (Prop. 2009/10:156), vilken senare antogs och trädde i kraft vid årsskiftet 2011. I denna meddelade regeringen att man i sin bedömning inte tagit hänsyn till de kriterier om bland annat befolkningsstorlek, gemensam identitet, tillgång till universitet och regionsjukhus, som utarbetats av Ansvarskommittén. Bedömningen baserade sig istället på de framtida regionernas tillväxtpolitiska konkurrenskraft (Prop. 2009/10:156, 16-17). Ansvarskommitténs kriterier får därmed betraktas som överspelade.

Regeringens beslut om ytterligare utredning innebar inte ett aktivt avslag på ansökningarna men i praktiken var det likväl ett underkännande av de gränsdragningar som de regionala politiska företrädarna kommit överens om. Framförallt väckte den tilltänkta gränsen mellan Sundsvall och Timrå uppmärksamhet eftersom den skulle dela Sundsvalls arbetsmarknadsregion (Eriksson 2009). I en intervju kommenterade utredaren Mats Sjöstrand Kammarkollegiets bedömning av ansökningarna:

*Ansökningarna passerade inte nålsögat Kammarkollegiet, vilket inte är så svårt att förstå för den som tittat på dem. I fallet med de norrländska lands-
tingen, till exempel, förutsätter ansökningen en gränsdragning i en bäck
mellan Timrå och Sundsvall. Det är mycket egendomligt eftersom dessa två
samhällen är i det närmaste sammanvuxna. Det (...) var en stor anledning till
att ansökan föll. Det bröt mot ett normalt arbetsmarknadsområde (...)” (ST
Press, 2011-04-12).*

Regionförespråkarna valde att ta fasta på regeringens besked om att man ser tre politiska nivåer i det svenska politiska systemet och att regionkommuner successivt ska ersätta dagens landsting på den regionala nivån (se t.ex. LVN/JLL, Inför bildandet av en regionkommun, 2011). För regionmotståndarna betydde sannolikt regeringens besked att man kunde dra en lättnadens suck.

Norrstyrelsen i malpåse

Efter regeringens besked visade det sig att spelplanen än en gång var – åtminstone till synes – öppen. Först verkar Kammarkollegiets besked ha medfört att regionbildningsaktiviteterna avstannade och inga nya initiativ förefaller ha tagits före valet 2010. Därefter inleddes en ny period under vilken nya kontakter knöts och gamla återuppväcktes, i syfte att skapa ny(gamla) regionkonstellationer.

En politiker beskriver perioden som följde på Kammarkollegiet på följande sätt:

Förutom att luften helt gick ur oss alla som hållit på och jobbat med region-bildning – då när Kammarkollegiet kom med sitt utlåtande och regeringens nja, eller icke besked – så har ju tiden efter det präglats av väldigt mycket positionering. Alltså det var ju mycket positionering i början, om det skulle vara en eller två [regioner]. Sedan la det sig på något sätt när Jämtland och Sundsvall och Ånge började jobba med sitt och Norrstyrelsen började jobba på med sitt. ... Och sen så föll ju det där ganska platt då i och med Kammarkollegiets besked och då började den där positioneringen igen. ... Det är en fråga om geografisk, personlig och politisk profilering (intervju 1).

I Västerbotten började samtal om en region bestående av alla de fyra nordligaste länen att föras under senhösten 2010. I ett pressmeddelande (2010-10-17) kallade partierna² i Västerbotten till en presskonferens för att "berätta mer om regionfrågan". Vid denna meddelade företrädare för samtliga politiska partier i Västerbotten att man var villiga att ta "ledningen i arbetet med att skapa en norrländsk regionkommun" (VLL hemsida 2010-10-18), det vill säga att verka för en fylänsregion. Även Moderaterna i Västerbotten, som motsatt sig den tidigare ansökan tillsammans med Norrbotten och halva Västernorrland ställde sig bakom förslaget (Norrbottens-Kuriren 2010-10-20, Västerbottens Folkblad 2010-10-19).

I samband med detta restes också en diskussion om Norrstyrelsens framtid. Enskilda socialdemokratiska företrädare från Västerbotten tog initiativ till ett förslag om Norrstyrelsens avvecklande och detta fick snabbt stöd hos moderata företrädare i samma län. Argumentet som framfördes var att Norrstyrelsen som forum inte längre var gångbart eftersom det förknippades med ett arbete och en ansökan som inte längre var aktuell och att en avveckling av föreningen skulle vara en tydlig signal om att det krävdes omtag i regionfrågan. En av de intervjuade menar att initiativet möjligen bottnade i ett missnöje bland socialdemokratiska företrädare i Västerbotten med att länet och partiet hade en alltför undanskynd position i Norrstyrelsen eftersom föreningens starka talespersoner kom från andra län (intervju 1). En annan intervjuuperson menar att strategin handlade om att "skrämmas", ett sätt att skapa nervositet bland de politiska företrädarna för att så småningom få dem till förhandlingsbordet (intervju 2). Moderaterna i landstinget gjorde snabbt gemensam sak med socialdemokraterna om en nedläggning av Norrstyrelsen.

Partiföreträdarna i regionfrågan i Västerbotten var eniga om att en fylänslösning var det bästa alternativet att jobba för men däremot var de inte lika eniga om att begära utträde ur Norrstyrelsen. Folkpartiet, Centerpartiet och Vänsterpartiet i landstinget ifrågasatte det kloka i att utträda ur föreningen och att verka för dess nedläggning (intervju 1).

Landstingsstyrelsen i Västerbottens läns landsting behandlade ärendet om att lämna Norrstyrelsen på ett möte den 9 november 2010. Majoriteten menade att det saknades "förutsättningar att inom ramen för Norrstyrelsens arbete" uppnå målet om en gemensam regionkommun innefattande samtliga fyra län i norra

² Erik Bergkvist (S), Edward Reidl (M), Ewa-May Karlsson (C), Maria Grip (V), Marianne Normark (FP), Anders Sellström (KD) och Robert Winroth (MP).

Sverige. Beslutet var att landstingets ledamöter skulle ”verka för” en upplösning av föreningen och att Västerbottens läns landsting skulle ta initiativ till ”överläggningar i syfte att verka för bildande av en regionkommun” i norra Sverige (Landstingsstyrelsens protokoll, 2010-11-09). Några reservationer finns inte i protokollet trots att Folkpartiet, Centerpartiet och Vänsterpartiet hade ifrågasatte majoritetens förslag.

Även i Norrbotten hade de regionkritiska partierna rest frågan om en nedläggning av den ideella föreningen, men av helt andra skäl. Fyra av oppositionspartierna i Norrbottens läns landsting stod sommaren 2010 bakom en gemensam motion till landstingsfullmäktige om att avveckla landstingets engagemang och deltagande i Norrstyrelsen. Förslaget röstades emellertid ned av majoriteten (Protokoll Landstingsfullmäktige, 2010-06-16–2010-06-17, Norrländska Socialdemokraten 2010-06-18). Sjukvårdspartiet har profilerat sig som ett av de mest kritiska partierna i regionfrågan och har verkat för att den ansökan som Norrbottens, Västerbottens och Västernorrlands län lämnat in tillsammans, skulle dras tillbaka till förmån för en ny ansökan om att Norrbottens län borde bilda en egen region liknande Halland och Gotland (se t.ex. Norrländska Socialdemokraten 2011-05-26, 2010-09-04, 2010-04-22). I valrörelsen inför valet 2010 lovade också Folkpartiet i Norrbotten att ansökan om regionbildning skulle dras tillbaka (Norrbottens-Kuriren 2010-07-03). Det enda borgerliga partiet i Norrbotten som konsekvent drivit frågan om en storregion med samtliga av de fyra nordligaste länen är Kristdemokraterna (Norrländska Socialdemokraten 2010-07-08) och det kan noteras att partiet förlorade alla mandat i landstingsfullmäktige i valet 2010.

Den 15 december 2010 hade Norrstyrelsen sammanträde i Umeå och då diskuterades frågan om Västerbottens inställning till regionbildning och till föreningens fortsatta verksamhet. Beslutet blev att frågan om upplösning skulle hanteras av föreningens ägare och medlemmar vid föreningsstämman några månader senare och partierna uppdrogs att ”initiera samtal över partidistriktsgränserna” vilka skulle återredovisas till Norrstyrelsens Arbetsutskott som skulle arbeta vidare med och redovisa partiernas inställning i frågan (Norrstyrelsens protokoll, 2010-12-15). I protokollet från samma möte finns också en intressant notering:

Inför Norrstyrelsens fortsatta diskussioner framhöll J-Å Björklund (...) att den fortsatta diskussionen bör koncentreras till att gälla, fyra län, en sammanhållen hälso- och sjukvård, två regionala utvecklingscentra samt en initial diskussion om lokalisering av administrativa stödjepunkter (Norrstyrelsen protokoll, 2010-12-15).

Några dagar senare försökte Norrstyrelsens socialdemokratiska ordförande Kent Ögren initiera en förnyad diskussion om en region bestående av alla fyra länen. I inlägget ser man spår av protokollsnoteringen, bland annat skriver Ögren att de återupptagna diskussionerna borde fokusera på ”organisation och lokalisering”, vilket betyder att man var beredda att förhandla om lokalisering av de olika administrativa funktionerna (Norrländska Socialdemokraten 2010-12-23,

Sundsvalls Tidning 2010-12-30). Uppropet verkar emellertid inte ha fått något större gehör.

Den 8 februari 2011 hade landstingsfullmäktige i Västerbotten sammanträde och frågan om landstingets fortsatta medlemskap och ägarskap i Norrstyrelsen var en punkt på dagordningen. Majoriteten röstade för att landstinget skulle lämna Norrstyrelsen men Centerpartiet, Folkpartiet och Vänsterpartiet reserverade sig i frågan (VLL 2011-02-08). Den enighet som uppvisats några månader tidigare på den gemensamma presskonferensen då man deklarerat att man var eniga om att sträva efter en storregion bestående, av de fyra länen, innebar uppenbarligen inte att man delade samma syn på Norrstyrelsens framtid.

Nästa sammanträde i Norrstyrelsen hölls den 14 mars 2011. Återigen var frågan om föreningens framtid uppe på dagordningen. Ordföranden Kent Ögren yrkade, liksom Lars-Olof Olsson (Socialdemokraterna Västernorrland), Olle Edblom (Centerpartiet Västerbotten) och Håkan Lindh (Folkpartiet i Västerbotten) på att föreningen skulle läggas vilande istället för att avvecklas. Moderaten Bo Hultin och sjukvårdspartisten Dan Ankarholm, båda från Norrbotten och mycket kritiska till planerna på en storregion yrkade för en upplösning av föreningen och en avveckling av verksamheten. Erik Sedig som representerade Kristdemokraterna i Västerbotten yrkade också bifall till detta alternativ. Åtta ledamöter röstade för att bibehålla föreningen men att lägga den vilande och fem ledamöter röstade för att avveckla den. Erik Bergkvist och Harriet Classon, socialdemokrater från Västerbotten samt Robert Winroth från Miljöpartiet i samma län valde att lägga ned sina röster (Norrstyrelsen, protokoll, 2011-03-14), trots att Bergkvist och Winroth stått bakom beslutet i Västerbottens läns landsting om att verka för en nedläggning.

I samband med Norrstyrelsens sammanträde meddelade Västerbottens läns landsting att man hade för avsikt att begära utträde ur föreningen om inte den ordinarie föreningsstämman beslutade att lägga ner föreningen (VLL 2011-03-14)

I praktiken var Norrstyrelsens aktivitet redan inställd på sparlåga. Arbetet med att ta fram förslag till styrningsmodell och politisk organisation hade avbrutits liksom arbetet med den checklista som man upprättat inför regionbildningen och arbetet i Norrstyrelsens många arbetsgrupper. Den sista mars 2011 slutade föreningens två anställda, Jan-Åke Björklund och Jörgen Olsson, sina anställningar (VLL 2010-04-22).

Norrstyrelsens föreningsstämma hölls den 5 april 2011 via videolänk och samtliga sex ägare och tillika medlemmar³ fanns representerade. Förslaget från Västerbottens läns landsting var att avveckla Norrstyrelsen helt och hållet men föreningsstämman beslutade istället att bifalla styrelsens förslag att lägga verksamheten vilande i avvaktan på besked från staten om dess regionala indelning (Norrstyrelsen, föreningsstämmoprotokoll, 2011-04-15, VLL hemsida 2011-04-05). Det sittande presidiet med Kent Ögren som ordförande och Hans Hedlund och Elvy Söderström som förste respektive andra vice ordförande

³ Norrbottens läns landsting, Västerbottens läns landsting, Landstinget Västernorrland, Kommunförbundet Norrbotten, Kommunförbundet Västernorrland samt Region Västerbotten.

omvaldes men i praktiken har föreningen inte bedrivit någon verksamhet sedan dess fram till skrivande stund.

Det var tydligt att Västerbottenspolitikernas beslut att verka för Norrstyrelsens nedläggning väckte mycket starka känslor hos de som verkat för en regionbildning. I Norrländska Socialdemokraten uttalade Norrstyrelsens ordförande Kent Ögren sig i frågan:

Det är näst intill en skandal. Mina partikamrater i Västerbotten vet mycket väl att det finns en statlig utredare som jobbar med frågan och som försöker hitta en lösning på de problem som återstår. Att i det läget fatta ett beslut som helt slår undan fötterna på en lösning i regionfrågan är sanslöst illa agerat (Norrländska Socialdemokraten 2011-02-19).

I samband med föreningsstämman meddelade Västerbottens läns landsting sitt utträde ur föreningen (Norrstyrelsen, föreningsstämmoprotokoll, 2011-04-15) och att man drog tillbaka den gemensamma ansökan som man lämnat in till regeringen ett och ett halvt år tidigare tillsammans med landstingen i Norrbotten och Västernorrland (Norrbottnens-Kuriren 2011-04-06).

Sommaren 2011 beslutade även förbundsfullmäktige i Region Västerbotten att lämna Norrstyrelsen. En tydlig majoritet bestående av Socialdemokraterna, Moderaterna, Kristdemokraterna samt Dorotea och Åsele Kommunlista (49 ledamöter) röstade för utträde medan Centerpartiet, Folkpartiet, Vänsterpartiet och Malålistan (19 ledamöter) röstade mot förslaget (VLL hemsida 2011-06-08).

Bubblaren Västernorrland – Jämtland

I maj 2011 blev det allmänt känt att det pågick förhandlingar mellan landstingen i Västernorrlands och Jämtlands län om en framtida regionbildning. Upprinnelsen till diskussionerna får sökas i båda länen även om initiativet till de formella diskussionerna togs av ledande landstingspolitiker i Västernorrland.

I Mittstyrelsens yttrande till Kammarkollegiet hösten 2009, inför beredningen av de båda ansökningarna, meddelades att styrelsen var enig om att "en bättre regionindelning för norra Sverige" skulle vara "två regioner bestående av Norrbotten-Västerbotten och Västernorrland-Jämtland" (Mittstyrelsen, Yttrande 2009-10-01). Av protokoll från 2010 framgår att föreningen antog ett inriktningsbeslut som innebar att man skulle "arbeta för en framtida regionkommun" bestående av Jämtlands och Västernorrlands län "med en strävan att angränsande kommuner i söder" skulle ansluta sig och att ambitionen var att detta skulle vara avklarat till 1 januari 2012 (Mittstyrelsen, Styrelseprotokoll, 2010-03-04).

Under våren 2011 tog regiondiskussionerna förnyad fart. I en gemensam debattartikel argumenterade politiska företrädare⁴ för Mittstyrelsen, från såväl Västernorrlands som Jämtlands län, för fördelarna med en gemensam region

⁴ Robert Uitto (S), Reinhold Hellgren (C), Gunilla Hedin (S), Sten-Ove Danielsson (S), Anna Hildebrand (MP), Bernt Söderman (C), Ain Liivlaid (V), Finn Cromberger (FP), Lars-Olof Eliasson (KD).

och inbjöd till "samtal" i frågan (Östersunds-Posten 2011-03-01, Länstidningen Östersund 2011-03-02, Sundsvalls Tidning 2011-02-23).

Den formella inbjudan till diskussionerna kom emellertid från landstingsledningen i Västernorrland (intervju 2). På landstingsstyrelsens första möte i januari 2011 utsågs en förhandlingsgrupp som skulle sondera läget i regionfrågan. Det moderata landstingsrådet Per Wahlberg utsågs till ordförande och vice ordföranden Hans Hedlund (C) och oppositionsrådet Elisabet Strömqvist (S) valdes också att ingå i gruppen. Landstingsdirektören Anders L Johansson och planeringschefen Christer Nylén utsågs att fungera som administrativt stöd (Landstingsstyrelsen, protokoll 2011-01-11, Örnsköldsviks Allehanda 2011-01-12, Sundsvalls Tidning 2011-01-12). Det var alltså en delegation på högsta möjliga politiska nivå som tog kontakt med sina motsvarigheter i väster. Jämtlands läns landsting representerades av den socialdemokratiska ordföranden i landstingsstyrelsen Harriet Jorderud, andre vice ordförande Christer Siwertsson (M), Monalisa Norrman (V), tredje vice ordförande Anna Hildebrand (MP) och styrelseledamot Finn Cromberger (FP). Regionförbundet Jämtlands län fanns också med i styrgruppen och representerades av ordförande Robert Uitto, vice ordförande Maria Söderberg (C) och andre vice ordförande Anna-Caren Säterberg (S).

Eftersom den regionbildning som nu mejslades fram skulle innebära en annorlunda gränsdragning än den som skisserats i de tidigare ansökningarna till regeringen, innebar det att det krävdes nya inriktningsbeslut i både Västernorrlands och Jämtlands läns landsting.

Västernorrland och regionfrågan

Inför inriktningsbeslutet

Under våren 2011 gjorde landstingets förhandlingsgrupp, det vill säga Per Wahlberg, Elisabet Strömqvist och Hans Hedlund, en rundresa bland kommunerna i Västernorrland som ett sätt att förankra tankarna på en regionbildning med Jämtlands län (intervju 2). Den inleddes i Sundsvall i mars och avslutades i början av maj i Timrå (Sundsvalls Tidning 2011-03-21).

I Sundsvall och Ånge välkomnades diskussionerna om en regionbildning tillsammans med Jämtland/Härjedalen (Sundsvalls Tidning 2011-05-05). Detta eftersom dessa kommuner haft en stabil och bred politisk enighet om att en tvålänslösning tillsammans med Jämtlands län vore det främsta alternativet.

I den föregående regionbildningsprocessen hamnade Timrå kommun i blickfånget eftersom kommunledningen ville tillhöra den norra regionbildningen framför en region tillsammans med Jämtlands län (Eriksson 2009), som också gjorde att Härnösand hamnade i ett geografiskt och politiskt dödläge. Timrå kommuns socialdemokratiska kommunalråd Elisabeth Lindstrand har drivit en fyrlänslösning ända sedan processens början. Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Folkpartiet i Timrå uttalade att man ville tillhöra Region Norrland medan Centerpartiet, Moderaterna, Sverigedemokraterna, Kristdemokraterna och Miljöpartiet ville att kommunen skulle ansluta sig till Region MittSverige (Sundsvalls Tidning 2010-08-28). Kommunledningens intentioner om en region

bestående av alla fyra län har inte förändrats sedan förra gången (intervju 2) men denna gång har kommunens inte profilerat sig på samma sätt i regionfrågan. Ett antal försök till en kommunal folkomröstning i Timrå har gjorts, bland annat lämnades ett medborgaruppdrag in i anslutning till förra processen (Eriksson 2010). Socialdemokraterna i Timrå meddelade att det skulle bli aktuellt "under förutsättning att det" blev "mer än ett förslag att ta ställning till", det vill säga om staten skulle presentera två alternativ där Timrå skulle bli gränskommun (Ewa Lindstrand i Sundsvalls Tidning 2010-08-17, Sundsvalls Tidning 2010-09-28). Under hösten 2010 aktualiserades återigen frågan om en folkomröstning sedan Miljöpartiets ordförande, Folke Nyström, lagt en motion om att kommunen borde ta ställning för Region MittSverige (Sundsvalls Tidning 2010-05-18, 2010-05-25). Motionen röstades dock ned av majoriteten (Sundsvalls Tidning 2010-09-28),

Härnösands kommun uppmärksammades också mycket i anslutning till turerna kring regionbildning förra omgången och få fullmäktigebeslut har väl analyserats så noga som Härnösands svar till Kammarkollegiet 2009 (se Eriksson 2009). Den 30 maj 2011 debatterades frågan om regionbildning i Härnösands kommunfullmäktige och samtliga partier ställde sig bakom ett beslut om att man skulle ställa "sig positiv till att ingå i en regionkommun tillsammans med övriga kommuner i Västernorrlands och Jämtlands län" (Härnösands Kommunfullmäktige, protokoll, 2011-05-30, se också Örnköldsviks Allehanda 2011-05-31)

Om det mesta av den politiska dramatiken i regionbildningsfrågan utspelade sig i kommunerna i den södra länsdelen förra gången det begav sig, under åren 2007 till 2009, så flyttade istället dramatiken till kommunerna i den norra länsdelen denna gång. Om Örnköldsviks ställningstagande för Region Norrland var förhållandevis okomplicerat tidigare så blev det mer komplext nu. Örnköldsviks tongivande socialdemokratiska kommunalråd Elvy Söderström har profilerat sig som en stark anhängare av en fyrlänslösning. Såväl Socialdemokraterna som Centerpartiet i Örnköldsvik var eniga om att man hellre ville söka sig "norrut" än att ingå i en regionbildning med Västernorrland och Jämtlands län (Elvy Söderström i Örnköldsviks Allehanda 2011-06-16, Dan Olsson i Örnköldsviks Allehanda 2011-10-21).

Även det socialdemokratiska kommunalrådet i Sollefteå, Elisabeth Lassen, förespråkade en fyrlänsregion och menade att en region med Västernorrland och Jämtlands län skulle bli befolkningsmässigt liten och att alternativet att tillhöra en region bestående av Västerbotten-Norrbottnen var bättre av storleksskal (Örnköldsviks Allehanda 2011-10-22, 2011-11-17).

Den politiska majoriteten i Kramfors hade tidigare tagit ställning för en region bestående av de fyra nordligaste länen. I en artikel i Sundsvalls Tidning (2011-05-24, 2011-05-17) meddelade det socialdemokratiska kommunalrådet Micael Melander att det beslutet inte hade ändrats trots de då pågående försöken att skapa en region mellan Västernorrland och Jämtlands län. I spekulationerna om vilka kommuner som skulle kunna tänkas lämna en sådan region för att istället söka inträde i den norra regionen förekom ibland också Kramfors tillsammans med Örnköldsvik och Sollefteå (se t.ex. Örnköldsviks Allehanda 2011-06-22,

2011-06-30). När det officiella tillkännagivandet om vilka kommuner som stod bakom överenskommelsen med Västerbotten och Norrbotten kom så fanns emellertid inte Kramfors med bland dessa.

På grund av dessa kommuners tveksamheter i fråga om en regionbildning tillsammans med Jämtlands län fanns också skilda uppfattningar inom det Socialdemokratiska partiet i Västernorrland. I maj 2011 bildades en intern arbetsgrupp för att diskutera regionfrågan⁵ (Örnsköldsviks Allehanda 2011-05-18). Vid den tidpunkten hade man ännu inte enats om en officiell hållning.

Inom Moderaterna i Västernorrland har det förekommit delvis skilda uppfattningar i regionfrågan. I april 2011 höll länsmoderaterna partistämma och bland många frågor stod också regionfrågan på dagordningen. Stämman beslöt att ställa sig bakom ett förslag med "två självständiga regioner, ett norra Norrland och ett södra Norrland" och stämman deklarerade också att man inte kunde ställa sig bakom en fyrlänslösning (Örnsköldsviks Allehanda 2011-04-20). Per Wahlberg måste alltså ha fått partiets mandat att agera för en region med Jämtlands län, redan innan stämman. Moderaterna i Örnsköldsvik har dock haft en annan uppfattning än länsorganisationen. I ett pressmeddelande uppgavs att de stödde tanken på två regionbildningar i norra Sverige och att de ansåg detta vara en bättre lösning än en fyrlänsregion. Men däremot ville de, liksom Socialdemokraterna i Örnsköldsvik, att kommunen borde ingå i den norra. Motivet till detta var Örnsköldsviks "naturliga tillhörighet" till den norra regionen och Umeå (Örnsköldsviks Allehanda 2011-06-22). Moderaterna i Sollefteå valde dock, till skillnad från partikollegorna i grannkommunen, att stå bakom länsförbundets ställningstagande (Örnsköldsviks Allehanda 2011-10-22).

I en gemensam debattartikel meddelade ledningsgruppen⁶ för Miljöpartiet i Västernorrland att de ställde sig positiva till avsiktsförklaringen om en gemensam region tillsammans med Jämtlands län men betonade att man även fortsättningsvis måste ha långtgående samarbeten mellan alla de fyra nordligaste länen kring högspecialiserad sjukvård, infrastruktur och kultur (Örnsköldsviks Allehanda 2011-06-27).

Inriktningsbeslutet i Västernorrlands läns landsting

Frågan om ett inriktningsbeslut om regionbildning tillsammans med Jämtlands län behandlades på landstingsstyrelsens sammanträde den 14 juni 2011. Beslutet var att rekommendera fullmäktige att anta ett inriktningsbeslut om en sammanläggning av Västernorrlands och Jämtlands läns landsting till en regionkommun från och med 2015. Styrelsen beslutade också att meddela regeringens särskilde utredare Mats Sjöstrand om planerna (Landstingsstyrelsen, protokoll, 2011-06-14, LVN hemsida 2011-06-14).

⁵ Den bestod av Glenn Nordlund kommunalråd i Örnsköldsvik, Fred Nilsson, kommunalråd i Härnösand, Peder Björk, oppositionsråd i Sundsvall, Elisabet Strömqvist, oppositionsråd i landstinget samt Linnea Stenklyft, ledamot i landstingsfullmäktige.

⁶ Undertecknade gjorde Arne Johansson, Ånge, Roy Resare, Sundsvall, Linnéa Henriksson, Timrå, Tomas Q Nilsson, Härnösand, Kerstin Bengtsson, Kramfors, Ingvar Kristensen, Sollefteå och Mattias Näsman, Örnsköldsvik.

Dagen innan hade Socialdemokraternas verkställande utskott i partidistriktet i Västernorrland ställt sig bakom förslaget om regionbildning mellan de två länen. En kompromiss som man enats om var att det skulle finnas en skrivning i beslutsunderlaget om att kommunerna i ”de norra delarna” av länet skulle ha möjlighet att ingå i en nordlig region om en sådan skulle bildas. Beskedet om kompromissen lämnades av partidistriktets ordförande Elvy Söderström (Örnsköldsviks Allehanda 2011-06-15 och 2011-10-28, Sundsvalls Tidning 2011-06-15). Hon hade i sin roll som kommunalråd i Örnsköldsvik drivit frågan om gränskommunernas möjlighet att välja regiontillhörighet. Kompromissen ledde till följande formulering i protokollet:

Landstinget Västernorrland har för avsikt att under förutsättning av lika-lydande beslut i Jämtlands läns landsting, berörda kommuners erforderliga stöd samt regeringens godkännande genomföra en ny landstingsindelning från och med 1 januari 2015 i form av en sammanläggning av landstingen i Västernorrlands och Jämtlands län till en regionkommun. Landstinget noterar samtidigt en öppenhet för att kommuner i norra Västernorrland eventuellt kan ingå i en regionbildning norrut om en sådan gränsdragning enligt utredaren Mats Sjöstrand uppfyller indelningslagens krav (Landstingsstyrelsen, protokoll, 2011-06-14).

Inriktningsbeslutet behandlades vid ett möte med landstingsfullmäktige i Härnösand den 29 juni. Majoriteten i fullmäktige stod bakom beslutet som innebar att man antog ett ”inriktningsbeslut avseende sammanläggning av landstingen i Västernorrland och Jämtland till en regionkommun från och med 2015”. Beslutet innebar också att fullmäktige uppdrog till:

... Landstingsstyrelsen att tillsätta en utredning som tillsammans med Jämtlands läns landsting och i samverkan med Regionförbundet i Jämtlands län, länsstyrelsen i Västernorrland och Jämtland närmare utreder förutsättningarna för att bilda en regionkommun, utreder behovet av och formerna för ett fortsatt och fördjupat samarbete mellan de nuvarande fyra nordliga länen i ... (Landstingsfullmäktige, protokoll, 2011-06-29).

Alla partier förutom Sjukvårdspartiet ställde sig bakom beslutet som ansåg att underlaget för beslutet var bristfälligt och därför reserverade sig mot detta (Landstingsfullmäktige, protokoll, 2011-06-29, Allehanda 2011-06-30, Sundsvalls Tidning 2011-06-30). I Örnsköldsviks Allehanda (2011-06-30) konstaterades att beslutet tagits ”efter en förvånansvärt kort diskussion”.

Under hösten färdigställdes den efterfrågade utredningen och den 7 oktober 2011 enades de två landstingens politiska förhandlingsgrupper om det gemensamma dokumentet ”Inför bildandet av en regionkommun – underlag till delbetänkandet om en sammanläggning av Landstinget Västernorrland och Jämtlands läns landsting” (Allehanda 2011-10-08, Sundsvalls Tidning 2011-10-08). Landstingsstyrelsen i Västernorrland antog dokumentet vid sitt möte den 12 oktober (Landstingsstyrelsen, protokoll, 2011-10-11–2011-10-12) och i lokalpressen konstaterades att detta skedde ”utan politisk strid” (Örnsköldsviks Allehanda 2011-10-13).

Regionfrågan i Jämtlands län

Inför inriktningsbeslutet

Processen mot en regionbildning påbörjades senare i Jämtlands läns landsting än i Landstinget Västernorrland. Det senare landstinget hade fattat alla nödvändiga beslut som krävdes för regionalisering långt innan Jämtlands läns landsting hade hunnit hantera frågan formellt på dagordningen.

Det Socialdemokratiska partidistriktet tog också ställning förhållandevis sent i frågan om gemensam regionbildning med Västernorrlands län. Den 12 november 2011 sammanträdde partiets förtroenderåd⁷ och man beslutade då att ställa sig bakom en regionbildning med Västernorrland. Därmed gavs också partirepresentanterna i landstingsfullmäktige mandat att stödja avsiktsförklaringen (Östersunds-Posten 2011-11-12)

Moderaterna i Jämtlands län har ända sedan diskussionerna om regionbildning initierades förhållit sig kritisk till sådana. När ansökan om bildandet av Region MittSverige låg på landstingets bord förra vändan, reserverade sig partiets ledamöter i fullmäktige med hänvisning till att den folkliga förankringen var alltför bristfällig (Eriksson 2009, 22). Även denna gång har partiet i Jämtland förhållit sig avvaktande. Det formella beslutet fattades på ett möte den 18 oktober 2011 då det beslutades att partiet skulle säga nej till en regionbildning med Västernorrlands län. Ställningstagandet motiverades med att man ansåg att konsekvensanalyserna var bristfälliga och den folkliga förankringen var svag (Länstidningen Östersund 2011-10-18, Östersunds-Posten 2011-10-19). I en debattartikel angav Christer Siwertsson, det moderata oppositionsrådet i landstinget, ytterligare två skäl till varför man inte var beredda att godta en regionbildning med Västernorrlands län. En anledning var att Jämtlands län riskerar att gå miste om statsbidrag och den andra orsaken var risken för skattehöjningar (Östersunds-Posten 2011-10-26). Redan i börjat av året hade Moderaternas förbundsstyrelse för Jämtlands län aviserat att man ville ha en folkomröstning i fråga om en regionbildning med Västernorrlands län (Länstidningen Östersund 2011-02-09). Christer Siwertsson lämnade också in en motion angående folkomröstning i regionfrågan (Länstidningen Östersund 2011-02-26). Såväl landstingsstyrelsen (Protokoll 2011-08-30) som landstingsfullmäktige (2011-10-18) avlog emellertid motionen med hänvisning till att såväl frågan om regionbildning som "lämpligheten med att genomföra en folkomröstning är en fråga för de politiska partierna" (Landstingsfullmäktiges protokoll, 2011-10-18).

Centerpartiet i Jämtlands län är intressant eftersom partiföreträdarnas agerande påverkat processen på ett mycket påtagligt sätt. I augusti 2011 meddelade Centerpartiet genom Maria Söderberg och Bernt Söderman, båda ledamöter i Mittstyrelsen, att man välkomnade diskussionerna om en möjlig regionbildning mellan Jämtlands och Västernorrlands län. Det framgick att partiet var inställda på att "positivt pröva möjligheten att bilda Region MittSverige" till dess nödvändiga konsekvensanalyser utförts och partiet därmed kunde göra ett "definitivt ställningstagande" vid partiets distriktsstämma. Det framgick också

⁷ Ett forum med ett stort antal ombud från samtliga arbetarekommuner i länet.

att författarna bakom debattartikeln var lättade över att ”ett stor-Norrland”, det vill säga en storregion bestående av de fyra nordligaste länen, inte längre var ett aktuellt förslag (Länstidningen Östersund 2011-08-11, Östersunds-Posten 2011-08-11).

Den 13 november 2011 höll Centerpartiet i Jämtlands län sin höststämma i Vigge och partiets representanter beslöt sig för att ställa sig bakom inriktningsbeslutet under förutsättning att frågan utreddes ytterligare. Partiet formulerade också ett antal villkor för att man helhjärtat skulle kunna ställa sig bakom planerna på en regionbildning (Östersunds-Posten, 2011-11-14, 2011-11-15). Media vill göra gällande att Centerpartiet ”tagit intryck av” ett upprop som undertecknats av 154 läkare och som efterlyste djupare konsekvensanalyser för hälso- och sjukvården (Östersunds-Posten 2011-11-14). Bara två dagar senare, det vill säga den 15 november 2011, skulle landstingsfullmäktige i Jämtlands län fatta sitt beslut. I en artikel undertecknad av Per Åsling, partiets distriktsordförande tillika riksdagsledamot, och Marianne Larm-Svensson, landstingsgruppens ordförande, utvecklades de förbehåll som partiet identifierat. Artikelförfattarna konstaterade att frågan krävde:

”mer av utredande, konsekvensanalyser och ekonomiska garantier. ... Dagens beslut [i landstingsfullmäktige] får inte vara bindande. ... Centerpartiet i Jämtlands län kommer att stödja de regionprojekt som fyller våra principiella krav på decentralisering av makt. Om det projekt som just nu ligger på bordet för beslut, bildandet av en region tillsammans med Västernorrland, fyller kraven, är inte klarlagt” (Östersunds-Posten 2011-11-15).

Vid landstingsfullmäktigesammanträdet lyckades Centerpartiets gruppledare Marianne Larm-Svensson driva igenom ett antal att-satser som motsvarade de reservationer som partiets höststämma hade fastlagt. Det som var menat som ett inriktningsbeslut blev istället ett frågetecken, vilket vi snart ska återkomma till.

Folkpartiet i Jämtlands län har också visat sig vara kluvna i regionbildningsfrågan. Vid partiets årsmöte den 16 april 2011 behandlades en motion vilken yrkade på att partiet skulle verka för bildandet av en Jämtlandsregion. Motionen bifölls med en knapp majoritet, vilket betydde att partiet därmed ändrat sin officiella hållning som tidigare inneburit att man stått bakom en Mittregion (Östersunds-Posten 2011-04-18). Folkpartigruppen i Östersund motionerade också till kommunfullmäktige om att kommunen borde verka för ett bildande av en region med enbart Jämtland-Härjedalen (Östersunds-Posten 2011-08-18).

Inriktningsbeslut med frågetecken i Jämtlands läns landsting

Den 26 oktober sammanträdde landstingsstyrelsen i Jämtlands län och på dagordningen stod frågan om avsiktsförklaring till regionbilning med Väster-norrlands län. Det var en oenig styrelse som gick till beslut men majoriteten stödde avsiktsförklaringen. Moderaten Susanné Wallner yrkade avslag och reserverade sig liksom partikollegan Christer Siwertsson mot majoritetens beslut att godkänna avsiktsförklaringen. Partiet ville hänskjuta frågan till nästkommande

mandatperiod (Länstidningen Östersund 2011-10-27) för att på så sätt möta kravet om ”mer utförliga konsekvensanalyser och bättre beslutsunderlag” (Länstidningen Östersund 2011-11-14, Örnsköldsviks Allehanda 2011-10-28).

Centerpartiets representanter Marianne Larm-Svensson och Thomas Andersson avstod från att rösta och la till följande anteckning till protokollet:

Den interna politiska processen i Centerpartiet i Jämtlands län pågår fortfarande när det gäller frågan om bildande av regionkommun. ... av respekt för den demokratiska processen i Centerpartiet så deltar inte Centerpartiets ledamöter i beslutet om regionbildning på dagens landstingsstyrelse. Centerpartiet kommer att redovisa sin ståndpunkt före samt vid landstingsfullmäktige den 15 november 2011 (Landstingsstyrelsen, protokoll, 2011-10-26).

Den 15 november behandlades ärendet i landstingsfullmäktige. Efter en två timmar lång debatt var församlingen redo att gå till beslut. Liksom tidigare yrkade moderaten Susanné Wallner avslag på styrelsens förslag till beslut. Robert Uitto yrkade bifall till landstingsstyrelsens förslag att anta avsiktsförklaringen med ett tillägg som innebar att fullmäktige gavs i uppdrag att ”noga följa förhandlingarna och utarbetandet av underlag och lyfta frågan för ett nytt ställningstagande under 2012”. Centerpartisten Marianne Larm-Svensson lade ett yrkande om att såväl landstingens ”verksamhet som ekonomi ska vara i god ordning och balans vid en sammanläggning och att besked från staten ges om att den nya regionens invånare inte får straffas i skatteutjämningssystemet”. Robert Uitto yrkade också bifall till Marianne Larm-Svenssons yrkande. Frågan gick till votering och resultatet blev att majoriteten (40 ledamöter) röstade för att anta inriktningsbeslutet och nio moderata ledamöter röstade nej och reserverade sig mot beslutet (och sex personer var frånvarande). Folkpartiets ledamöter Kerstin Weimer och Finn Cromberger röstade för avsiktsförklaringen, vilket betyder att de röstade mot partilinjens (Landstingsfullmäktige Jämtlands läns landsting, protokoll 2011-11-15, Länstidningen Östersund 2011-11-16).

Beslutet innebar att fullmäktige gav styrelsen i uppdrag att arbeta vidare med en regionbildning tillsammans med Västernorrland från och med 2015 och man godkände också det skriftliga underlag som tagits fram, men de att-satser som tillkom vid sittande fullmäktigesammanträde reste frågetecken om genomförandet och tidsplanen.

Efter landstingsfullmäktigesammanträdet var det många som undrade vad beslutet skulle innebära för den fortsatta processen. I en skriftlig kommentar meddelade Robert Uitto att Jämtland måste ”ha möjlighet till ett nytt ställningstagande under 2012, stanna upp, titta djupare eller till och med hoppa av” (Sundsvalls Tidning 2011-11-17) och att ett sådant nytt ställningstagande skulle kunna ske vid landstingsfullmäktige i november 2012 (Östersunds-Posten 2011-11-16) eller när regeringen lämnat besked (Örnsköldsviks Allehanda 2011-11-17). Samtidigt menade Uitto att den starka övervikten av ja-röster i fullmäktige var en signal att gå vidare mot regionbildning och att ett yttligare beslutstillfälle skulle tolkas som ”ett förtydligande” och inte som ett stopp i processen (Örnsköldsviks Allehanda 2011-11-16).

Det moderata landstingsrådet Per Wahlberg kommenterade det hela med att han var ”uppriktigt förvånad över överenskommelsen” mellan Socialdemokraterna och Centerpartiet som landstingsfullmäktige i Jämtland antagit (Sundsvalls Tidning 2011-11-16). Reaktionerna bland förespråkarna för en regionbildning i Västernorrland var negativa och man tolkade detta som slutet på regionbildningsprocessen (se t.ex. Örnsköldsviks Allehanda 2011-11-17).

Mats Sjöstrand kommenterade det hela och ifrågasatte om det fanns ”en vilja att gå ihop eller inte” (Sundsvalls Tidning 2011-11-17):

”hanteringen av frågan blev betydligt krångligare efter beslutet i landstingsfullmäktige i Jämtland. Signalen blev helt fel ... i en situation där regeringen har sagt att de vill att frågan ska komma underifrån, med en stark förankring politiskt. Att i det läget säga att vi vill ha en ansökan med ängerrätt blir ett egendomligt förfarande” (Länstidningen Östersund 2011-11-19).

I det delbetänkande som lämnades av Mats Sjöstrand konstaterades att det fanns oklarheter kring beslutet i Jämtlands läns landsting och vad det egentligen innebar samt kring landstingets inställning till en sammanläggning. Utredningen kunde därför inte ta ställning till en sådan ansökan (Fi 2009:07/2012/1).

Varför ett frågetecken?

Hur ska man förstå förhandlingslösningen mellan Socialdemokraterna och Centerpartiet och bakgrunden till det beslut som fattades i landstingsfullmäktige? En central faktor som sannolikt måste beaktas är den kritiska opinionen i Jämtlands län. Veckan innan frågan skulle hanteras i landstingsfullmäktige gick ett antal inflytelserika socialdemokrater tillika före detta kommunalråd och landstingsråd⁸ ut i massmedia och kritiserade processen i landstinget. De menade att beslutet föregåtts av en sluten beredningsprocess, att beslutsunderlaget varit bristfälligt samt att beslutet måste skjutas upp för att möjliggöra för medborgarna att vara delaktiga (Länstidningen Östersund 2011-11-08, Östersunds-Posten 2011-11-08, Länstidningen Östersund 2011-11-15).

En av de mer betydelsefulla protesterna inför landstingsfullmäktige (Örnsköldsviks Allehanda 2011-11-16) formulerades i form av ett upprop undertecknat av 154 läkare vid Östersunds sjukhus. Läkarna oroades av att ”sjukvård inte är huvudämnet i diskussionerna” och man uttryckte skarp oro för vad som skulle hända med hälso- och sjukvården i Jämtlands län vid en sammanläggning med landstinget i Västernorrland och efterlyste en konsekvensbeskrivning (Östersunds-Posten 2011-11-11, Länstidningen 2011-11-15). I ett gemensamt svar från Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet i landstinget försökte ett antal politiker⁹ gjuta olja på vågorna för att lugna de professionella men samtidigt försvara planerna på en regionbildning (Länstidningen 2011-11-15).

⁸ Åke Edin och Kerstin Wallin före detta kommunalråd i Bräcke kommun, Nils Ericsson och Gun-Britt Mårtensson före detta kommunalråd i Östersunds kommun samt Ivar Johansson före detta landstingsråd.

⁹ Undertecknade gjorde Robert Uitto (S), Harriet Jorderud (S), Monalisa Norrman (V) och Anna Hildebrand (MP).

Några veckor senare publicerades en debattartikel vilken var undertecknad av representanter för ett tjugofemtal lokala företag. Under uppmaningen "Sälj inte ut Jämtland/Härjedalen!" uppmanade företagen landstingspolitikerna att "avvakta med förslaget att bilda en ny region" och att låta medborgarna avgöra frågan i en folkomröstning (Länstidningen Östersund 2011-12-19, Östersunds-Posten 2011-12-17).

En annan mycket betydelsefull aktör i Jämtland/Härjedalen som sannolikt påverkade debatten inför inriktningsbeslutet är den ideella föreningen "Framtid för Jämtland" (intervju 2). Nätverket bildades under senhösten 2010 (www.framtidjamtland.se) och har sedan dess verkat för att Jämtland/Härjedalen borde bilda en egen region. Argumenten som föreningen lyfter fram handlar bland annat om regionalt självbestämmande utifrån unika geografiska och näringspolitiska förutsättningar, bibehållande av Östersund som "regionalt centrum" och de länsspecifika funktioner och organisationer som finns på orten (Framtid för Jämtland, Programförklaring 2011). Nätverket har varit mycket framgångsrikt med att få medialt utrymme och har formulerat ett stort antal kritiska debattinlägg i vilka tonen bitvis har varit hätsk (se t.ex. Länstidningen Östersund 2011-08-10, 2011-08-16, 2011-11-15, 2011-12-27, Östersunds-Posten 2011-12-10, 2012-01-24).

"Tro det eller ej. Regionfrågan lever i norra Sverige"

Så löd ingressen till en artikel i Norrländska Socialdemokraten (2011-05-11). Anledningen till uppropet var nyheten om att landstingen i Västernorrland och Jämtland annonserat att man inlett en gemensam process syftande till regionbildning. Detta var något som satte press på politikerna i Norr- och Västerbotten (Norrländska Socialdemokraten 2011-05-11) och diskussioner mellan politiker i de två länen började föras under sommaren 2011 i takt med att äktenskapet mellan Västernorrland och Jämtland började ta allt fastare form (Västerbottens-Kuriren 2011-06-30).

Under hösten inleddes diskussioner i en arbetsgrupp inom Socialdemokraterna i Norr- och Västerbotten (Norrbottnens-Kuriren 2011-10-15, 2011-10-22). I ett öppet brev adresserat "till alla politiker i norra Norrland" argumenterade ordföranden för landstingsstyrelsen i Norrbotten, tillika Norrstyrelsen, Kent Ögren, för att de politiska företrädarna för "Norrbotten och Västerbotten samt kommunerna i norra delen av Västernorrland" måste bilda "en sammanhållen region" (Västerbottens-Kuriren 2011-08-31, Norrbottens-Kuriren 2011-09-05). Umeås kommunalråd Lennart Holmlund avfärdade tanken på en sådan regionlösning på grund av påstådda samarbetssvårigheter mellan kommunerna och landstinget i Norrbotten (Sundsvalls Tidning 2011-10-08).

Så sent som i oktober 2011 undertecknade Erik Bergkvist, ordförande för Region Västerbotten, och Ewa-May Karlsson, vice ordförande, en gemensam debattartikel i vilken de argumenterade för en fyläslösning (Örnsköldsviks Allehanda 2011-10-01, Västerbottens-Kuriren 2011-10-06, Norrländska Socialdemokraten 2011-10-10). Västerbottens Folkblad konstaterade att "Norrbotten friar till Västerbotten men länets S-politiker vill bli ännu större" (Västerbottens

Folkblad 2011-11-17). Dessa utspel illustrerar att politiska aktörer i Västerbotten fortsatte att driva förslaget om en fylänslösning trots de initiativ som tagits och de samtal som fördes om bildandet av två regionkommuner (intervju 3).

Den 17 november 2011 skickade ett antal socialdemokratiska företrädare¹⁰ ut ett pressmeddelande där de meddelade att de förhöll sig "positiva till *en* [författarens anmärkning] gemensam region i norr" varpå de inbjöd de andra partierna till bildandet av "en gemensam region bestående av Norrbotten, Västerbotten och norra Västernorrland" samtidigt som man meddelade att man fortfarande helst ville se en storregion bestående av alla fyra länen varför man lämnade "dörrarna öppna om fler" ville ansluta (Pressmeddelande 2011-11-17, Västerbottens-Kuriren 2011-11-17, 2011-11-18).

Det var dock tydligt redan då att utspelet byggde på ett regionbygge där grunden inte var färdigbyggd ännu. I en artikel dagen efter pressmeddelandet kommenterade Elisabeth Lassen detta: "Vi vill gå in i den norra regionen men det förutsätter ju att det finns en norra region att gå till" (Örnsköldsviks Allehanda 2011-11-17).

Några dagar efter att Socialdemokraterna bjudit in till diskussioner kring en tvålänsregion meddelade Centerpartiet i Västerbotten att man välkomnade och anslöt sig till diskussionerna trots att man även fortsättningsvis ville se en region bestående av de fyra nordligaste länen (Västerbottens Folkblad 2011-11-19).

Ganska snart kom dock tecken på att Socialdemokraterna i Västerbotten förhöll sig något avvaktande i frågan. Vid ett landstingsfullmäktige i slutet av november 2011 ställde centerpartisten Olle Edblom en fråga till landstingsrådet Peter Olofsson huruvida Socialdemokraterna var beredda att ta initiativ till en ny regionansökan. Svaret var att Olofsson ville ha tydligt besked från regeringen för att det skulle vara motiverat att lägga ner resurser på en ny ansökan som riskerade att avslås. Olofsson meddelade att han var positivt inställd till överläggningarna med Norrbotten men att han inte var beredd att lämna besked i fråga om en ny ansökan (Västerbottens-Kuriren 2011-12-01).

I ett pressmeddelande¹¹ i december 2011 meddelades att "en bred majoritet bland de politiska partierna i Västerbottens och Norrbottens län samt Örnsköldsvik och Sollefteå kommuner förklarat sig positiva till att bilda en gemensam region" men initiativtagarna till utspelet ville avvakta till dess man fått besked om ambitionerna var realistiska (VLL hemsida 2011-12-21). Därför bjöd man in till ett möte med regeringens utredare Mats Sjöstrand under januari 2012 för att få svar på frågan om huruvida en fortsatt process vore mödan värd. Det kan noteras att bland dem som stod bakom pressmeddelandet fanns inte någon representant från Sollefteå kommun och inte heller någon representant från någon kommun i Norrbotten.

¹⁰ Undertecknade gjorde partidistriktens ordförande i Norr- och Västerbotten, Lilly Bäcklund och Karin Åström, landstingsrådet i Norrbottens läns landsting, Kent Ögren, och i Västerbottens läns landsting, Peter Olofsson, kommunalrådet i Örnsköldsvik Elvy Söderström, och i Sollefteå Elisabeth Lassen, arbetarkommunens ordförande i Örnsköldsvik, Leif Lindholm, och i Sollefteå Gunder Lidén samt ordförande i Region Västerbotten Erik Bergkvist.

¹¹ Undertecknade gjorde Erik Bergkvist, regionråd Region Västerbotten och ledamot i landstingsstyrelsen i Västerbotten, Glenn Nordlund, kommunalråd i Örnsköldsvik, Kent Ögren, landstingsråd i Norrbotten samt Folkpartiets och Centerpartiets gruppledare i Västerbotten, Marianne Normark och Olle Edblom.

En kovändning av alliansen i Norrbotten?

En av de viktiga omständigheter som bidrog till att diskussionerna om en regionbildning mellan Norr- och Västerbotten samt norra Västernorrland kom igång på allvar, var att allianspartierna i Norrbotten gjorde ett gemensamt utspel i lokalpressen som tolkades som en omsvängning i regionfrågan (Örnsköldsviks Allehanda 2011-11-17).

Vid en gemensam presskonferens meddelade Centerpartiet, Folkpartiet och Moderaterna i Norrbotten att man var beredda att agera för en gemensam regionkommun tillsammans med grannen Västerbotten i söder. De tre grupp- ledarna i landstinget, Jens Sundström, Mattias Karlsson och Stefan Tornberg höll i presskonferensen (Norrbottnens-Kuriren 2011-12-14, Norrländska Socialdemokraten 2011-11-16, Västerbottnens Folkblad 2011-11-17, Västerbottnens-Kuriren 2011-10-22). De argument som framfördes var framförallt två, dels signalerna från regeringens utredare Mats Sjöstrand att antalet län ska minskas och att Norrbotten sannolikt inte skulle få kvarstå som ett eget län, vilket skulle tala för en sammanslagning av landstingen. Det andra argumentet var de då pågående diskussionerna mellan Västernorrland och Jämtland (Norrbottnens-Kuriren 2011-11-17).

Det visade sig dock att samförståndsandan i den norrbottniska alliansen kanske inte var så solid som det först verkat. Mattias Karlsson, som är moderat oppositionsråd och gruppleadare i Norrbottens läns landsting, mötte mycket hård kritik mot utspelet i regionfrågan i det egna partiet och det restes krav på hans avgång (Norrländska Socialdemokraten 2011-12-14, Norrbottens-Kuriren 2011-11-18). Hans företrädare på posten, Bo Hultin, har profilerat sig som en av de skarpaste kritikerna mot att Norrbotten ska ingå i någon typ av större regionbildning, vilket kan förklara de högljudda reaktionerna från partiorganisationen.

I en artikel i Norrbottens-Kuriren några dagar senare hävdade Karlsson först att han hade en majoritet av moderaterna i landstingsgruppen bakom sig och att de kritiska rösterna tillhörde en liten minoritet (Norrbottnens-Kuriren 2011-11-18). Som svar på kritiken meddelade Karlsson att hans inställning var att Norrbotten och Västerbotten bör gå samman i ett *landsting* om regeringens utredare föreslår en sammanslagning av länen men att han var motståndare till en gemensam regionkommun (Norrländska Socialdemokraten 2011-12-14, Norrbottens-Kuriren 2011-12-13). Från moderaternas länsorganisation meddelade man att partiets ståndpunkt i regionfrågan stod fast det vill säga att man sa nej till bildandet av regionkommuner (Norrländska Socialdemokraten 2011-11-04, Norrbottens-Kuriren 2011-12-12, 2011-11-17).

Inte bara moderaterna tvingades modifiera vad som egentligen sagts under den gemensamma presskonferensen. I en debattartikel i Norrbottens-Kuriren meddelade Folkpartiet att deras agerande inte var en kursändring utan att man öppnat för "en alternativ lösning". Givet att den statliga utredaren skulle föreslå en sammanslagning av Norrbottens och Västerbottnens län menade de folktopartistiska företrädarna att man kunde tänka sig "alternativa lösningar i regionfrågan" (Lundström, Sundström & Kotavuopio Jatko i Norrbottens-Kuriren 2011-11-28).

Besked i regionfrågan

I början av januari 2012 lämnade regeringens utredare Mats Sjöstrand en rapport med anledning av uppdraget att pröva möjliga indelningsändringar för Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands och Jämtlands län. Utredaren fann att det alternativ som förhandlats fram mellan landstingen i Västernorrlands och Jämtlands län uppfyllde kravet om bestående fördelar för landstingen som indelningslagen kräver, fördelar för den regionala utvecklingen, skalfördelar inom hälso- och sjukvården och förbättrade möjligheter till samarbete kring kollektivtrafiken. Men bedömningen vilade på ett scenario där samtliga kommuner skulle ingå i en sådan regionbildning och eftersom Örnsköldsviks och Sollefteå kommuner tydligt aviserat att de inte vill tillhöra en sådan region ville inte utredaren ta ställning till ansökan. Dessutom hänvisades till det oklara beslut som fattats i landstingsfullmäktige i Jämtland som ett problem i sammanhanget (Rapport Fi 2009:07/2012/1, VLL hemsida 2012-01-09).

Regeringens särskilde utredare Mats Sjöstrand ska lämna sitt slutbetänkande i december 2012. För att kunna beakta eventuella ansökningar måste landstingen ge besked under våren 2012. Några sådana har emellertid i skrivande stund inte inkommit.

Status quo i Västernorrlands och Jämtlands län...

Under sista veckan i januari 2012 lämnade så partierna i Västernorrland och Jämtland/Härjedalen besked i regionfrågan. Moderaterna har på många sätt spelat en avgörande roll i regionfrågan, såväl nationellt som lokalt. I december 2011 hade ett möte mellan de två styrgrupperna från Västernorrlands och Jämtlands läns landsting hållits i Bispgården och redan då kom indikationer på att moderaterna i Västernorrland satt ett "tillfälligt stopp" i regionfrågan (Sundsvalls Tidning 2011-12-16, Östersunds-Posten 2012-01-11).

Måndagen den 23 januari 2012 stod det, som väntat, klart att Moderaterna i Västernorrlands län inte längre stod bakom avsiktsförklaringen om att bilda region tillsammans med Jämtlands län (Östersunds-Posten 2012-02-24). Det moderata landstingsrådet Per Wahlberg, som engagerat sig så hårt i frågan, tvingades meddela att majoriteten av landstingsgruppen röstat emot en fortsatt process och att länsförbundsstyrelsen inte längre var beredda att gå vidare med någon ansökan (Sundsvalls Tidning 2012-01-24, Örnsköldsviks Allehanda 2012-01-24). En viktig orsak uppgavs vara det tvetydiga beslutet i landstingsfullmäktige i Jämtland (Länstidningen Östersund 2012-01-24). I samband med detta lämnade också Per Wahlberg ordförandeuppdraget i den Regionberedningsgrupp som han lett för Västernorrlands läns räkning och kristdemokraten Sverker Ågren ersatte honom på posten (Örnsköldsviks Allehanda 2012-01-27). Det stod därmed klart att det inte skulle bli någon ansökan om en Region MittSverige eller Region Södra Norrland. I och med detta besked var frågan i praktiken avförd från den politiska dagordningen. I en debattartikel beklagade ledande företrädare för Folkpartiet i Västernorrland¹² – som tidigare uttalat sitt

¹² Björn Hellquist, länsordförande och Ulla Norgren, kommunfullmäktigeledamot i Sundsvall.

stöd för en fylänsregion – Moderaternas helomvändning i regionfrågan och uppmanade dem att tänka om (Sundsvalls Tidning 2012-02-01).

Samma dag som Moderaterna i Västernorrland meddelade sitt besked, den 23 januari 2011, höll Centerpartiet i Jämtlands län distriktsstyrelsestämma. Det stod då klart att också centern tog avstånd från den klubbade avsiktsförklaringen om regionbildning med Västernorrlands län. Distriktsordförande Per Åsling meddelade att partiet sträckt "ut handen till länets partier om att pröva en Jämtlandsregion" (Östersunds-Posten 2012-01-24). I en debattartikel några dagar senare, meddelade Per Åsling och landstingsgruppledaren Marianne Larm-Svensson att partiet bestämt sig för att förordas att Jämtland borde bilda egen regionkommun (Östersunds-Posten 2012-01-28) och att partiet "bjudit in de övriga partierna i länet till samtal och förhandlingar" i frågan (Östersunds-Posten 2012-01-27). Larm-Svensson uttalade sitt stöd för en region Jämtland i en debattartikel i anslutning till besluten i fullmäktige (Länstidningen Östersund 2012-01-31). Men det bör noteras att hon under den föregående processen gjorde sig känd som en förespråkare för en fylänsregion (Eriksson 2010). Även distriktsordföranden Per Åsling har vid ett tillfälle också uttalat ett personligt stöd för en fylänslösning (Östersunds-Posten 2010-09-04).

Socialdemokraterna i Jämtlands län meddelade genom landstingsrådet Harriet Jorderud samt genom företrädarna för Regionförbunet, Robert Uitto och Anna-Caren Säterberg, att partiet beslutat sig för "att avsluta ansökningsarbetet" för att istället "vidareutveckla regionförbundet i Jämtlands län" (Länstidningen Östersund 2012-01-24 och 2012-01-26, Östersunds-Posten 2012-01-27).

Moderaterna i Jämtlands län hade, som framgått tidigare, agerat mot bildandet av en regionkommun med grannlänet. Efter ett möte i Moderaternas förbundsstyrelse för Jämtlands län den 30 januari 2012 meddelade moderaterna den 1 februari att man beslutat "söka samarbete med de övriga partierna" till en diskussion om en ansökan om att bilda regionkommun av länet (Östersunds-Posten 2012-02-01).

... och status quo i Norrbottens och Västerbottens län

I ett brev till regeringens särskilde utredare Mats Sjöstrand meddelades att "en majoritet av de politiska partierna i Västerbottens och Norrbottens län samt Örnsköldsviks samt Sollefteå kommuner är positiva till att bilda en gemensam region" (Fi 2009:07/2012/1). Svaret från utredaren var emellertid att det krävdes formella ansökningar från respektive landstingsfullmäktige för att en prövning om införande av en sådan region 2015, skulle kunna vara aktuell och att dessa ansökningar måste vara inlämnade senast i mars månad 2012.

Torsdag den 19 januari hölls en gemensam träff med företrädare från Norrbottens och Västerbottens län, Örnsköldsvik och Sollefteå kommuner samt Mats Sjöstrand (intervju 3, Västerbottens-Kuriren 2012-01-14, Västerbottens Folkblad 2012-01-20).

Den 1 februari meddelade Socialdemokraterna i Västerbotten att man efter mötet med regeringens utredare inte längre var beredda att arbeta med att ta

fram en gemensam ansökan om regionbildning tillsammans med övriga intressenter. Som orsak hänvisade partiet till att tidsramarna var för snäva och att kostnaderna för att ta fram ett underlag till ansökan skulle vara alltför höga i förhållande till chanserna att få ansökan beviljad (Västerbottens-Kuriren 2012-02-01).

Det norrbottniska landstingsrådet Kent Ögren beklagade Västerbottenspolitikernas beslut men gjorde samtidigt bedömningen att en region ändå skulle kunna genomföras från och med 2015 (Norrländska Socialdemokraten 2012-01-31). Detta var dock före regeringens utredare Mats Sjöstrand presenterat sin delrapport. Den folkpartistiske gruppledaren i landstinget, Jens Sundström, som tidigare stått bakom planerna på en regionbildning mellan de två länen och kommunerna i söder, meddelade att han inte längre var beredd att arbeta i den riktningen med hänvisning till Sjöstrands besked om att kommunerna och landstinget måste vara eniga. Moderaterna i Norrbotten hade redan sedan tidigare förtydligat att partilinjen, det vill säga att inte ingå i några större regionbildningar, stod fast (Norrbottens-Kuriren 2012-01-20). Planerna på en regionbildning med Norrbottens och Västerbottens län samt delar av Ångermanland hade därmed också gått om intet redan innan de börjat förverkligas på allvar.

Reflektioner

Det har snart blivit dags att sätta punkt för detta kapitel vars syfte har varit att ge en schematisk och kronologisk beskrivning av de centrala politiska händelserna och diskussionerna i regionbildningsprocesserna i de fyra nordligaste länen från årsskiftet 2009/2010 fram till årsskiftet 2011/2012. Men innan det låter sig göras ska några centrala aspekter av processerna diskuteras och problematiseras.

En första reflektion är att regionbildningsdiskussionerna i de fyra nordligaste länen under de senaste två åren varit en process som gått i skov. Under långa perioder förefaller det ha rått mer eller mindre stiltje men så har ett fönster öppnats varpå korsdrag uppstått under några intensiva dagar eller veckor. I detta korsdrag har diskussioner pågått och olika åsikter i regionbildningsfrågan har ventilerats i den allmänna debatten. Tidpunkten för dessa perioder har till stor del sammanfallit med att staten på olika sätt gjort olika inspel i processen, såsom exempelvis skedde när regeringens utredare fick tilläggsdirektivet att också beakta regiondiskussionerna.

Den nationella processen och underifrånperspektivet

Trots att den här studien fokuserar på de politiska processerna i de fyra nordligaste landstingen, är det svårt att bortse från den nationella nivån eftersom de två nivåerna är beroende av, och samverkar med varandra. Det går inte att beskriva de politiska processerna kring regionbildningsförsöken utan att ta hänsyn till regeringens och de nationella institutionernas agerande i regionfrågan.

En ton som Ansvarskommittén slog an var underifrånperspektivet, att de framtida regionerna skulle växa fram som resultat av processer, förhandlingar och samarbeten på den regionala nivån. Den parlamentariska utredningen grundlade perspektivet och Moderaterna har, som majoritetsparti i regeringen, i kraft av sin ovilja att hantera frågan, valt att förvalta denna utgångspunkt. I och med Mats Sjöstrands tilläggsuppdrag tydliggjordes också att regeringen skulle lägga stor vikt vid regionalt och politiskt samförstånd vid en prövning om inrättandet av nya regionkommuner.

En av de intervjuade politikerna beskriver underifrånperspektivet på följande, mycket målande sätt:

Regionfrågan är en sådan fråga där vi inte kommer att med ett underifrånperspektiv kunna bli eniga. Vi har haft den här indelningen i trehundra år och ska vi lösa det här underifrån, bli överens inom kommunledningar, mellan partier, landsting, ja då kan vi hålla på i trehundra år till. Det kommer alltid att finnas något parti, någon gruppering, nåt landstingsråd eller kommunalråd eller oppositionsråd som tycker motsatsen. (...) och jag tror att på nåt sätt blir det fel när det är den som vill minst som får bestämma (intervju 2).

Det politiska spel i vilket landsting, kommuner och partier ska försöka kompromissa och enas – såväl internt som mellan varandra – har hitintills varit fruktlöst eftersom uppfattningarna i regionfrågan går på tvärs över både partier och geografiska gränser. Ansatsen – att nå bred politisk enighet bakom planerna på regionbildning – kan tyckas lovvärd men har visat sig vara problematisk eftersom det är svårt att nå långsiktiga förhandlingslösningar som alla parter kan acceptera. Det paradoxala är att regionala politiska företrädare ömsom hotat varandra med att staten kommer att ta tillbaka initiativet om parterna inte lyckas enas, ömsom hoppats att staten ska ta över ansvaret för framtidens karta eftersom det visat sig vara så svårt att finna hållbara, breda överenskommelser.

Samtidigt kan det naturligtvis ifrågasättas om det finns något alternativ till underifrånperspektivet. Borde staten ta initiativet och förändra den geografiska och kompetensmässiga indelningen på egen hand? Något som de regionala aktörerna i de fyra nordligaste länen efterfrågat är dock tydligare direktiv från statens sida om vilka kriterier som ska vara vägledande för processerna.

Svårigheten och utmaningarna för de politiska företrädare som försökt förhandla fram regionförstoringar av något slag ligger i alternativ som både partikollegor, politiska motståndare, landsting och kommuner kan godta samtidigt som väljarna och hemmaopinion ska acceptera lösningen. Det försvåras av att regionfrågan är en diskussion som ofta väcker känslomässiga argument till liv. När regionfrågan landar i den offentliga debatten och hos opinionsbildare är det inte enbart en fråga om administrativa indelningar för styrning av hälso- och sjukvård och regionala tillväxtfrågor utan en mycket större fråga om framtid, identitet och tillhörighet. Rationaliteten i detta kan naturligtvis ifrågasättas och problematiseras, men argumenten bottnar många gånger i en rädsla att bli förlorare i en framtida region.

Regionbildningsprocesserna version 2.0

Hur alternativet med en regionbildning mellan landstingen i Västernorrlands och Jämtlands län hamnade på dagordningen är intressant. Det var på sätt och vis ett nygammalt alternativ. För många av dem som engagerade sig i arbetet för en Region MittSverige var en tvålänslösning med öppenhet mot grannkommuner i söder och norr ett förstahandsalternativ som dock föll på att enskilda kommuner och politiker hade en annan uppfattning. I den förra regionbildningsvevan fanns också ett alternativ med en fylänsregion med övergripande ansvar i vissa frågor och två regioner med visst självbestämmande varav Västernorrland-Jämtland utgjorde den ena (Eriksson 2009).

Den föregående regionbildningsprocessen som så småningom ledde fram till två ansökningar torde ha varit en kännbar process för såväl kommunerna som partierna i Västernorrland eftersom den planerade gränsen kom att dras genom länet. Delningen gjorde att kommunerna – bokstavligt talat – tvingades välja sida om bäcken. Timrå och framförallt kommunens kommunalråd, argumenterade för en fylänslösning medan Sundsvall i söder valde att ta ställning för Region MittSverige. Timrås positionering försatte Härnösand i en märklig situation eftersom ställningstagandet effektivt stängde geografin söderut och begränsade Härnösands valmöjligheter. Också relationen mellan de två ideella föreningarna Norrstyrelsen och Mittstyrelsen var bitvis ansträngda eftersom deras företrädare hade så olika syn på det önskvärda slutresultatet av en regionaliseringsprocess. När den förra antologin skrevs pågick bland annat en diskussion om huruvida Mittstyrelsen hade rätt till ekonomisk ersättning från Landstinget i Västernorrland.

Trots delvis ogynsamma förutsättningar satte representanter för de två landstingen sig ned vid förhandlingsbordet för förnyade diskussioner om regionbildning. Valet 2010 hade sannolikt en helt avgörande betydelse i sammanhanget eftersom det innebar att nya personer tillkom i processen medan andra lämnade sina poster och/eller politiken. I Landstinget Västernorrland skiftade majoritetsförhållandena vilket innebar en ny majoritet vid makten och ett nytt landstingsråd som inte hade samma regionbagage som sina socialdemokratiska föregångare. Att det var nya personer i landstingsledningen var sannolikt väsentligt för att kontakter och diskussioner kunde upprättas med företrädare för Jämtlands län.

De pågående aktiviteterna i regionfrågan i Västernorrlands och Jämtlands län och de långtgående planerna på en region mellan dessa hade i sin tur sannolikt mycket stor betydelse för att Socialdemokraterna i Norr- och Västerbottens län, tillsammans med företrädare från Örnsköldsviks och Sollefteå kommuner, tog initiativ till samtal om regionbildning. När arbetet för en region i södra Norrland offentliggjordes i maj 2011 handlade mycket av diskussionen om regionbildning i Västerbottens län fortfarande om en fylänslösning. Många av dem som engagerade sig i Norrstyrelsen och som drev regionfrågan med den som plattform var förespråkare av en fylänslösning och uppfattade den region som tidigare framförhandlats som ett andrahandsalternativ, en kompromiss. Men trots detta kan det ifrågasättas hur pass realistiska kraven från Västerbottens landstingsföreträdare var i frågan. Ställningstagandet handlade sannolikt främst om

symbolpolitik. När landstingen i Västernorrlands och Jämtlans län annonserade sina planer skapade det press på landstingen i Norrbottens och Västerbottens län att agera.

En förskjutning av arenor ...

I det här kapitlet beskrivs hur den ideella föreningen Norrstyrelsen kom att läggas i malpåse och processen som ledde fram till det. Denna drevs främst av socialdemokrater, men också av moderater, i landstinget i Västerbotten. Föreningen fortlevde på papper men en viktig konsekvens av att verksamheten upphörde var att regiondiskussionerna och beredningsarbetet förflyttades till andra arenor. Eftersom det inte fanns några nya, formaliserade sådana, skedde sannolikt samtalen i informella sammanhang som det var svårare att få insyn i. En stor del av förarbetet och diskussionerna i regionbildningsprocesserna har ägt rum i interna partiarenor och så har det – med nödvändighet varit – under hela regionresan eftersom partierna ägt processen. Stora delar av beredningsarbetet har med andra ord skett i rum där det breda lagret av medborgare saknar insyn och betydelsen av Norrstyrelsens avvecklade verksamhet ska därför inte överdrivas. Men det icke-formaliserade draget i beslutsprocesserna förstärktes sannolikt när Norrstyrelsen försvann som forum. Mittstyrelsen har fortsatt att existera på papperet men föreningen har, enligt uppgifter på hemsidan (www.jll.se, för fullständig webbadress se referenslista), inte haft något sammanträde på närmare två år. Det innebär att diskussionerna även här har kanaliserats i andra forum. Samtalen mellan Jämtlands läns landsting och Västernorrlands läns landsting har förts mellan de förhandlingsgrupper som utsetts av respektive landsting. Men inte heller dessa samtal har varit transparenta för allmänheten.

Om de *enskilda* politiska partierna allt mer framstått som ägare av frågan i Norr- och Västerbotten, så framstår det istället som att frågan ägts av landstingsledningarna i Västernorrland- och Jämtland, även om de också naturligtvis involverat kommuner och partier i de diskussionerna.

... och viss förändring av aktörer

De föregående regionbildningsprocesserna ägdes huvudsakligen av Socialdemokraterna som det största partiet i samtliga fyra landsting. I Norr- och Västerbotten samt Jämtland har det inte skett någon avgörande förändring på den punkten. Efter maktskiftet i Västernorrland blev Moderaterna in som central aktör som drev frågan för landstingets räkning.

Regeringens direktiv till utredaren Mats Sjöstrand har emellertid betonat att aktörerna i såväl landsting som kommuner som partier bör vara överens för att utredningen ska kunna ta ställning till eventuella indelningsändringar. Det innebär att det inte räcker med att Socialdemokraterna kan ena sig över länsgränserna utan det krävs att alla partier är någorlunda överens både inom och mellan länen. Moderaterna har därmed flyttat fram sina positioner i frågan, och då ofta som en kritisk röst.

I Norr- och Västerbotten är det ungefär samma uppsättning av aktörer som varit engagerade i regiondiskussionerna denna gång som i den förra vändan. I Norrbotten är det framförallt landstingsrådet Kent Ögren från Socialdemokraterna som har varit en av de mest aktiva och drivande. Moderaterna i Norrbotten bytte gruppleddare i landstinget, från Bo Hultin, som profilerat sig som stark motståndare till alla typer av regionförstoringar, till Mattias Karlsson som förefaller ha en delvis avvikande syn på regionalisering.

Västerbotten utmärkte sig i den föregående processen eftersom de politiska konflikterna som uppstod i andra län, till stor utblev här. De mest framträdande representanterna för Norrstyrelsen kom från andra län och landstinget i Västerbotten saknade också representation i Norrstyrelsens presidium (Eriksson 2009). Under denna process profilerade sig alla sju partier i landstinget genom att inbjuda till förnyade samtal om en fyrlänsregion. Lite förenklat kan man säga att landstinget i Västerbotten gick från att vara ganska passiv (som kollektiv) aktör i den förra regionbildningsvändan till att försöka ta kommandot och driva på utvecklingen mot en fyrslänslösning. Vid valet 2010 behöll Socialdemokraterna sin dominerande ställning i landstinget men partiet gjorde förändringar i sitt persongalleri. Det var dock inte det nytillträdde landstingsrådet Peter Olofsson som tog över taktpinnen utan Erik Bergqvist, som har lång erfarenhet i regionbildningssammanhang, har fortsatt att vara centralfigur.

I Västernorrland innebar maktskiftet vid valet 2010 en helt ny landstingsledning. Tidigare var det Socialdemokraterna i landstinget och framförallt dåvarande landstingsrådet Ewa Söderström som drev frågan om regionbildning. Nu togs ledartröjan över av moderaten Per Wahlberg som kommit att engagera sig starkt i frågan om en region mellan Västernorrland och Jämtlands län.

I Jämtlands län behöll Socialdemokraterna sin majoritetsposition i landstinget efter valet 2010 men persongalleriet i ledningen förändrades. Harriet Jorderud är sedan valet 2010 landstingsråd då hon efterträdde Robert Uitto på posten. Uitto har varit en av centralgestalterna i regionbildningsprocesserna under hela regionresan, först som landstingsråd och ordförande för Mittstyrelsen och sedan som regionråd (och landstingspolitiker) i Regionförbundet Jämtland.

Varför blev det en tumme?

En viktig anledning till att några regioner inte har bildats ännu är att det finns olika uppfattningar i frågan om vad som är en lämplig geografi, vilket i sin tur faller tillbaka på vilka värden som prioriteras till förmån för andra värden. Dessa skilda uppfattningar finns inom alla partier, mellan partiföreträdare inom samma parti i olika län, inom och mellan kommuner, inom och mellan landsting samt mellan landsting och kommuner. Inte minst finns det olika uppfattningar bland medborgare och i den politiska eliten i regionfrågan. Betoningen på underifrånperspektivet och den moderatledda regeringens krav på bred politisk enighet och samförstånd har förstärkt bilden av splittring.

I kapitel tre i den här antologin studeras medborgarnas inställning till regionalisering och det framkommer att en klar majoritet motställer sig större

regioner. Med ett sådant utgångsläge är det svårt för de politiska företrädarna att driva frågan. Administrativa indelningsändringar väcker starka känslor. Det är sannolikt inte någon slump att regionfrågan var mer eller mindre frånvarande från den politiska dagordningen inför valet 2010. Undantaget var möjligen Norrbotten där regionfrågan varit levande under lång tid och det kan noteras att Kristdemokraterna, som var det parti som tydligast drev frågan om en fylänslösning, förlorade sina mandat i landstingsfullmäktige.

Genomgången av länstidningar i de fyra nordligaste länen har primärt gjorts för att sammanställa en bild av regiondiskussionerna, men i det arbetet har också intressanta skillnader i medias rapportering av frågan uppdagats. Eftersom någon systematisk analys inte gjorts ska skillnaderna i rapportering inte överrivas men några tentativa observationer och slutsatser kan ändå göras. Omfattningen av och bevakningen av regionfrågan på nyhetssidesplats varierar kraftigt i omfattning mellan länen. Mest omfattande är rapporteringen i tidningarna i Västernorrlands och Jämtlands län, något mindre extensiv i Norrbottens län och minst i Västerbottens län.

Ledarskribenter i framförallt Norrbottens-Kuriren har under den studerade perioden bedrivit stark opinionsbildning mot all form av regionförstoring. Tonen är många gånger mycket kritisk och formuleringarna bitvis skarpa. I Västerbotten har frågan endast berörts ett fåtal gånger på ledarplats och då utifrån ett mer allmänt problematiserande perspektiv. I Örnsköldsviks Allehanda förefaller ledarskribenterna ofta försvara en fylänslösning och polemisera mot alla försök som skulle hindra Örnsköldsvik från att tillhöra samma region som Umeå. Ledarsidorna i Jämtlands län är också genomgående mycket kritiska till regionbildningen och processerna kring denna. Men i Länstidningen Östersund och Östersunds-Posten är det inte primärt ledarsidorna, utan debattsidorna, som är mest intressanta. Vissa dagar under intensiva perioder har hela debattsidan upptagits av inlägg i regiondebatten. Det är inte bara kritiska röster från den så kallade allmänheten som hörs här utan också många politiker. Det verkar som att den kritiska opinionen har "tvingat ut" politikerna på debattsidorna på ett sätt som saknar motsvarighet i de andra länen och länstidningarna. De politiska aktörerna som drivit frågan har vid ett flertal tillfällen tvingats försvara sin hållning på debattsidan.

Det är också intressant att verklighetsbeskrivningarna om orsakerna till att den planerade sammanläggningen av Västernorrlands och Jämtlands län skiljer sig åt beroende på vem man frågar. I tidningarna i Västernorrland utmålas Centerpartiet i Jämtlands län ofta som ansvariga eftersom de la de tilläggsyrkanden som satte frågetecknen bakom landstingets inriktningsbeslut, men också på Socialdemokraterna som ingått en överenskommelse med Centerpartiet om att acceptera tilläggen. I Jämtlands län utmålas istället Moderaterna i Västernorrland som ansvariga på grund av deras kursändring och beslutet att ta steget ut ur processen, men också splittringen mellan kommunerna i norra och södra Västernorrlands län, anges som en viktig orsak.

Avslutningsvis...

kan det konstateras att vi vet lika lite om den framtida regionala indelningen av norra Sverige i dagsläget, som 2007 när regionbildningsprocesserna på allvar hamnade på den politiska dagordningen. De politiska processer som har omgärdat frågan har varit mycket intressanta och dynamiska men i termer av utfall så är framtiden fortfarande oklar. Det känns därför symboliskt riktigt att avsluta kapitlet och den här etappen av regionstudien med ett frågetecken och en fras från filmens värld:

To be continued...?

Referenser

Artiklar från dagspress (elektroniska källor)

Dagens Nyheter, 2009-01-28, *Regeringen öppnar nu för nya storregioner*.

Länstidningen Östersund, 2010-10-25, *"En enda storkommun kan spara hundratals miljoner"*.

Länstidningen Östersund, 2011-02-09, *Moderater vill folkomrösta om regionen*.

Länstidningen Östersund, 2011-02-26, *Folkomröstning bör ske i regionfrågan*.

Länstidningen Östersund, 2011-03-02, *Unik politisk enighet för regionen*.

Länstidningen Östersund, 2011-03-17, *Stor oenighet i Norrstyrelsen om ny region*.

Länstidningen Östersund, 2011-08-10, *"Sätt stopp för regionhysterin"*.

Länstidningen Östersund, 2011-08-11, *En mittregion kan stärka länet*.

Länstidningen Östersund, 2011-08-16, *"Blåögt om regionbildning"*.

Länstidningen Östersund, 2011-08-17, *Centerpartiets konstiga regionpolitik*.

Länstidningen Östersund, 2011-09-17, *Regionförening bildades för fort*.

Länstidningen Östersund, 2011-10-04, *"Kan framstå som en förort till Sundsvall"*.

Länstidningen Östersund, 2011-10-15, *Jämtlands län försvinner i regionen*.

Länstidningen Östersund, 2011-10-18, *Länsmoderaterna vill inte bilda region nu*.

Länstidningen Östersund, 2011-10-27, *Oenigt ja till regionbildning*.

Länstidningen Östersund, 2011-11-08, *Hanteringen av regionfrågan oroar före detta S-tungviktare*.

Länstidningen Östersund, 2011-11-12, *En Mittregion för framtiden*.

Länstidningen Östersund, 2011-11-14, *Lyssna på medborgarna om regionfrågan.*

Länstidningen Östersund, 2011-11-15, *Vilka risker ses inom sjukvård?*

Länstidningen Östersund, 2011-11-15, *Idag avgörs länets framtid.*

Länstidningen Östersund, 2011-11-15, *Regionbilningen innebär förändringar.*

Länstidningen Östersund, 2011-11-15, *Jämtland bör bilda en egen region.*

Länstidningen Östersund, 2011-11-16, *Nu börjar arbetet med att bilda region Mittsverige.*

Länstidningen Östersund, 2011-11-19, *"Det går inte att bilda region med ångerrätt".*

Länstidningen Östersund, 2011-12-19, *Sälj inte ut Jämtland/Härjedalen!*

Länstidningen Östersund, 2011-12-27, *De förlorar mest på regionen.*

Länstidningen Östersund, 2012-01-24, *S säger nej till regionförbundet.*

Länstidningen Östersund, 2012-01-26, *Därför avslutar vi regionarbetet.*

Länstidningen Östersund, 2012-01-31, *Centern om regionen.*

Norrbottnens-Kuriren, 2010-07-03, *Ingen storregion från FP.*

Norrbottnens-Kuriren, 2010-10-20, *Döden för storregionen?*

Norrbottnens-Kuriren, 2010-12-10, *Katt- och råttalek i regionfrågan.*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-04-06, *Norrstyrelsen läggs i malpåse.*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-09-05, *Sverige behöver tydliga besked om regioner.*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-10-15, *Region på väg att bildas i söder.*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-10-22, *Erik Bergkvist: "Storregion i norr det enda rimliga".*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-11-17, *Moderaterna tar avstånd.*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-11-17, *Borgarna kovänder.*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-11-18, *Mattias Karlsson: "Majoriteten är med mig".*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-11-18, *"Förtroendekapitalet i landstinget är förbrukat".*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-11-28, *Ingen kovändning av Folkpartiet.*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-12-12, *Beslutet står fast.*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-12-13, *Avbön från Mattias Karlsson.*

Norrbottnens-Kuriren, 2011-12-14, *Mattias Karlsson får svar på tal.*

Norrbottnens-Kuriren, 2012-01-11, *Snäv tidtabell för storregion.*

Norrbottens-Kuriren, 2012-01-20, *Sundström säger nej.*

Norrländska Socialdemokraten, 2010-04-22, *Backgård omvald.*

Norrländska Socialdemokraten, 2010-06-18, *Kritik mot betalda medborgarmöten.*

Norrländska Socialdemokraten, 2010-07-08, *En förespråkare – och en skeptiker.*

Norrländska Socialdemokraten, 2010-09-04, *Dags för en förändring, en gång för alla.*

Norrländska Socialdemokraten, 2010-12-23, *Det handlar om ökat självstyre.*

Norrländska Socialdemokraten, 2011-02-19, *Storregion, var god dröj!*

Norrländska Socialdemokraten, 2011-05-26, *Backgård gör tummen upp för sjukvårdspartiets landstingsplan.*

Norrländska Socialdemokraten, 2011-05-11, *Regionfrågan lever.*

Norrländska Socialdemokraten, 2011-10-10, *Regionbildning som medel för ett växande Norrland.*

Norrländska Socialdemokraten, 2011-11-04, *Gruppledarens uttalande förvånar partikamraterna.*

Norrländska Socialdemokraten, 2011-11-16, *Norrbotten vill gå ihop med grannlän.*

Norrländska Socialdemokraten, 2011-12-14, *Karlsson klarade krisen.*

Norrländska Socialdemokraten, 2012-01-31, *Västerbotten backar.*

Sundsvalls tidning, 2010-05-18, *MP: Folkomrösta om hur Norrland ska styras.*

Sundsvalls tidning, 2010-05-25, *MP vill ha folkomröstning.*

Sundsvalls tidning, 2010-07-09, *Vi tror på region Mittsverige.*

Sundsvalls tidning, 2010-08-17, *S vill låta regionfrågan avgöras i folkomröstning.*

Sundsvalls tidning, 2010-08-28, *Regionfrågan splittrar länen.*

Sundsvalls tidning, 2010-09-28, *Nej till folkomröstning.*

Sundsvalls tidning, 2010-12-30, *Region Norrland innebär ett decentraliserat styre.*

Sundsvalls tidning, 2011-01-12, *Landstinget lyfter fram regionfrågan.*

Sundsvalls tidning, 2011-01-13, *Umeå bjuder in till regiondejt.*

Sundsvalls tidning, 2011-02-20, *Sjödin blickar söderut för att få till ny region.*

Sundsvalls tidning, 2011-02-23, *Vi vill skapa en stark tillväxtregion.*

Sundsvalls tidning, 2011-03-20, *"Ett stor-Norrland är den bästa lösningen"*.

Sundsvalls tidning, 2011-03-21, ... *men koalitionen låser dörren mot stor-Norrland för gott.*

Sundsvalls tidning, 2011-03-23, *Vi jobbar fortfarande för att få en Region Mitt.*

Sundsvalls tidning, 2011-03-25, *Landstingsrådet kritiskt till läcka om regionförslag.*

Sundsvalls tidning, 2011-05-04, *Landstinget vill bilda Mittregion.*

Sundsvalls tidning, 2011-05-05, *Jubel i Sundsvall och Ånge – Timrå avvaktar.*

Sundsvalls tidning, 2011-05-17, *Ewa Lindstrand har inte tagit ställning än.*

Sundsvalls tidning, 2011-05-24, *Avgörandet närmar sig.*

Sundsvalls tidning, 2011-06-15, *Enighet i regionfrågan.*

Sundsvalls tidning, 2011-06-30, *Landstinget friar till Jämtland som tros säga ja i augusti.*

Sundsvalls tidning, 2011-10-08, *Skattefrågan svårknäckt nöt.*

Sundsvalls tidning, 2011-10-08, *Ett mer än fåfängt önskemål i norr.*

Sundsvalls tidning, 2011-11-16, *Ett regiongifttermål med förhinder.*

Sundsvalls tidning, 2011-11-17, *"Nja" osäker grund för äktenskap.*

Sundsvalls tidning, 2011-12-16, *Ny flört med fjällvärlden i väst.*

Sundsvalls tidning, 2011-12-23, *Lösning skymtas på regionfrågan.*

Sundsvalls tidning, 2012-01-24, *Moderaterna säger nej till region med Jämtland Moderat nej till Jämtland.*

Sundsvalls tidning, 2012-01-24, *Moderaterna säger nej till region med Jämtland.*

Sundsvalls tidning, 2012-01-27, *Ingen ny regionbildning nu.*

Sundsvalls tidning, 2012-02-01, *Folkpartiet vill utveckla regionen.*

Västerbottens Folkblad, 2010-10-19, *De ska ta täten i regionfrågan.*

Västerbottens Folkblad, 2011-11-17, *Norrbotten friar till Västerbotten.*

Västerbottens Folkblad, 2011-11-19, *Center-ja till ny storregion.*

Västerbottens Folkblad, 2012-01-20, *Avgörande beslut om regionfrågan tas nästa vecka.*

Västerbottens-Kuriren, 2010-10-19, *Alla län måste med i en storregion i norr.*

Västerbottens-Kuriren, 2011-06-30, *Ö-vik kan få plats i regionen.*

Västerbottens-Kuriren, 2011-08-31, *Öppet brev till politiker i norra Norrland: besked om regioner krävs.*

Västerbottens-Kuriren, 2011-10-06, *Regionbildning medel för växande Norrland.*

Västerbottens-Kuriren, 2011-10-22, *Jämtarna har väl aldrig tillhört Sverige.*

Västerbottens-Kuriren, 2011-11-17, *Ny öppning i regionfrågan.*

Västerbottens-Kuriren, 2011-11-18, *Socialdemokrater positiva till bildandet av ny superregion.*

Västerbottens-Kuriren, 2011-12-01, *Inga besked om regioner.*

Västerbottens-Kuriren, 2012-01-14, *Ödesmöte för regionfrågan.*

Västerbottens-Kuriren, 2012-02-01, *Storregionen blir inte av.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-01-12, *Omstart i regionfrågan.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-04-11, *Svåra beslut tornar upp sig efter hundra dagar.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-04-20, *Moderat nej till fylänsregion.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-05-18, *Be(s)ked dröjer i regionfrågan.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-05-31, *Dags att ta beslut.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-06-15, *Länet vill bilda region ihop med Jämtland.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-06-16, *Örnsköldsvik och Umeå vill bli ett.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-06-17, *Vad blir kvar till slut?*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-06-22, *Moderaterna väljer riktning norr.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-06-27, *Miljöpartiets ställningstagande i regionfrågan.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-06-30, *Historiskt beslut taget om Region Södra Norrland.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-10-01, *Regionbildning som medel för ett växande Norrland.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-10-08, *Landstingen enade i viktigt dokument.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-10-08, *Sänkt skatt i region med Jämtland.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-10-08 *Landstingen enade i viktigt dokument.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-10-13, *Enigt om regionfråga.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-10-21, *Ö-viks politiker eniga om att söka sig norrut.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-10-22, *Sollefteås politiker vill också söka sig norrut.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-10-27, *Regionfrågan i Norrland kräver dialog och gemensamma tag.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-10-28, *Wahlberg (M) trött på pratet att gå norrut.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-11-16, *Jämtland säger ja till Västernorrland.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-11-17, *Samgåendet stoppas – i brist på förankring.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-11-17, *... och i norr svänger det också.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2011-12-22, *Ett steg närmare nordlig region.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2012-01-24, *Moderat nej till region.*

Örnsköldsviks Allehanda, 2012-01-27, *Ingen region ihop med Jämtland.*

Östersunds-Posten, 2010-09-04, *Svalt intresse för regionfrågan från länets riksdagskandidater.*

Östersunds-Posten, 2011-03-01, *Vi vill skapa en stark tillväxtregion.*

Östersunds-Posten, 2011-04-18, *Östersund: FP har bytt fot – verkar för region Jämtland.*

Östersunds-Posten, 2011-08-11, *En mittregion kan stärka Jämtland/Härjedalen.*

Östersunds-Posten, 2011-08-18, *Hoppas på att andra centerpartister kräver bättre argument.*

Östersunds-Posten, 2011-10-19, *Nej till region Mittsverige.*

Östersunds-Posten, 2011-10-26, *Därför säger moderaterna nej till regionbildning just nu.*

Östersunds-Posten, 2011-11-08, *"Man kan inte åka runt och säga ingenting".*

Östersunds-Posten, 2011-11-11, *S i landstinget har inte fuskat med demokratin.*

Östersunds-Posten, 2011-11-11, *Hur blir sjukvården för våra patienter vid en region med Västernorrland?*

Östersunds-Posten, 2011-11-14, *... och ja även från Centerpartiet.*

Östersunds-Posten, 2011-11-15, *Människors engagemang bästa garantin.*

Östersunds-Posten, 2011-11-15, *Centern vill utreda mer – men binder inte upp sig.*

Östersunds-Posten, 2011-11-15, *Pyspunka i regionfrågan.*

Östersunds-Posten, 2011-11-16, *Omvändelse under press.*

Östersunds-Posten, 2011-11-16, *Ja till region med Västernorrland – men beslutet omprövas 2012.*

Östersunds-Posten, 2011-12-10, *Härjedalen och regionfrågan.*

Östersunds-Posten, 2011-12-17, *Invånarna måste få rösta om regionsfrågan.*

Östersunds-Posten, 2012-01-11, *Passionslös regionprocess sitter fast i återvändsgränd.*

Östersunds-Posten, 2012-01-24, *Centerpartiet skrotar Mittnorrlandsregion.*

Östersunds-Posten, 2012-01-24, *Ny kupp i regionfrågan.*

Östersunds-Posten, 2012-01-24, *Västernorrlands moderater säger nej till regionbildning.*

Östersunds-Posten, 2012-01-27, *Jämtland och Västernorrland slås inte samman till en region.*

Östersunds-Posten, 2012-01-27, *Socialdemokraterna tar ansvar för länets utveckling även utan region.*

Östersunds-Posten, 2012-01-28, *Nu måste vi diskutera framtiden – inte kartan.*

Östersunds-Posten, 2012-02-01, *Även Moderaterna vill ha Region Jämtland.*

Östersunds-Posten, 2012-01-24, *Västernorrlands moderater säger nej till regionbildning.*

Dokument från landsting (elektroniska källor)

Landstinget i Västernorrland (LVN), hemsida, www.lvn.se

Jämtlands läns landsting (JLL), hemsida, www.jll.se

Norrbottnens läns landsting, (NLL), hemsida, www.nll.se

Västerbottens läns landsting, (VLL), hemsida www.vll.se

Landstinget Västernorrland, 2010-08-12, *Regionprocessen fortsätter.*

Landstinget Västernorrland, 2011-01-12, *Öppna diskussioner om regionfrågan.*

Landstinget Västernorrland, 2011-06-14, *Västernorrland och Jämtland kan bilda regionkommun.*

Landstinget Västernorrland, 2011-06-29, *Beslut taget att Västernorrland och Jämtland kan bilda regionkommun.*

Landstinget Västernorrland, 2011-10-11, *Inför bildandet av regionkommun.*

Norrbottnens läns landsting, 2012-01-12, *Det brådskar i regionfrågan.*

Västerbottens läns landsting, 2010-04-22, *Omvald ledning för Norrstyrelsen.*

Västerbottens läns landsting, 2010-10-18, *Västerbotten tar gärna ledningen i arbetet med att skapa en norrländsk regionkommun.*

Västerbottens läns landsting, 2011-02-08, *Ja till pendeltågstrafik och att lämna Norrstyrelsen.*

Västerbottens läns landsting, 2011-03-14, *Norrstyrelsen läggs i malpåse.*

Västerbottens läns landsting, 2011-04-05, *Norrstyrelsens verksamhet läggs nu i malpåse.*

Västerbottens läns landsting, 2011-06-08, *Även Region Västerbotten lämnar nu Norrstyrelsen.*

Västerbottens läns landsting, 2011-12-21, *Bred politisk majoritet för en gemensam region i norr.*

Västerbottens läns landsting, 2012-01-09, *Ett regionbeslut måste komma senast i mars månad.*

Interviewer

Intervju 1, 2011-11-18.

Intervju 2, 2011-11-28.

Intervju 3, 2012-01-25.

Protokoll från kommun och landsting

Härnösands kommun, Kommunfullmäktige, protokoll 2011-05-30.

Jämtlands läns landsting, Landstingsstyrelsen, Protokoll 2011-08-30.

Jämtlands läns landsting, Landstingsfullmäktige, Protokoll 2011-10-18.

Jämtlands läns landsting, Landstingsstyrelsen, Protokoll 2011-10-26.

Jämtlands läns landsting, Landstingsfullmäktige, Protokoll 2011-11-15.

Landstinget Västernorrland, Landstingsstyrelsen, Protokoll 2011-01-11.

Landstinget Västernorrland, Landstingsfullmäktige, Protokoll 2011-06-29.

Landstinget Västernorrland, Landstingsstyrelsen, Protokoll 2011-10-11–2011-10-12.

Norrbottnens läns landsting, Landstingsfullmäktige, Protokoll 2010-06-16–2010-06-17.

Västerbottens läns landsting, Landstingsstyrelsen, Protokoll 2010-11-09.

Västernorrlands läns landsting, Landstingsstyrelsen, Protokoll 2011-06-14.

Tryckta källor

Direktiv 2010:12. *Tilläggsdirektiv till utredningen Översyn av statlig regional förvaltning m.m.* (Direktiv 2010:12, Fi 2009:07).

Eriksson, Katarina 2009. Regionaliseringsprocessen i norra Sverige. I Lidström, Anders (red) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Lidström, Anders (red) 2009. *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Regionkommuner i norra Sverige: utredning av ansökningar från landstingen i Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland. Stockholm: Sweco Eurofutures.

Regeringens Proposition 2009/10:156, *Regionalt utvecklingsansvar i vissa län*.

SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft. Slutbetänkande av Ansvarskommittén*. Stockholm: Fritzes.

Utredningen om den statliga regionala förvaltningen (Fi 2009:07), Delrapport: *Sammanläggningar av landsting i Norrland och Svealand* (Fi 2009:07/2012/1).

Övriga källor

Framtid för Jämtland, 2011. *Programförklaring*.

Framtid för Jämtlands hemsida: www.framtidjamtland.se

Västernorrlands läns landsting/Jämtlands läns landsting, 2011. *Inför bildandet av en regionkommun – underlag till delbetänkande om en sammanläggning av Landstinget Västernorrland och Jämtlands läns landsting*. 2011-10-11.

Mittstyrelsens hemsida, <http://www.jll.se/4.6ba9fa711d2575a2a7800023949.html>.

Mittstyrelsen, Ideell förening för bildande av Region MittSverige, 2009-10-01. *Yttrande till Kammarkollegiet över utredningen "Ändrad regional indelning – Norrland"*, Jämtlands läns Landsting LS/140:56/2008.

Mittstyrelsen, Ideell förening för bildande av Region MittSverige, Styrelseprotokoll, 2010-03-04.

Norrstyrelsen, Ideell förening, Föreningsstämmoprotokoll, 2011-04-15.

Norrstyrelsen, Ideell förening, Styrelseprotokoll, 2011-03-14.

Norrstyrelsen, Ideell förening, Styrelseprotokoll, 2010-12-15.

Pressmeddelande Kammarkollegiet 2009-11-10, *Kammarkollegiet säger nej till ansökningarna om att få bilda regionkommuner i Norrland och Svealand*.

Pressmeddelande Finansdepartementet 2010-02-11, *Regionfrågan utreds vidare.*

Pressmeddelande 2010-10-17, *Västerbotten tar gärna ledningen i arbetet med att skapa en norrländsk regionkommun*, www.vll.se.

Pressmeddelande 2011-11-17, *Socialdemokraterna i Västerbotten, Norrbotten, Örnsköldsvik och Sollefteå ställer sig positiva till en gemensam region i norr.*

ST Press, 2011-04-12, *Sveriges karta ska ritas om*, <http://www.publikt.se/artikel/sveriges-karta-ska-ritas-om-38463>.

3. Den ljumma regionopinionen

Anders Lidström, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Medborgarnas intresse för regionfrågan avtar

Vilka förutsättningar bör råda för att man ska kunna få till stånd en regionalisering? Ur kommun- och landstingspolitikernas perspektiv är det framför allt den större enhetens möjligheter till stordriftsfördelar och regional kraftsamling som varit vägledande. Regioner förväntas också ge Norrland en mer sammanhållen röst gentemot myndigheter, andra landsändar och internationella organ. Men i regioner som gör anspråk på demokratisk legitimitet är medborgarnas perspektiv avgörande. Folkets åsikter om bildandet av nya regioner utgör en komponent, men det är också viktigt i vad mån och på vilket sätt medborgarna involveras i själva beredningsprocessen. Förekomsten av norrländska identiteter, medborgarnas uppfattningar om vad som skapar förutsättningar för en regional kraftsamling och bedömningar av Norrlands ställning i ett internationellt perspektiv kan också ha betydelse. Länsgränsöverskridande aktiviteter bland medborgarna, såsom dessa kommer till uttryck i till exempel arbetspendling, fritidsaktiviteter, kulturkonsumtion och medievanor bör också vägas in när förutsättningarna för regionalisering ur ett medborgarperspektiv bedöms.

I detta kapitel begränsas dock analysen till medborgarnas inställning i regionfrågan. Andra aspekter på regionalisering diskuteras i bokens övriga kapitel. När det gäller att fånga in medborgarnas uppfattningar om regionalisering beror resultatet i viss mån på hur frågan formuleras. I detta kapitel kommer vi att använda av oss flera mått för att kunna ge en mer mångfasetterad bild av regionopinionen.

Så snart Ansvarskommittén (2007) lagt sitt förslag om att ersätta landstingen med större och mer slagkraftiga regioner inledde norrlandspolitikerna processen med att få till stånd sådana regioner i norra Sverige. Regionfrågan kom att bli framträdande i norrlandsdebatten under 2008 och 2009. Den undersökning vi genomförde bland ett urval norrlänningar i slutet av 2008 (Lidström 2009) visade att cirka 80 procent av norrlänningarna hade bestämda uppfattningar i regionfrågan, vilket tyder på ett mycket stort engagemang. Detta kan jämföras med läget i Västra Götaland 1998, dvs. omedelbart innan denna region

etablerades, då bara drygt 55 procent av dess medborgare hade någon åsikt i denna fråga. Trots att regionförslaget var mer konkret i Västra Götaland var åsikterna mer elaborerade i norra Sverige.

Under senare år är det dock uppenbart att frågan om nya regioner inte haft samma aktualitet i den norrländska samhällsdebatten. Visserligen är den levande bland många ledande kommun- och landstingspolitiker, vilket framgått av föregående kapitel. Men som allmänt samtals- och debattämne har den avtagit i betydelse. I 2010 års undersökning har andelen med bestämda uppfattningar sjunkit till drygt 65 procent. Detta är visserligen alltså högre än de värden som uppmättes i Västra Götaland, men tyder ändå på att frågan inte är lika het som tidigare i Norrland.

Både 2008 och 2010 bad vi medborgarna bedöma sina egna kunskaper i regionfrågan. Även svaren på dessa frågor tyder på ett minskat engagemang. Resultaten sammanfattas i tabell 3.1.

Tabell 3.1 Kunskap om regionfrågan 2008 och 2010. Kolumnprocent.

	2008	2010
Ja, väldigt mycket	2	2
Ja, ganska mycket	14	11
Ja, lite	59	58
Nej, inte alls	25	29
Summa	100	100
Antal svar	2 329	2 288

Anmärkning: Följande fråga ställdes: Känner Du till något om de pågående diskussionerna om nya regioner i de fyra nordligaste länen?

Andelen personer som anser sig kunna väldigt mycket om frågan är, som synes, mycket liten men konstant. Övriga kategorier som anser sig vara någorlunda kunniga har dock minskat. Att engagemanget i regionfrågan minskar är problematiskt ur ett demokratiskt perspektiv med tanke på att legitima regioner förutsätter engagerade medborgare – vare sig man är för eller emot. Den dag skarpare förslag till regioner föreligger är det dock rimligt att tänka sig att intresset ökar igen.

Stabila uppfattningar om nya regioner

När det gäller uppfattningar i själva sakfrågan, dvs om regioner i huvudsak är förknippade med fördelar eller nackdelar, är åsiktsläget i stort sett oförändrat mellan 2008 och 2010. På den direkta frågan framstår de flesta som kritiska till större regioner. En svårighet vid jämförelsen är emellertid att frågorna har olika formulering vid de bägge tillfällena. År 2008 fanns två tydliga förslag till nya regioner – Region MittSverige som omfattade Jämtlands läns landsting samt Sundsvalls och Ånge kommuner och Region Norrland som omfattade landstingen i Norrbotten, Västerbotten och återstoden av Västernorrlands läns landsting. När 2010 års undersökning skulle genomföras var dock dessa inte

längre självklara utan flera olika alternativ förekom i debatten. De viktigaste av dessa var att (1) slå samman de fyra nordligaste landstingen till en region, (2) slå samman landstingen till två regioner och (3) att varje landsting skulle bilda var sin region. I 2010 års undersökning bad vi respondenterna ta ställning till vart och ett av dessa alternativ med avseende på om man i huvudsak ser fördelar, i huvudsak ser nackdelar eller om det både finns för- och nackdelar med dem. Det var också möjligt att ange att man inte hade någon uppfattning. Svarsfördelningarna från både 2008 och 2010 års undersökningar redovisas i tabell 3.2.

Tabell 3.2 Medborgarnas uppfattningar om olika regionalalternativ 2008 och 2010. Radprocent.

	Mest för- delar	Var- ken eller	Mest nack- delar	Ingen upp- fattning	Pro- cent- balans	Antal svar
Norrlänningarna 2008:						
De två föreslagna regionerna	22	20	38	20	-16	2 304
Norrlänningarna 2010:						
Varje landsting bildar egen region	27	22	15	34	+12	2 281
De fyra landstingen slås ihop till två större regioner	19	14	33	34	-14	2 288
De fyra landstingen slås ihop till en stor region	14	7	46	33	-31	2 291

Anmärkning: Procentbalansen utgörs av procentskillnaden mellan mest fördelar och mest nackdelar. De två alternativ som var aktuella 2008 var Region MittSverige (Jämtlands läns landsting samt Sundsvall och Ånge kommuner) och Region Norrland (landstingen i Norrbottens och Västerbottens län samt återstoden av Västernorrlands läns landsting).

Medborgarna föredrar att varje landsting bildar egen region medan stödet för var och en av de två sammanslagningalternativen är svagare. Det alternativ 2010 som gällde att slå ihop landstingen till två större regioner är det som närmast motsvarar de förslag som var aktuella 2008. Att döma av balansmålet är opinionsläget stabilt men det är klart färre som har bestämda åsikter i frågan.

Om man i stället för bara det aktiva stödet vill få en bild av hur många det är som åtminstone kan tolerera de olika regionförslagen ökar procentandelarna genomgående. Vi antar då att de som varken ser för- eller nackdelar kan tänka sig att acceptera de olika alternativen. Då kan 49 procent tänka sig att varje landsting bildar egen region, 33 procent accepterar en sammanslagning till två regioner och 22 procent en sammanslagning till en stor norrlandsregion.

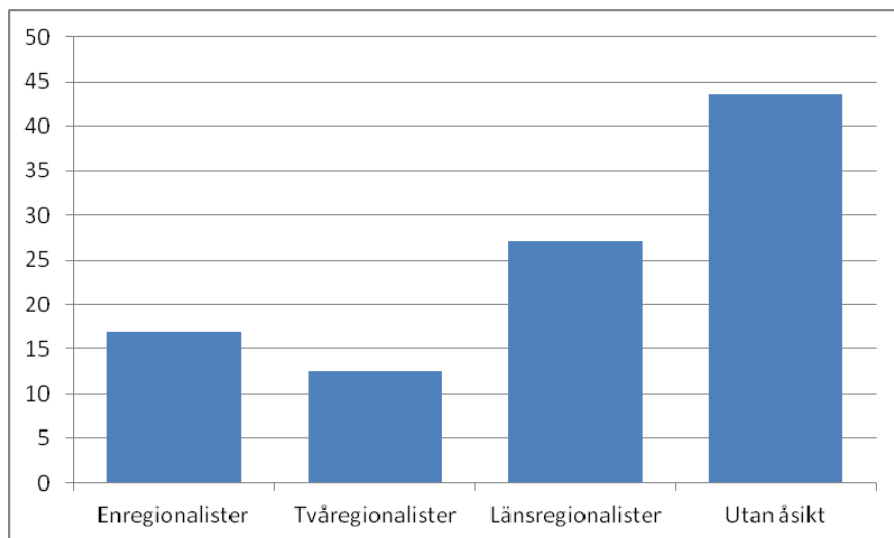
Väljer vi i stället att försöka uppskatta den maximala acceptansen för någon form av större sammanslagen region uppgår detta till ca 36 procent. Till denna grupp räknas dels de som ser mest fördelar med en eller två regioner, dels de som säger att det varken finns fördelar eller nackdelar med bägge förstoringsalternativen.

För de fortsatta analyserna behöver vi emellertid ett mått som sammanfattar medborgarnas ståndpunkt i regionfrågan. Vi gör det genom att utifrån enkätsvaren dela in respondenterna i fyra kategorier av *regionalister*:

- Enregionalister: Ser i huvudsak fördelar med att de fyra landstingen slås ihop till en region.
- Tvåregionalister: Ser i huvudsak fördelar med att de fyra landstingen slås ihop till två regioner, men vill inte ha en stor norrlandsregion.
- Länsregionalister: Ser i huvudsak fördelar med att varje landsting bildar egen region och anser att man inte ska slå ihop dem till större regioner.
- Utan åsikt: Saknar uppfattning om samtliga alternativ eller tycker att för- och nackdelar väger lika tungt för alla.

Svarsfördelningen framgår av figur 3.1.

Figur 3.1 Norrlänningarnas regionaliseringsuppfattningar 2010. Procent.

Anmärkning: Enregionalister föredrar i första hand en region för hela Norrland, tvåregionalister föredrar två regioner, medan länsregionalister i första hand vill att varje län ska bilda egen region.

Fördelningen visar tydligt att förutom de som saknar åsikt i frågan vill de flesta att varje län ska bilda en egen region. Slår man ihop de bägge regionaliseringskategorierna är dock stödet för någon slags regionalisering störst.

Det har stor betydelse var man bor i norra Sverige för vilken uppfattning man har i regionfrågan. Tabell 3.3 sammanfattar svarsfördelningen fördelat både på län och efter kommunstorlek.

Tabell 3.3 Norrlänningarnas regionaliseringsuppfattningar, fördelat på län och kommunstorlek. Radprocent.

	En- regiona- lister	Två- regiona- lister	Läns- regiona- lister	Utan åsikt	N
Samtliga, procent	17	13	27	44	
N	311	232	504	808	1 855
Län:					
Norrbottens län	12	5	45	38	459
Västerbottens län	17	10	24	50	562
Västernorrlands län	20	18	17	45	563
Jämtlands län	19	19	26	37	271
Kommunstorlek:					
Små kommuner	12	11	26	52	235
Mellanstora kommuner	16	11	31	42	586
Stora kommuner	18	14	25	43	1 034
Befolkningsutveckling 1970- 2010:					
Starkt minskande	16	10	25	49	347
Måttligt minskande	18	14	22	46	360
Ökande	17	13	29	41	1 146

Anmärkning: De som ej svarat på någon av frågorna om regionaliseringsalternativen ingår inte i analysen i tabellen. Dessa uppgår till 496 personer eller 21 procent av alla svarande. Små kommuner definieras som kommuner med färre än 10 000 invånare, mellanstora kommuner som kommuner med 10 000–50 000 invånare och stora kommuner som kommuner med mer än 50 000 invånare. De starkt minskande är kommuner som under perioden 1970-2010 tappat mer än 25 procent av sitt befolkningstal medan de med måttlig minskning förlorat mindre än 25 procent.

Det kan noteras att både enregionalister (som vill ha en samlad Norrlandsregion) och tvåregionalister (föredrar två regioner i Norrland) fördelar sig efter i stort sett samma regionala mönster. Det är framför allt i Jämtland och Västernorrland samt i de större städerna som stödet för större regioner är störst. Länsregionalisterna (som vill att varje landsting ska bilda egen region) finns framför allt i Norrbotten, i de mellanstora kommunerna samt i de kommuner som ökar sin folkmängd. Västerbottningarna utmärker sig genom i högre grad än andra sakna åsikt i frågan. Detsamma gäller de som bor i de små och befolkningsmässigt starkt minskande kommuner. Man skulle ha kunnat tänka sig att stödet för större regioner skulle ha varit störst i de mest expansiva kommunerna, men så tycks inte vara fallet.

Vi har inte tillräckligt många enkätsvar för att kunna säga något säkert om åsikterna i varje kommun, annat än i de allra största. Grupper av kommuner i form av landstingsvalkretsar kan dock användas för att analysera den geografiska variationen. För att detta skall vara möjligt måste vi dock slå ihop en- och tvåregionalister till en kategori som vi kallar ”regionalister”. Resultaten från denna analys sammanfattas i tabell 3.4.

Tabell 3.4 Norrlänningarnas regionaliseringsuppfattningar, fördelat på landstingsvalkretsar. Radprocent.

Landstingsvalkrets (med kommuner) och län	Regiona- listor	Läns- regiona- listor	Utan åsikt	N
Malmfälten (Kiruna, Gällivare)	15	39	46	74
Boden-Jokkmokk	19	52	30	64
Östra (Överkalix, Kalix, Övertorneå, Pajala, Haparanda)	14	54	32	78
Luleå	22	44	34	151
Pite älvadal (Piteå, Älvsbyn, Arvidsjaur, Arjeplog)	14	40	46	92
<i>Hela Norrbottens län</i>	<i>17</i>	<i>45</i>	<i>38</i>	<i>459</i>
Västerbotten norra (Skellefteå)	24	29	47	155
Västerbotten västra (Sorbole, Storuman, Vilhelmina, Dorotea, Åsele, Malå, Lycksele, Norsjö)	26	19	55	95
Västerbotten södra (Umeå, Nordmaling, Vännäs, Bjurholm, Vindeln, Vännäs, Robertsfors)	27	22	51	302
<i>Hela Västerbottens län</i>	<i>26</i>	<i>24</i>	<i>50</i>	<i>562</i>
Nolaskogs (Örnsköldsvik)	44	9	47	122
Ådalen (Härnösand, Kramfors, Sollefteå)	36	17	47	155
Medelpad (Sundsvall, Ånge, Timrå)	37	20	43	286
<i>Hela Västernorrlands län</i>	<i>38</i>	<i>17</i>	<i>45</i>	<i>563</i>
Jämtland västra (Krokom, Åre, Berg, Härjedalen)	36	27	37	84
Östersund	38	26	36	135
Jämtland östra (Strömsund, Ragunda, Bräcke)	40	23	37	52
<i>Hela Jämtlands län</i>	<i>38</i>	<i>26</i>	<i>37</i>	<i>271</i>
Alla fyra länen	29	27	44	1 855

Anmärkning: Medelpad består egentligen av två landstingsvalkretsar men har av tekniska skäl slagits samman till en i denna analys.

Trots att frågorna formulerats annorlunda än i 2008 års undersökning går det ändå att dra slutsatsen att mönstret är oförändrat: Svagt stöd för större regioner i nordligaste och östligaste Norrbotten och starkt stöd i de två sydligaste länen. Allra starkast är stödet för större regioner i Nolaskogs valkrets, dvs i Örnsköldsviks kommun. Den länsregionala uppfattningen har sina starkaste fästen i Boden-Jokkmokk och i östra Norrbotten. Även om det finns skillnader mellan landstingsvalkretsarna går ändå de avgörande skiljelinjerna mellan länen. Detta leder till slutsatsen att det finns stora inre skillnader inom Norrland i regionfrågan, men dessa följer i första hand länsgränserna. Som tidigare visats har det också betydelse om man bor i en stad, i en mellanstor kommun eller i en liten kommun.

Utöver geografisk hemvist spelar också personliga egenskaper en roll för vilken inställning man har i regionfrågan. Fördelningen på kön, ålder och utbildningsnivå sammanfattas i tabell 3.5.

**Tabell 3.5 Kön, ålder, utbildningsnivå och regionaliseringsuppfattning.
Radprocent.**

	En- regiona- listor	Två- regiona- listor	Läns- regiona- listor	Utan åsikt	N
Kön:					
Kvinnor	11	12	29	48	875
Män	23	13	25	39	849
Ålder:					
15-29 år	13	6	13	68	242
30-49 år	18	11	30	42	495
50-64 år	20	14	29	38	569
65-85 år	14	16	30	41	529
Utbildning:					
Låg	11	7	28	55	477
Medel	17	12	28	43	933
Hög	24	19	25	32	407

Enregionalisterna utgörs i första hand av män, medelålders och högutbildade. Alternativet med två regioner stöds företrädesvis av äldre och högutbildade. Det kan mycket väl tänkas att det starkare stöd för större regioner som finns i städerna hänger samman med att det är fler högutbildade i dessa. Länsregionalisterna är jämnt spridda bland kategorierna med undantag för att de är svagare företrädde bland de yngsta. De yngre, tillsammans med kvinnor och lågutbildade, saknar i högre grad än andra åsikt. Sammantaget motsvarar detta det mönster som framkom i 2008 års undersökning. Några större förskjutningar bland olika grupper av individer har alltså inte skett.

En trolig förklaring till skillnader i regionuppfattning skulle kunna vara att man i olika grad känner samhörighet med eller har en identitet som är starkt kopplad till det egna länet eller till Norrland som helhet. I tabell 3.6 sammanfattas resultaten av analysen i fråga om identiteter och samhörigheter.

Tabell 3.6 Norrlänningarnas regionaliseringsuppfattningar, fördelat på territoriella samhörigheter och identiteter. Radprocent.

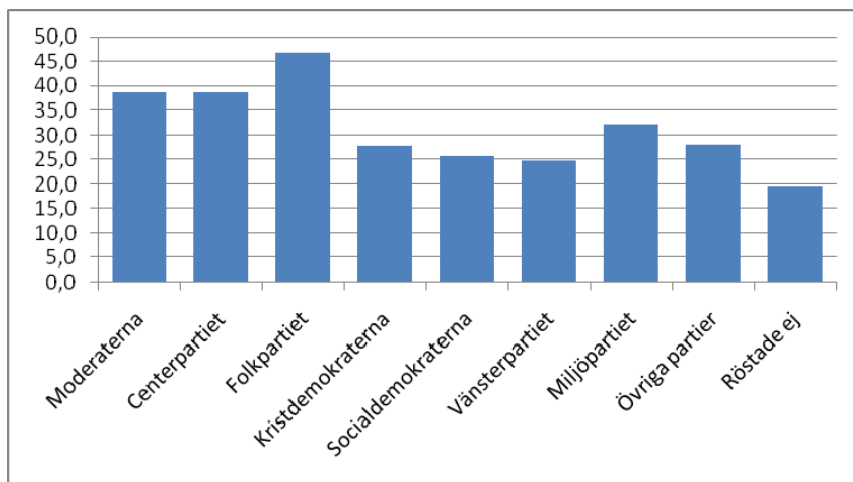
	En- regiona- lister	Två- regiona- lister	Läns- regiona- lister	Utan åsikt	N
Samtliga, procent	17	13	27	44	
N	311	232	504	808	1 855
Territoriell identitet:					
Som länsbo	15	12	29	44	1330
Som norrlänning	17	13	29	42	1 116
Stor samhörighet med andra:					
I det egna länet	18	13	30	39	564
I de fyra nordligaste länen	27	11	28	35	235

Anmärkning: Territoriell identitet som länsbo avser andel som angivit 6 eller 7 på en skala 1-7 på frågan till boende i Norrbotten om i vad mån beteckningen norrbottning passar in på vad man känner att man är, och motsvarande för boende i Västerbotten, Västernorrland och Jämtlands län. 1 motsvarar alternativet ”passar inte alls” och 7 alternativet ”passar helt och fullt”. Identitet som norrlänning gäller i vad mån beteckningen Norrlänning passar in på vad man känner att man är. De som har stor samhörighet med andra har angivit 6 eller 7 på en skala 1-7 på frågan om man känner samhörighet med andra.

Samhörighet med andra i de fyra nordligaste länen hänger, som förväntat, samman med att man förespråkar en region för de fyra nordligaste länen. Medan 17 procent av alla norrlänningar är enlänsregionalister uppgår denna andel till 27 procent bland dem som känner stor samhörighet med andra i de fyra nordligaste länen. Det är emellertid lite förvånande att notera att det i övrigt knappast finns några signifikanta samband mellan territoriell identitet och samhörighet å ena sidan och uppfattning i regionfrågan å den andra. I huvudsak är det således andra faktorer än identitet och samhörighet som avgör vad man tycker i regionfrågan.

Utöver alla andra förklaringar har också regionfrågan en tydlig partipolitisk dimension. På nationell nivå tycks skiljelinjen framför allt gå mellan moderaterna och övriga partier. På regional och lokal nivå kan dock andra mönster uppträda. Även på medborgarnivå finns det skillnader i uppfattning i regionfrågan, beroende på vilket parti man sympatiserar med. Jämfört med 2008 års undersökning kvarstår huvudmönstret i den meningen att sympatisörer till borgerliga partier är mer positivt inställda till större regioner än vad de som stöder rödgröna partier är. De största skillnaderna är dock att folkpartiets sympatisörer nu framstår som de mest positiva medan kristdemokraternas väljare, som 2008 var de mest positiva, nu har en betydligt svagare tilltro till större regioner. Resultaten sammanfattas i figur 3.2.

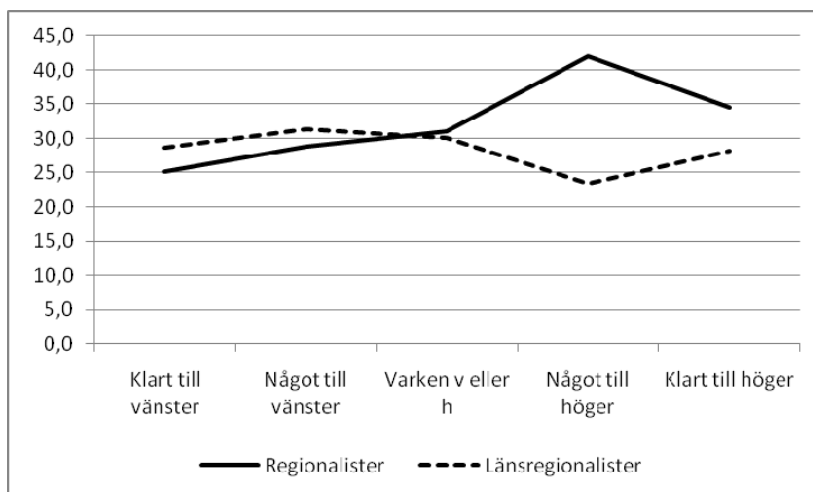
Figur 3.2 Partival i riksdagsvalet 2010 och regionaliseringsuppfattning. Andel regionalister.

Anmärkning: Med regionalister menas de som föredrar antingen en eller två regioner för hela Norrland.

Det visar sig också att de som anger sig stå klart till höger i politiken blivit mindre positiva till större regioner. I 2008 års undersökning var sambandet mellan vänster-höger-attityd och inställning i regionfrågan tydligt linjär: ju mer till höger desto mer positiv till större regioner. År 2010 är inte sambandet lika entydigt, vilket framgår av figur 3.3.

Figur 3.3 Vänster-högerposition och regionaliseringsuppfattning. Procent.

Regionfrågan har varit politiskt turbulent i många landsting och tycks ha givit upphov till vissa förskjutningar i opinionen mellan 2008 och 2010. Den allmänna bilden av mindre motstånd mot större regioner bland sympatisörer för de borgerliga partierna (utom Kristdemokraterna) och skepsis hos socialdemokrater och vänsterpartister kvarstår dock.

Det blir både bättre och sämre med större regioner

Förutom den direkta frågan om bedömningar av för- och nackdelar med olika regionalalternativ har vi också bett respondenterna ta ställning till ett antal tänkbara konsekvenser av att bilda nya och större regioner. Tanken var att få ett underlag för mer nyanserade analyser som tar hänsyn till ett bredare underlag än bara frågan om ja eller nej till olika typer av regioner. Bedömningarna av konsekvenserna sammanfattas i tabell 3.7.

Tabell 3.7 Bedömning av tänkbara konsekvenser av att bilda större direktvalda regioner. Procent.

	Stämmer helt/delvis	Stämmer knappast/inte alls	Procentbalans
Ökar norra Sveriges konkurrenskraft	39	26	+13
Förbättrar demokratin	17	47	-30
Stärker områdets ekonomiska utveckling	35	29	+6
Missgynnar delar av regionen	50	15	+35
Skapar bättre förutsättningar för specialistsjukvård	47	19	+28
Skapar större samhörighet bland medborgarna i norra Sverige	29	37	-8

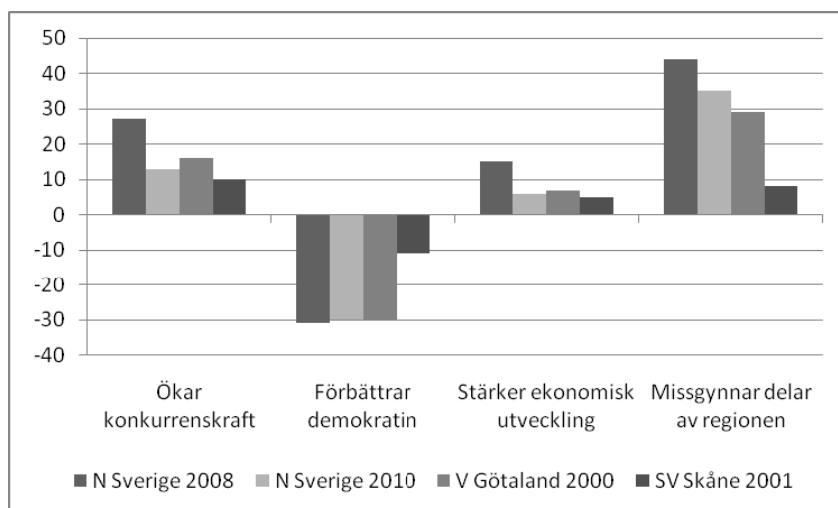
Anmärkning: Procentbalansmättet utgörs av procentskillnaden mellan mest de som anger att det stämmer helt/delvis och de som anger att det knappast/inte alls stämmer.

Bilden blir nu mer mångfasetterad. Trots att många, att döma av svaren på de tidigare frågorna, är tveksamma till att bilda större regioner i norra Sverige menar de flesta ändå att sådana skulle bidra till att öka landsändans konkurrenskraft och stärka dess ekonomiska utveckling. De skulle också bidra till att skapa bättre förutsättningar för specialistsjukvården. Men på minussidan menar de flesta att större regioner skulle leda till sämre demokrati, att vissa delar av regionen skulle missgynnas och (kanske lite förvånande) att de inte skulle bidra till större samhörighetskänsla bland norrlänningarna. Man skulle ju annars ha kunnat förvänta sig att regionala politiska institutioner skulle befrämja förståelsen mellan olika delar av norra Sverige. Även om det skulle kunna finnas vinster i form av ekonomi, utvecklingskraft och servicekvalitet tycks ändå nackdelarna överväga i norrlänningarnas samlade bedömning.

De fyra första tänkbara konsekvenserna fanns med i 2008 års undersökning men också i de undersökningar som gjordes i anslutning till regionaliseringen i Västra Götaland och sydvästra Skåne. Vi kan därför både analysera förändringen

över tid i norra Sverige och jämföra med svaren i andra landsändar. I figur 3.4 sammanfattas svaren från de olika undersökningarna.

Figur 3.4 Uppfattningar om tänkbara konsekvenser av större direktvald region. Norra Sverige 2008 och 2010 samt Västra Götaland 2000 och sydvästra Skåne 2001. Procentbalans.

Anmärkning: Procentbalansmättet utgörs av procentskillnaden mellan mest de som anger att det stämmer helt/delvis och de som anger att det knappas/inte alls stämmer.

I förhållande till de bedömningar som gjordes 2008 har norrlänningarnas förväntningar när det gäller större regioners betydelse för konkurrenskraft och ekonomisk utveckling skruvats ned något. De ligger nu i paritet med de förväntningarna medborgarna i Västra Götaland hade i samband med att dess region etablerades men är alltså högre än de som förelåg i sydvästra Skåne. Oron för de demokratiska konsekvenserna är oförändrade men däremot har rädslan för att delar av regionen skulle missgynnas minskat något. Det är dock tydligt att norrlänningarna alltså är starkt bekymrade för att större regioner ska leda till negativa konsekvenser för demokrati och inomregional stabilitet.

I tabell 3.8 analyseras förhållandet mellan uppfattning i regionfrågan och hur man ser på tänkbara konsekvenser av större regioner. Det är knappast förvånande att det råder ett starkt positivt samband: De som bedömer att konsekvenserna av större regioner är gynnsamma är också mer positiva till större regioner och framför allt till en stor region för hela Norrland. Den avgörande skillnaden går tydligt just mellan enregionalisterna och tvåregionalisterna. De som vill ha en region för hela Norrland bedömer effekterna som avsevärt mer gynnsamma än vad två- och länsregionalisterna gör.

Tabell 3.8 Regionaliseringsuppfattningar och bedömningar av tänkbara konsekvenser av större regioner. Radprocent.

Tänkbara konsekvenser	En-regiona-lister	Två-regiona-lister	Läns-regiona-lister	Utan åsikt	N
Ökar konkurrenskraften	37	24	19	20	774
Förbättrar demokratin	50	21	12	17	347
Stärka ekonomiska utvecklingen	40	25	19	16	695
Delar av regionen missgynnas	18	16	48	18	796
Bättre förutsättningar för specialistsjukvård	34	22	26	19	880
Större samhörighet bland medborgarna i norra Sverige	44	21	15	20	574

Anmärkning: Procenttalen anger den andel med respektive regionaliseringsuppfattning som helt eller delvis instämmer i påståendena om tänkbara konsekvenser.

Det är notabelt hur bedömningarna i fråga om de demokratiska konsekvenserna delar medborgarna utifrån vilken uppfattning de har i regionfrågan. De som vill ha en stor Norrlandsregion anser också i allmänhet att detta skulle förstärka demokratin. Det argument för detta som förekommer i debatten är att en stor region skulle skapa större möjligheter för norrlänningarnas representanter att fatta beslut om Norrlands utveckling. De som är tvåregionalister och framför allt länsregionalisterna betonar i stället i högre grad de negativa konsekvenserna för demokratin som större regioner kan medföra. Argumenten bland dessa brukar framför allt gälla det ökade avstånd mellan medborgare och valda som större regioner kan leda till.

Liknande mönster, med markanta skillnader i bedömningar av konsekvenser mellan förespråkare och motståndare till större regioner, framträder i fråga om möjligheten till större samhörighet och att delar av regionen missgynnas. Det är avsevärt fler av förespråkarna för en stor norrländsk region som tror att detta ska leda till större samhörighet bland norrlänningarna än vad de gör som hellre vill ha två regioner eller att länen skall kvarstå som regionala enheter. Storregion-förespråkarna är också betydligt mindre oroliga för att delar av regionen ska missgynnas. Skillnaderna är emellertid klart mindre mellan personer med olika uppfattningar i regionfrågan när det gäller bedömningar av konsekvenser för specialistsjukvården. Oberoende av inställning i sakfrågan anser de flesta att det skulle gynna specialistsjukvården om man etablerade större regioner.

Vi har tidigare kunnat konstatera att det finns ett visst samband mellan position på vänster-högerskalan och inställning i regionfrågan. De till höger är i allmänhet mer positivt inställda till större regioner. Vänster-höger-position har en påtaglig koppling till hur man bedömer vissa konsekvenserna av större regioner. Tabell 3.9 visar tydligt hur de till höger på skalan i högre grad tror att större regioner leder till bättre specialistsjukvård, ökad konkurrenskraft och bättre ekonomisk utveckling. Övriga konsekvenser har inte denna koppling till vänster-högerskalan.

Tabell 3.9 Vänster-högerposition och bedömningar av tänkbara konsekvenser av större regioner. Procent.

Tänkbara konsekvenser	Klart till vänster	Något till vänster	Varken v eller h	Något till höger	Klart till höger
Ökar konkurrenskraften	36	41	40	48	50
Förbättrar demokratin	17	16	20	16	23
Stärka ekonomiska utvecklingen	36	36	36	45	43
Delar av regionen missgynnas	55	54	52	55	56
Bättre förutsättningar för specialistsjukvård	47	48	50	56	55
Större samhörighet bland medborgarna i norra Sverige	31	29	34	31	31

Anmärkning: Procenttalen anger den andel som helt eller delvis instämmer i påståendena om tänkbara konsekvenser.

Utöver dessa skillnader i fråga om placering på vänster-högerskalan följer uppfattningar om tänkbara konsekvenser med större regioner samma mönster som regionfrågan i stort. Det betyder t.ex. att män, medelålders och högutbildade tenderar att bedöma att konsekvenserna i huvudsak är positiva. Detsamma gäller de som bor i Västernorrlands och Jämtlands län. Norrbottningarna tenderar att vara särskilt skeptiska till vad större regioner kan leda till. Boende i kommuner som ökat i befolkning under de senaste fyra decennierna har en mer positiv syn på konsekvenserna än vad man har i de som bor i kommuner som drabbats av befolkningsminskning gör.

Slutsatser

Det är tydligt att regionfrågan inte är lika aktuell bland norrlänningarnas år 2010 som den var bara två år tidigare. Det bristande engagemanget är säkert ett uttryck för den osäkerhet som gäller i frågan. Det betyder också att i ett läge med mer skarpa förslag kan intresset komma att öka igen. Opinionsläget bland dem med uppfattningar är dock relativt oförändrat. Det finns en majoritet för alternativet att varje län ska bilda en egen region medan motståndet mot varje form av sammanslagning är stort. Särskilt alternativet att slå ihop alla fyra landsting till en region har betydligt fler motståndare än förespråkare. Män, högutbildade och medelålders är dock i mindre utsträckning motståndare till tanken på större regioner. Stödet är också större i Västernorrlands och Jämtlands län än i Norrbottens och Västerbottens län.

Bilden blir dock mer mångfasetterad när man också ber medborgarna bedöma konsekvenserna av större regioner. De flesta instämmer i att större regioner skulle förstärka Norrlands konkurrenskraft och stärka områdets ekonomiska utveckling. Reformen skulle också vara gynnsam för specialistsjukvården. Att nettoutfallet ändå blir negativt hänger sannolikt samman med att medborgarna är oroliga över demokratikonsekvenserna av större regioner och att sådana skulle kunna leda till att vissa delar av regionen skulle missgynnas.

Bilden kompliceras av resultat från SOM-institutets analyser av politikernas och medborgarnas uppfattningar i regionfrågan. Samtliga landstings- och kommunpolitiker samt riksrepresentativa medborgarurval har fått besvara frågan om man anser att den region/det län som man bor i borde vara större än nu, samma som nu, mindre än nu eller att man inte har någon uppfattning (Nilsson 2011). Som redan visats i vår undersökning är medborgarna i Norrland skeptiska till större regioner men bland politiker på landstings- och kommunnivå är stödet desto starkare. Särskilt landstingspolitikerna i Västernorrland, Jämtland och Västerbotten är mycket varma förespråkare för större regioner, men även bland kommunfullmäktigeledamöterna finns en majoritet för detta förslag i alla norrlandslän utom i Norrbotten.

För de politiker som vill driva regionutvecklingen vidare kan den folkliga opinionen antingen ses som ett definitivt besked eller en utmaning. De som är negativa till större regioner kan ta detta som intäkt för att norrlänningarna inte vill ha några sammanslagningar av landsting. För de politiker som driver på är det en utmaning att gå före och försöka påverka medborgarnas inställning. Att det finns argument som övertygat många politiker i kommuner och landsting är tydligt. Den demokratiska utmaningen för dessa politiker är att skapa förståelse bland medborgarna om att man har rätt.

Referenser

Ansvarskommittén, 2007: *Hållbar samhällsutveckling med utvecklingskraft*. Ansvarskommitténs slutbetänkande, SOU 2007:10.

Lidström, Anders, 2009. Vill norrlänningarna ha större regioner? I Lidström, Anders (red) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Nilsson, Lennart, 2011. Sveriges regionalisering – varthän? I Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

4. Demokrati och förtroende i norra Sverige

Katarina Roos, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Inledning

I det här kapitlet undersöks demokratis hälsotillstånd ur ett medborgerligt perspektiv. Hur tycker invånarna i norr att demokratin "mår"? Anser de att demokratin "mår" bättre eller sämre på vissa nivåer och har de förtroende för sina folkvalda politiker? Genom att fråga medborgare om hur de betraktar demokratin och de aktörer som ska bära upp den får vi en bild av de politiska systemens demokratiska legitimitet.

I den första delen av kapitlet beskrivs medborgarna i norra Sverige med avseende på hur pass nöjda de är med demokratis funktionssätt – och hur stort förtroende de har för politiker – på nationell, regional, kommunal och europeisk nivå. Huvudfrågan är huruvida medborgarnas demokratiuppfattningar och förtroende varierar beroende på vilken politisk nivå som bedöms och resultaten jämförs med den föregående undersökningen som gjordes år 2008.

Den andra delen av kapitlet fokuserar på skillnader i medborgarnas demokratiuppfattningar och förtroende *mellan* och *inom* de fyra nordligaste länen och anknyter på så sätt till antologins övergripande tema om det delade Norrland¹. Här redovisas samma siffror som i det föregående avsnittet men för vart och ett av de fyra länen, Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland samt för olika områden inom dessa.

Skillnader i medborgarattityder mellan olika delar av norra Sverige skulle kunna bero på att vissa grupper av människor bor mer eller mindre koncentrerat på olika platser. I det tredje avsnittet studeras därför hur nöjdhet med demokrati och förtroende för folkvalda varierar mellan olika befolkningsgrupper såsom mellan män och kvinnor, unga och gamla, låg- och högutbildade samt mellan låg- och höginkomsttagare.

I det fjärde avsnittet behandlas relationen mellan nöjdhet med demokratis funktionssätt och förtroende för politiker på olika nivåer. Huvudfrågan här

¹ När begreppen "Norrland" och "norra Sverige" används i det här kapitlet är det som en samlingsterm för de fyra nordligaste länen: Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland.

handlar om huruvida sambandet mellan förtroende och nöjdhet är linjärt, det vill säga om hög tilltro hör samman med högt förtroende, vilket det inte nödvändigtvis behöver göra. Man skulle kunna tänka sig att medborgare har lågt förtroende för politiker på en viss nivå men ändå är nöjda med hur demokratin fungerar. Nöjdhet med demokratis funktionssätt är en bred och något diffus indikator på demokratis hälsotillstånd eftersom den kan beröra alltifrån tilltron till systemets öppenhet till förmåga att lösa samhällsproblem effektivt. Frågan om förtroende för politiker är mer konkret och specifik men vilken roll det spelar i relation till demokratis hälsotillstånd är inte lika uppenbart.

Kapitlet avslutas med en diskussion kring de huvudsakliga slutsatserna och dessa problematiseras i relation till diskussionerna om bildandet av regionkommuner i norra Sverige.

Demokrati och förtroende i norra Sverige

I tabell 4.1 redovisas andelen av de svarande som är ganska eller mycket nöjda med hur demokratin fungerar på olika nivåer i det politiska systemet vid tidpunkten för de två undersökningarna, 2008 respektive 2010. Bedömningarna av demokratis funktionssätt varierar påtagligt beroende på vilken politisk nivå som avses. Den föregående liksom den senaste studien visar att medborgarna är mest nöjda med den kommunala demokratin och minst nöjda med hur demokratin fungerar på Europeanivå.

Tabell 4.1 Nöjdhet med demokratin i kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andelar (i procent) av medborgarna i de fyra nordligaste länen, år 2008 och år 2010. Förändring i procentenheter.

	Nöjdhet med demokratin			
	2008	2010	Förändring 2008/2010	<i>n_{min}2010</i>
<i>Genomsnitt över 4 län</i>				
Kommun	71	76	5	2 259
Landsting	55	53	-2	2 233
Sverige	65	71	6	2 227
EU	36	41	5	2 208

Anmärkning: Frågan lyder: På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svarsalternativen är: mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd, inte alls nöjd. Andelen (i procent) som är mycket nöjda respektive ganska nöjda har summerats och redovisas i tabellen.

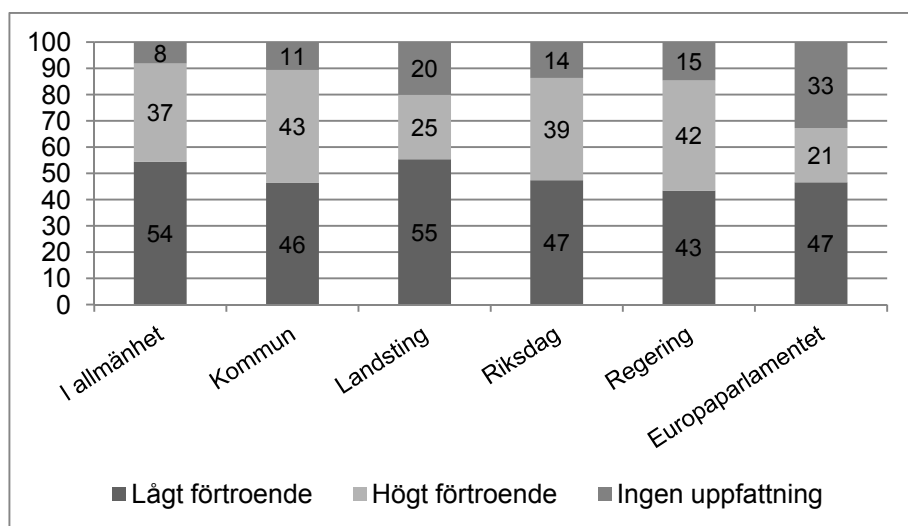
Den generella ökningen i nöjdhet mellan de två mätpunkterna bör ses i ljuset av att 2010 var ett valår. Tidigare svenska studier har visat att valrörelser har en mobiliserande effekt på medborgares intresse för politik och på deras förtroende för politiska institutioner (Holmberg 1994, Holmberg 1999, Strömbäck & Johansson 2006). Medborgarnas intresse för politik har också ökat något mellan mättillfällena, från 45 procent politiskt intresserade till 49 procent. Ökningen är störst i Västerbottens (5 procentenheter) och Västernorrlands län (7 procent-

enheter) medan nivåerna är mer eller mindre oförändrade i Norrbottens och Jämtlands län.

Medborgarnas värdering av demokratin i landstinget avviker emellertid från det observerade mönstret. Andelen som ger den sitt gillande har inte ökat, utan tvärtom minskat något mellan de två mätpunkterna. Denna förändring kommer att beskrivas och diskuteras ytterligare i det avsnitt som behandlar likheter och skillnader mellan de fyra länen.

Den andra aspekten av demokratin hälsotillstånd är förtroende för politiker på olika nivåer. I figur 4.1 redovisas andelen av medborgarna i norra Sverige som har lågt respektive högt förtroende för de folkvalda politikerna på olika politiska nivåer samt de som saknar uppfattning. Mer än hälften av svarspersonerna svarar att de har lågt förtroende för politiker i allmänhet. Medborgarna känner störst förtroende för politiker i den egna kommunen, vilket ligger i linje med att man också är mest nöjd med demokratin på samma nivå. Tilliten till politikerna i regeringen och i riksdagen ligger på ungefär samma nivå. Men det är värt att notera att gruppen som har *lågt* förtroende, är lika stor som – eller till och med i vissa fall större än – den grupp som har högt förtroende för politiker på de olika nivåerna.

Figur 4.1 Förtroende för de folkvalda i allmänhet, i kommunen, i landstinget, i riksdagen, i regeringen och i Europaparlamentet. Andel (i procent) av medborgarna i norra Sverige.

Anmärkning: Frågan lyder: Hur stort förtroende har Du för politiker: i allmänhet, i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svarsalternativen är: mycket stort förtroende, ganska stort förtroende, ganska litet förtroende, mycket litet förtroende. Andelen (i procent) som har mycket/ganska stort förtroende respektive ganska/mycket lite t förtroende har summerats och redovisas i diagrammet. Även svarsalternativet ingen uppfattning redovisas som en egen kategori.

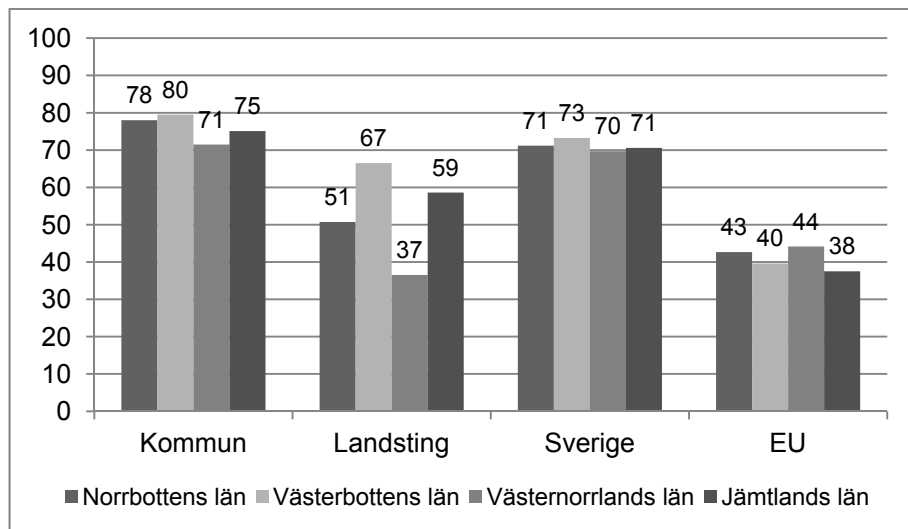
Återigen är det siffrorna för landstingsnivån som är mest intressanta. När det gäller den kommunala och nationella nivån är det ungefär lika hög andel som känner lågt respektive högt förtroende för sina folkvalda. Men i fråga om den regionala nivån svarar endast en fjärdedel av svarspersonerna att de har högt förtroende för sina folkvalda medan majoriteten istället har lågt förtroende för landstingspolitikerna. Det ska emellertid noteras att omkring en femtedel inte har någon klar uppfattning i frågan, vilket är en hög siffra i sammanhanget.

Endast omkring var femte medborgare har högt förtroende för politikerna i Europaparlamentet, vilket också ligger i linje med kritiken mot demokratin på samma nivå. En tredjedel av medborgarna saknar uppfattning och endast var femte känner hög tillit till europapolitikerna.

Demokrati och förtroende: skillnader mellan och inom länen

I figur 4.2 redovisas andelen som är nöjda med demokratin på olika nivåer i olika län. Skillnaderna mellan de fyra länen är inte så stora med avseende på demokratins funktionssätt på nationell nivå men däremot finns det signifikanta skillnader beträffande de andra nivåerna. Andelen som är nöjda med den kommunala demokratin är till exempel närmare tio procentenheter större i Västerbottens än i Västernorrlands län.

Figur 4.2 Nöjdhet med demokratin i kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andel (i procent) av medborgarna i respektive län.

Anmärkning: Frågan lyder: På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svarsalternativen är: mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd, inte alls nöjd. Andelen (i procent) som är mycket nöjda respektive ganska nöjda har summerats för varje län och redovisas i tabellen.

Det mest intressanta resultatet är de stora skillnaderna mellan länen med avseende på medborgarnas attityder till den landstingskommunala demokratin. Variationen var stor även i den föregående studien som genomfördes 2008. Då liksom nu var västerbottningarna mest nöjda med landstingsdemokratin och norrbottningarna mer kritiska till dess funktionssätt. Mest kritiska i den senaste undersökningen är dock invånarna i Västernorrlands län. Bara något fler än var tredje person tycker att landstingsdemokratin fungerar bra medan den absoluta majoriteten är missnöjd. Det är en anmärkningsvärd siffra som sannolikt hänger samman med de senaste årens händelseutveckling i Landstinget Västernorrland och som förtjänar en förklaring.

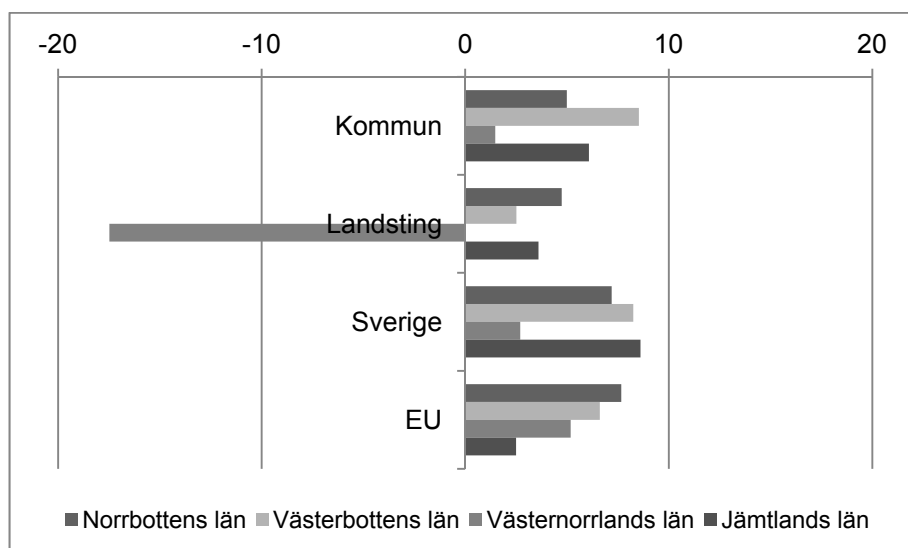
Under 2008 enades samtliga politiska partier med undantag av Sjukvårdspartiet om att inleda ett program för att minska landstingets utgifter (Sundsvalls tidning 2010-08-22, 6 ff) eftersom man under ett flertal år brottats med ekonomiska problem. Som ett led i det arbetet anlätades det norska konsultföretaget Mantec och ett kontrakt värt drygt 50 miljoner kronor undertecknades mellan parterna. Med hänvisning till att det rädde ”synnerlig brådska” frångick Landstinget Västernorrland lagen om offentlig upphandling och gjorde istället en så kallad direktupphandling, vilken senare bedömdes som olaglig av Konkurrensverket (Dagens Samhälle 2010-03-04, 6). Det sätt på vilket upphandlingen gjordes och de höga konsultarvodena kritiserades hårt bland annat i media. Merparten av sparbetingen skulle ske genom personalminskningar (på framförallt Sundsvalls sjukhus), något som väckte skarp kritik bland anställda inom landstinget (se t.ex. DN 2010-02-13, 10). En mindre grupp politiker i landstingsstyrelsen beslutade att avskeda sjukhusdirektören för Sundsvalls sjukhus eftersom de saknade förtroende för hennes sätt att hantera sparbetingen, vilket ledde till att landstingsdirektören avgick i protest. Den nya sjukhusdirektören (som också innehade samma post på Örnsköldsviks sjukhus) anlätade i sin tur en konsult. Konsulten tvingades, fyra dagar senare men ett antal hundratusen kronor rikare, att avsluta sitt uppdrag då det visat sig att hon var personligt bekant till sin uppdragsgivare och dessutom misstänkt för ekonomiska oegentligheter (Sundsvalls tidning 2010-08-22, 6 ff). Kritik från fackförbundet Kommunal och den massiva mediestormen som kulminerade med ett avsnitt i tv-programmet ”Uppdrag granskning” i Sveriges Television, ledde sedermera till att det socialdemokratiska landstingsrådet Ewa Söderberg valde att lämna sitt uppdrag efter sexton år på posten (DN 2010-02-16, 13; Sundsvalls Tidning 2010-02-16, 4). Det ekonomiska sparprogrammet fullföljdes emellertid även om den slutliga summan blev mindre än planerat (Sundsvalls tidning 2010-08-22, 6 ff).

Väljarnas dom i valet 2010 var hård och entydig. För första gången sedan mitten av 20-talet fick de borgerliga partierna egen majoritet i landstingsfullmäktige och moderaten Per Wahlberg tillträdde som nytt landstingsråd (Sundsvalls Tidning 2011-01-02, 8-9). Det kraftiga missnöjet som framträder i vår undersökning hänger sannolikt samman med dessa händelser.

Staplarna i figur 4.3 visar förändringen i nöjdhet i procentenheter mellan år 2010 och år 2008 i de fyra länen. Som tidigare nämnts är andelen som är nöjda med demokratin på olika nivåer generellt sett högre vid det senare mättillfället.

Den andel i Västernorrlands län som tycker att demokratin i landstinget fungerar bra har istället minskat med 17 procentenheter. Ökningen i nöjdhet på övriga politiska nivåer är också lägre i Västernorrland än i övriga län. I Norrbotten, Västerbotten och Jämtlands län är till exempel ökningen i nöjdhet med den nationella demokratin närmare tio procentenheter, medan motsvarande siffra för Västernorrlands län är tre procentenheter. Detta skulle kunna tolkas som att de politiska skandalerna i landstinget har påverkat medborgarnas bedömning även av den kommunala och den nationella demokratin.

Figur 4.3 Förändringen (i procentenheter) i nöjdhet med demokratin på kommunal, landstingskommunal, nationell och europeisk nivå mellan år 2008 och år 2010.

Händelserna i Västernorrland återspeglas även i att intresset för politik har ökat. I tabell 4.2 redovisas andelen invånare i respektive län som anser att det är viktigt att påverka politiken på de olika nivåerna, samt förändringen mellan år 2008 och 2010. Andelen som finner det viktigt att påverka politiskt har ökat i alla fyra län och för alla nivåer men det är framförallt i Västernorrlands län som denna ökning har skett. I nämnda län är det inte bara orienteringen mot landstingsnivån som har ökat utan också intresset att påverka de andra politiska nivåerna.

Tabell 4.2 Medborgares syn på politisk påverkan. Andelar (i procent) av medborgarna i de fyra nordligaste länen, år 2008 och år 2010.

	Viktigt påverka politiken							
	Kommun		Landsting		Sverige		EU	
	2010	Förändring 2008/2010	2010	Förändring 2008/2010	2010	Förändring 2008/2010	2010	Förändring 2008/2010
Norrbottnens län	75	-1	69	2	68	-2	56	5
Västerbottnens län	77	1	68	4	73	5	58	2
Västernorrlands län	80	7	76	10	75	10	64	11
Jämtlands län	78	5	70	6	68	4	54	2
								<i>n_{min}2010</i>

Anmärkning: Frågan lyder: Hur viktigt är det för Dig att kunna påverka politiska beslut: i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svarsalternativen är: mycket viktigt, ganska viktigt, inte viktigt nöjd, inte alls viktigt. Andelen (i procent) som anser att det är mycket viktigt och ganska viktigt har summerats och redovisas i tabellen.

Medborgarundersökningen 2010 fångade en mycket intressant och turbulent period i Landstingets Västernorrlands historia eftersom den genomfördes bara några månader efter de uppmärksammade händelserna som så småningom ledde fram till det historiska maktskiftet. De kontroversiella händelserna har uppenbarligen inte bara resulterat i ett försvagat förtroende för de politiska företrädarna och ett folkligt missnöje. De tycks även ha bidragit till ett ökat intresse för politik generellt i Västernorrlands län och ett ökat intresse att påverka – inte bara landstingsnivån – utan även politiken i mer allmän bemärkelse. Effekterna av händelserna har således inte bara gjort skada utan – paradoxalt nog – även vitaliserat medborgarnas orientering och intresse för politik. Däremot återstår att se hur långsiktiga dessa effekter är, de negativa såväl som de positiva.

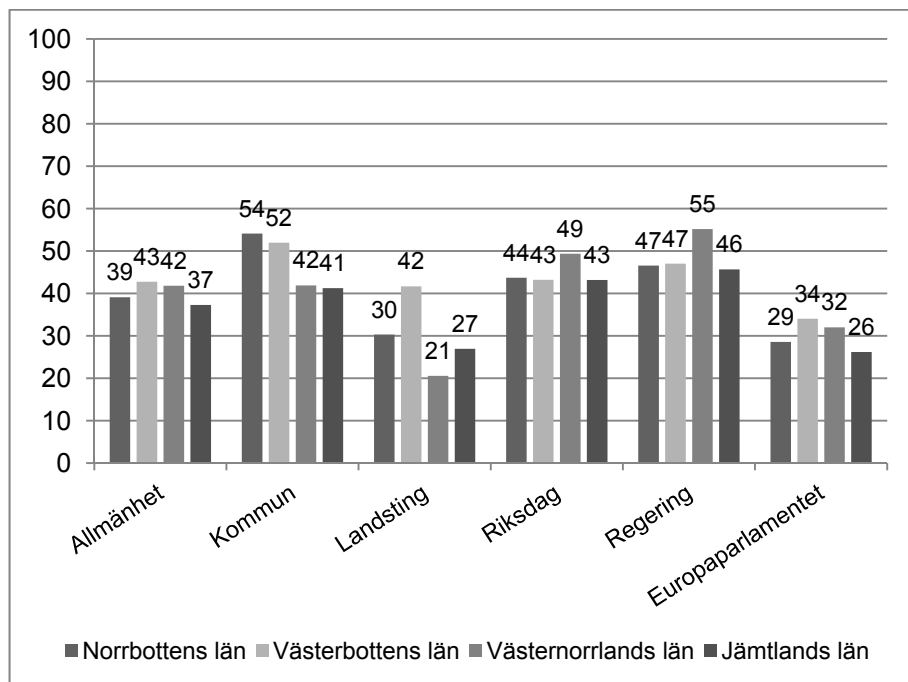
Förtroende för politiker: skillnader mellan länen

I figur 4.4 redovisas förtroendet för förtroendevalda på olika nivåer i respektive län.² Förtroendet för politiker i allmänhet ligger på ungefär samma nivå i de olika länen även om det är något lägre i Jämtlands län än i Västernorrlands och Västerbottnens län. Tilliten till kommunpolitiker är signifikant högre i Norrbottens och Västerbottnens län – där en knapp majoritet av invånarna har förtroende – än i Västernorrlands och Jämtlands län där omkring fyra av tio känner stort förtroende. Återigen är det dock landstingsnivån som uppvisar störst variation. Västerbottningarna är inte bara mest nöjda med demokratin utan har också störst förtroende för sina landstingspolitiker. På motsvarande sätt återspeglas den massiva kritiken mot demokratin i landstinget i Västernorrland

² I figur 4.1 redovisades svarsalternativet "ingen uppfattning" som en separat kategori. I figur 4.4 redovisas detta ej utan kodas som bortfall.

även i förtroendet för de folkvalda. Endast en femtedel av medborgarna har högt förtroende för politikerna i landstinget. Lika anmärkningsvärt är emellertid norrbottningarnas och jämtarnas låga förtroende för sina folkvalda i landstinget. I samtliga län, förutom Västerbotten, har en klar majoritet av invånarna *lågt* förtroende för landstingspolitikerna.

Figur 4.4 Förtroende för de folkvalda i allmänhet, i kommunen, i landstinget, i riksdagen, i regeringen och i Europaparlamentet. Andel (i procent) av medborgarna i respektive län.

Anmärkning: Frågan lyder: Hur stort förtroende har Du för politiker: i allmänhet, i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svarsalternativen är: mycket stort förtroende, ganska stort förtroende, ganska litet förtroende, mycket litet förtroende. Andelen (i procent) som har mycket/ganska stort förtroende respektive ganska/mycket lite t förtroende har summerats och redovisas i diagrammet. Svarsalternativet ingen uppfattning ingår ej i basen.

Förtroendet för politiker i regering och riksdag ligger på ungefär samma nivå i samtliga län förutom i Västernorrland där tilliten är signifikant högre. Det är vanskligt att spekulera kring möjliga orsaker. Det skulle möjligen kunna vara en reaktion på händelserna i landstinget. När misstroendet växer mot en nivå skulle man kunna tänka sig att medborgarna istället orienterar sig mot en annan nivå i det politiska systemet. Resultatet kan också tänkas avspegla den partipolitiska sammansättningen i valmanskåren.

Skillnader mellan "olika" Norrland

En vanlig föreställning är att norra Sverige är ett förhållandevis homogent område men de stora likheterna till trots så finns det intressanta skillnader i medborgarnas uppfattningar om demokrati och förtroende som går på tvärs över länsgränserna. Eftersom det inte är möjligt att redovisa siffror för varje enskild kommun har svarspersonerna klassificerats i olika grupper med avseende på vilken typ av kommun de är bosatta i: liten eller stor kommun, gles- eller tätbefolkad, en kommun som har ökat eller minskat sin befolkning eller om den är kust- eller fjällnära. I tabell 4.3 redovisas hur medborgare som är bosatta i olika typer av kommuner ser på demokratin och vilket förtroende de har för sina folkvalda politiker.

Tabell 4.3 Nöjdhet med demokratin och förtroendet för folkvalda på olika politiska nivåer. Andelar (i procent) av medborgarna i olika kommuntyper, år 2010.

	Nöjdhet med demokratin i					Förtroende för de folkvalda i						
	Kommun	Landsting	Sverige	EU	n_{min}	allmänhet	Kommun	Landsting	Riksdag	Regering	EU	n_{min}
<i>Genomsnitt</i>	76	53	71	41		41	48	31	45	49	31	
Befolkningsstorlek												
Små	74	53	68	35	229	36	50	32	40	42	28	31
Medelstora	72	45	67	42	140	36	45	26	44	46	25	85
Stora	79	55	74	44	546	44	50	33	47	52	34	208
Befolkningsutv. 1970-2010												
Kraftig minskn.	70	49	65	36	151	35	44	27	44	45	28	51
Måttlig minskn.	76	50	71	40	162	40	46	24	44	47	29	54
Ökning	78	55	73	43	601	42	50	34	46	51	32	219
Befolkningstäthet												
Låg	72	50	64	32	112	35	45	24	38	39	21	30
Medel	76	53	71	40	184	40	50	26	46	50	32	70
Hög	77	53	73	44	618	43	48	34	46	51	33	224
Geografiskt läge												
Kust	78	52	73	44	221	43	50	33	47	52	33	221
Inland	75	56	70	42	25	38	45	30	44	46	30	78
Fjäll	71	50	65	31	78	35	47	23	41	42	20	25

Anmärkning: hur kategorierna skapats framgår i Bilaga 1.

Invånarna i de stora och i de mer tätbefolkade kommunerna är nöjdast med demokratin på samtliga nivåer. Med något undantag är medborgarna som bor i de minsta och i de mest glesbefolkade kommunerna minst nöjda med demokratin funktionssätt. Ser man till trenden över en längre tidsperiod och tar hänsyn

till befolkningsutvecklingen över tid visar det sig att svarspersoner som bor i kommuner som ökat sin befolkning under de senaste fyrtio åren är mer nöjda med demokratin på samtliga nivåer (inte bara i den egna kommunen) än de som bor i kommuner som förlorat invånare under samma period. Minst nöjda är de som bor i kommuner som upplevt en kraftig befolkningsminskning.

Det finns också tydliga skillnader mellan olika delar av norra Sverige om man ser till kommunernas geografiska läge. Invånarna i kustkommuner är genomgående mer nöjda med demokratins funktionssätt än boende i inlands- och fjällkommuner. När det gäller nöjdhet med demokratin på landstingsnivå är dock skillnaderna mellan medborgare vid kusten och i fjällen inte så stora. Återigen är det attityderna till landstinget Västernorrland som återspeglas i resultaten. Flertalet kommuner i Västernorrland är kustkommuner, vilket innebär att majoriteten av respondenterna i samma län per definition hamnar i denna kategori.

Det är en likartad bild som framträder beträffande hur medborgarnas förtroende för politiker varierar mellan olika kommuntyper. Generellt har de medborgare som är bosatta i de stora, i mer tätbefolkade kommunerna, i de kustnära, och i de kommuner som ökat sin befolkning högst förtroende för förtroendevalda på de olika nivåerna. Förtroendet för de folkvalda är lägst bland dem som bor i små eller medelstora kommuner, i glesbefolkade och i kommuner vars invånarantal minskat mest.

Till viss del mäter befolkningsstorlek, befolkningstäthet och befolkningsutveckling samma dimension även om det till exempel finns stora kommuner där antalet invånare minskat under de senaste fyrtio åren. Den geografiska indelningen i kust, inland och fjällkommun är mest relevant i Västerbottens län men går inte att applicera i Jämtlands och Västernorrlands län. Inte desto mindre påminner resultaten om varandra oavsett vilken indelningsprincip som tillämpas.

Skilnader inom länen

Föregående avsnitt handlade om variationer i medborgarnas upplevelser av demokrati och förtroende, mellan och över länsgränserna. Finns det då skillnader inom länen? Det mest intressanta vore kanske att redovisa siffrorna per kommun men detta är inte möjligt då antalet observationer är för begränsat. Ett sätt att åskådliggöra variationer inom länen är emellertid att bryta ner statistiken på landstingsvalkretsar. Siffrorna ska dock tolkas och användas med försiktighet eftersom de bygger på ett förhållandevis litet antal observationer per område.³ Det är inte heller möjligt att redovisa hur förtroendet för politiker varierar mellan valkretsarna⁴. Användningen av landstingsvalkretsarna som område är ett pragmatiskt val, ett sätt att överhuvudtaget kunna redovisa

³ En jämförelse med motsvarande siffror för det föregående mättillfället 2008 visar att siffrorna är känsliga för antalet observationer (Eriksson 2009).

⁴ Orsaken är att en stor andel av de tillfrågade inte angett något tydligt svarsalternativ på frågan om förtroende för politiker på olika nivåer, utan angett alternativet "ingen uppfattning" (se figur 4.1). Dessa observationer räknas därför till det interna bortfallet.

variation inom respektive län. Möjligheterna att dra några slutsatser om förklaringar till skillnaderna är dock begränsade av samma orsak som i föregående textavsnitt – nämligen att variationen sannolikt hänger samman med olika befolkningssammansättning.

Tabell 4.3 Nöjdhet med demokratin i kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andelar (i procent) av medborgarna i respektive landstingsvalkrets.

	Nöjdhet med demokratin i				n _{min}
	Kommun	Landsting	Sverige	EU	
<i>Genomsnitt över alla fyra länen</i>	76	53	71	41	
Malmfälten	74	43	66	38	94
Boden-Jokkmokk	80	54	68	43	77
Östra (Tornedalen)	73	45	63	34	94
Luleå	82	55	78	49	207
Pite älvadal	77	52	73	42	129
<i>Hela Norrbottens län</i>	78	51	71	43	601
Västerbotten norra	74	57	70	37	187
Västerbotten västra	72	59	62	30	115
Västerbotten södra	85	74	79	44	367
<i>Hela Västerbottens län</i>	80	67	73	40	669
Nolaskogs	81	44	73	41	128
Ådalen	67	40	67	45	175
Medelpad	70	32	70	45	322
<i>Hela Västernorrlands län</i>	71	37	70	44	625
Jämtlands västra	74	53	67	24	93
Östersund	80	61	73	47	153
Jämtlands östra	64	60	70	32	59
<i>Hela Jämtlands län</i>	75	59	70	38	305

Anmärkning: Frågan lyder: På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svarsalternativen är: mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd, inte alls nöjd. Andelen (i procent) som är mycket nöjda och ganska nöjda har summerats och redovisas i tabellen. För uppgifter om vilka kommuner som ingår i valkretsarna, se bilaga 1.

I tabell 4.4 redovisas andelen som är nöjda med demokratins funktionssätt per valkrets. Inget enskilt område har en konsekvent majoritet (eller minoritet) som är nöjda med demokratin på de olika nivåerna. Ett undantag är emellertid Västerbottens södra valkrets, vilket motsvaras av Umeå kommun med omnejd. Här är respondenterna genomgående mer nöjda med demokratin på alla nivåer förutom den europeiska. Även Luleå och Östersunds valkretsar placerar sig genomgående högt. Detta ligger i linje med det som redovisades tidigare, att medborgarna i större utsträckning är nöjda med demokratin i större, mer urbana kommuner.

Skillnaderna mellan valkretsar inom samma län är i vissa fall stora. 79 procent av medborgarna i Västerbottens södra valkrets anser exempelvis att demokratin i Sverige fungerar bra, medan motsvarande siffra för den västra valkretsen i samma län (Västerbottens inland) är 62 procent. En klar majoritet i samtliga valkretsar är nöjda med den kommunala och den nationella demokratin. Beträffande europeisk nivå är det tvärtom så att majoriteten av medborgarna i valkretsarna är missnöjda med demokratins funktionssätt men variationen mellan olika områden är stor. Det skiljer 25 procentenheter mellan det område där respondenterna är minst nöjda (Jämtlands västra) och den där invånarna är mest nöjda (Luleå i Norrbotten). Variationen inom ett och samma län är också i vissa fall stor. Närmare hälften av invånarna i Östersunds valkrets anser exempelvis att demokratin inom EU fungerar bra medan endast en fjärdedel av medborgarna i den västra valkretsen och omkring en tredjedel av respondenterna i den östra valkretsen i Jämtlands län instämmer i detta.

När det gäller medborgarnas bedömning av den landstingskommunala demokratin är skillnaderna mellan olika valkretsar kraftiga. Det skiljer så mycket som 42 procentenheter mellan det område där de tillfrågade är mest nöjda och det område där de är minst nöjda. Allmänhetens kritik mot händelserna i Landstinget Västernorrland återspeglas än en gång i resultaten. Samtliga tre valkretsar i nämnda län, Medelpad, Ådalen och Nolaskog ligger i botten beträffande andelen invånare som är nöjda med demokratin på landstingsnivå. Mest kritiska är medborgarna i Medelpad, vilket sannolikt hänger samman med att Sundsvalls sjukhus befunnit sig i händelsernas centrum som föremål för stora sparbeting.

I denna studie liksom i den föregående som genomfördes år 2008, framgår det att norrbottningarna också är förhållandevis kritiska till demokratin på landstingsnivå. I två av valkretsarna, Malmfälten och Östra valkretsen är en tydlig majoritet missnöjda och i de andra valkretsarna utgör de nöjda medborgarna bara en knapp majoritet.

Demokrati och förtroende i olika befolkningsgrupper

I tabell 4.5 redovisas hur olika grupper av människor i norra Sverige bedömer demokratin på olika nivåer. Kvinnor i norra Sverige är generellt något mer nöjda med demokratin än männen. Skillnaderna mellan könen är tydligast med avseende på värderingarna av demokratin i det egna landstinget och på EU-nivå. En knapp majoritet av kvinnorna tycker att demokratin i landstinget fungerar bra medan mindre än hälften av männen anser det. Nöjdheten har också generellt sett ökat mer bland kvinnorna än bland männen.

Tabell 4.5 Nöjdhet med demokratin i den egna kommunen, i landstinget, i Sverige och i EU. Andel (i procent) av olika befolkningsgrupper. Förändring mellan 2008 och 2010 i procentenheter.

	Nöjdhet med demokratin i								<i>n_{min}</i>
	Kommun		Landsting		Sverige		EU		
		<i>Förändring 2010-2008</i>		<i>Förändring 2010-2008</i>		<i>Förändring 2010-2008</i>		<i>Förändring 2010-2008</i>	
Samtliga	76	5	53	-2	71	6	41	5	
Kön									
Män	75	4	49	-4	69	5	37	4	1067
Kvinnor	78	7	56	-1	73	8	45	8	1139
Ålder									
15-29	75	6	72	7	68	4	51	1	297
30-49	75	3	54	-4	75	6	45	8	614
50-64	76	5	46	-7	70	6	38	6	688
65-85	79	7	49	0	71	10	38	8	588
Utbildning									
Låg	77	9	54	2	66	9	38	4	543
Medellåg	77	5	53	-4	68	5	42	5	709
Medelhög	73	2	51	-3	73	5	42	5	414
Hög	76	2	51	-4	80	4	45	11	500
Inkomst									
Låg	75	5	55	-4	64	6	39	2	394
Medellåg	75	7	52	-3	69	9	39	10	762
Medelhög	78	9	52	-2	73	12	43	9	596
Hög	78	6	52	-1	82	12	48	11	359
Partitillhörighet*									
Vänsterpartiet	72		46		56		-		149
Socialdemokraterna	84		64		65		-		749
Centerpartiet	75		54		87		-		155
Folkpartiet	72		49		87		-		118
Moderaterna	69		36		86		-		294
Kristdemokraterna	74		51		85		-		69
Miljöpartiet	80		63		72		-		115
Sverigedemokraterna	35		30		38		-		30
Politiskt intresse									
Lågt	79		58		72		47		1101
Högt	73		48		71		36		1076

Anmärkning: Låg utbildning = ej fullgjort grundskola/motsvarande obligatorisk skola, grundskola/motsvarande obligatorisk skola, medellåg = studier/examen vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande, medelhög = eftergymnasial utbildning ej högskola, studier vid högskola/universitet, hög utbildning = examen från högskola/universitet/forskarutbildning. Låg inkomst = 0-200 000 kr, medellåg inkomst = 200 001-400 000 kr, medelhög = 400 001-

600 000 kr, hög inkomst = över 600 001 kr. Lågt politiskt intresse = inte särskilt/inte alls intresserad, högt politiskt intresse = ganska/mycket intresserad.

*Partitillhörighet går inte att jämföra mellan undersökningstillfällena. I 2010-års enkät handlar frågan om vilket parti respondenten röstade på i *senaste valet*. Någon motsvarighet finns inte i 2008-års enkät.

Det finns också intressant skillnader mellan olika åldersgrupper. Skillnaderna är mest framträdande när medborgarna värderar landstingsnivån. Andelen som är nöjda med demokratins funktionssätt i landstinget är avsevärt högre i den yngsta ålderskategorin än i de andra grupperna. Medan missnöjet har ökat i ålderssegmentet mellan 30 och 64 år, har nöjdheten ökat bland de unga. Skillnaderna är också påtagliga med avseende på demokratin på europeisk nivå. Medan missnöjet är det dominerande i de äldre åldersgrupperna så anser en knapp majoritet av de yngsta att demokratin på europeisk nivå fungerar bra. Nöjdheten med demokratins funktionssätt i EU har ökat mellan undersökningstillfällena i alla åldersgrupper utom just i den yngsta. Omkring 70 till 75 procent anser att den nationella demokratin fungerar bra, men den har stärkt sin position framförallt hos de äldsta medborgarna i norr eftersom ökningen i nöjdhet är störst i den gruppen.

Synen på den kommunala och den landstingskommunala demokratin varierar inte nämnvärt mellan medborgare med olika utbildningsbakgrund, men högutbildade är mer nöjda med demokratin på nationell nivå. Beträffande synen på demokrati inom EU så dominerar kritiken i alla grupper oavsett utbildning. Andelen som tycker att demokratin på europeisk nivå fungerar bra är dock högst bland de högutbildade och lägst bland de lågutbildade medborgarna. Samma mönster återfinns också mellan olika inkomstgrupper. Höginkomsttagare är generellt mer nöjda med demokratin än låginkomsttagare. Det är också framförallt i den förstnämnda gruppen som nöjdheten med den nationella demokratin har ökat mest mellan undersökningstillfällena.

Ett rimligt antagande är att medborgare är mer nöjda med demokratin om de sympatiserar med och har röstat fram de styrande till makten. I tabell 4.5 redovisas därför sambandet mellan partitillhörighet och nöjdhet med demokratin på olika nivåer. Som förväntat är de borgerliga väljarna mer nöjda med demokratin på nationell nivå än de som röstat på något av de röd-gröna partierna. Däremot är de medborgare som sympatiserar med Socialdemokraterna och Miljöpartiet mer nöjda med den kommunala demokratin, vilket är rimligt mot bakgrund av den politiska kartan i de fyra nordligaste länen. Stödet bland de socialdemokratiska och miljöpartistiska väljarna är dock inte lika grundmurat när det gäller den landstingskommunala nivån, även om de är mer nöjda än de som röstat på andra partier. Vänsterpartiets väljare är relativt sett kritiska till såväl den landstingskommunala som den nationella demokratin, och trots att majoriteten av dem är nöjda med demokratin i den egna kommunen så är andelen nöjda avsevärt lägre än bland socialdemokratiska och miljöpartistiska sympatisörer. Missnöjet med hur demokratin fungerar på olika politiska nivåer är störst bland Sverigedemokraternas väljare. En klar majoritet av partiets

sympatisörer är missnöjda med dess funktionssätt på samtliga undersökta nivåer.

Slutligen har medborgarna delats in i två grupper beroende på om de är politiskt intresserade eller inte. Det finns ett samband mellan politiskt intresse och syn på demokrati men kanske inte det förväntade. Det visar sig nämligen att de medborgare som inte är intresserade av politik är mer nöjda med demokratin på olika nivåer än de som intresserar sig. Kanske skulle man kunna kalla den här gruppen av medborgare för passiva supporters, en grupp som inte nämnvärt bryr sig om politiken i vardagslivet och som välvilligt förlitar sig på att den representativa demokratin fungerar och levererar. Kanske kan man också tänka sig att de som är intresserade av politik men som inte tror att demokratin fungerar bra drivs av ett intresse och engagemang som bottnar i kritik mot något eller någon, dvs. som tar sin utgångspunkt i ett missnöje. Det skulle i så fall förklara varför de politiskt intresserade är mindre nöjda med demokratin än de som inte har ett intresse.

Hur varierar då förtroendet för politiker mellan samma befolkningsgrupper? Detta redovisas i tabell 4.6. Kvinnor är – som tidigare framgått – mer nöjda med demokratin än män, men män har istället genomgående större förtroende för de politiska företrädarna. En majoritet av männen har hög tillit till kommunpolitiker och regeringsföreträdare. Det finns inte några entydiga skillnader mellan olika åldersgrupper. Skillnaderna är desto större mellan grupper av medborgare med olika utbildningsbakgrund. Förtroendet för politiker i allmänhet, på riksplanet och på europeisk nivå stiger med utbildningsnivå så att högutbildade känner större tillit än lågutbildade. På samma sätt har de som har högst inkomst också större förtroende för politiker i riksdag och regering i jämförelse med andra.

En central variabel för graden av förtroende är medborgarnas partipolitiska uppfattning. Skillnaderna är mest accentuerade i relation till uppfattningarna om regeringen. Det är tydligt att de borgerliga sympatisörerna har väsentligt högre förtroende för regeringsföreträdarna än de som röstat på Vänsterpartiet eller Socialdemokraterna. Tre av fyra moderata väljare har förtroende för politikerna i regeringen. Moderaterna har en högre andel sympatisörer bland män än bland kvinnor (som i högre utsträckning röstar på röd-gröna partier), vilket delvis också kan förklara att kvinnor har lägre förtroende än män. Närmare hälften av Miljöpartiets sympatisörer har hög tilltro till den borgerliga regeringen. Sambandet mellan förtroende och partisympati är detsamma även med avseende på förtroendet för politikerna i riksdagen. En intressant detalj är emellertid att mindre än hälften av de folkpartistiska väljarna har förtroende för riksdagsledamöterna. Det som kanske är mest förvånande är att stödet för politikerna på riksplanet inte är ännu högre bland de borgerliga väljarna. Precis som i fallet med nöjdhet med demokratin så är dock stödet bland de socialdemokratiska väljarna större för politiker på kommun- och landstingsnivå.

Tabell 4.6 Förtroende för politiker i allmänhet, i kommunen, i landstinget, i riksdagen, i regeringen och i Europaparlamentet. Andel (i procent) av olika befolkningsgrupper.

	I allmänhet	Kommun	Landsting	Riksdag	Regering	EU	<i>n_{min}</i>
<i>Samtliga</i>	41	48	31	45	49	31	
Kön							
Män	44	52	31	48	54	33	516
Kvinnor	38	45	31	43	45	29	535
Ålder							
15-29	43	45	31	43	47	37	119
30-49	44	45	29	48	53	30	314
50-64	36	49	29	42	46	29	336
65-85	41	51	35	46	50	31	275
Utbildning							
Låg	35	48	33	37	40	27	215
Medellåg	37	46	29	41	44	29	329
Medelhög	41	49	30	45	48	29	205
Hög	51	50	32	56	62	37	291
Inkomst							
Låg	44	51	38	47	48	32	155
Medellåg	36	47	27	40	45	27	343
Medelhög	42	46	30	46	50	32	303
Hög	46	51	30	52	57	31	218
Tillit							
Låglitäre	18	26	18	25	39	22	45
Medellitäre	27	37	22	34	36	19	221
Höglitäre	47	54	35	50	54	35	781
Politiskt intresse							
Lågt	29	40	26	36	39	25	481
Högt	51	55	36	52	58	36	569
Partitillhörighet*							
Vänsterpartiet	-	43	25	27	22	-	81
Socialdemokraterna	-	59	39	38	32	-	508
Miljöpartiet	-	53	27	48	46	-	67
Centerpartiet	-	46	31	60	66	-	119
Folkpartiet	-	36	23	48	59	-	86
Moderaterna	-	34	19	58	74	-	142
Kristdemokraterna	-	50	31	61	70	-	49

Anmärkning: Frågan lyder: Hur stort förtroende har Du för politiker: i allmänhet, i den kommun där Du bor, i Ditt landsting, i Sverige, i EU? Svartalternativen är: mycket stort förtroende, ganska stort förtroende, ganska litet förtroende, mycket litet förtroende. Andelen (i procent) som har mycket/ganska stort förtroende respektive ganska/mycket litet förtroende har summerats och redovisas i diagrammet. Svartalternativet Ingen uppfattning ingår *ej* i basen. Låg utbildning = ej fullgjort grundskola/motsvarande obligatorisk skola, grundskola/motsvarande obligatorisk skola, medellåg = studier/examen vid gymnasium, folkhögskola eller motsvarande, medelhög = eftergymnasial utbildning ej högskola, studier vid högskola/universitet, hög utbildning = examen från högskola/universitet/forskarutbildning. Låg inkomst = 0-200 000 kr, medellåg inkomst = 200 001-400 000 kr, medelhög = 400 001-600 000 kr, hög

inkomst = över 600 001 kr. Lågt politiskt intresse = inte särskilt/inte alls intresserad, högt politiskt intresse = ganska/mycket intresserad. *Partitillhörighet går inte att jämföra mellan undersökningstillfällena. I 2010-års enkät handlar frågan om vilket parti respondenten röstade på i *senaste valet*. Någon motsvarighet finns inte i 2008-års enkät.

Det finns ett tydligt positivt samband mellan allmän mellanmännisklig tillit och förtroende för politiker. De som har hög tillit till människor i allmänhet har också högre tillit till politiker. Tidigare såg vi att de som är politiskt intresserade var mindre nöjda med demokratin än de medborgare som inte är intresserade. När det gäller förtroende är tilltron till politiker på alla nivåer högre bland dem som är politiskt intresserade.

I ett tidigare avsnitt har vi kunnat visa att medborgare är mer nöjda och känner större förtroende för sina politiker i de stora, mer urbaniserade kommunerna, som i stor utsträckning är lokaliserade längs kusten samtidigt som invånarna i mindre, mer glesbefolkade kommuner, som ligger längre bort från kusten är mindre nöjda och har lägre förtroende för sina folkvalda. Till en del kan detta förklaras av skillnader i befolkningssammansättning. De som är mer nöjda med demokratin och känner starkare förtroende för politiker såsom högutbildade och höginkomsttagare, bor i högre grad i de större, mer urbaniserade kommunerna. Utöver detta kan det emellertid även finnas lokala faktorer som påverkar medborgarnas bedömningar av till exempel den kommunala demokratin, men den viktigaste förklaringen beror på att befolkningssammansättningen i de olika kommuntyperna ser olika ut.

Sambandet mellan förtroende och nöjdhet med demokratin

Avslutningsvis ska sambandet mellan medborgarnas åsikter om demokratis funktionssätt – och deras förtroende för politiker – på olika nivåer analyseras. De svarande har delats in i grupper: de med högt förtroende för politiker (höglitare) och de som har lågt förtroende (låglitare) samt de som är nöjda med demokratin respektive missnöjda med demokratin. I tabell 4.7 redovisas hur hög andel av låg- respektive höglitarna som är nöjda med demokratin på olika nivåer. En majoritet av dem som har högt förtroende för politiker i allmänhet är också nöjda med demokratis funktionssätt på de fyra politiska nivåerna. Men medan omkring nio av tio höglitare ger den kommunala och nationella demokratin sitt gillande, är andelen som är nöjda med den regionala och europeiska demokratin betydligt lägre även om de fortfarande utgör en majoritet av höglitarna.

Tabell 4.7 Samband mellan förtroende för politiker och nöjdhet med demokratin på olika nivåer (radprocent).

		Nöjd med demokratin						
		Kommun	Landsting	Sverige ¹	Sverige ²	EU	<i>n_{min}</i>	<i>n_{max}</i>
Förtroende för politiker	Samtliga	83	62	80	81	55	567	1407
	Lågt förtroende	72	50	70	71	44	312	633
	Högt förtroende	94	90	92	92	79	255	774

Anmärkning: Frågan om demokrati specificeras som "demokratin i Sverige" medan frågan om förtroende specificeras som 1 = "förtroende för politiker i riksdagen" och 2 = "förtroende för politiker i regeringen". Lågt förtroende (låglitare) = mycket-/ganska litet förtroende för politiker, högt förtroende (höglitare) = ganska-/mycket stort förtroende för politiker, nöjd med demokratin = ganska-/mycket nöjd med hur demokratin fungerar.

Stödet för demokratin på olika nivåer är nästintill hundraprocentigt bland dem som har förtroende för politikerna på de aktuella nivåerna. Omkring nio av tio höglitare ger den kommunala, den regionala och den nationella demokratin sitt gillande. Av dem som har förtroende för politikerna på europeisk nivå är något färre, omkring åtta av tio, nöjda med hur demokratin fungerar på samma nivå. Resultatet är förväntat. Höglitarna och de som är nöjda med demokratin är i stort sett samma personer. Låglitarna är på många sätt en intressantare grupp. Trots att de saknar, eller har lågt förtroende för sina folkvalda är en klar majoritet ändå nöjda med demokratin på kommunal och nationell nivå. Om sambandet mellan förtroende och nöjdhet vore linjärt borde låglitarna istället vara missnöjda med hur demokratin fungerar. Men som grupp är de ändå förhållandevis nöjda. En förklaring är sannolikt att medborgarna väger in många andra aspekter i vågskålen när de bedömer hur demokratin fungerar, till exempel bedömningar av välfärdstjänsternas kvalitet.

Bland låglitarna är stödet för den landstingskommunala och den europeiska demokratins funktionssätt inte lika starkt. Ungefär hälften av dem som har lågt förtroende för landstingspolitikerna tycker att demokratin i landstinget fungerar bra. Å ena sidan kan man argumentera på likartat sätt som ovan. I sammanhanget är siffran låg men trots att låglitarna inte har förtroende för de som sitter vid makten tycker ändå hälften av dem att demokratin fungerar bra. Samtidigt är siffran väsentligt lägre än för de andra nivåerna, vilket ytterligare förstärker den bild som har framträtt tidigare i kapitlet – landstinget är som politiskt nivå betraktad, annorlunda i medborgarnas ögon.

I tabell 4.8 redovisas totalprocenten för att ge en sammanfattande bild av sambandet mellan förtroende och nöjdhet bland medborgarna i norra Sverige. En stor grupp medborgare har lågt förtroende för politikerna men är ändå nöjda med demokratin på alla nivåer. Det betyder att medborgarna lägger in många andra aspekter i sin bedömning av demokratins funktionssätt som inte relaterar till de politiska aktörerna.

Gruppen som kombinerar lågt förtroende med låg nöjdhet med demokratin är inte så stor med avseende på den kommunala och nationella nivån. Däremot är

det betydligt fler som gör detta i fråga om den regionala nivån och i synnerhet i när det gäller och den europeiska nivån.

Tabell 4.8 Samband mellan förtroende för politiker och nöjdhet med demokratin på olika nivåer (totalprocent).

		Nöjd med demokratin i									
		Kommun		Landsting		Sverige ¹		Sverige ²		EU	
		Låg	Hög	Låg	Hög	Låg	Hög	Låg	Hög	Låg	Hög
Förtroende	Lågt	14	37	35	35	16	38	15	36	39	30
	Högt	3	45	3	28	4	42	4	45	6	25

Anmärkning: Frågan om demokrati specificeras som "demokratin i Sverige" medan frågan om förtroende specificeras som 1 = "förtroende för politiker i riksdagen" och 2 = "förtroende för politiker i regeringen". Lågt förtroende (låglitare) = mycket-/ganska litet förtroende för politiker, högt förtroende (höglitare) = ganska-/mycket stort förtroende för politiker, nöjd med demokratin = ganska-/mycket nöjd med hur demokratin fungerar.

Högt förtroende för politiker och nöjdhet med demokrati går hand i hand. I fallet med den nationella och den kommunala nivån är detta den största gruppen medborgare. Däremot är högt förtroende och låg nöjdhet med demokratin en ovanlig kombination. Denna grupp medborgare utgör bara några få procent av totalen.

Slutsatser och diskussion

Det är tydligt att medborgarna i norra Sverige gör distinkta bedömningar av de olika politiska nivåerna. Såväl nöjdheten med demokratin som förtroendet för de politiska aktörerna varierar mellan dessa och mellan olika delar av norra Sverige. Demokratins hälsotillstånd såsom det beskrivs av medborgarna i norra Sverige får nog sägas vara relativt gott, om än något varierande beroende på vilken nivå som avses. De två nivåer som medborgarna uppfattar som problematiska, och som därmed kan sägas ha bristande demokratisk legitimitet, är landstingsnivån och europainivån. Detta framgick redan i den föregående undersökningen.

En ytterligare slutsats som tål att upprepas är att andelen som har hög tillit till politiker många gånger är *lägre* än andelen som har låg tillit. Det beror i sin tur på att många av de tillfrågade saknar klar uppfattning i förtroendefrågan. Lågt förtroende behöver som vi har sett, inte heller nödvändigtvis betyda att man är missnöjd med hur demokratin fungerar. Men eftersom de folkvalda är företrädare för - och bärare av - den representativa demokratin så är det ändå viktigt att de har allmänhetens förtroende.

Bristande legitimitet för den regionala nivån

En viktig slutsats är att medborgarna betraktar landstingen som någonting väsensskilt från primärkommunerna. I formell mening är kommuner och

landstingskommuner samma typ av politiskt organ och därmed likställda. De ansvarar för olika områden men omfattas av samma långtgående självstyrelse i förhållande till centralmakten. Landstingens ansvarsområde, hälso- och sjukvården, rör frågor som borde påverka människor lika mycket i vardagen som frågor inom primärkommunernas ansvarsområden. Men trots detta uppfattas de två kommuntyperna på fundamentalt olika sätt av medborgarna i norra Sverige. Man skulle kunna tro att medborgare är mest nöjda med den lokala demokratin och att nöjdheten avtar desto större det geografiska avståndet mellan väljare och valda blir. Men så är uppenbarligen inte fallet. Kommunerna är välkända bland medborgarna och vi har sett att nöjdheten med demokratin är stor och att förtroendet för de kommunala företrädarna är starkt. Men medborgarna i norra Sverige är *mer* nöjda med demokratin på nationell nivå än på regional, och känner *högre* förtroende för de politiska företrädarna i riksdag och regering än i landstinget. Detta är i sig anmärkningsvärt.

Vad betyder då dessa resultat i relation till de pågående diskussionerna om regionbildning? En av de mest centrala stötestenarna i konstruerandet av större regioner har varit och är, demokratiaspekten. Kritiker menar att större regioner riskerar att urholka demokratin då avståndet mellan väljare och valda ökar i regioner som inte bygger på någon typ av naturliga identiteter. Resultaten i den här, liksom den föregående studien tyder emellertid på att det inte finns något entydigt linjärt samband mellan det geografiska avståndet (närheten) till den politiska institutionen och den demokratiska legitimitet som den åtnjuter bland medborgarna. Det är alltså inte givet att en politisk institution uppfattas som mer legitim bara för att den är närmare medborgarna i geografisk bemärkelse. Vad en politisk institution till exempel representerar och leverar i termer av offentlig service påverkar sannolikt också medborgarnas uppfattningar.

Den landstingskommunala demokratin har inte samma starka legitimitet bland medborgarna som kommunen och de nationella institutionerna. Siffrorna för landstingen i norra Sverige är jämförbara – inte med siffrorna för kommunal och nationell nivå – utan för europeisk nivå. Resultaten visar således att utgångsläget är tämligen svagt. De nya politiska institutionerna skulle med andra ord *inte* ersätta och bygga vidare på en regional, demokratisk arena som av medborgarna uppfattas som vital och fungerande. En viktig orsak till den kritiska bilden av landstingen är sannolikt en bristande medial rapportering kring landstingspolitiken. Det är dock en förklaring som inte gör slutsatserna mindre allvarliga. Slutsatsen blir därför att det vilar ett tungt ansvar på de eventuella framtida regionerna och deras politiska företrädare att vitalisera den regionala demokratin. Erfarenheterna från Västra Götaland och Skåne visar att medborgarnas politiska orientering mot regionerna ökat i anslutning till regionbildningen men att det är en effekt som avtar med tiden. För att förankra de politiska institutionerna hos medborgarna skulle det således krävas ett långvarigt, strategiskt arbete för att vitalisera den regionala demokratin.

Det delade Norrland

I kapitlet framgick att de politiska institutionerna har större legitimitet bland medborgarna i de stora, mer tätbefolkade och urbaniserade kommunerna som präglas av befolkningsökning, vilket i många fall sammanfaller med de större städerna längs Norrlandskusten. Förvisso hänger skillnaderna till största del samman med hur befolkningssammansättningen ser ut i de olika kommuntyperna. Men även om skillnaderna främst reflekterar variationer i befolkningssammansättning mellan stad och landsbygd så utgör de ändå ett reellt problem. Det finns få tecken som tyder på att flyttströmmarna kommer att vända i motsatt riktning, från stad tillbaka till landsbygd och givet det kommer skevheter i befolkningssammansättning snarare att öka och med dem också skillnaderna i medborgarnas uppfattningar om sin politiska vardag.

Referenser

Holmberg, Sören, 1994. Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet.

Holmberg, Sören, 1999. Down and Down We Go: Political Trust in Sweden. I Norris, Pippa (red): *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Strömbäck, Jesper & Johansson, Bengt, 2006. Valens mobiliserande kraft. I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet.

Artiklar från dagspress (elektroniska källor)

Dagens Nyheter, 2010-02-13, *Förtroendet är uppätet. Sjukhuspersonal i Sundsvall rasar mot att ledningen radar upp skandaler - samtidigt som 700 varslas*, s. 10.

Dagens Nyheter, 2010-02-16, *Politiker avgår efter sjukhusstrid*, s. 13.

Sundsvalls Tidning, 2010-02-16, *Söderberg avgår som ordförande*, s. 4-5.

Dagens Samhälle, 2010-03-04, *Direktköp kan ge miljoner i böter*, s. 4.

Sundsvalls Tidning, 2010-08-22, *Det sista landstingsvalet i länet: ST-dokument: Skandlerna och den ekonomiska krisen kan påverka utgången*, s. 6-9.

Sundsvalls Tidning, 2011-01-02, *Han ska styra i ett upp och nervänt landsting*. s. 8-9.

5. Det röda Norrland och det blå Sverige

Magnus Blomgren, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Inledning

Valet 2010 var unikt på många sätt. För första gången i modern svensk politisk historia behöll en borgerlig koalitionsregering makten efter ett allmänt val. Visserligen förlorade regeringen sin majoritet i riksdagen, men förmådde ändå sitta kvar, då det rödgröna regeringsalternativet inte lyckades tillskansa sig ett tillräckligt stöd. Istället gjorde Socialdemokraterna sitt sämsta val sedan demokratins införande. Detta kompenserades inte av att Vänsterpartiet vann röster och det markant ökade stödet för Miljöpartiet räckte heller inte för ett regeringsskifte. Istället, vilket är 2010 års val andra viktiga förändring, vann Sverigedemokraterna plats som riksdagens åttonde parti. Varken den sittande borgerliga regeringen eller det rödgröna alternativet önskade närmare samarbete med detta parti och resultatet blev en borgerlig minoritetsregering med Sverigedemokraterna som tungan på vågen.

Samtidigt var 2010 års val inte bara unikt på grund av resultatet. SCB:s stora valundersökning visar att väljarbeteende och uppfattningar kring politik, partier och politiker håller på att förändras (SCB 2011a). I detta val bröts en lång trend av ökad väljarrörlighet och för första gången minskade andelen som röstade på ett annat parti än det man röstade på valet innan. Det framstår också som att väljarnas ideologiska övertygelse haft fortsatt stark betydelse för val av parti, vilket motsäger en allmän bild av att ideologi får stå tillbaka för pragmatism. Det visar sig snarare vara så att sakfrågor som är ideologiskt laddade fick allt större betydelse för valet av parti 2010 i jämförelse med 2006.

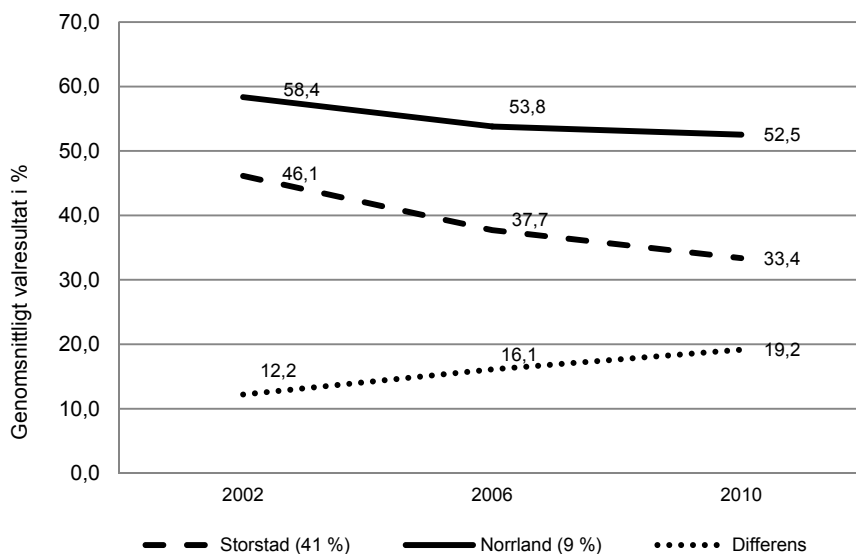
Samtidigt finns tecken på att skillnaderna i opinionen mellan olika landsdelar tilltar. Lite schablonmässigt skulle man kunna säga att norr fortfarande är rött, den borgerliga alliansen är stark i Mellansverige och Sverigedemokraterna främst finns företrädna i södra Sverige. Efter valet 2010 har denna typ av skillnader uppmärksamats (Dagens Nyheter 2012) och frågan om vilka eventuella konsekvenser denna uppdelning kan tänkas få lär förmodligen bli allt mer aktuell.

Detta kapitel tar upp denna tråd. Är det så att denna bild av Norrland stämmer? Sker en förändringsprocess söder om Dalälven som inte pågår norrut? I så fall, vari består denna skillnad? Vi kommer att vrida och vända på dessa frågor. Även om inte alla aspekter kommer att belyses, ska vi titta närmare på skillnader i väljaropinionen och väljarbeteende, synen på partiernas roll, samt väljarnas syn på aktuella politiska frågeställningar.

Väljaropinion i norr och söder

Att Socialdemokraterna och Vänsterpartiets haft och har en starkare roll i den norra landsändan är inte någon nyhet. Samtidigt har väljaropinionen generellt i landet förändrats under andra halvan av 2000-talet till de borgerliga partiernas fördel. Frågan är då i vad mån samma förskjutning i väljarstöd har skett i norra Sverige? Figur 5.1 redovisar det genomsnittliga stödet för Socialdemokraterna och Vänsterpartiet under de tre val som genomförts under 2000-talet i Norrland respektive i de tio största kommunerna i Sverige och Stockholms län. De stora kommunerna innefattar ca 41 procent av befolkningen medan 9 procent bor i Norrland.

Figur 5.1 Socialdemokraternas och Vänsterpartiets genomsnittliga stöd i storstad och i Norrland

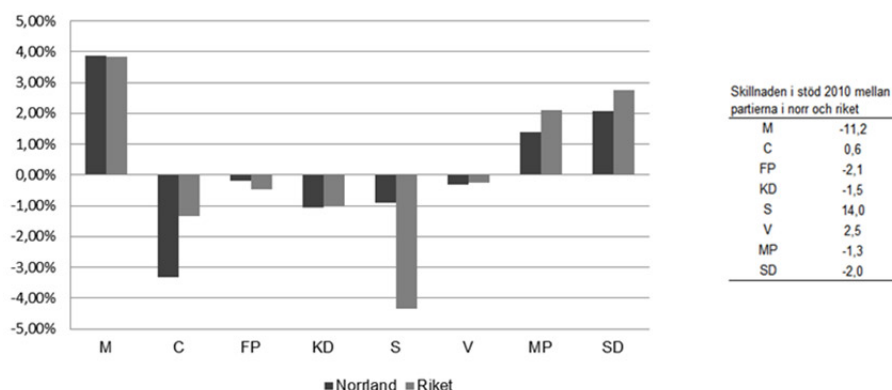
Anmärkning: "Storstad" innefattar de tio största kommunerna i Sverige (ingen i Norrland) samt Stockholms län. Andel av befolkningen i riket år 2010 inom parentes. Källa: Valmyndigheten, www.val.se

Figur 5.1 visar för det första att stödet för Socialdemokraterna och Vänsterpartiet hela tiden är större i Norrland än i landets största kommuner. Skillnaden var

redan 2002 hela 12 procentenheter. För det andra visar bilden att stödet för partierna minskat successivt under 2000-talet, men betydligt mer i de stora kommunerna, vilket, för det tredje, pekar på att skillnaderna i opinionen har accentuerats under denna åttaårsperiod. Differensen var vid valet 2010 hela 19 procentenheter, vilket understryker att det starkare stödet för de borgerliga partierna i de större städerna har inte haft motsvarande genomslag i Norrland. Det bör också tilläggas att ett år efter valet 2010 tyder opinionssiffror på att detta glapp snarare ökat än minskat (SCB 2011b).

Om vi då fokuserar på valet 2010, vilka partier vann och vilka förlorade och kan vi se några regionala skillnader? I figur 5.2 ser vi två saker. För det första, de relativa skillnaderna mellan partiernas förändring 2010 i förhållande till valet 2006, för det andra, den infällda bilden som visar skillnaden i stöd per parti i Norrland och i riket. En första slutsats vi kan dra är att det huvudsakliga mönstret i landet i huvudsak också gäller i norr. De partier som vann i 2010 års val förstärkte sin relativa position i norr (Moderaterna, Miljöpartiet och Sverigedemokraterna). Alla andra partier gick tillbaka. I så motto är det alltså ingen större skillnad mellan norr och riket i övrigt. Vinnarna och förlorarna var desamma.

Figur 5.2 Skillnader mellan Norrland och riket avseende partiernas upp- och nedgångar mellan 2006 och 2010 års val.

Anmärkning: Källa: Valmyndigheten, 2012. Valresultat 2010 års val, www.val.se

Det finns dock en avgörande regional skillnad; Centerpartiet förlorade relativt sett mer i Norrland än i riket i övrigt och motsatt bild gäller för Socialdemokraterna, som tappade betydligt mindre i Norrland. Figur 5.2 redovisar de relativa förändringarna mellan 2006 och 2010. Det innebär således att utgångsläget är olika i Norrland och i riket i övrigt. Vissa partier är större till att börja med, vilket illustreras av den infällda tabellen. När vi talar om relativa förändringar betyder detta att exempelvis Socialdemokraterna, som i riket gått från 35,0 till 30,7 procent, i Norrland gått från 45,6 till 44,7 procent. Alltså, Socialdemokraterna förlorar inte bara färre väljare i norr än i riket i övrigt, man

utgår också från ett betydligt högre stöd till att börja med. Ett redan stort glapp i opinionen växer.

Den andra skillnaden värd att notera gäller stödet för Sverigedemokraterna. Partiet går fram i norr, men i något mindre utsträckning än i riket i övrigt och i Norrland kommer inte partiet upp över den nationella spärren på 4 procent. Det framstår sammantaget som att den politiska opinionen skiljer sig mellan norr och resten av landet.

Om vi lämnar landet i stort som referenspunkt och istället tittar på hur olika väljare i Norrland röstade i 2010 års val ser vi i tabell 5.1 dels det faktiska valresultatet för riket och i Norrland, dels hur respondenterna i denna undersökning uppger att de röstat. Våra enkätsvar matchar i stort valresultaten för varje parti, även om det finns marginella skillnader. Vi kan här också se att de olika partiernas röstandelar skiljer sig åt mellan de fyra nordligaste länen. Den borgerliga alliansen har starkare stöd ju längre söderut vi kommer i Norrland. I Norrbotten röstade endast 28,7 procent på regeringspartierna, att jämföra med 41,8 procent i Jämtland. Den inomregionala variationen är därför betydande och i den meningen kan det vara fel att tala om Norrland som *en* specifik politisk miljö som skiljer sig från andra. Det är dock viktigt att notera att trots denna variation skulle regeringen Reinfeldt inte fått sitta kvar efter valet 2010 ifall de norrländska väljarna fått bestämma.

Tabell 5.1 redovisar också hur respondenterna röstat uppdelat på kön, ålder, utbildning och inkomst. Några tydliga mönster i röstningsbeteendet i dessa avseenden är dock svåra att finna. Den nationella valanalysen visar att kvinnor hade större benägenhet att stödja Socialdemokraterna och Miljöpartiet (SCB 2011a:92). Det finns en viss tendens som pekar åt samma håll i detta material (framför allt när det gäller Miljöpartiet), men skillnaderna är relativt marginella. Likaså är det relativt sett fler män som stödjer Moderaterna och Centerpartiet i Norrland (vilket skiljer sig från den nationella undersökningen), men även i detta fall ska inte skillnaden överdrivas.

Däremot är skillnaderna tydligare när det gäller kopplingen mellan ålder och partisympati. I den yngre väljargruppen (upp till 29 år) är stödet för Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Sverigedemokraterna markant större än i de andra åldersgrupperna. På motsatt sida är stödet för Centerpartiet och Socialdemokraterna starkast bland de äldre. Om det är så att stödet för dessa partier ökar med åldern eller om det helt enkelt handlar om en äldre generation med andra sympatier än den yngre är inte möjligt att uttala sig om baserat på detta material. Om det sistnämnda är fallet innebär det naturligen att stödet för de två klassiska folkrörelsepartierna med tiden kommer att urholkas.

Tabell 5.1 visar att det finns en koppling mellan utbildningsnivå, inkomst och partisympati. Värt att notera är att de med högre utbildning tenderar att också ha högre inkomst, vilket leder till en viss samvariation mellan dessa två variabler. Generellt har de med bättre inkomster och högre utbildning en tendens att stödja de borgerliga partierna. 29 procent av de lågutbildade röstade på de borgerliga partierna, vilket ska jämföras med 48 procent av de högutbildade. Siffrorna är närmast identiska när det gäller låg- respektive

Tabell 5.1 Väljaropinonen i Norrland 2010. Faktiskt valresultat och surveyresultat.

	M	C	FP	KD	S	V	MP	SD	Övriga	Blankt
Valresultat riket	30,1	6,6	7,1	5,6	30,7	5,6	7,3	5,7	1,4	1,1
Survey (valresultat)										
Hela Norrland	17,9 (18,4)	7,3 (7,2)	5,5 (4,9)	3,9 (4,1)	39,1 (44,7)	7,3 (8,1)	6,7 (6,0)	2,2 (3,7)	1,0 (1,4)	1,3 (1,0)
Norrbottnens län	15,5 (16,4)	6,2 (4,7)	4,0 (4,3)	3,4 (3,3)	46,4 (51,9)	5,5 (9,3)	6,2 (5,3)	2,4 (3,9)	0,8 (1,1)	1,5 (0,8)
Västerbottens län	14,7 (17,7)	6,9 (7,4)	7,1 (6,0)	5,0 (5,4)	37,3 (42,2)	9,9 (10,0)	7,5 (7,2)	1,5 (2,7)	0,6 (1,4)	1,4 (1,0)
Västernorrlands län	23,3 (21,6)	5,7 (7,0)	5,9 (5,2)	3,8 (4,4)	36,3 (44,0)	6,2 (6,0)	5,9 (5,5)	3,3 (4,5)	2,1 (1,9)	0,6 (1,0)
Jämtlands län	18,5 (22,2)	13,4 (12,8)	4,1 (3,9)	2,5 (2,9)	34,7 (40,3)	7,0 (6,5)	7,3 (6,5)	1,3 (3,8)	0,0 (1,2)	2,2 (1,5)
Kön										
Man	19,7	8,10	5,2	3,3	38,2	7,1	5,7	2,4	1,2	1,4
Kvinna	16,2	6,6	5,8	4,4	39,8	7,4	7,6	2,1	0,9	1,2
Alder										
18-29	7,7	5,9	3,3	4,0	28,9	11,0	17,6	5,9	2,6	2,9
30-49	19,3	7,0	5,4	2,3	35,7	6,4	9,2	2,8	1,0	1,1
50-64	18,9	6,8	6,5	3,6	42,4	8,7	4,7	1,1	0,9	1,2
65-85	20,6	9,2	5,6	5,6	45,1	5,4	2,0	1,3	0,7	1,0
Utbildning										
Låg	12,8	6,9	2,9	3,5	51,9	5,3	2,2	2,0	0,9	1,8
Medellåg	19,3	5,9	4,5	3,5	40,0	7,0	5,9	3,0	1,1	1,3
Medelhög	19,6	6,9	4,9	3,2	33,8	7,1	12,0	2,7	1,2	2,0
Hög	20,3	9,8	10,0	5,2	27,7	10,4	8,8	1,0	1,0	0,2
Inkomst										
mindre än 200 000	10,4	7,1	2,3	5,6	40,3	8,4	7,6	3,3	1,3	2,5
200 001 - 400 000	16,8	8,6	4,9	4,0	41,3	7,1	6,9	1,9	0,7	1,1
400 001 - 600 000	20,2	6,7	7,2	3,5	40,2	5,2	6,2	2,2	1,0	1,0
Mer än 600 001	26,2	5,8	7,7	2,5	31,8	8,3	7,2	1,9	1,1	0,6

Anmärkning: Faktiskt valresultat hämtat från Valmyndigheten, 2012. Valresultat 2010 års val, www.val.se

höginkomsttagare. Denna generella bild överensstämmer med resultaten från den nationella undersökningen. I allt västenligt röstar de svenska väljarna efterden sociala klass de tillhör, trots den radikala scenförändring som skett under senare år (SCB 2011a:87). Som tabell 5.1 visar finns dock en viss skillnad inom de olika blocken, och framför allt då i det rödgröna. Socialdemokraterna är störst bland de lågutbildade, medan Vänsterpartiet och Miljöpartiet är störst bland de högutbildade. Ser vi på olika socioekonomiska faktorer framträder således samma mönster i Norrland som för övriga Sverige, förutom att det borgerliga blocket generellt är betydligt svagare.

Den otrogne väljaren

En tydlig trend i modern demokrati är att väljarna är betydligt mer lätttrörliga. Det innebär till exempel att en allt större del av väljarkåren byter parti mellan valen (s.k. partibytare), samt att man röstar på olika partier i riksdag, kommun och landsting (s.k. röstsplittring). Resultatet av denna ökade rörlighet är bland annat att valrörelserna har blivit viktigare, eftersom allt fler bestämmer sig allt senare för vilket parti de ska rösta på. En lätttrörlig väljarkår innebär givetvis att partierna inte lika lätt kan räkna med att ha en trofast skara väljare som har tålamod med partiets olika tillkortakommanden. Vi ska titta på några av dessa aspekter av väljarbeteendet. Frågan är i vad mån de norrländska väljarna skiljer sig från landet i stort. En hypotes är att väljarströmmarna är mindre intensiva i Norrland eftersom det skifte från vänster till höger som skett generellt i Sverige inte fått samma genomslag i Norrland.

Tabell 5.2 Partitrogna och partibytare mellan 2006 och 2010 i medborgarundersökningen 2010

	M	C	FP	KD	S	V	MP	SD	Annat	Total
Partiväljare 2010	343	131	106	73	749	135	107	39	13	1696
Trogna från 2006	255	91	60	49	646	89	57	19	5	1271
Partibytare	88	40	46	24	103	46	50	20	8	425
Partibytare i %	25,7	30,5	43,4	32,9	13,8	34,1	46,7	51,3	61,5	25,1

Tabell 5.2 redovisar antalet personer i undersökningen som i riksdagsvalet varit troget samma parti vid valen 2006 och 2010, samt de som valt ett annat parti 2010 än det de röstade på 2006. Tabellen visar dessutom hur stor del av respektive partis röster 2010 som man vunnit från ett annat parti. Framför allt sticker Folkpartiet, Miljöpartiet och Sverigedemokraterna ut i detta avseende. De två sistnämnda vann väljare från andra partier 2010 medan Folkpartiet, som vidmakthöll sin position från 2006, till en stor del baserar sitt stöd på väljare som är lätttrörliga. Detta bekräftar den bild som gäller för Folkpartiet i landet i övrigt (SCB 2011a:44). I andra änden sticker Socialdemokraterna ut med de minst rörliga väljarna. Endast 13,8 procent av dess väljare 2010 hade röstat på något annat parti 2006. Detta kan förstås på två sätt. Å ena sidan framstår det som att de socialdemokratiska väljarna är mer trogna sitt parti, men å andra

sidan vann inte partiet så många nya röster 2010. Båda dessa bilder är korrekta och stämmer också i huvudsak med bilden från landet i övrigt. På samma sätt som i landet i övrigt förlorar Socialdemokraterna i huvudsak väljare till Moderaterna.

En sak är hur partierna i olika grad är sårbara för lätttrörliga väljare. En annan är hur stor del av väljarkåren det är som generellt byter parti mellan valen. I landet har denna grupp successivt ökat över tid. Mellan valen 1956 och 1960 omfattade partibytarna 11 procent och den högsta noteringen nåddes mellan valen 2002 och 2006 då gruppen var så stor som 37 procent (SCB 2011a:42). I det senaste valet bröts denna trend och partibytarna minskade till 32,6 procent. Som tabell 5.2 visar är de norrländska väljarna mindre benägna att byta parti mellan valen. Andelen väljare som gått från ett parti 2006 till ett annat 2010 uppgår till 25,1 procent. I vad mån detta är en uppgång eller ej kan vi dock inte svara på.

Huvuddelen av partibytarna sker inom blocken snarare än mellan blocken. Samtidigt är det kanske de som växlar mellan blocken som är de mest intressanta med tanke på att regeringsalternativen formats i de två blocken. Innan slutet av 1980-talet var det enbart runt 5-7 procent som gick från det ena blocket till det andra mellan två val. Under slutet på 1980-talet ökade dock detta fenomen och även om variationen är stor mellan olika val därefter, så har benägenheten att byta block ökat i svensk politik. Vid valet 2006 var det ca 12 procent som bytte block och i valet 2010 uppgick denna andel till ca 10 procent. I tabell 5.3 ser vi motsvarande siffror för de fyra nordligaste länen.

Tabell 5.3 Parti- och blockbytare i de olika valen 2010.

	Partibytare inom		Blockbytare	Till från övriga partier
	Borgerliga	Rödgröna		
Riket / riksdagen	12	6,2	9,9	4,5
Norrland /riksdagen	7,3	10,7	7,6	2,7
Norrland / landsting	6,4	5,6	5,7	5,9
Norrland /kommuner	6,8	6,2	7,6	3,6

Anmärkning: Data som rör hela riket är hämtat från SCB, 2011a. Åttapartivalet 2010, allmänna valen, valundersökning, http://www.scb.se/statistik/publikationer/ME0106_2010A01_BR_ME05BR1101.pdf, hämtat 2010-12-26

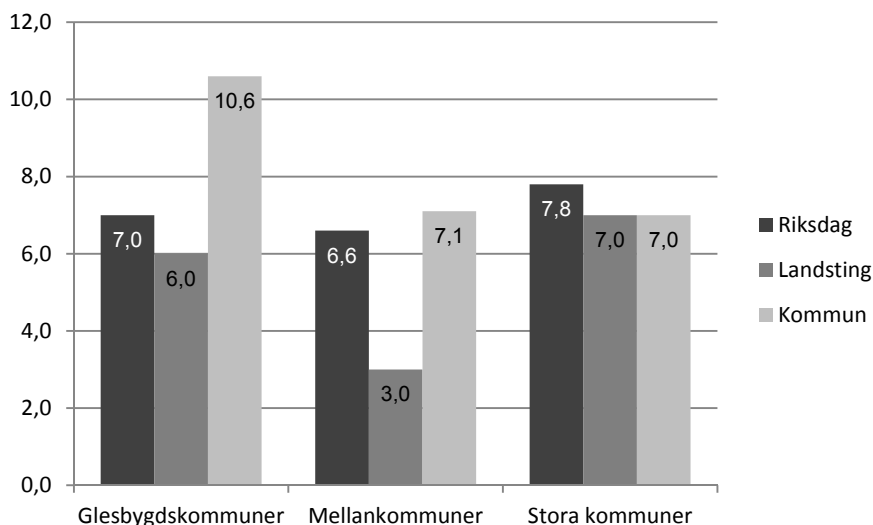
På samma sätt som väljarrörligheten mellan partierna är lägre i de fyra nordligaste länen är också blockbytarna relativt sett färre. I hela landet bytte 9,9 procent block i 2010 års riksdagsval, medan motsvarande siffra är 7,6 procent i Norrland. Detta är inte en så stor skillnad, men bekräftar den tidigare bilden av att väljarrörligheten är något lägre i den norra regionen. Det rödgröna blocket har större stöd i Norrland och därför är det också naturligt att förlyttningarna inom det rödgröna blocket är något större i Norrland än i övriga riket.

Tabell 5.3 ger information om blockförflyttningar i de olika valen (riksdag, landsting och kommun). Landstingsvalen sticker ut, genom att andelen som går till och från "andra partier" är högre i landstingsvalen än i andra val. Detta

förklaras dock i första hand av förekomsten av sjukvårdspartier, som inte definierats tillhöra något av blocken och som i första hand varit aktivt i landstingsvalen.

Det mesta så här långt pekar på att det finns en viss skillnad mellan de norrländska väljarna och väljare i övriga riket vad gäller trofasthet till partier. En förklaring skulle kunna vara att den mer lätttröliga väljaren framförallt återfinns i de mer moderna urbana miljöerna, där det finns en växande medelklass. Figur 5.3 motsäger dock ett sådant resonemang.

Figur 5.3 Parti- och blockbytare i glesbygd och stad.

Som vi kan se i figur 5.3 är det ingen större skillnad i mellan stad och glesbygd i Norrland fråga om andelen blockbytare. Den lilla skillnad som eventuellt finns går heller inte i den förväntade riktningen. Väljarrörligheten är inte större i stora kommuner än i små. Kan vi då finna andra mönster som talar om för oss vilka som har större benägenhet att byta parti eller block? Skillnaderna mellan länen är relativt små. Partibyte är något vanligare i Västerbotten (29 procent) än i övriga län (21-25 procent). Samtidigt är inte andelen blockbytare större i Västerbotten. Det är ingen skillnad mellan kvinnor och män i detta avseende. Inte heller uppvisar utbildning eller inkomst något tydligt mönster. Den enda faktor som tycks ha någon effekt är ålder. Antalet parti- och blockbytare minskar med ålder. Denna bild överensstämmer med slutsatser i tidigare analyser av den svenska väljarkåren (Holmberg och Oscarsson 2004:94 och Oscarsson och Holmberg 2008:41). 41 procent av i gruppen 18-29 år bytte parti mellan de två valen, men bara 14 procent av de mellan 65 och 85 år gjorde detta. Andelen blockbytare var också större i den yngre gruppen (17 procent) än i den äldre (5 procent). Ålderskategorierna däremellan visar också på en successivt minskad andel parti- och blockbytare. Vi kan inte, baserat på detta material, säga i vad mån detta är en åldersfråga eller en generationsfråga. Det blir viktigt att i

kommande studier följa ifall den väljarkår som växer upp är mindre trogen sina partier eller om trohet i stället kommer med åldern.

Ytterligare ett sätt att undersöka hur trogna väljarna är sina partier är att se i vad mån de röstsplittrar, dvs. röstar på olika partier i valen till riksdag, landsting och/eller kommun. Detta har ökat sedan 1970-talet i Sverige (Oscarsson och Holmberg, 2011:5). Vid valet 1970 var det 6 procent som röstade på olika partier i riksdags- och kommunalval, respektive 4 procent i riksdags- och landstingsval. Såsom tabell 5.4 visar har dessa siffror ökat betydligt över tid. 40 år senare är det 27 procent som splittrar sin röst i riksdags- och kommunalval, respektive 21 procent i riksdags- och landstingsval.

Tabell 5.4 Röstsplitting i Norrland och riket 2010.

Röstade olika i...	Norrland			Riket
	Antal respondenter som röstsplittrar	Totalt antal respondenter	Andel röstsplittrare (procent)	Andel röstsplittrare (procent)
Riksdag och landsting	526	2162	24	21
Riksdag och kommun	524	2167	24	27
Landsting och kommun	457	2162	21	-

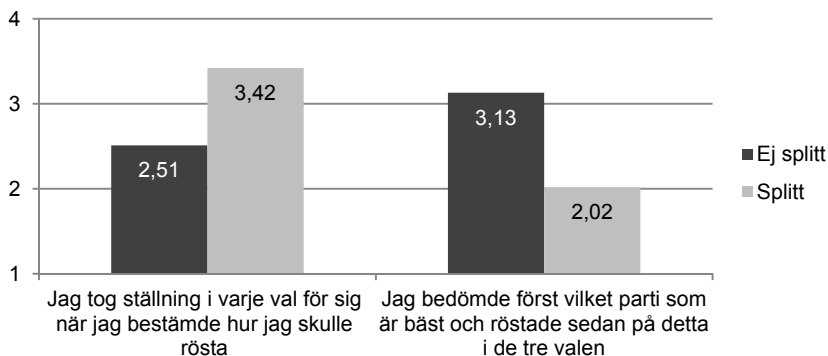
Anmärkning: Data för hela riket är hämtat från Oscarsson, Henrik and Holmberg, Sören, 2011. Swedish Voting Behavior, Swedish Election Studies Program, Department of Political Science, University of Gothenburg.

Det är uppenbart att väljarna i Norrland inte skiljer sig så särdeles mycket från riket i övrigt i detta avseende. Mellan 21 och 24 procent splittrade sin röst i de olika valen år 2010. Av dessa röstade drygt hälften (55 procent) olika i både kommunal- och landstingsval i förhållande till riksdagsval. De övriga splittrade sina röster i något av valen. Det är dock svårare att hitta ett mönster, utöver att detta var påtagligt mycket vanligare i Norrbotten än i övriga norrlandslän. 41 procent av norrbottningarna splittrade sina röster i något av valen och det är framför allt skillnad i hur man röstade i riksdag och landsting. Förklaringen är återigen Norrbottens sjukvårdsparti som inte finns representerat på den nationella arenan, men som vann drygt 16 procent i landstingsvalet i Norrbotten. I de övriga nordligaste landstingen splittrade mellan 25 och 29 procent sina röster. På samma sätt som när det gäller andra aspekter av väljarrörlighet så följer benägenheten att splittra sin röst i viss utsträckning utbildning. Det är nästan dubbelt så många med hög utbildning (39 procent) som splittrar sin röst i något av valen än de som har låg utbildning (20 procent). Förutom dessa tendenser är det svårt att på ett entydigt sätt identifiera vilka det är som röstar på olika partier i samma val.

Ett annat sätt att fånga in väljarnas partiloyalitet är att undersöka hur man går tillväga när man bestämmer sig för vilket parti man ska rösta på i de olika valen. Är det så att man i första hand utvärderar och tar ställning till den politiska situationen på en specifik nivå och därefter fattar beslut om vilket parti man bäst tycker motsvarar ens uppfattningar eller börjar man med att ta ställning till vilket parti man tycker är bäst och därefter röstar på det oberoende av vilken

nivå det handlar om. Det senare indikerar en tydligare partiloyalitet än det förra. Figur 5.4 presenterar hur respondenterna förhållit sig till dessa frågor.

Figur 5.4 Ställningstagande inför valen bland röstsplitrare och icke röstsplitrare (medelvärden).

Anmärkning: Svarsalternativen är 1 = stämmer inte alls, 2 = stämmer knappast, 3 = stämmer delvis och 4 = stämmer helt. I figuren redovisas medelvärden för de två grupperna.

Resultatet är tämligen tydligt. Medelvärdet för de som splittrat sina röster visar att de i första hand utgått från den politiska situationen på varje nivå och därefter bestämt sig för parti, medan motsatsen gäller för dem som inte splittrat sina röster. Det kan givetvis vara så att man tagit ställning nivå för nivå, men ändå röstat på samma parti i samtliga tre val, men detta resultat pekar ändå på att det är två olika typer av väljarbeteenden som ligger bakom röstsplitringen. Det kan också noteras att det inte finns något tydligt mönster i fråga om vilka väljare det är som är mer "frigjorda" i förhållande till sina partier i detta avseende. De finns i samma utsträckning till vänster och höger på den politiska skalan och de är i lika utsträckning män och kvinnor. Ålder har marginell betydelse och utbildning slår inte igenom.

Sammanfattningsvis kan vi ställa oss frågan ifall det är någon avgörande skillnad i trogenhet till ett särskilt parti bland väljare från Norrland i jämförelse med riket i övrigt? Analysen av data från valet 2010 tyder på att väljare i de fyra nordligaste länen är något mindre benägna att byta parti och block mellan valen. Likaså splittrar de sina röster i något lägre utsträckning. Skillnaderna ska dock inte överdrivas. Det handlar snarare om gradskillnader än om artskillnader. De mönster vi ser på nationell nivå går igen också i den norra landsändan, om än på en något lägre nivå.

Person eller parti – vad är viktigast?

En viktig fråga i debatten kring det demokratiska systemets funktionssätt under senare år har rört relationen mellan valda representanter och deras partier. Ett uttryck för denna diskussion är införandet av ökade inslag av personval i valsystemet, med syfte att ge väljarna möjlighet att visa sina preferenser när det

gäller individuella personer och inte enbart vilka partier man föredrar. Tanken är också att detta på olika sätt ska svara upp mot modernare krav på politiken, i vilken partiidentitet och lojalitet försvagats och där i stället större utrymme ges för ett mer direkt ansvarsutkrävande av individuella politiker. Detta skulle då stämma väl överens med trenden av mer lätttrörliga väljare. Undersökningar pekar dock på att personvalsinslaget inte haft någon avgörande betydelse för de senaste valens utgång (Nielsen 2007:82). Vi vill veta i vad mån detta också är giltigt bland de norrländska väljarna samt om personens betydelse i lokalpolitiken är viktigare än i rikspolitiken.

Tabell 5.5 redovisar hur många i landet och hur många i de fyra nordligaste länen som faktiskt använt sig av personrösten i valet till riksdag, landsting och kommun. Tabellen redovisar dessutom hur många i denna undersökning som säger sig ha kryssat för en kandidat. I huvudsak ger dessa datakällor samma svar, även om surveymaterialet skiljer sig åt i vissa avseenden.

Tabell 5.5 Val av person i riket som helhet och i de fyra nordligaste länen (procent)

	Riksdag	Landsting	Kommun
Personröstade - valresultat			
Hela landet	25,1	24,4	31,2
De fyra norra länen	29,1	28,8	36,5
Personröstade – survey			
Ja, jag kryssade för kandidat	26,3	27,9	38,1
Vad var viktigast för hur du lade din röst?			
Personen avgörande eller viktigast	9,3	11,2	17,9
Både person och parti	10,8	9,2	10,4
Parti avgörande eller viktigast	80,0	79,6	71,1

Anmärkning: Valresultatet är hämtat från Valmyndigheten, 2012. Valresultat 2010 års val, www.val.se

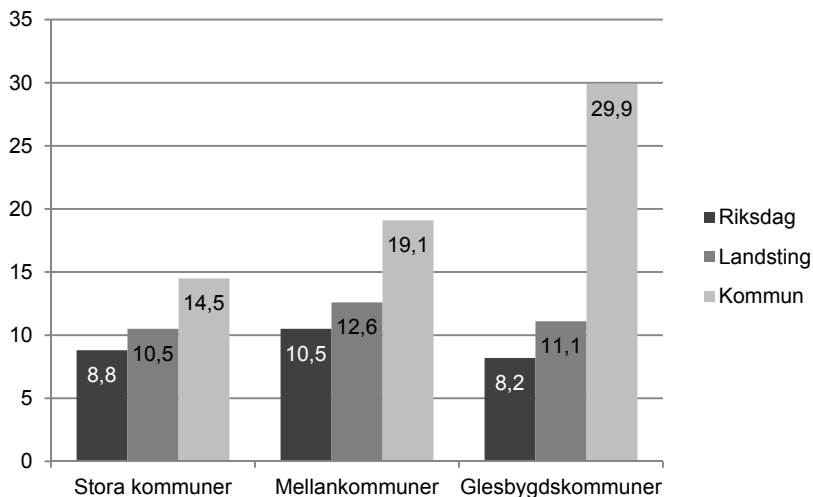
Det är en rad slutsatser vi kan dra av tabell 5.5. För det första, benägenheten att personrösta är större i de fyra nordligaste länen än i landet i stort. Det skiljer så mycket som 4-5 procentenheter på de olika nivåerna, vilket bör betraktas som en betydande skillnad i detta sammanhang. Den lägre andelen rörliga väljare i Norrland hänger uppenbarligen inte ihop med benägenheten att personrösta. Man kan mycket väl vara lojal mot ett parti, men ändå kryssa för en kandidat som man sympatiserar med. Våra surveydata visar att andelen som kryssat för en kandidat är nästan lika stor bland partibytare som bland de som stött samma parti i valen 2006 och 2010. Det är i första hand de borgerliga partierna som argumenterat för ett ökat inslag av personröster, men ser vi på hur väljarna agerat, finns det inte en högre benägenhet att utnyttja denna möjlighet bland de borgerliga väljarna. Det är snarare något fler av dem som 2010 lade sin röst på det rödgröna blocket som indikerade sympatier med en viss person (29 mot 27 procent). Ålder har ingen betydelse, vilket skulle ha kunna vara en hypotes, givet

att personval svarar upp mot ett mer "modernt" sätt att se på demokrati och representation. Inte heller har kön någon större effekt. Kvinnor och män personröstar i nästan lika hög utsträckning. Det som dock har en viss betydelse är att de med hög utbildning tenderar att personrösta mer än de med låg. Detta är också något som kunnat konstateras i tidigare undersökningar (Nielsen, 2007:41).

För det andra, det är tydligt att benägenheten att personrösta är större i kommunalval än i valen till riksdag och landsting. Det gäller i landet generellt och i än högre grad i Norrland. Det antyder att den geografiska närheten till dem man väljer har betydelse, alltså att man känner till personerna bättre på lokal nivå och att man därmed är beredd att kryssa en specifik företrädare. När vi tittar närmare på denna hypotes visar den sig dock inte stämma. På frågan om man har god eller ganska god kännedom om partiernas främsta kandidater upplevs riksdagskandidaterna (73 procent) vara mer kända än de lokala kandidaterna (70 procent). Inte heller förtroendet för politiker tycks ha någon större betydelse i detta avseende. Det är ingen större skillnad i förtroende mellan de som personröstade och de som inte gjorde det.

Detta framstår som en paradox och för att borra djupare, så ställer vi också frågan om parti eller person varit det viktigaste för valet av parti. Resultatet redovisas i tabell 5.5. Resultaten bekräftar att ju längre ner i det politiska systemet, desto viktigare blir personen för hur man lägger sin röst. Det verkar alltså som att benägenheten att personrösta har mindre att göra med med kännedom om kandidaterna eller förtroende för politiker och mer med den specifika lokala politiska kontexten. En hypotes skulle kunna vara att partier och ideologier är viktiga, men ju mer lokal politiken blir, desto viktigare roll har kandidaterna. Vi tittar därför på i vad mån samma fenomen uppträder om vi analyserar hur detta ser ut i olika typer av kommuner, vilket redovisas i figur 5.5.

Figur 5.5 Andel som prioriterar person före parti i kommuner av olika storlek (procent)

I figuren framträder ett tydligt mönster. Ju mindre kommun, desto viktigare blir personen i förhållande till partiet. Det skiljer hela 15 procentenheter mellan de som prioriterar person före parti i stora kommuner och i glesbygdskommuner. Motsvarande mönster återfinns inte när det gäller valen till riksdag eller landsting, utan här betonas person i lika hög grad i kommuner av olika storlek. Mycket talar alltså för att den lokala politiska kontexten skapar andra förutsättningar än den nationella. Möjligen upplevs ideologi och politiska principer ha mindre betydelse (vilka försvaras av de politiska partierna), medan pragmatism och samarbete (vilket bättre upprätthålls av individer) värderas högre när vi talar om den lokala kontexten. Det är inte möjligt att fullt ut verifiera i vad mån så är fallet, men dessa slutsatser pekar ändå på att frågeställningen är väl värd fortsatt forskning. Vi kan inte heller, baserat på detta material, säga om detta är ett mönster som går igen i hela landet, men det finns ingen anledning att tro att norra Sverige skulle vara unikt i detta avseende. I vad mån så är fallet återstår dock att se.

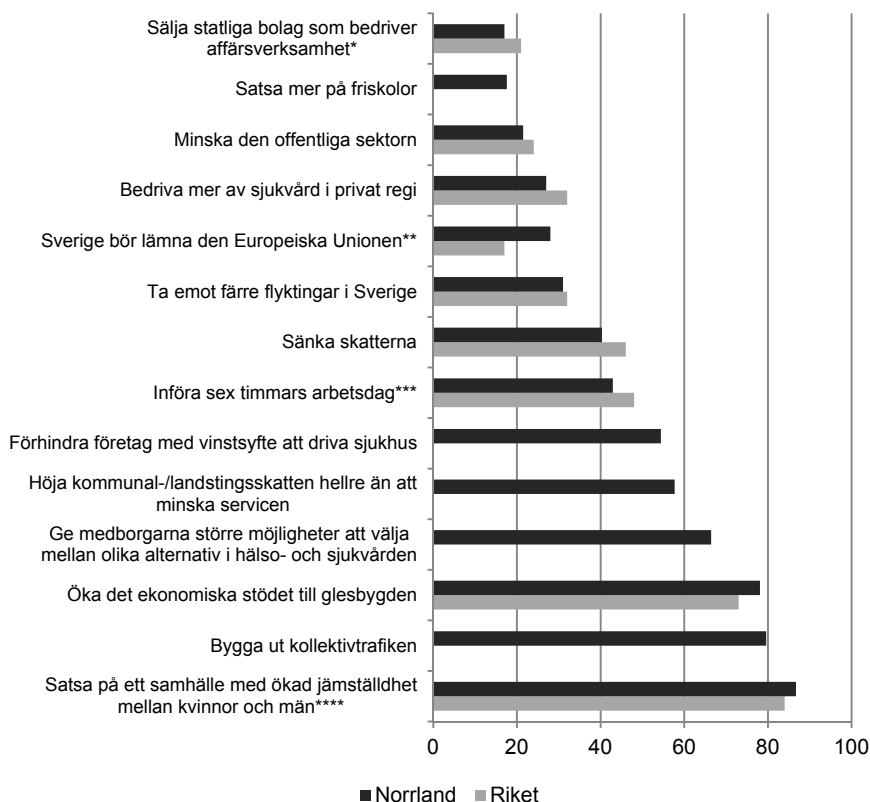
Sakfrågornas betydelse för valet av parti

Vi inledde detta kapitel med att konstatera att det finns avgörande skillnader i den politiska opinionen mellan Norrland och övriga delar av Sverige. Samtidigt bottnade detta konstaterande i valjarbeteende och inte i faktiska åsikter. Alltså, i norra Sverige är Socialdemokraterna och Vänsterpartiet betydligt starkare än i övriga landet, och klyftan verkar växa. Frågan är då i vad mån detta också motsvaras av väljarnas värderingar i konkreta sakfrågor. Respondenterna gavs möjlighet att ge sin åsikt i en rad förslag som på olika sätt varit aktuella i den politiska debatten. Svartalternativen var i vad mån förslaget mycket bra, bra,

varken bra eller dåligt, dåligt eller mycket dåligt. Flera av dessa frågor återfinns också i den nationella valundersökningen, vilket möjliggör en jämförelse mellan opinionen i de fyra nordligaste länen med opinionen i riket i stort. Resultatet återfinns i figur 5.6.

Den övergripande bilden i figur 5.6, vad gäller de nio frågor där vi har en jämförelsepunkt för riket i stort, är att rangordningen av förslag utifrån den utsträckning som de anses bra eller mycket bra i det närmaste är identisk i de fyra nordligaste länen och i riket som helhet. Den enda fråga som bryter mönstret är ifall Sverige ska lämna den Europeiska unionen eller ej. Det är något fler i Norrland (+11 procentenheter) än i övriga landet som anser att detta är en bra idé. Med tanke på de skillnader i väljarbeteende som tidigare identifierats i detta kapitel, så borde vi ha förväntat oss större skillnader i uppfattningar i fler frågor. Även om rangordningen är nästan exakt likadan, så finns ändå vissa skillnader värda att notera. Som kan förväntas har vissa förslag med tydligare borgerlig karaktär ett något svagare stöd i Norrland, såsom att sälja ut statliga bolag (-4 procentenheter), minska den offentliga sektorn (-2,5 procentenheter) eller sänka skatterna (-5,7 procentenheter). Skillnaderna är dock inte så särdeles stora. Det som också kan uppfattas som något märkligt är att trots slagsidan åt vänster i norr, så är man mindre positiv (-5,1 procentenheter) till att införa sex timmars arbetsdag, vilket rimligen bör definieras som ett vänsterförslag.

Figur 5.6 Andel som instämmer i olika politiska förslag i Norrland respektive i riket (procent)

Anmärkning: Frågan är "Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den offentliga debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?" I figuren redovisas den andel som angett att förslaget är mycket bra eller bra.

Följande frågor har annan utformning i den nationella undersökningen:

* Sälja statliga företag och affärsverk till privata köpare;

** Sverige bör utträda ur EU;

*** Införa sex timmars arbetsdag för alla förvärvsarbetande;

**** Framtidssamhälle med mer jämställdhet mellan män och kvinnor.

Data från hela riket är hämtat från SCB, 2011. Åttapartivalet 2010, allmänna valen, valundersökning, http://www.scb.se/statistik/_publikationer/ME0106_2010A01_BR_ME05BR1101.pdf

På några punkter är den norrländska opinionen mer positiv än i landet i övrigt. Förutom när det gäller synen på EU-medlemskapet, som redan nämnts, är man mer positiv till att öka stödet till glesbygden (+5,1 procentenheter) och att samhället ska bli mer jämställt mellan kvinnor och män (+2,7 procentenheter). Återigen, skillnaderna finns där, men de är inte så särskilt stora. Det är dessutom anmärkningsvärt att notera att i synen på om Sverige ska ta emot färre flyktingar så är skillnaden enbart en procentenhet (norrlänningarna är något mindre

positiva). Opinionen är med andra ord i stort sett densamma. Samtidigt är stödet för Sverigedemokraterna, vilket är det parti som profilerar sig på flyktingfientlighet, relativt lågt i Norrland. Visserligen följer synen på denna fråga stödet till Sverigedemokraterna i de fyra länen – så finns till exempel den minst skeptiska hållningen i Västerbotten där också Sverigedemokraterna är svagast – men vi skulle nog ändå ha förväntat oss att glappet mellan opinionen i Norrland och övriga riket skulle varit större i denna fråga.

Det andra vi kan utläsa av figur 5.6 är att vissa frågor är mer konfliktfyllda än andra. I den norrländska opinionen tycker 80 procent att det är bra eller mycket bra att bygga ut kollektivtrafiken och 87 procent att samhället borde vara mer jämställt. Detta indikerar att dessa frågor inte är särskilt konfliktfyllda. För att gå vidare i den analysen så delar vi i tabell 5.6 upp opinionen i de olika sakfrågorna utifrån vilket block man röstade på. Vi använder oss av sambandsmättet Eta, för att sammanfatta sambandet mellan åsikt och partival i den norrländska studien respektive i riket (i de fall vi har jämförbara frågor).

Tabell 5.6 Röstande på block och åsikter i olika frågor (procent), samt graden av partiskiljande (eta)

Sakfrågor	Röstar borger- ligt (%)	Röstar röd- grönt (%)	Röstar på SD (%)	Norr- land (eta)	Riket (eta)
Bedriva mer av sjukvård i privat regi	54,3	9,2	27,1	.58	.54
Sänka skatterna	63,6	23,1	43,8	.49	.48
Satsa mer på friskolor	30,8	7,2	16,7	.46	-
Minska den offentliga sektorn	39,0	10,9	17,0	.42	.46
Sälja statliga bolag som bedriver affärsverksamhet	31,3	7,9	14,6	.42	.56
Höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen	38,4	73,1	47,9	.36	-
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	32,0	69,3	50,0	.33	-
Ge medborgarna större möjligheter att välja mellan olika alternativ i hälso- och sjukvården	85,0	54,2	78,7	.33	-
Sverige bör lämna den Europeiska Unionen	17,6	32,8	62,5	.32	.35
Införa sex timmars arbetsdag	26,6	52,8	54,2	.30	.40
Ta emot färre flyktingar i Sverige	33,0	25,5	93,8	.29	.35
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	83,9	90,5	74,5	.15	.19
Bygga ut kollektivtrafiken	76,2	83,9	68,8	.13	-
Öka det ekonomiska stödet till glesbygden	75,5	80,4	89,1	.12	.23

Anmärkning: Procenttalen avser andel som svarat att förslaget är mycket bra eller bra. Eta kan variera mellan .00 (inget samband) och 1.00 (maximalt samband). Resultaten är hämtade från variansanalyser med partival som oberoende variabler (8 variabler) och åsiktsfrågorna är beroende variabler. Data från hela riket är hämtat från SCB, 2011. Åttapartivalet 2010, allmänna valen, valundersökning, http://www.scb.se/statistik/_publikationer/ME0106_2010A01_BR_ME05BR1101.pdf

Frågor med höga eta-värden kan tolkas som att de är mer partiskiljande än andra. Tabell 5.6 är rangordnade efter eta-värden i den norrländska studien, dvs. med de frågor som visar högst samband mellan åsikt och partival längst upp. För det första kan konstateras att för de nio frågor där vi har en referenspunkt i det nationella materialet är rangordningen närmast densamma. I Norrland är det frågan om att bedriva sjukvård i privat regi som är mest partiskiljande ($\eta^2=.58$), medan den frågan kommer på andra plats i den nationella undersökningen ($\eta^2=.54$). Högst i den nationella undersökningen är frågan om i vad mån det är en bra idé att sälja statliga bolag ($\eta^2=.56$), som kommer på tredje plats i den norrländska undersökningen ($\eta^2=.42$). Förutom detta är bilden i huvudsak likartad i de två materialen. De frågor som var mest konfliktfyllda på nationell nivå, var det också i de fyra nordligaste länen. Det är också dessa frågor som är mest präglade av höger-vänsterkonflikten, något som också illustreras av skillnaden mellan rösterna på det borgerliga respektive det rödgröna blocket. Nu kan vi inte för Norrlands räkning bedöma i vad mån detta innebär en tydligare koppling mellan sakområde och partival vid detta val jämfört med tidigare val, men i den nationella undersökningen kan man dra en sådan slutsats. Då mönstret är likartat i så många andra avseenden är det därför inte alltför långsökt att tro att förändringen även inträffat i Norrland, men det kan vi inte med säkerhet bekräfta.

Utöver frågorna med en ganska tydlig koppling till partival, finns en annan grupp frågor som har vissa spår av partiskillnader, som dock inte är så starka. Tre frågor som rör skatt och sjukvård/omsorg finns inom denna grupp: höja skatten hellre än att minska servicen ($\eta^2=.36$), förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus ($\eta^2=.33$) och att ge medborgarna större chans att välja mellan olika alternativ inom hälso- och sjukvård ($\eta^2=.33$). Dessa frågor representerar i många avseenden en viktig konfliktlinje i den politiska debatten, men kopplingen mellan åsikt och partival visar sig vara svagare än vad som kunde ha förväntats. Detta gäller åtminstone bland de norrländska väljarna. Vi saknar tyvärr nationella data att jämföra med.

I gruppen frågor med viss koppling till partival finner vi också frågan om i vad mån Sverige bör lämna EU ($\eta^2=.32$) och att Sverige ska ta emot färre flyktingar ($\eta^2=.29$), i Norrland såväl som i övriga Sverige. Det är ca 30 procent av väljarkåren som anser att dessa förslag är bra eller mycket bra. Då detta är två frågor som Sverigedemokraterna profilerar sig på talar mycket för att man har förutsättningar att plocka röster från i stort sett samtliga andra partier.

Slutligen har vi en tredje kategori där inställningen i en specifik fråga har mycket lite med valet av parti att göra. Att satsa på ett jämställt samhälle mellan kvinnor och män ($\eta^2=.15$), att bygga ut kollektivtrafiken ($\eta^2=.13$) och att öka det ekonomiska stödet till glesbygden ($\eta^2=.12$) är uppfattningar som de allra flesta är överens om. Lyckas ett parti lägga beslag på någon av dessa frågor, så kan man tänkas vinna i opinionen, men som det nu ser ut är det inget parti som uppenbart verkar dra röster på just dessa frågor.

Den viktigaste slutsatsen av figur 5.6 och tabell 5.6 är dock att skillnaden mellan Norrland och riket i övrigt är relativt marginell. Opinionen är snarlik i de olika frågorna (synen på EU är ett undantag) och det är ungefär samma frågor

som kopplas till tydliga partival. Andra frågor stöds av i stort sett alla partiers väljare. Dessa marginella skillnader framstår som märkliga mot bakgrund av konstaterandet tidigare i detta kapitel, att skillnaden i väljarnas val av partier är så pass betydande. Kanske har väljarbeteende mindre med uppfattningar i sakfrågor och konfliktdimensioner att göra än vad vi förväntar oss. Är det så att det rödgröna blocket är starkare i de fyra nordligaste länen på grund av kultur, tradition och identitet? En av de stora nyheterna i 2010 års val på nationell nivå var att det alltid tidigare varit så stor andel andelen väljare som anser sig ligga mer till höger (SCB 2011a:8). Detta har inte med uppfattningar i sakfrågor att göra, utan med vilken ideologisk identitet väljarna deklarerar. I tabell 5.7 jämförs dessa siffror med opinionen i Norrland.

Tabell 5.7 Andel väljare med olika placering på vänster-höger-skalan (procent)

	Norrland	Riket
Vänster	47	34
Varken eller	21	19
Höger	32	47

Anmärkning: I den nationella studien mäts detta med hjälp av en 10-gradig skala, där 0-4 benämns som vänster, 5 som varken/eller och 6-10 som höger. De redovisade procentsatserna motsvarar andelen som placerar sig i någon av dessa kategorier. I Norrlandsstudien ges fem svarsalternativ och de redovisade procentsatserna motsvarar de som svarat klart eller något till vänster, respektive klart eller något till höger. Data från hela riket är hämtat från SCB, 2011. Åttapartivalet 2010, allmänna valen, valundersökning, http://www.scb.se/statistik/_publikationer/ME0106_2010A01_BR_ME05BR1101.pdf

Tabell 5.7 illustrerar på ett slående sätt hur bilden är skiljer sig åt i Norrland från riket i övrigt. Exakt lika stor andel som placerar sig till vänster i Norrland placerar sig till höger i riket (47 procent). Det innebär alltså ganska stora skillnader i hur väljarna beskriver sin ideologiska hemvist, vilket inte tydligt framträder när vi frågar dem vad de faktiskt tycker är bra eller dåliga förslag. Vi kan inte på basis av detta material se i vad mån det skett en ideologisk förskjutning också i Norrland, men den ögonblicksbild som detta ger tyder på på att stora skillnader råder. Att ytterligare fördjupa analysen kring dessa regionala skillnader är en viktig och synnerligen intressant forskningsuppgift.

Slutsats

Vi startade detta kapitel med att konstatera att den opinionssvängning som skett i Sverige och som tydligt manifesterades i valet 2010, inte alls fått samma genomslag i de fyra nordligaste länen. Här har den borgerliga alliansen inte samma stöd. Gapet mellan hur människor röstar verkar öka mellan olika landsändar. Frågan är då vad detta är uttryck för och om denna skillnad också manifesteras i andra avseenden när vi ser på den politiska opinionen och väljarbeteendet.

Vi började med att titta på skillnaden i hur väljarna rör sig mellan partierna. Gruppen otrogna väljare har successivt växt i landet, även om valet 2010 var ett

undantag. I de fyra nordligaste länen är väljarna mer trögrörliga. Skillnaderna är dock inte särskilt dramatiska och en relativt stor del av väljarkåren (25 procent) rör sig mellan olika partier också i Norrland. Det är också samma typer av väljare som har större benägenhet att byta parti i Norrland som i landet i övrigt. Det är alltså förenklat att påstå att det skulle vara en större förekomst av trögrörliga väljare som skulle förklara att den borgerliga alliansen inte vinner lika stort stöd i norra Sverige som i övriga landet.

En annan aspekt, som oftast anses indikera ett mer modernt väljarbeteende, är att väljare i högre utsträckning ser till partiernas företrädare än partierna som sådana. Detta synsätt har också legat till grund för reformer av valsystemet och införandet av större inslag av personval. Denna studie visar att det är något fler som personröstar i de fyra nordligaste länen än i landet i övrigt. Benägenheten att personrösta är också större i kommunalval än i riksdagsval. Dessutom visas tydligt att personens betydelse blir allt viktigare ju mindre kommun vi talar om. I glesbygdskommuner är det 30 procent som anser att person, snarare än parti var avgörande för valet av parti. Detta talar för att storleken på den politiska enhet som valet sker till har betydelse för synen på vad politisk representation bör innebära.

Den sista frågan vi ställde oss var i vad mån det politiska värderingsmönstret i de fyra nordligaste länen skiljer sig från landet i övrigt. En sådan hypotes är rimlig med tanke på det avvikande väljarbeteendet. Det visar sig också att det finns vissa skillnader. Synen på en rad frågor som rimligen bör betraktas som mer borgerligt präglade vinner en lägre sympati i Norrland. Samtidigt är den viktiga slutsatsen att likheterna är större än skillnaderna när vi tittar på olika sakfrågor. Detta är förvånande med tanke på valresultatet och att betydligt fler anser sig ideologiskt stå till vänster i norra delen av landet. Den slutsats vi kan dra från detta material är därför att faktiskt väljarbeteende och synen på var man hör hemma ideologiskt skiljer sig från faktiska värderingar i många centrala politiska frågor. I så motto bygger det rödgröna blockets styrka på tradition, identitet och kultur, snarare än på att väljare värderar olika sakfrågor och därefter tar ställning till vilket parti som bäst motsvarar deras uppfattningar. Samtidigt bär alltid denna typ av studier på begränsningar och vi skulle behöva mer forskning för att på allvar kunna säga något om varför opinionsbilden ser så olika ut i olika delar av landet. Denna studie pekar på att det inte finns några enkla svar på denna komplicerade fråga.

Referenser

Dagens Nyheter, 2012. *Geografin färgar Sveriges politiska landskap*, <http://www.dn.se/nyheter/politik/geografin-fargar-sveriges-politiska-landskap>, hämtat 2012-01-10.

Holmberg, Sören och Oscarsson, Henrik, 2004. *Väljare: svenskt väljarbeteende under 50 år*, Stockholm: Norstedts.

Nielsen, Peder, 2007. Ett decennium med personval – Erfarenheter och utfall, *SOU 2007:68*, Grundlagsutredningen, Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Oscarsson, Henrik and Holmberg, Sören, 2011. *Swedish Voting Behavior*, Swedish Election Studies Program, Gothenburg: Department of Political Science, University of Gothenburg.

Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören, 2008. *Regeringsskifte – väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts Juridik AB .

SCB, 2011a. *Åttapartivalet 2010, allmänna valen, valundersökning*, http://www.scb.se/statistik/_publikationer/ME0106_2010A01_BR_ME05BR1101.pdf, hämtat 2010-12-26.

SCB, 2011b. *Partisymptiundersökningen (PSU) november 2011*, http://www.scb.se/statistik/_publikationer/ME0201_2011M11_BR_ME60BR1102.pdf, hämtat 2011-11-27.

Valmyndigheten, 2012. *Valresultat 2010 års val*, www.val.se, hämtat 2012-01-09.

6. Landstingsval och andra val

Anders Lidström, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Är landstingsvalet det glömda valet?

När landstingen etablerades i anslutning till 1862 års kommunalreform rådde stor osäkerhet om vilka uppgifter de egentligen skulle få ansvar för. Den övergripande tanken var att de skulle få uppgifter som krävde kommunalt självstyre men för vilka primärkommunerna var för små. När ståndsriksdagen ersattes med en tvåkammarriksdag 1866 fick landstingen i uppgift att välja riksdagsledamöter till första kammaren. Successivt fick de också ta ansvar för att driva sjukhus och att svara för praktiska utbildningar, till exempel jord- och skogsbruksskolor och lanthushållsskolor. Sjukvårdsansvaret växte sig efter hand starkare och från mitten av 1900-talet har detta kommit att bli den mest dominerande uppgiften. Visserligen har landstingen också ett ansvar för vissa utbildningsfrågor, kultur och regional utveckling samt ett delat ansvar för kollektivtrafiken i länet, men den ekonomiska tyngdpunkten i dess verksamhet är hälso- och sjukvård.

Landstingen har således en karaktär som avviker från både staten och kommunerna genom en huvudsaklig fokusering på en specifik uppgift. Undersökningar har visat att medborgarna är mer intresserade av politik på nationell och lokal nivå än på landstingsnivå. När det just gäller norrlänningar visar opublicerade resultat från Norrländsk regionstudie 2008 att 54 procent är mycket eller ganska intresserade av politik i den egna kommunen och 53 procent har motsvarande intresse för politik i riksdag och regering. Endast 37 procent är mycket eller ganska intresserade av landstingspolitik. Även om hälso- och sjukvård är en fråga som engagerar många kan frånvaron av bredd i uppgifterna bidra till det begränsade intresset. Att landstingen omfattar större geografiska områden än kommunerna, med därmed längre avstånd mellan väljare och valda kan också spela in. De landstingspolitiska frågorna har dessutom ofta svårt att göra sig gällande både i partiorganisationerna och i media.

Att landstingspolitiken skulle ha en svagare ställning jämfört med riks- och kommunpolitiken styrks också av resultat från andra kapitel i denna bok. Som Katarina Roos visar i kapitel 4 är medborgarna mindre nöjda med hur

demokratin fungerar i landstingen än i den egna kommunen och i Sverige som helhet. Medborgarna har också lägre förtroende för landstingspolitiker än för politiker i kommuner och riksdag. Det är till och med en större andel av norrlänningarna som har lågt förtroende för landstingspolitiker än för EU-parlamentariker. Ibland har landstingspolitikernas demokratiska legitimitet ifrågasatts, just på grund av det låga förtroendet. Det har bland annat hävdats att medborgarnas kännedom om landstingspolitik och landstingspolitiker är så svag att de som väljs saknar tydligt mandat från väljarna och att ansvarsutkrävandet därför också är begränsat. Landstingsvalen har betraktats som det glömda valet, i skymundan av riksdags- och kommunalval.

Samtidigt finns det resultat både i kapitel 4 och i kapitel 5, av Magnus Blomgren, om de norrländska väljarna i 2010 års valrörelse, som delvis motsäger dessa antaganden. Det är uppenbart att det finns en beredskap hos medborgarna att reagera om man är missnöjd med förhållanden i det egna landstinget genom att ifrågasätta de valda representanterna. Det låga förtroendet för landstingspolitikerna i Västernorrland tillsammans med framväxten av sjukvårdspartier i Västernorrland och Norrbotten kan ses som uttryck för att det förekommer en självständig åsiktsbildning kring landstingspolitiken.

Förvånansvärt nog finns det ingen forskning i Sverige som har studerat hur landstingsvalen förhåller sig till de övriga valen. Visserligen finns en lång tradition av valforskning, som inleddes redan 1956, men detta har uteslutande handlat om den nationella nivån. Studier av kommunala val har varit begränsade och har saknat den systematik som de nationella valundersökningarna haft (Johansson, F 2010a, 2010b, Bäck och Håkansson 1994). Men framför allt har frågan om valens förhållande till varandra undgått forskarnas granskande ögon. Detta är förvånande, inte minst med tanke på diskussionerna i Sverige om den gemensamma valdagens tillkortakommanden och förslagen om att införa en särskild kommunal valdag. Det behövs också ett bättre kunskapsunderlag för att kunna bedöma om det ligger något i påståendena om landstingens bristande demokratiska legitimitet.

I den internationella forskningslitteraturen om val brukar man skilja mellan första och andra rangens val. Antagandet är att medborgarna i första hand tar ställning till vilket parti man ska rösta på i den första rangens val och att sedan den andra rangens val får följa med på köpet. Väljarna anses också mer benägna att pröva andra alternativ än det parti man normalt röstar på. Ibland kan de också fungera som opinionsmätare på den sittande regeringen. Litteraturen har ursprungligen utvecklats i anslutning till EU-valen men teserna har också prövats på lokal- och regionalval (Reif & Schmitt 1980, Oscarsson 2001, Johansson, B 2010). I Sverige har riksdagsvalen ansetts vara en första rangens val medan övriga val ansetts ha en ställning som andra rangens val. Det har bland annat gällt EU-val samt kommunala och landstingskommunala val. I takt med att väljarna blivit mer rörliga, mindre lojala mot partierna och i högre grad valt att rösta på olika partier i olika val har emellertid denna uppfattning kommit att nyanseras. Kanske är distinktionen mellan första och andra rangens val mindre relevant idag, och kanske är inte ordningsföljden så självklar längre.

I detta kapitel ska vi placera några av dessa antaganden under luppen. Med hjälp av frågor från medborgarundersökningen studeras norrlänningarnas förhållande till riksdags-, landstings och kommunalval. Avsikten är att ge underlag till en bedömning av hur landstingsvalen står sig i förhållande till de två övriga, men också att belysa de tre valens relation till varandra i stort.

Är det viktigt att rösta i de olika valen?

Även om valdeltagandet i Sverige nådde en rekordnivå under 1970-talet och har minskat sedan dess är det alltjämt högt. Vid 2010 års val röstade 85 procent i riksdagsvalet, 81 procent i landstingsvalet och 82 procent i kommunvalet. Skillnaderna mellan valen är således marginella. Huruvida detta beror på ett genuint intresse för alla val, eller om man ändå passar på att rösta i alla tre val när man ändå befinner sig i vallokalen har hittills inte varit belagt i väljarstudier. Vi ställde därför frågan till respondenterna om betydelsen av att rösta i vart och en av de tre valen. Svaren redovisas i tabell 6.1.

Tabell 6.1 Hur viktigt det är att rösta i de olika valen. Kolumnprocent.

	Riksdags- valet	Landstings- valet	Kommun- valet
Mycket viktigt	81	68	76
Ganska viktigt	13	21	17
Inte alls viktigt	1	4	1
Helt oviktigt	1	2	1
Ingen uppfattning	4	5	5
Summa	100	100	100
Antal svar	2 256	2 246	2 248

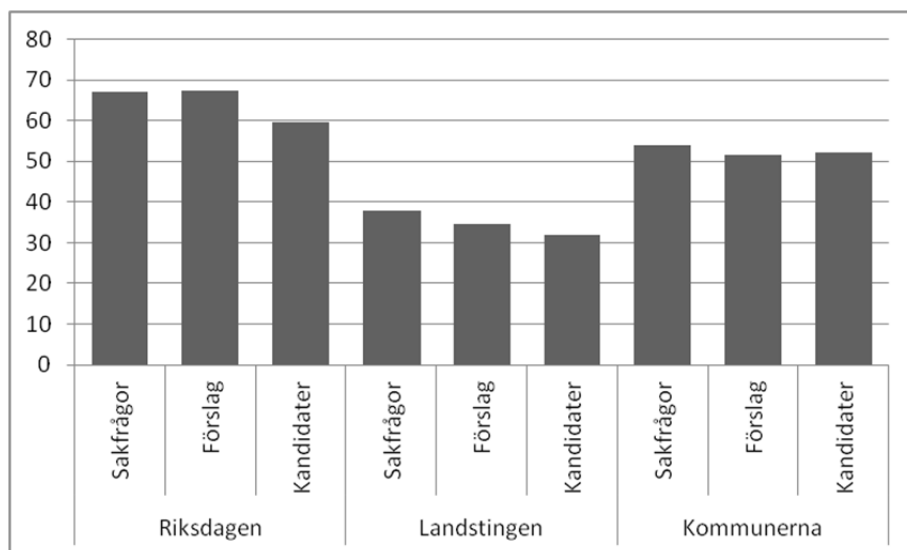
Resultatet från analysen tyder på en mycket hög röstbenägenhet i alla tre valen. Det är bara mellan 2 och 6 procent som menar att något av valen inte är viktigt eller är helt oviktigt. Däremot finns en skillnad mellan de som understryker att valet är mycket respektive ganska viktigt. Medborgarna anser att det är mycket viktigt att rösta i riksdagsvalen, och även i hög grad kommunalvalen, men det är färre som anser att det är mycket viktigt att rösta i landstingsvalen. Det bör understrykas att bortfallet i undersökningen sannolikt medför en överskattning av de som anser att valen är viktiga eftersom personer som svarar på denna typ av enkäter tenderar att vara mer samhällsintresserade än andra. Däremot finns ingen anledning att misstänka att bortfallet skulle ha några konsekvenser för rangordningen mellan de olika valen.

Skillnaderna mellan valen följer det förväntade mönstret. Landstingsvalen har en något svagare ställning än de andra två. Även om förslaget hittills inte lanserats skulle sannolikt separata landstingsval leda till väsentligt lägre valdeltagande. Det förefaller således som att landstingsval fungerar som andra rangens val i förhållande till riksdags- och kommunalvalen.

Väljarna bedömer sina kunskaper

För att få en mer nyanserad bild av medborgarnas kunskaper i fråga om de olika valen bad vi dem uppskatta sin kännedom om de sakfrågor som diskuterades i den offentliga debatten, partiernas förslag och partiernas främsta kandidater i vart och ett av de tre valen vid 2010 års val. Självskattade kunskaper är alltid ett osäkert sätt att bedöma kunskapsläget på, eftersom man gärna vill framstå som mer kunnig än man är. De borde emellertid kunna ge stöd för jämförelser mellan olika val. Resultaten sammanfattas i figur 6.1.

Figur 6.1 Kännedom om sakfrågor, förslag från partierna och partiernas kandidater i de tre valen vid 2010 års allmänna val.

Anmärkning: Tabellen redovisar andel som anser sig ha mycket eller ganska god kännedom i fråga om sakfrågor som diskuterades i den offentliga debatten, kännedom om partiernas förslag och kännedom om partiernas främsta kandidater i anslutning till vart och ett av de tre valen.

Resultaten bekräftar den rangordning mellan de tre valen som framträdde i tabell 6.1. Skillnaderna är emellertid ännu större när vi frågar om kunskaper än när vi frågar om betydelsen av att rösta. Kunskapsläget är förhållandevis gott när det gäller riksdags- och kommunalval men i fråga om landstingsval är det endast mellan 30 och 40 procent som anser sig ha goda eller ganska goda kunskaper i fråga om sakfrågor, förslag eller kandidater. Detta hindrar inte att 89 procent tycker att det är mycket eller ganska viktigt att rösta i landstingsvalen (jfr tabell 6.1). Även när det gäller riksdagsval finns det skillnader mellan betydelsen av att rösta (94 procent) och det uppskattade kunskapsläget (mellan 60 och 70 procent), men dessa är mindre. Kommunalvalen ligger någonstans mitt emellan med en skillnad mellan vikten av att rösta (93 procent) och kännedom om det valet handlar om (drygt 50 procent). I just landstingsvalen borde således sannolikheten vara störst för att man inte väljer parti på basis av en självständig

åsiktsbildning kring det specifika valet. Det är ett kännetecken för ett andra rangens val.

Några större skillnader mellan de tre olika typer av kunskaper som vi frågat om råder inte. I riksdags- och landstingsval tycks medborgarna vara något mer insatta i sakfrågor och partiernas förslag än i deras kandidater. I kommunerna är kandidatkännedom lika stor som kunskaper om de sakfrågor som diskuteras.

En miniminivå för att betraktas som en informerad väljare skulle kunna vara att man har kunskaper om antingen sakfrågor i valdebatten, partiernas förslag eller kandidaterna. En beräkning visar att 74 procent av väljarna till riksdagen har detta, medan motsvarande för landstingsvalen är 44 procent och för kommunvalen 62 procent. Vi kan använda detta som utgångspunkt för att undersöka hur kunskapsläget varierar mellan olika grupper och mellan olika delar av Norrland. Tabell 6.2 sammanfattar resultaten av analysen i fråga om några individegenskapers betydelse och hur kunskaperna samvarierar med intresse för politik.

Tabell 6.2 Andel med goda kunskaper om riksdagsvalet, landstingsvalet respektive kommunvalet vid valet 2010 fördelat på olika individegenskaper och intresse för politik.

	Riksdagsval	Landstingsval	Kommunval
Hela populationen	74	44	62
Kön:			
Kvinnor	71	42	58
Män	77	46	66
Ålder:			
15-29 år	60	17	36
30-49 år	76	36	59
50-64 år	76	47	66
65-85 år	77	62	73
Utbildning:			
Låg	63	46	59
Medel	74	40	60
Hög	86	49	59
Intresse för politik i allmänhet:			
Mycket eller ganska intresserad	91	58	77
Inte särskilt eller inte alls intresserad	57	30	47

Anmärkning: Respondenter med goda kunskaper har definierats som de som anser sig ha mycket eller ganska god kännedom i fråga om sakfrågor som diskuterades i den offentliga debatten, kännedom om partiernas förslag eller kännedom om partiernas främsta kandidater vid riksdagsval, landstingsval respektive kommunval 2010.

Män uppfattar sig genomgående ha bättre kunskaper om de olika valen än vad kvinnor har. Däremot finns tydliga mönster som hänger samman med respondenternas ålder. De äldre anser sig besitta betydligt bättre kunskaper. När det gäller riksdagsvalen finns en tydlig tröskel vid ca 30 år över vilken ca 75 procent

av norrlänningarna anser sig ha goda kunskaper. Kunskaper i anslutning till landstings- och kommunval följer däremot en mer trappstegsvis utveckling; Man blir successivt mer kunnig ju äldre man blir. Särskilt dåliga är kunskaperna om landstingsvalen bland de yngre. Bara 17 procent av 15-29-åringarna anser sig ha goda kunskaper i landstingsfrågorna. Det är tydligt att det som gäller rikspolitik har mycket lättare att få fotfäste bland de yngre än frågor som gäller landstings- eller kommunpolitik.

Normalt brukar det råda ett samband mellan utbildningsnivå och politiska kunskaper, men ett sådant finns i detta material bara för sådant som gäller riksdagsvalet. Kunskaper om landstings- och kommunalvalen avviker genom att inte på något entydigt sätt hänga samman med utbildningsnivå. Här är det antagligen andra typer av erfarenheter som har betydelse. Däremot spelar intresse för politik stor roll och detta gäller på samma sätt i alla tre valen. Det kan dock noteras att även de politiskt intresserade har avsevärt lägre kunskaper om landstingsval än om riksdagsval och kommunalval, trots landstingens stora betydelse för ett centralt välfärdsområde.

I tabell 6.3 riktas uppmärksamheten mot sambandet mellan kunskaper om det som står på spel i de tre valen och hur man handlar inför och under valet. Det kanske inte är så förvånande att tidpunkten för när man bestämmer sig för vilket parti man ska rösta på är tydligt kopplat till de kunskaper man anser sig ha om de olika valen. De som har goda kunskaper bestämmer sig tidigt och de med begränsade kunskaper sent. Det är framför allt bland dem som bestämmer sig under sista månaden som kunskapsnivån är lägre och särskilt påtagligt är den bland de som bestämmer sig under valdagen. Detta mönster är detsamma för alla tre valen.

Även röstsplitrning tycks underlättas av goda kunskaper om de olika valen. De som uppger sig ta ställning i varje val för sig, och därmed är mer benägna att rösta på olika partier i olika val, har genomgående de bästa kunskaperna om de olika valen. Om man ska inta självständiga ställningstaganden i varje val är det en god hjälp om man är orienterad om sakfrågor, partiståndpunkter och kandidater. Kunskaperna tycks emellertid ha särskilt betydelse för separat ställningstagande för parti vid landstings- och kommunval.

Slutligen visar det sig, och inte heller detta förvånar, att de som personröstar genomgående besitter högre kunskaper om de alternativ som föreligger i alla tre val men här är faktiskt skillnaden allra mest påtaglig bland de som personröstar i landstingsvalen. Det krävs uppenbarligen särskilt goda kunskaper i landstingsfrågorna för att man ska ge sig på att rösta på personkandidater.

Tabell 6.3 Andel med goda kunskaper om riksdagsvalet, landstingsvalet respektive kommunvalet vid valet 2010 fördelat på olika röstningsbeteenden i anslutning till valet 2010.

	Riksdagsval	Landstingsval	Kommunval
Hela populationen	74	44	62
Tidpunkt för beslut om hur man ska rösta:			
Tidigare än under våren 2010	82	53	69
Under våren 2010	80	54	72
Under sommaren 2010	81	51	68
Under sista månaden före valet, men före sista veckan	76	39	64
Under sista veckan före valet, men före sista dagen	71	37	54
Under valdagen	52	26	45
Tog ställning i varje val för sig:			
Ja	85	56	76
Nej	79	33	34
Personröstade i riksdagsvalet:			
Ja	87	55	77
Nej	73	41	58
Personröstade i landstingsvalet:			
Ja	86	62	77
Nej	73	39	58
Personröstade i kommunvalet:			
Ja	83	53	77
Nej	72	41	56

Anmärkning: Respondenter med goda kunskaper har definierats som de som anser sig ha mycket eller ganska god kännedom i fråga om sakfrågor som diskuterades i den offentliga debatten, kännedom om partiernas förslag eller kännedom om partiernas främsta kandidater vid riksdagsval, landstingsval respektive kommunval 2010.

Till sist ska vi pröva om det finns några skillnader mellan olika delar av Norrland. Resultaten summeras i tabell 6.4.

Några större skillnader i kunskapsnivåer mellan länen råder inte i fråga om förutsättningarna för riksdagsvalet, men däremot finns markanta skillnader i kunskaper om kommunval och i synnerhet om landstingsval. Norrbottningarna sticker ut som de som är bäst orienterade om kommunalvalen. När det gäller landstingsvalen finns de bästa kunskaperna i Norrbotten och i Västernorrland och de allra sämsta i Västerbotten. Att Västernorrland avviker är förståeligt med tanke på de kriser som landstinget gick igenom innan valet men resultaten för Norrbotten och Västerbotten är svårare att förklara. Kanske kan heta stridsfrågor såsom bland annat regionfrågan i Norrbotten och förekomsten av ett sjukvårdsparti ha bidragit.

Tabell 6.4 Andel med goda kunskaper om riksdagsvalet, landstingsvalet respektive kommunvalet vid valet 2010 efter olika territoriella indelningar.

	Riksdagsval	Landstingsval	Kommunval
Hela populationen	74	44	62
Län:			
Norrbotten	73	49	67
Västerbotten	73	35	59
Västernorrland	76	50	61
Jämtland	74	44	60
Kommunstorlek:			
Små kommuner	70	36	68
Mellanstora kommuner	73	45	66
Stora kommuner	76	45	58
Befolkningsutveckling 1970-2010:			
Starkt minskande	69	39	66
Måttligt minskande	74	43	65
Ökande	75	46	60

Anmärkning: Respondenter med goda kunskaper har definierats som de som anser sig ha mycket eller ganska god kännedom i fråga om sakfrågor som diskuterades i den offentliga debatten, kännedom om partiernas förslag eller kännedom om partiernas främsta kandidater vid riksdagsval, landstingsval respektive kommunval 2010.

Kunskaper om riksdagspolitiken är störst i de kommuner som ökar mest i befolkning och som är störst. Det är också här som vi finner de flesta högutbildade, vilket kan vara orsaken till detta mönster (jfr tabell 6.2). Även kunskaperna om landstingspolitiken är bäst i dessa kommuner, men detta kan inte på samma sätt kopplas samman med egenskaper hos de individer som bor i dessa kommuner. Mönstret är det omvända när det gäller kunskaper om kommunpolitiken. Dessa är störst i de minsta kommunerna och i de kommuner som tappar befolkning. Detta hänger dock sannolikt samman med den närhet till de lokala frågorna som råder i små kommuner, vilket tidigare studier också dokumenterat (Johansson m.fl 2007, se även kapitel 5 i denna bok).

Slutsatser

Norrlänningarna tycker genomgående att det är viktigt att rösta i valen och bedömer också att de har goda kunskaper om det som är aktuellt i valen – de sakfrågor som diskuteras samt partiernas alternativ och kandidater. Allra bäst är kunskaperna om det som står på spel i riksdagsvalen, men medborgarna känner också till mycket om kommunalvalen. Däremot är det sämre ställt med kunskaperna i anslutning till landstingsvalen.

Till en del följer kunskaperna om de olika valen samma mönster. Män, äldre och politiskt intresserade anser sig ha bäst kunskaper. Även de som bestämmer

sig tidigt i valen, tar ställning till varje val för sig och som personröstar anser sig ha goda kunskaper. Det finns emellertid också skillnader mellan de mönster som råder i anslutning till de tre valen. Utbildningsnivå har bara samband med kunskaper om riksdagsvalet. Kunskaperna om landstingsvalen är större i Norrbotten och Västernorrland och mindre i Västerbotten. I de största och befolkningsmässigt expansiva kommunerna har medborgarna bättre kunskaper om riksdags- och landstingsval, men sämre kunskaper om sådant som gäller kommunalvalen.

Frågan som formulerades i inledningen - om landstingsvalen är det glömda valet - har i hög grad bekräftats av analyserna i detta kapitel. Det är tydligt att landstingspolitiken hamnar i skymundan i förhållande till de andra två valen och skulle därför kunna betraktas som ett andra rangens val. Sannlikt sker mindre av självständig åsiktsbildning och ansvarsutkrävande i anslutning till landstingsvalen än vad som är fallet när det gäller riksdags- och kommunalval.

Hur kan landstingsvalens legitimitet komma att förändras om landsting ersätts med större regioner? I detta skede går det bara att spekulera men flera olika resultat är möjliga.

Ett första scenario är att motiven att rösta och kunskaperna om regionvalen skulle öka i förhållande till dagens landstingsval. Regioner skulle bli mer betydelsefulla organ än landstingen, med ansvar inte bara för hälso- och sjukvården i ett större geografiskt område, utan också för de regionala utvecklingsfrågorna. De skulle hantera större ekonomiska resurser. Detta gör det motiverat för partierna att formulera tydligare förslag och det blir därmed både lättare och mer relevant för väljarna att försöka orientera sig bland de alternativ som bjuds inför valen. Fler väljare skulle kanske göra självständiga ställningstaganden i just regionvalen.

Ett andra scenario är att de nya regionvalen förblir ett andra rangens val på ungefär samma sätt som landstingsvalen är idag. Regionerna riskerar att hamna i skymundan mellan nationell och lokal politik som traditionellt haft en starkare ställning i medborgarnas medvetande. Partierna skulle inte förmå att skapa alternativ kring t.ex. de regionala utvecklingsfrågorna som gör det meningsfullt för medborgarna att skaffa sig kunskaper om dem.

Det tredje scenariot är att förutsättningarna för legitima demokratiska beslut skulle försämrats. Antalet direktvalda minskar i ett regionfullmäktige i förhållande till dagens landstingsfullmäktige och därmed sannolikt också de direkta kontakterna mellan medborgarna och de förtroendevalda. En splittrad mediestruktur i norra Sverige (jfr kapitel 7) skulle kanske inte förmå att förmedla ett regionalt perspektiv i debatten utan mediebevakningen skulle fokusera på det lokala.

Vilket av dessa alternativ som blir aktuellt efter en eventuell tillkomst av regioner går inte att förutse idag. Ett stort ansvar vilar på de politiska partierna som med större regioner måste bli bättre på att driva regionala frågor.

Referenser

Bäck, Henry och Håkansson, Anders, 1994. *Väljare i kommunalvalet: om missnöje, misstroende och politisk kultur*. Stockholm: SNS förlag.

Johansson, Bengt, 2010. I skuggan av riksdagsvalet. Lokala medievalrörelser och andra rangens val. I Johansson, Folke (red), *Kommunvalet 2006. Väljare och partier i den kommunala demokratin*. Göteborgs universitet: Centrum för forskning om offentlig sektor.

Johansson, Folke (red), 2010a. *Kommunvalet 2006. Väljare och partier i den kommunala demokratin*. Göteborgs universitet: Centrum för forskning om offentlig sektor.

Johansson, Folke, 2010b. Röstning i regionval och riksdagsval. I Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Johansson, Folke; Karlsson, David; Johansson, Bengt och Norén-Bretzer, Ylva, 2007. *Kommunstorlek och demokrati*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

Oscarsson, Henrik, 2001. *Skilda valdagar och vårval*. SOU 2001:65

Reif, K. & H. Schmitt, 1980. Nine Second-Order Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research* 8:3-44.

7. Det norrländska medielandskapet

Lars Nord, Demokratiinstitutet DEMICOM, Mittuniversitetet

Det svenska medielandskapet har genomgått dramatiska förändringar under de senaste åren. Globaliseringen har bland annat lett till en kontinuerlig expansion av antalet TV-kanaler som varit möjliga att ta emot för de svenska hushållen. Samtidigt har Internets ställning i det svenska samhället stärkts genom en snabb ökning av antalet bredbandsuppkopplingar, och gradvis minskade ”digitala klyftor” mellan olika grupper av användare. Parallellt med utvecklingen av digitala medier på nya och konvergerande plattformar, har de klassiska nationella medierna ställts inför svåra utmaningar. Dagspressen redovisar långsamt sjunkande upplagor och bristande lönsamhet på nya medieplattformar. Strukturomvandlingen i branschen har accelererat, med ökad ägarkoncentration och samverkan mellan tidningar (Hadenius et al. 2011). Public service-radio och public service-TV har delvis behållit sin starka ställning i termer av marknadsandelar och publiktid, men deras särställning ifrågasätts allt oftare i den politiska debatten (Nord 2008; Carlsson & Harrie 2010).

Men det är inte bara den svenska mediestrukturen som har förändrats i grunden. Parallellt har också en förändring av medievanorna skett, där det mest framträdande draget är en fragmentering av mediepubliken, vilket innebär att allt färre svenskar tar del av samma medieutbud en genomsnittlig dag (Mediebarometern 2010). Möjligheten att välja fritt bland ett allt större utbud har också inneburit en möjlighet att välja bort ett visst utbud, och i praktiken ta del av ett mer koncentrerat innehåll än förr. De förändrade medievanorna styrs inte bara av intresse och smak, utan även av tid och rum. Konvergerande medieplattformar som poddradio och webb-TV minskar betydelsen av tablålagda program. Nyheter on-line gör tryckta medier mer värdefulla som komplement, bakgrunder och fördjupning.

Dessa omfattande förändringar av det svenska mediasystemet, vad avser struktur, utbud och användning är idag väl dokumenterade på den nationella nivån, men något mindre utforskade på regional och lokal nivå. Det finns skäl att tro att utvecklingen i delar överensstämmer med den nationella nivån, men samtidigt också anledning att särskilt beakta om det föreligger vissa specifika

förutsättningar för medierna på lägre nivåer. På samma sätt som nationella och lägre nivåer både uppvisar likheter och skillnader, kan det också förekomma viktiga skillnader i medieutveckling mellan olika regionala och lokala mediemiljöer med avseende på till exempel tidigare medienärvaro, befolkningsammansättning samt historiska och kulturella förutsättningar. Den pågående regionaliseringsdebatten gör det intressant att i framtida studier följa hur medierna förhåller sig till en ny politisk nivå och rapporterar om denna. Det finns än så länge få studier gjorda på detta område, men av en undersökning som gjorts av hur medierna i Västra Götaland bevakat den nya regionen framgår att det framförallt förekommer en lokal, och även "lokalpatriotisk", vinkling av de regionala frågorna (Johansson & Berglie 2009).

Regionala medier och digitala utmaningar

Generellt är svenska regionala och lokala medier starka. Dagstidningar finns över hela landet, och även om ägarkoncentrationen har varit påtaglig finns fortfarande ett imponerande antal titlar kvar på marknaden. Detta inte minst eftersom presstödet till svagare tidningar varit en del av kalkylen för att räkna hem sammanslagningar av konkurrerande tidningsföretag. Som den regionala dagspressmarknaden ser ut idag råder faktiskt tidningskonkurrens bara på ett fåtal orter, medan stora delar av landet ändå uppvisar förekomst av lokal-tidningar. Till de områden där lokaltidningstäckningen är låg hör dock både extrem glesbygd och expansiva kranskommer utanför storstäderna där en påtaglig "medieskugga" kan sägas existera på grund av frånvaron av lokalpress. I snitt svarar idag 54 procent av svenska folket att de läser en lokal dagstidning varje dag. Men det finns variationer mellan olika regioner, liksom mellan olika befolkningsgrupper. De regelbundna läsarna finns i väsentligt större utsträckning bland äldre än yngre och är något fler i landsbygd och medelstora städer jämfört med storstäder (Wadbring & Hedman 2011).

Radio och TV har under flera decennier organiserat sin verksamhet på distriktsnivå och byggt upp heltäckande nät av radio- och TV-stationer som i stort motsvarat länen. Regelbunda regionala nyheter i radio och TV når därför alla svenskar på ett likvärdigt sätt, men lyssnande och tittande varierar något i olika delar av landet. Sedan några decennier kompletteras public service-TV regionalt med lokala nyhetssändningar från TV4. Däremot har den lokala kommersiella radion i de flesta fall inte längre någon egen nyhetsverksamhet, utom i de fall då ett regionalt mediehus står bakom stationen. På etermediesidan ser närvaron likartad ut i olika delar av landet, även om de regioner som täcks in varierar kraftigt både med avseende på befolkningsstorlek och vad gäller geografisk yta.

Under de senaste 15 åren har i princip alla lokala och regionala massmedier – dagspress, radio och TV – också satsat på nya digitala medieplattformar. Nyhetsförmedling, program och service erbjuds nu även på Internet och i mobilen. Hur framgångsrika de lokala medieföretagen varit på dessa nya plattformar varierar, liksom ambitionsnivåerna i satsningarna. Några medier har valt att i princip bara parallellpublicera samma innehåll på olika plattformar, medan andra

medier varit mer målmedvetna när det gäller att försöka tillvarata till exempel Internets potential vad avser interaktivitet, arkivfunktioner och publikkommentarer. Svårigheten har dock varit att hitta fungerande affärsmodeller för de nya plattformarna.

Utvecklingen av lokala nyheter på nätet upphäver också de traditionella mediernas geografiska gränser. Skåningar kan höra Radio Norrbotten på webben och jämtar kan se Tvärsnytt som webb-TV. Den till Sundsvall inflyttade haparandabon kan välja att fortsätta att läsa Haparandabladet på nätet i stället för att få Sundsvalls Tidning i brevlådan varje morgon. Den medieteknologiska utvecklingen möjliggör nya mediekonsumtionsmönster, och mer individuella medieval, även om det till stora delar fortfarande är en öppen fråga i vilken utsträckning sådana förändringar slår igenom i praktiken.

Vilka antaganden kan då göras kring det norrländska medielandskapet i dessa avseenden? Är det rimligt att tro att det ser ut som regionala medier i resten av landet, eller finns särskilda villkor i norr? Tveklöst finns här mycket av den extrema glesbygd där medienärvaron inte borde vara lika påtaglig. Samtidigt råder en total avsaknad av de storstadsmiljöer där inte heller den lokala medienärvaron är särskilt stark. När det gäller radio och TV-strukturen ser mönstret likadant ut i de fyra nordligaste länen som i resten av landet. En centralort med huvudredaktion (vanligen länets största stad) och sedan ett mindre antal lokalredaktioner runt om i länet med begränsade resurser. I stort följer radiostationerna länsgränserna helt, medan TV-distrikten delvis överlappar länen. I norr betyder detta att Jämtland och Västernorrland är ett enda regionalt TV-område med det gemensamma nyhetsprogrammet Mittnytt, medan de två nordligaste länen nyhetsprogram motsvarar länsindelningen.

När det gäller lokalpressen finns andra mönster. I de fyra största städerna i de nordligaste länen råder en konkurrenssituation på marknaden, om än en mer eller mindre fiktiv sådan. Två titlar konkurrerar redaktionellt (i varierande grad), medan all annan verksamhet (prenumeration, annonser, administration) har samordnats av den gemensamme ägaren. Det borde ge tämligen goda förutsättningar för mångfald vad gäller lokal pressbevakning i de stora städerna, och i några medelstora städer med egna tidningar. Resterande delar av de nordligaste länen täcks i bästa fall av lokalredaktioner, men pressbevakningen får anses väsentligt mindre utvecklad där, och i några fall snudd på obefintlig.

Den stora skillnaden mellan de nordligaste länen och resten av Sverige är självklart de geografiska förhållandena, med de stora avstånden. Dessa län tillhör också de i Sverige med relativt hög medelålder och relativt låga genomsnittsinkomster. Dessa grundläggande faktorer kan antas påverka mediemarknaden negativt på flera olika sätt: vikande annonsmarknader, avsevärda distributionskostnader, större priskänslighet och sviktande betalningsförmåga. Sammantaget är det faktorer som möjligen talar för att de lokala medierna, och i synnerhet lokaltidningarna, kan ha haft svårare att behålla sin ställning i norr jämfört med andra delar av landet.

Men också motsatta antaganden är möjliga att formulera. Även om utbudet av medier i princip är likadant över hela landet, med samma tillgänglighet, så påverkas med all sannolikhet fragmenteringen i medieanvändningen av

befolkningssammansättningen. De rutinmässiga medievanorna förefaller att vara starkast hos äldre utanför storstäderna, medan unga i storstad avviker med en mer individuell och mindre traditionsbunden mediekonsumtion. Nätanvändningen är också fortfarande mest utbredd bland yngre och välutbildade. Dessa faktorer talar snarast för att medieanvändningen av traditionella massmedier (dagspress, radio och TV) borde vara högre i de nordligaste länen än i riket i stort.

Avsikten med detta kapitel är att belysa den regionala och lokala medieutvecklingen genom en närmare analys av det norrländska medielandskapet i de fyra nordligaste länen i Sverige. Fokus ligger på medieanvändningen av i synnerhet lokala och regionala medier i Jämtland, Norrbotten, Västerbotten och Västernorrland. I de olika avsnitten diskuteras dagspressens ställning, främst lokalt och regionalt, men även utanför det traditionella spridningsområdet. Vidare jämförs norrlänningarnas konsumtion av lokala och regionala nyheter i radio och TV med resten av landet. En jämförelse av etermediekonsumtionen i detta avseende görs också mellan små, medelstora och stora kommuner i de fyra nordligaste länen. Avslutningsvis diskuteras de framträdande drag som formar det norrländska medielandskapet idag, och möjligen också i framtiden. Här uppmärksammas de norrländska mediernas struktur i ljuset av regionaliseringsfrågan, och de konsekvenser det rådande medielandskapet har för den möjliga framväxten av en regional offentlighet i norr.

Lokala tidningar med lokal publik

När det gäller regelbunden morgontidningsläsning visar studier på nationell nivå att 54 procent av svenskarna tar del av innehållet i en sådan tidning minst fem dagar i veckan. Trenden kan beskrivas som en allmän nedgång i läsning som accelererat under de senaste åren (Wadbring & Hedman 2011). En jämförelse mellan riket i stort och de fyra nordligaste länen visar att den regelbundna läsningen av morgontidning är väsentligt mer utbredd i norr. I de fyra nordligaste länen läser runt 70 procent av befolkningen något i morgontidningen minst fem dagar i veckan, att jämföra med 54 procent i riket i stort (Holmberg et al. 2011).

Morgontidningar förefaller fortfarande relativt populära i norr, och den regelbundna läsningen ligger på nivåer som rådde för landet i övrigt för tiotalet år sedan. Dessa siffror ska inte förväxlas med tidningarnas upplagor, det vill säga antal sålda exemplar, där nedgången varit generell i hela landet och framförallt drabbat kvällstidningarna. Minskade upplagor för morgontidningarna behöver inte automatiskt medföra en minskad räckvidd. Fler kanske läser samma tidning i ett hushåll eller på en arbetsplats, och mycket talar för att denna utveckling accentueras i ekonomiskt dystra tider.

Det kan finnas flera olika skäl till de betydande avvikelserna mellan de nordligaste länen och resten av Sverige. Ett första skäl är de fyra länen i norr kan betraktas som "tidningstäta" i förhållande till sin relativt ringa befolkning. Det finns minst en lokaltidning i varje stad längs Norrlandskusten och i alla de fyra största städerna finns fortfarande två tidningar som konkurrerar med varandra om lokala nyheter. Utbudet av lokalpress är alltså relativt stort jämfört med

andra delar av Sverige, inte minst storstädernas kranskommuner där den lokala mediebevakningen generellt varit mycket bristfällig. Ett andra skäl är att det i norra Sverige inte heller funnits lika framgångsrika gratistidningar som i storstäderna, där de i större utsträckning erbjudit medborgarna ett attraktivt alternativ till den traditionella abonnerade morgontidningen (Nygren 2005; Beckman et al. 2011). Ett tredje skäl är den generellt äldre befolkningen i norr, eftersom de mest trogna tidningsläsarna brukar återfinnas i denna åldersgrupp (Wadbring & Hedman 2011).

När det gäller norrlänningarnas läsvanor 2010 kan vidare konstateras att de ledande tidningarna fortfarande når en stor publik på utgivningsorten, och att papperstidningen fortfarande når många fler än nyheter på webben (tabell 7.1).

Tabell 7.1 Regelbunden dagspressläsning (procent som läser fem dagar i veckan eller mer).

	LÄNET		UTGIVNINGSORTEN	
	papper	webb	papper	webb
Sundsvalls Tidning	37	9	73	17
Dagbladet	12	3	20	7
Tidningen Ångermanland	21	6	72	17
Örnsköldsviks Allehanda	17	5	75	19
Östersunds-Posten	60	16	65	20
Länstidningen Östersund	28	9	25	11
Västerbottens-Kuriren	40	18	59	26
Västerbottens Folkblad	15	6	18	8
Norra Västerbotten	25	9	78	28
Norrbottens-Kuriren	29	13	47	21
Norrländska Socialdemokratern	41	14	37	17
Piteå-tidningen	16	6	70	19
Haparandabladet	2	1	32	11

Anmärkning: Tabellen bygger på den samlade läsningen i det län där tidningen finns, och på den utgivningsort ort där respektive tidning ges ut. Frågan som ställdes i undersökningen löd: "Hur ofta brukar du läsa eller titta i följande lokaltidningar?"

Den viktigaste slutsatsen här är att flera av de lokala tidningarna har en mycket god spridning på sin viktigaste marknad. De gäller framförallt Norra Västerbotten och Örnsköldsviks Allehanda som båda når de allra flesta i Skellefteå och Örnsköldsvik, men också Tidningen Ångermanland i Härnösand och Piteå-Tidningen i Piteå. Nära nog samma spridning har förstатidningarna Sundsvalls Tidning, Östersunds-Posten och Västerbottens-Kuriren, även om konkurrens-läget i Sundsvall, Östersund och Umeå bidrar till en utjämning i läsning mellan tidningarna. Eftersom antalet dubbelläsare på en ort erfarenhetsmässigt är relativt begränsat finns det dock skäl att anta att lokaltidningsläsningen i de största städerna i de nordligaste länen också ligger betydligt högre än riks-genomsnittet. I Luleå är ställningen mycket jämn mellan Norrbotten-Kuriren och Norrländska Socialdemokraten, men den samlade bilden är den samma. Den

regelbundna läsningen av papperstidningen är mer påtaglig bland äldre än bland yngre. Det är ungefär dubbelt så många av de som är födda på 1930- och 1940-talen som läser regelbundet, jämfört med 70-talisterna och 80-talisterna.

En andra slutsats är att de här studerade tidningarna generellt är mer av lokaltidningar än regiontidningar. De är genomgående klart starkast på utgivningsorten, som traditionellt utgjort den begränsade annonsmarknad som varit den ekonomiska drivkraften för tidningarna och för en fortsatt positiv utveckling av upplaga och spridning (Hadenius et al. 2011). Två av tidningarna avviker klart från detta mönster: Länstidningen Östersund och Norrländska Socialdemokraten, vilka båda är mer spridda i länen som helhet än i Östersund respektive Luleå. Dessa båda tidningar har flera andra likheter: de är andratidningar på utgivningsorten, är upplagemässigt starkare än de flesta andra andratidningar och har båda en socialdemokratisk ideologisk orientering. Historiskt sett har arbetarrörelsens tidningar varit svagare ekonomiskt för att de ofta baserats på partidistriktsnivå snarare än lokala marknadsvillkor. Idag ägs emellertid dessa tidningar av det ledande medieföretaget på orten. Det är därför mer realistiskt att i ett ekonomiskt perspektiv betrakta dem som komplementtidningar till förstатidningarna. Därav följer dock knappast någon publicistisk orientering mot ökad länsbevakning eller ett ökat intresse för regionala nyheter.

En tredje slutsats som kan dras av dagspressläsningen i norr är att läsningen på nya plattformar inte etablerats som ett reellt alternativ för den breda publiken, trots att lokala nyheter på webben tillhandahålls gratis (bredbandsuppkoppling oräknat) av alla dagstidningar. De flesta läsarna av lokala webbnyheter finns i Skellefteå och Umeå. Erfarenhetsmässigt är de flesta webbkonsumenter av lokala nyheter också regelbundna läsare av papperstidningen, varför den nya plattformen sällan bidrar till ökad lokal nyhetskonsumtion. När det gäller den mest konsumerade nyhetssajten (Norra Västerbotten) består till exempel 72 procent av de dagliga webbesökarna i den här undersökningen av personer som också dagligen tar del av samma tidning i pappersversion. Mer avgörande än kostnaden är förmodligen därför det personliga intresset. Den som avstår från lokala nyheter i papperstidningen söker sig sannolikt främst till annat innehåll också i sin användning av Internet eller mobil. Det finns i den här undersökningen ingen tydlig trend att yngre föredrar webben jämfört med äldre. Mer betydelsefullt för webbanvändning är då läsningen av papperstidningen.

En fjärde slutsats är att lokaltidningarnas webbnyheter inte förefaller ha bidragit till att förändra mediekonsumtionsmönstrens grundläggande geografi. Alla producenter av webbnyheter når flest på utgivningsorten. De lokala webbnyheternas allmänna tillgänglighet har inte bidragit till någon uppluckring av spridningsområden. Sollefteåborna kastar sig lika sällan över Dagbladets nyhetssajt som Kirunaborna surfar runt på Piteå-tidningens. Även de båda "länsstarka" papperstidningarna Länstidningen Östersund och Norrländska Socialdemokraten når fler på webben i Östersund och Luleå än i Jämtland och Norrbotten generellt.

Nyheter på nätet har därför snarast konsoliderat nyhetskonsumtionsmönstren i norr. Nätnyheterna har en gradvis växande publik, men den är snarast än mer koncentrerad till utgivningsorten än papperstidningens publik. Nyhetsutbudet är

fortfarande övervägande lokalt och förmår i liten utsträckning attrahera en icke-lokal publik. Någon särskild satsning på länsnyheter har inte skett på webben, och kanske knappast varit att vänta med tanke på stora problem tidningar haft så här långt med att hitta affärsmodeller för de nya plattformarna och kunna få lönsamhet i sådan nyhetsproduktion.

Tidningsläsning är fortfarande till övervägande del lokal, och än mindre vanligt än att gå över kommungränser är därför att gå över länsgränser. Den politiska debatten må rymma otaliga diskussioner om regioner och samarbeten mellan Norrlandslänen, men mediestrukturen är snarare helt uppdelad mellan starka nationella medier och starka lokala medier med få alternativ däremellan. Föga överraskande följer medieanvändningen samma mönster, och det är därför påfallande få norrlänningar som tar del av norrländska medier från ett annat län än det där de själva bor. Det gäller både nyheter i papperstidningen och på nätet (tabell 7.2).

Tabell 7.2 Läsning av lokal tidning på papper och på webben från något annat av de fyra nordligaste länen än det egna (radprocent).

Eget län	Format	Ofta	Mer sällan	Aldrig
Västernorrland	Papper	2	12	86
	Webb	4	8	88
Jämtland	Papper	3	12	85
	Webb	4	7	89
Västerbotten	Papper	3	15	82
	Webb	5	9	86
Norrbotten	Papper	2	9	89
	Webb	1	7	92

Anmärkning: Alternativet "ofta" innebär läsning en dag i veckan eller mer. De frågor som ställdes löd: "Hur ofta brukar du läsa eller titta i lokal tidning från annat län av de fyra nordligaste än det egna: på papper?" resp "på Internet"

En övervägande majoritet av de tillfrågade i alla fyra länen tar aldrig del av något innehåll i tidning från annat län, vare sig på papper eller på webben. Mönstret är det samma oavsett i vilket län man bor. Bland de som någon gång konsumerar medier från andra norrlandslän är det något fler som mer frekvent tar del av nätnyheter än som läser tidningen. Den samlade bilden bekräftar dock att mediepubliken är mycket trogen de medier som framförallt speglar den lokala miljön, och att någon betydande läsning utanför denna knappast förekommer utöver vad som förmodligen är länsbor i förskingringen eller personer med särskild relation till ett annat län än det de bor i.

De nya medierna har varken inneburit nya medievanor eller ett nytt medieutbud. Dagspressen i norr har en tämligen stark ställning jämfört med andra delar av landet. I de fyra största städerna finns fortfarande konkurrerande (om än samägda) tidningar. Alla tidningar utom två har en utpräglad lokal, snarare än regional, marknadsprofil. Introduktionen av nya medieplattformar har inte

på något avgörande sätt förändrat förhållandena vad gäller mediekonsumtion. Spridningsområden som traditionellt etablerats kvarstår och genererar framförallt en lokalt präglad nyhetsförmedling. Nätnyheter konsumeras huvudsakligen av de grupper som redan tar del av papperstidningen, och webben förmår i detta avseende inte bryta geografiska mönster. Möjligheten att fritt läsa andra lokaltidningar från de nordligaste länen när som helst motsvaras inte av någon större lust, eller något växande intresse, att faktiskt göra det.

Regionala etermedier främst komplement

Hur ser då bilden ut vad gäller radio och TV? Vilken ställning har nyheter i etermedierna i norr, och vilka användningsmönster finns när det gäller traditionella och nya medieplattformar? Både radio och TV arbetar traditionellt över kommunövergripande områden vilket är en avgörande skillnad mot dagspressens geografiskt mer begränsade marknader. Lokalradio (Sveriges Radio) är i det här avseendet ett närmast missvisande namn eftersom den huvudsakligen är en länsbaserad radio. Även lokalnyheterna i TV4 täcker vanligen in ett helt län i sin nyhetsbevakning. Sveriges Televisions regionala nyheter är ofta länsövergripande. I norr gäller detta Jämtland och Västernorrland vars länsbor i detta sammanhang ibland skämtsamt omnämns som "mittnyttningar".

Bilden av konsumtionen av nyheter i regionala etermedier i de fyra nordligaste länen uppvisar några genomgående drag (tabell 7.3). Generellt är det betydligt fler som tar del av sådana nyheter i norr, jämfört med riket i stort. Det gäller för alla studerade medier, och framförallt för public service-medierna, Sveriges Radio och Sveriges Television. Det regelbundna lyssnandet på Radio Jämtlands nyheter är 14 procentenheter högre än riksgenomsnittet för lokalradio, och Nordnytt når 21 procentenheter fler tittare än den riksgenomsnittliga regional-TV-publiken. Det finns nu avvikelser mellan alla radio- och TV-stationer i Sverige av flera olika skäl. Samtidigt står det klart att alla här studerade redaktioner når en större publik med sina nyheter i radio och TV än vad som är fallet på de flesta andra håll i landet.

Tabell 7.3 Regelbunden nyhetskonsumtion av lokala och regionala etermedier i de fyra nordligaste länen och i Sverige (procent som tar del minst fem dagar i veckan).

Medietyp	Väster-norrland	Jämt-land	Väster-botten	Norr-botten	Sverige
Lokalradio i radio (SR)	44	50	38	48	34
Lokalradio på webb (SR)	4	2	3	4	4
Regional-TV i TV (SVT)	53	49	50	62	41
Regional-TV på webb (SVT)	2	1	4	4	3
Lokal-TV i TV (TV4)	39	33	34	42	31
Lokal-TV på webb (TV4)	3	2	2	4	2

Anmärkning: Jämförelsesiffror för riket hämtade ur panelundersökning maj-september 2010 genomförd av DEMICOM, Mittuniversitetet och Synovate. Frågan som ställdes löd: ” Hur ofta brukar du titta på eller lyssna till följande lokala och regionala nyhetsprogram i radio och TV?”

Den omfattande regelbundenheten i konsumtionen av radio- och TV-nyheter fungerar här sannolikt som ett komplement till dagstidningsläsningen. I den senare finns det lokala materialet i betydligt större omfattning och vad som brukar beskrivas som de nära nyheterna. Radio- och TV-nyheter på den regionala nivån förmedlar nyheter från flera olika delar av länet, samtidigt som en relativt större del av utbudet rimligen kan karaktäriseras som läns-gemensamt. Via dessa nyhetssändningar får publiken ta del av nyheter från andra platser än den egna orten oavsett om de vill eller inte. Detta har dock snarast identifierats som ett problem av medieföretagen själva. Ett exempel är att Mittnytt-redaktionen numera dagligen också producerar ett Jämtlandsnytt för att kunna publicera fler länsvisa nyheter i sina sändningar.

Radio och TV behåller också ställningen som dominerande plattformar. Det är en mycket begränsad andel av publiken i norr som dagligen tar del av Sveriges Radios, Sveriges Televisions och TV4:s regionala nyhetsutbud på nätet. En jämförelse med dagstidningarna visar att dessa generellt varit betydligt mer framgångsrika när det gäller att nå en publik med webbnyheter. Etermedieföretagen har haft svårare att nå en webbpublik så här långt och ligger generellt efter i utvecklingen av de nya plattformarna.

För att få en mer fördjupad bild av hur regionala radio- och TV-nyheter konsumeras i de fyra nordligaste länen har också en jämförelse gjorts mellan små, medelstora och stora kommuner i dessa län. Jämförelsen har också inkluderat konsumtionen av radio- och TV-nyheter på nationell nivå. Det mönster som framträder här är att nyhetskonsumtionen i dessa medier generellt är större i mindre kommuner än i större (tabell 7.4).

Tabell 7.4 Regelbunden nyhetskonsumtion av radio och TV i norrlandskommuner av olika storlek (procent som tar del minst fem dagar i veckan).

Medietyp	Små kommuner	Medelstora kommuner	Stora kommuner
Lokalradio (SR)	52	42	44
Regional-TV (SVT)	59	54	50
Lokal-TV (TV4)	37	40	36
Rapport (SVT)	59	59	43
Nyheterna (TV4)	50	51	46
Aktuellt (SVT)	58	60	53
Ekot (SR)	52	46	42

Anmärkning: För indelningen i storlekskategorier, se bilaga 1.

Förhållandet gäller för både radio och TV-nyheter, och för nyheter på både regional och nationell nivå. Den andel som regelbundet konsumerar dessa nyheter är större i de mindre kommunerna än i de större. Möjligen är bilden här en kontrast till dagstidningsläsningen vars lokala profil gör den mest omfattande på de större utgivningsorterna. Med blygsamma redaktionella resurser i glesbygden blir inte kontrasten till etermediernas rapportering lika slående som i de större kommunerna. Därmed kan regionala radio- och TV-nyheter framstå som ett mer attraktivt alternativ. Samtidigt kan också skillnaderna förstås mot bakgrund av medievanorna. Dessa är i allmänhet mer rotade bland de äldre än de yngre, och den högre andelen äldre i de små kommunerna kan därför vara en starkt bidragande orsak till konsumtionsmönstren. Radio och TV konsumeras generellt mer av äldre än av yngre.

Ett starkt, men splittrat medielandskap

Sammanfattningsvis, vilka är då de framträdande dragen i det norrländska medielandskapet och vad får dessa drag för konsekvenser för nyhetsförmedling och opinionsbildning i de fyra nordligaste länen, nu och i framtiden?

Det samtida norrländska medielandskapet kännetecknas av att lokal och regional nyhetskonsumtion i dagspress, radio och TV generellt får betraktas som hög i jämförelse med landet i övrigt. De lokala och regionala nyhetsmedierna är fortfarande starka och når en stor publik. Det finns förhållandevis många dagstidningar kvar trots en ökad ägarkoncentration, och etermedierna finns brett representerade i alla län. De marknadsledande tidningarna utgör ryggraden i nyhetskonsumtionen, men etermedierna är värdefulla komplement för de flesta. Däremot har läsningen av lokala nyheter på webben inte helt slagit igenom, även om andelen regelbundna webbnyhetskonsumenter är hyfsat stor i de flesta större kommuner.

Ett framträdande drag i det norrländska medielandskapet är vidare att det inte är särskilt norrländskt. Det är sundsvallskt, östersundskt, umeåskt och så vidare. Tidningarnas spridningsområden är fortfarande den viktigaste faktorn

för att förklara varför nyhetsförmedlingen ser ut som den gör. Läsningen av tidningar utanför det egna området är synnerligen begränsad och nyheterna på webben har knappast förändrat den situationen. Det finns en mediemässig infrastruktur som möjliggör en uppluckring av mediekonsumtionen, men som hittills knappast förändrat djupt rotade medievanor.

Det norrländska medielandskapets huvudsakligen lokala prägel innebär dock inte att mediekonsumtionen ser likadan ut i alla kommuner i de nordligaste länen. Tvärtom finns här viktiga skillnader. Medan dagspressen är starkast i de större kommunerna och på utgivningsorterna längs kusten är konsumtionen av radio- och TV-nyheter allra störst i de minsta kommunerna i inland och fjäll.

Sammantaget innebär detta att villkoren för nyhetsförmedling och opinionsbildning varierar starkt i olika delar av det norrländska medielandskapet, och att förutsättningarna för att skapa gemensamma norrländska referensramar på regional nivå tills vidare får betraktas som mycket begränsade. Medieanvändning och mediestructur bygger till stora delar på den lokala nivån, och även om en ökad samverkan sker mellan norrländska tidningar så handlar det mindre om att stödja ett nytt, regionalt offentligt rum och mycket mer om att rationalisera och effektivisera tidningsverksamheter med bibehållna, starka lokala profiler. Samma resonemang gäller i också för lokalradio och regional TV som i stort följer de nuvarande länsgränserna i norr. Enda undantaget Mittnytt som täcker Jämtland och Västernorrland och således idag motsvarar den planerande regionen Mittsverige.

Samtidigt är erfarenhetsmässigt inte mediernas egen organisation avgörande för den nyhetsverksamhet och den opinionsbildning de väljer att ägna sig åt. En regional medieorganisation är ingen garant för en regional medieproduktion. Medieutbudet är i stället i stor utsträckning ett resultat av redaktionella bedömningar av vad som är intressant och relevant för mediernas publik. Det är därför föga troligt att det regionala politiska perspektivet skulle få något större genomslag i norrländska medier förrän frågan först också hamnat högt på norrlänningarnas egen politiska dagordning.

Referenser

Beckman, Petter, Djalaie, Rouzbeh, Lith, Anna-Karin, Ahva, Laura, vopn Krogh, Torbjörn (red.), 2011. *Utanför nyhetsmallen. Public journalism efter fem år med Södra Sidan*, Stockholm: Institutet för mediestudier.

Carlsson, Ulla & Harrie, Eva (red.), 2010. *Nordiska public service-medier i den digitala mediekulturen*. Göteborg: Nordicom.

Hadenius, Stig, Weibull, Lennart & Wadbring, Ingela, 2011. *Massmedier. Press, radio och tv i den digitala tidsåldern*. Stockholm: Ekerlids förlag.

Holmberg, Sören, Weibull, Lennart & Oscarsson, Henrik (red.), *Lycksalighetens ö. 41 kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet.

Johansson, Bengt & Berglie, Eva, 2009. Mot lokalvinklade regionnnyheter, i Nilsson, Lennart & Johansson, Susanne (red.), *Att bygga, att bo, att leva. En bok om Västra Götaland*. Göteborg, SOM-institutet.

Mediebarometer 2010, Göteborg Nordicom.

Nord, Lars, 2008. *Medier utan politik. De svenska riksdagspartiernas syn på dagspress, radio och TV*, Stockholm: Santérus.

Nygren, Gunnar, 2005. *Skilda medievärldar. Lokal offentlighet och lokala medier i Stockholm*, Stockholm/Stehag: Sympoison.

Wadbring, Ingela & Hedman, Ulrika, 2011. Ökad polarisering i morgontidningsläsningen, I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart & Oscarsson, Henrik (red.), *Lycksalighetens ö. 41 kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet.

8. Hemma i Norrland – om identitet och samhörighet med andra

Kerstin Westin, Institutionen för geografi och ekonomisk historia,
Umeå universitet

Inledning

Platser betyder olika saker för olika människor, och vi utvecklar känslomässiga band till platser. I forskningen används begreppet platsanknytning, och en tämligen accepterad definition av begreppet gavs av Altman & Low redan 1992 – ”an affective bond between people and places”. Dessa band som utvecklas mellan människor och platser rör fysiska egenskaper, människor och sociala relationer. Platsanknytning utvecklas till både flera platser och platser på olika geografiska nivåer. Det handlar om banden till bostaden, till grannskapet, bostadsorten, kommunen, och också (men mindre beforskat) nationen. Människor har ofta stark platsanknytning till den plats där de bor, och speciellt hög brukar banden vara till bostaden. I en spansk studie (Hidalgo & Hernandez, 2001) undersöktes hur starka band människor hade till bostaden, grannskapet och staden/bostadsorten, och det visade sig att de starkaste banden var till det närmaste, dvs. bostaden, och på ”andra plats” kom banden till staden och inte till grannskapet. Tolkningen var inte att grannskapet var oviktigt; det är starka band till grannskapet men inte lika starka som till de geografiska nivåerna under och över (alltså bostaden och staden).

Hur kan vi då beskriva och mäta graden av platsanknytning? Vi har i denna studie använt begreppen hemma (att känna sig hemma i olika geografiska områden), samhörighet med andra och identitet.

Begreppet ”hemma” väcker oftast positiva känslor och ger uttryck för förankring, och de flesta av oss känner oss hemma någonstans. Vår bostad är den plats som väcker starkast känsla av hemma (Terkenli, 1995), det är ett mycket påtagligt ”hemma”: när vi hälsar på en vän åker vi ”hem” till denne och då är det bostaden som är hemmet. Hemma kan också omfatta större geografiska områden: Hemort är platsen (en by, en tätort eller en stad) där vi bor, och kommunen vi bor i kallar vi hemkommun. Till viss del används begreppet

hemlän, och vi använder också ordet "hemland" för att beteckna nationell tillhörighet. Alla dessa olika "hemma" är enkla att geografiskt avgränsa, men lite svårare att innehållsmässigt definiera – vad är det som gör att vi känner oss hemma?

Kopplat till att känna sig hemma är sociala relationer och att känna samhörighet med andra. Samhörighet kan innebära att dela värderingar, historia, eller att prata på ett likartat sätt. Samhörighet kan också vara relationer till andra utan att innebära att dela åsikter, prata på samma sätt osv. Att höra samman med andra är, menar många, ett grundläggande behov.

Förutom att vi kan känna oss hemma och känna samhörighet med andra på olika geografiska nivåer, kan vi också identifiera oss i olika grad med olika platser och regioner. Identitet uttrycker vårt förhållande till var vi bor. Identitet består av minnen, känslor och mening kopplat till platsen och regionen (de är därmed kontextuella), och kan sägas uttrycka hur vi kategoriserar oss i förhållande till en geografisk enhet – t.ex. att känna sig som en norrlänning. Identitet är föränderligt om än förändringen sker långsamt (se bl.a. Paasi, 2001), vilket skulle kunna innebära att en regional identitet kan utvecklas om regionen förändras geografiskt. På en lokal nivå uppfattas identitet viktig för den lokala gemenskapen och att skapa en samhörighet. Människor som känner för sin ort eller bygd och identifierar sig med den är också de som är motiverade att arbeta för att utveckla den (Lundholm, 2002). Det tar tid att bygga upp de sociala nätverken, men när de väl finns där är de en form av kapital (Jack, 2010). Med tiden fylls också platsen och regionen av personliga minnen, viktiga händelser i livet och betydelse som gör dem unika. Identitet med en plats eller en region ökar därför vanligen med ökad boendetid.

Detta kapitel handlar om i vilken grad de boende i de fyra nordligaste länen känner sig hemma och känner samhörighet med andra på olika geografiska nivåer, och med vilka de identifierar sig. Vi undersöker om det finns skillnader i dessa aspekter mellan olika kvinnor och män, mellan yngre och äldre, mellan de som bor i tätorter och de som bor på landsbygd osv.

Att känna sig hemma

Vad som är "hemma" för oss i t.ex. samtal med andra beror på i vilket sammanhang hemma ska beskrivas – är vi utomlands är ofta landet och möjligen en viss del av landet, t.ex. norra Sverige, det vi beskriver som hemma för att tala om för andra var vi kommer ifrån. När vi ska tala om för någon vi möter i Sverige uttrycker vi ofta hemma som kommun och kanske ort – "jag kommer från en liten ort utanför X-stad". På mer lokal nivå blir platsen (byn, orten, stadsdelen) alltmer viktig för att beskriva "hemma".

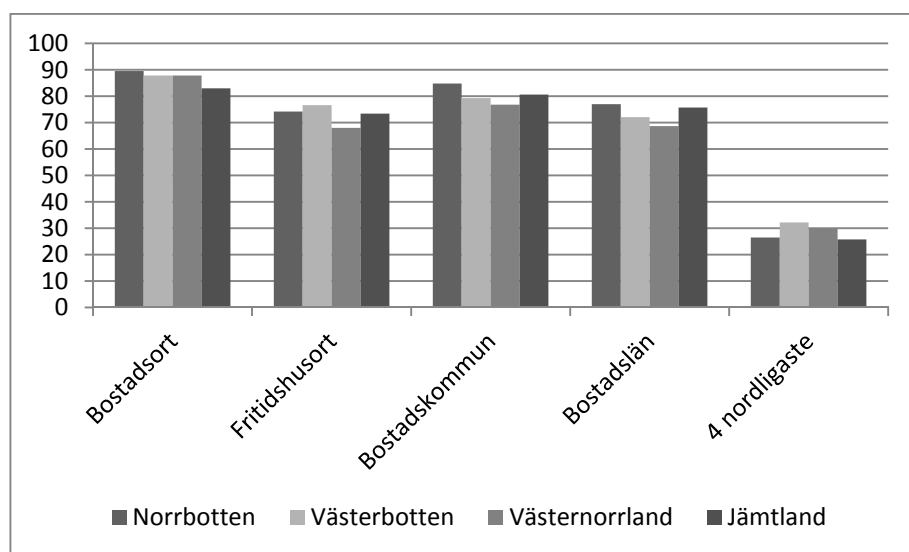
Mindre vanligt är det att prata om hemmaregion, kanske för att region som geografiskt begrepp är mer föränderligt. Regioner är ofta socialt konstruerade, dvs. de har tillkommit för olika ändamål eller syften, och växer därmed fram över tid och förändras i takt med att ändamålen förändras (Paasi, 2001).

När hemma är en plats är det ofta den mycket nära, lokala som uppfattas som mest hemma. De svarande i denna studie känner sig i mycket hög grad hemma

på den ort där de bor, och mellan 85 och 90 procent av de svarande i de olika länen uppger att de känner sig helt hemma¹ på den ort där de bor. Också bostadskommunen, bostadslänet och den ort man har sitt fritidshus på uppfattas som hemma, om än inte i riktigt lika hög grad som bostadsorten. Däremot uppfattas de fyra nordligaste länen i betydligt lägre grad som hemma. Ungefär 30 procent anger att de känner sig helt hemma i norra Sverige, men samtidigt uppger 20 procent att de inte alls känner sig hemma i denna region.

Graden av att känna sig hemma är densamma för kvinnor och män, för kustbor och inlandsbor, för landsbygdsbor och tätortsbor. Vidare är känslan av hemmatillhörighet tämligen bred i den bemärkelse att om man känner sig hemma på den ort där man bor så känner man sig ofta också hemma i kommunen, i länet och – i viss grad – i de fyra nordligaste länen. Detta är samma mönster som när den föregående regionstudien genomfördes under 2008 (Westin, 2009). Känslan av hur de boende i de fyra nordligaste länen hör hemma i olika geografiska miljöer har inte ändrats märkbart.

Figur 8.1 Andel med hög grad av hemmatillhörighet i olika geografiska områden.

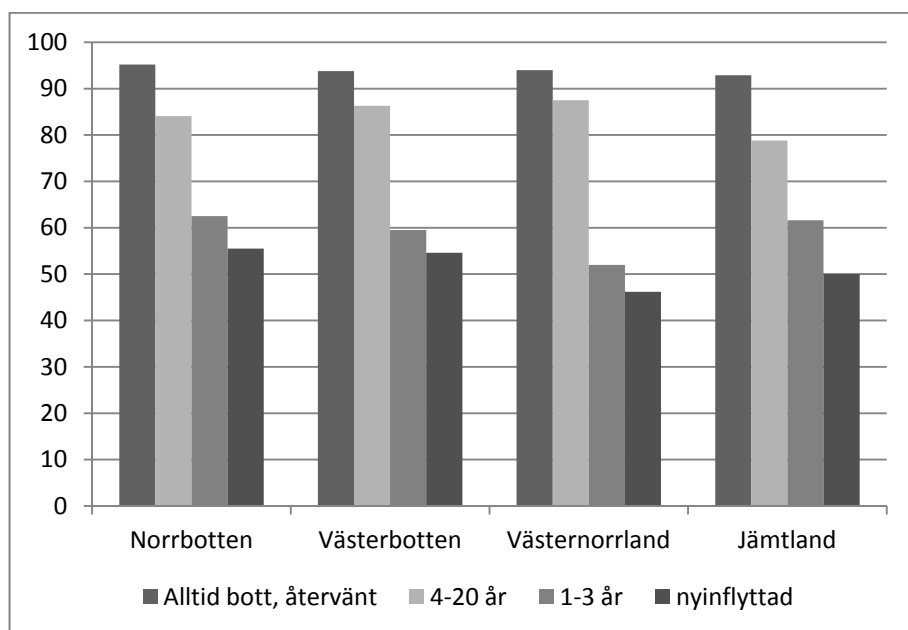
Anmärkning: Följande fråga ställdes: Hur väl känner du dig hemma i dessa geografiska områden? Svaren angavs på en skala där 1 = Inte alls hemma, och 7 = Helt hemma. I figuren redovisas andel som svarat 6 eller 7.

Det finns naturligtvis de som inte känner sig hemma där de bor, men det finns ingen specifik grupp som saknar känslan av hemmatillhörighet. Det är bara drygt en procent som uppger att de inte känner sig hemma alls på den plats där de bor. Även om det inte går att identifiera en homogen grupp som inte känner sig hemma, finns det några faktorer som påverkar graden av hemmatillhörighet. En

¹ Angav 7 på en 7-gradig skala, där 1 = inte alls hemma, och 7 = helt hemma.

aspekt på att känna sig hemma är hur man uppfattar olika villkor på orten där man bor. En hypotes är att om det vardagliga och omedelbara fungerar väl så påverkar det graden av hemmatillhörighet. Det visar sig också att det finns ett positivt samband mellan graden av att känna sig hemma och livsvillkoren på den ort där man bor. Speciellt gäller det sambandet mellan att känna sig hemma och det sociala livet på orten, boendemiljö och trygghet, och de som känner sig helt hemma på orten anser också livsvillkoren vara bättre. Det är dock svaga samband, så förklaringen till vad som gör att man känner sig hemma är mer komplex, eller mer av en känsla med många bottnar.

Figur 8.2 Andel med hög grad av hemmatillhörighet på sin bostadsort, fördelat efter boendetid.

Anmärkning: Följande fråga ställdes: Hur väl känner du dig hemma i dessa geografiska områden? Svaren angavs på en skala där 1 = Inte alls hemma, och 7 = Helt hemma. I figuren redovisas andel som svarat 6 eller 7.

Den tid man bott på sin bostadsort spelar dock viss roll för i vilken grad man känner sig hemma på orten. Drygt en tredjedel av de svarande är uppvuxna på den ort de idag bor på, och ytterligare en sjättedel på en annan ort men i samma kommun. Som figur 8.2 visar är graden av hemmahörighet högre ju längre man bott och mönstret är likartat i de olika länen. De allra flesta som alltid bott på nuvarande bostadsort eller återvänt efter exempelvis studier känner sig helt hemma, och de som bott 4-20 år på orten uppger en hög grad av att känna sig hemma om än något lägre än de som alltid bott på orten eller återvänt hem. De som är relativt nya på bostadsorten har en betydligt lägre grad av hemmakänsla,

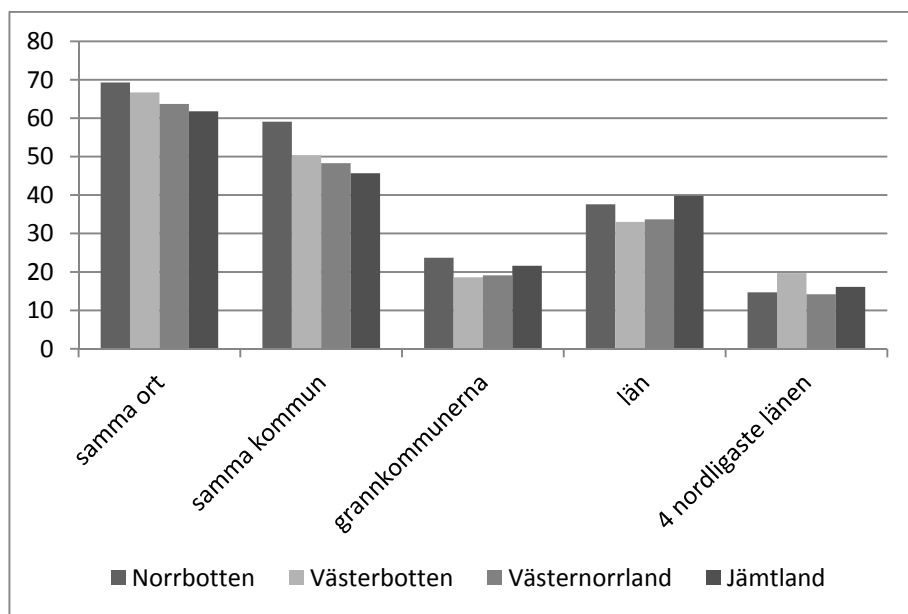
och det förefaller således som om känslan av att höra hemma växer fram med tiden – vilket också stämmer med andra studier.

Samhörighet

Samhörighet handlar om relationer, om sociala band till andra på en plats, en kommun, en region etc. Det handlar om att höra samman med andra geografiskt eller socialt. Det kan handla om att ha likartade intressen, känslor, åsikter men också en samhörighet som grundar sig i man känner andra i omgivningen väl och vet vilken skola som är bäst, vilka bilmekaniker man kan lita på, var bästa svampställena finns, osv.

Högsta samhörigheten känner de svarande med andra på samma ort. Samhörigheten med andra på samma ort är något lägre bland de svarande i Jämtland än i Västerbotten och Norrbotten. Samhörigheten med andra i kommunen är högst i Norrbotten, och skillnaden mellan Norrbotten och övriga kommuner är stor. Vad orsaken till detta är vågar vi inte spekulera i.

Figur 8.3 Andel med hög grad av samhörighet med andra, fördelat på olika län.

Anmärkning: Följande fråga ställdes: I vilken utsträckning känner Du att Du i det dagliga livet hör samman med andra? Svaren angavs på en skala där 1 = Ingen samhörighet och 7 = Stor samhörighet. I figuren redovisas andel som svarat 6 eller 7.

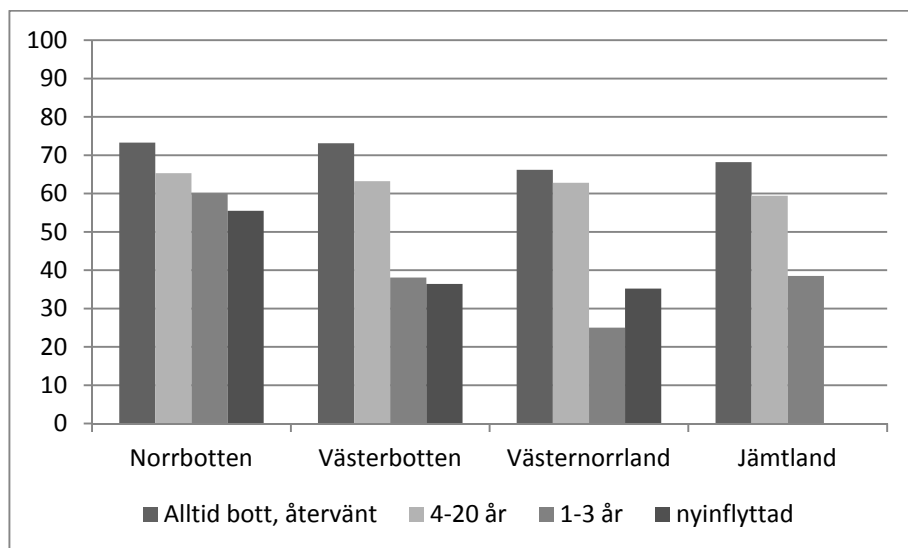
De svarande känner högre samhörighet med andra i länet än med boende i grannkommunerna. En möjlig förklaring är att vissa företeelser och institutioner som förknippas med län är kända och tydliga för medborgarna. Det gäller t.ex. länstrafikbolagen, länsmuséer, länstidningar, och inte minst länsstyrelsen som myndighet. Länsgränserna har också legat fast i lång tid, i många fall betydligt

längre än kommungränser vilket kan stärka den mentala bilden av vad länet är. Samverkan med grannkommuner förekommer förvisso, men i mindre formaliserad skala och är inte lika påtagligt i vardagslivet för medborgarna. Graden av samhörighet minskar med ökad geografisk yta, och endast omkring 15 procent uppger att de känner stor samhörighet med andra i de fyra nordliga länen.

Det framförs ofta i diskussioner om lokal utveckling att samhörigheten ofta är större på små orter och i mindre kommuner. Argumenten bakom den tanken är att det är lättare att komma in i ett socialt sammanhang och få s.k. "insider-fördelar" på mindre orter där "alla känner alla". Vi finner i denna studie inte att boende i små orter känner större samhörighet med andra på orten än vad boende i större orter gör. Däremot visar det sig att de som bor i kommunernas centralorter känner något större samhörighet med andra i länet. Vi noterar inga skillnader mellan de svarande i kustkommuner, inlandskommuner och fjällkommuner.

De som alltid bott på bostadsorten eller återvänt efter ett antal år på annan ort känner störst samhörighet med andra (se figur 8.4). Också de som bott relativt lång tid, mellan 4 och 20 år, känner hög grad av samhörighet. Detta är samma mönster som när det gäller känsla av hemmahörighet på bostadsorten. Det är också i stort sett samma mönster i de olika länen. När det gäller de som bott kortare tid på orten, eller rent av är nyinflyttade, noteras en del länsskillnader. De svarande i Norrbotten som är nyinflyttade eller som bott högst 3 år på orten känner signifikant högre samhörighet med andra än motsvarande grupper i de andra länen. Eftersom det inte är samma tendens när det gäller hur hemma människor känner sig, dvs de i Norrbotten som bott kort tid på bostadsorten känner sig inte mer hemma än motsvarande grupp i andra län, beror inte skillnaden i samhörighet på slumpen eller datakvalitet. Inte heller är det så att de nyinflyttade svarande i Norrbotten i högre grad än de nyinflyttade i de andra länen kommer från någon annan plats i länet. Varför samhörigheten verkar växa fram snabbare i Norrbotten är svårt att säga, men kanske kan vi tala om en Norrbottensanda?

Figur 8.4 Andel med hög känsla av samhörighet med andra på orten, fördelat på hur länge den svarande bott på sin bostadsort.

Anmärkning: Inga nyinflyttade svarande fanns bland de svarande i Jämtlands län. I figuren redovisas andel som svarat 6 eller 7 på en skala där 1 = Ingen samhörighet och 7 = Stor samhörighet.

Var man växte upp har viss betydelse för hur stark samhörigheten är med andra på bostadsorten, i kommunen, i länet och i Norrland. Känslan av samhörighet med andra på bostadsorten är betydligt högre bland dem som växt upp på orten eller på annan i ort i hemkommunen än bland dem som växt upp utanför länet. Samma sak gäller för samhörighet med andra i kommunen. Är man inte uppvuxen i något av de fyra nordliga länen känner man, som tabell 8.1 visar, betydligt lägre samhörighet med andra i Norrland.

Tabell 8.1 Andel med hög grad av samhörighet med andra, uppdelat på uppväxtort.

Uppväxtort/-region	Samhörighet med andra på/i			
	samma ort	samma kommun	samma län	Norra Norrland
Samma ort	70,7	56,2	35,8	14,8
Samma kommun men annan ort	70,1	56,4	31,8	12,3
Samma län men annan kommun	65,5	52,3	47,8	19,3
Norra Norrland men annat län	62,2	39,0	33,1	28,3
Annat län i Sverige (ej norra Norrland)	49,3	38,3	20,0	7,7
Utanför Sverige	48,6	44,0	23,9	10,7

Anmärkning: Frågan avsåg: I vilken utsträckning känner Du att Du i det dagliga livet hör samman med andra? Tabellen redovisar andel som svarat 6 eller 7 på en skala där 1 = Ingen samhörighet och 7 = Stor samhörighet.

Identitet

Norrlänningen finns i den meningen att det bor människor i Norrland, och geografiskt sett är de då norrlänningar. Men i vad mån identifierar sig människor som norrlänningar? Vi ställde frågan om i vilken mån de svarande känner sig som länsbo (förtydligat som norrbottning, västerbottning, västernorr-länning eller jämtlänning), norrlänning och svensk. Som tabell 7.2 visar är länsidentiteten högst i Norrbotten och klart lägst i Västernorrland. Landskapet tycks i stället betyda mer för identiteten för de som bor i Västernorrland. Av de som bor i landskapet Medelpad är det så många som 95 procent som anger att de identifierar sig helt med landskapet och 80 procent av de som bor i landskapet Ångermanland känner sig som ångermanlänningar.

Nästan fyra av fem svarande menar att beteckningen Norrlänning passar in på dem. De som inte instämmer i att de har en norrländsk identitet är ofta uppvuxna utanför de fyra nordliga länen. Norrlandsidentiteten är dock betydligt lägre bland de som bor i Jämtland. Den lägre länsidentiteten bland de svarande i Jämtland kan inte förklaras av att de i högre grad är födda utanför den fyra nordliga länen, och inte heller av att de i högre grad identifierar sig med sitt eget hemlän. Förklaringen får sökas på annat håll.

Tabell 8.2 Andel med hög grad av identitet, med länet, Norrland och Sverige.

	Länsbo	Norrlänning	Svensk
Norrbotten	86,2	79,3	92,0
Västerbotten	80,8	79,9	91,5
Västernorrland	69,4	77,8	93,6
Jämtland	74,0	69,5	91,1

Anmärkning: Följande fråga ställdes: I vad mån passar följande beteckningar in på vad Du känner att Du är? Tabellen redovisar andel som svarat 6 eller 7 på en skala där 1 = Passar inte alls och 7 = Passar helt och fullt.

Vi finner inga skillnader mellan kvinnor och män när det gäller i vilken utsträckning man identifierar sig med länet, landskapet, Norrland eller Sverige. Inte heller finns något enhetligt mönster när det gäller huruvida de svarande bor i en centralort eller på landsbygden, i kustland eller inland.

Hemma, samhörighet, livsvillkor och politik

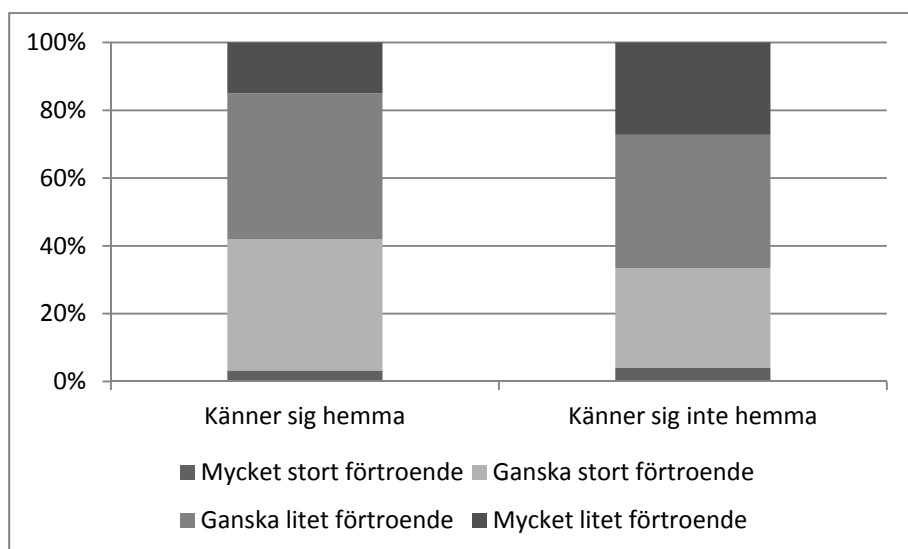
Att känna sig hemma på sin bostadsort och känna samhörighet med andra på orten kan delvis kopplas till hur väl livsvillkoren uppfattas, tillgång till service av olika slag, tillgång till vård, skola och omsorg, medborgarinflytande mm. Studien visar också att de som känner sig hemma på sin bostadsort anser att livsvillkoren för män och kvinnor, det sociala livet, boendemiljön och trygghet är bra. Däremot finns inget samband mellan att känna sig hemma på bostadsorten och exempelvis tillgång på vård och omsorg, arbetstillfällen, kollektivtrafik, kultur, butiker och jämställdhet. Det är i stort sett samma mönster när det gäller grad av samhörighet: det är samma faktorer samt trygghet och entreprenörsanda som de

med hög känsla av samhörighet anser fungerar bättre. Ofta är dock känslan av "hemma" större än känslan av samhörighet.

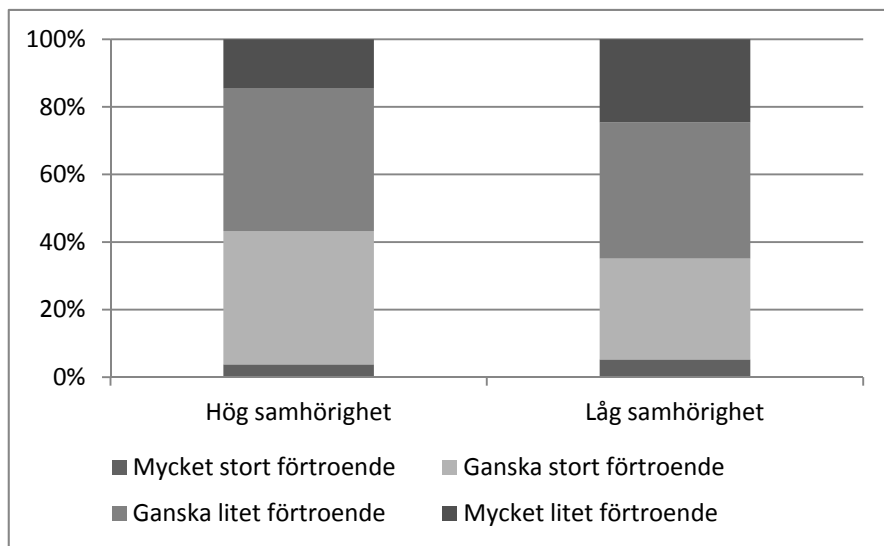
Det finns också samband mellan å ena sidan graden av att känna sig hemma och samhörighet med andra på bostadsorten och i kommunen och å andra sidan förtroende för politiker. Sambandet pekar på att de som inte känner sig hemma på den ort där de bor inte heller har förtroende för politiker på kommunal nivå. Detta illustreras i figur 8.5, som visar att drygt 40 procent av de som i hög grad känner sig hemma på den ort där de bor har mycket stort eller ganska stort förtroende för sina kommunpolitiker, medan motsvarande andel är drygt 30 procent för de som inte känner sig hemma på bostadsorten. Det är samma mönster när det gäller grad av samhörighet och förtroende för politiker i bostadskommunen (se figur 8.6). Än mer frapperande är att drygt 20 procent av de som inte känner sig hemma på bostadsorten eller inte känner samhörighet med andra på den ort där de bor har mycket lågt förtroende för politikerna på kommunal nivå.

Tre av fyra svarande är ganska eller mycket nöjda med det sätt som demokratin fungerar på i den kommun där de bor. Graden av nöjdhet sammanhänger inte med hur hemma den svarande känner sig i kommunen eller på sin bostadsort, däremot är de som i högre grad känner sig höra samman med andra på bostadsorten och i kommunen betydligt mer nöjda med demokratin som den fungerar. Det politiska engagemanget, uttryckt som viljan att påverka politiska beslut i sin bostadskommun, har dock inte något samband med hur hemma den svarande känner sig på sin bostadsort eller i sin hemkommun. Det finns dock ett samband mellan uppfattningen om möjligheterna att påverka och hög grad av att känna sig hemma i kommunen.

Figur 8.5 Förtroende för politiker för de som känner sig hemma i hög respektive låg grad på den ort där de bor.

Figur 8.6 Förtroende för politiker för de som har hög och låg grad av samhörighet.

Norrlänningen finns

Vad som gör att människor känner sig hemma på en plats eller i en region, identifierar sig med en plats och känner samhörighet med andra handlar mycket om känslor som inte alltid kan omsättas i konkreta faktorer. Det handlar om förankring och band, och dessa ter sig olika för olika människor. Vi har i denna studie funnit att människor kan känna sig hemma på en ort eller i en region utan att känna någon större samhörighet med andra. Samtidigt visar studien att identiteten kan vara större än graden av samhörighet och hemmakänsla. I tabell 8.3 sammanfattas och jämförs olika mått på hur väl människor känner sig förankrade på sin bostadsort, sin bostadskommun, bostadslän och i Norrland.

Tabell 8.3 Andel med hög grad av känsla av hemma, identitet och samhörighet.

	ort	kommun	län	Norrland
Hemma	88	80	73	29
Samhörighet	66	52	33	16
Identitet	--	--	78	78

Anmärkning: Tabellen redovisar andel som svarat 6 eller 7.

Såväl graden av att känna sig hemma som graden av att höra samman med andra minskar ju högre den geografiska nivån är. De flesta känner sig hemma på den ort där de bor, och flertalet också i sin bostadskommun och i sitt bostadslän, medan betydligt färre känner sig "hemma" i Norrland. Samma mönster gäller för känslan av samhörighet, även om graden av samhörighet är lägre än graden av

att känna sig hemma. Identiteten med länet och Norrland är dock hög. Så oavsett om man känner sig hemma i Norrland eller inte, och avsett om man känner samhörighet eller inte identifierar människor sig med sitt bostadslän och med Norrland. Det som mest förefaller påverka om man identifierar sig som norrlänning eller inte är var man väste upp. De som växte upp någon annan stans än i de fyra nordligaste länen identifierar sig i lägre grad med Norrland.

Identiteten är starkare än känslan av hemma och samhörighet, men vad identitet innebär i konkreta termer är svårt att veta. Vi har frågat efter människors uppfattning om och känslor för relativt abstrakta begrepp, men det är begrepp som människor kan förhålla sig till och som är meningsfulla utan att definieras. Så – norrlänningen finns, men vad som karaktäriserar norrlänningen vet vi inte. Antagligen samma saker som karaktäriserar en värmlänning, en hallänning eller en gotlänning – det är en känsla och en beskrivning av att tillhöra något.

Referenser

Altman, I. & Low, S., 1992. Human behavior and environments: Advances in theory and research. I Altman, I. & Low, S. (red) *Place attachment*. New York: Plenum.

Hidalgo, M. C. & Hernandez, B., 2001. Place attachment: Conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 273-281.

Jack, G., 2010. Place Matters: The Significance of Place Attachments for Children's Well-being. *British Journal of Social Work*, 40, 755-771.

Lundholm, E., 2002. Den sociala ekonomin i glesa miljöer – en teoretisk diskussion. CERUM Working paper 41, Umeå universitet.

Paasi, A., 2003. Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography*, 27(4), 475-485

Terkenli, T. S., 1995. Home as a region. *The Geographical Review*, 85(3), 324-334.

Westin, K., 2009. Finns det en norrländsk identitet? I Lidström, A. (red) *Kan norra Norrland regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Forskningsrapporter i statsvetenskap vid Umeå universitet, 2009:2.

9. Dela lika – från praktik till logistik

Malin Rönnblom, Umeå centrum för genusstudier, Umeå universitet och
Christine Hudson, statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Inledning

Hemarbetets fördelning mellan kvinnor och män kan beskrivas som en klassisk jämställdhetsfråga. Fördelningen av det obetalda arbetet i hemmet samt lika ansvar och omsorg om barn har också ofta framställts som centrala för att kvinnor ska få lika stor möjlighet som män att både förvärvsarbeta och ha politiskt inflytande. Kort sagt har fördelning av hemarbete samt omsorg om barn betraktas som en central jämställdhetsfråga i svensk politik ändå sedan sjuttioalet. Detta illustreras också genom att ett av de nationella målen för jämställdhet sedan nittioalet varit att uppnå en jämn fördelning mellan kvinnor och män när det gäller det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Frågan exemplifierar även hur den jämställdhetspolitiska diskussionen uppmärksammar sfärer i samhället som tidigare ansågs privata eller icke-politiska. Att det som pågår i den så kallade privata sfären med hem och barn måste betraktas i relation till hur det offentliga – som arbetsmarknad och politik – är organiserat. Samtidigt betraktas jämställdhetsfrågan idag ofta som passé och detta främst utifrån två skäl – att jämställdhet är något som redan anses uppnått samt att politiseringen av den privata sfären (likväl som den offentliga) delvis avpolitiserats i dagens nyliberala tal om valfrihet (se exempelvis Rönnblom 2009).

I den här artikeln tar vi fasta på att förändring som på något sätt har gjorts till sann, att hemarbetet blir allt mer jämt fördelat mellan kvinnor och män, och visar att den inte överensstämmer med resultaten från vår enkätstudie. Vi har valt att lyfta fram tre aspekter som vi menar kan ge en mer komplex bild av hemarbets fördelning mellan kvinnor och män än att enbart konstatera att den traditionella uppdelningen håller i sig. För det första vill vi ge en mer nyanserad bild av fördelningen av hemarbete genom att i analysen både separera ansvar för själva hemarbetet och ansvar för eventuellt hemmavarande barn, samt mellan det som konkret görs och det som kan kallas för logistik eller planering.

För det andra diskuterar vi eventuella skillnader när det gäller ansvar för hemarbetet beroende på både individegenskaper som ålder och utbildning samt

kontextbaserade variabler som kommunstorlek och kommunens befolkningsutveckling. Med andra ord har vi ambitionen att komplicera den dikotoma synen på kön genom att undersöka om betydelsen av kön förändras i relation till både andra egenskaper samt den plats man befinner sig på. Slutligen kommer vi också, i den utsträckning som materialet tillåter, att diskutera hur det är möjligt att förstå skillnaderna mellan kvinnors och mäns bedömningar av sin egen insats när det gäller hemarbete.

I nästa avsnitt presenterar vi analysens teoretiska utgångspunkter samt relation till tidigare forskning om jämställdhet. Därefter presenteras de generella resultaten och dessa diskuteras sedan utifrån ovanstående tre aspekter. Artikeln avslutas en diskussion om hur vi kan förstå både stabilitet och förändring när det gäller hemarbetets fördelning mellan kvinnor och män.

Utgångspunkter

Det finns en bild av Sverige som världens mest jämställda land, ett land där jämställdhet inte längre är en politiskt intressant fråga eftersom det är ett tillstånd som redan uppnåtts (se exempelvis Carbin 2010, Magnusson et al 2008). Denna bild är framför allt kopplad till de utmärkelser som Sverige fått, exempelvis i mätningar som FN genomfört när det gäller vilket land som det är bäst för kvinnor att leva i men är samtidigt också en bild som svenska politiker har valt att använda, och därmed reproducera, för att framställa Sverige i ett gott ljus exempelvis i EU-sammanhang. Vi vill inte på något sätt förneka att det skett förändringar i kvinnors, och även mäns, villkor och möjligheter de senaste trettio åren. Det som dock händer är att denna bild av Sverige som det jämställda landet gör det svårare att lyfta fram de problem som återstår att lösa, där exempelvis föreställningen om delat hemarbete och delat ansvar för barn mellan kvinnor och män är relativt enkelt att slå hål på vilket vår studie visar, men att detta samtligt är något som många människor inte längre ser som ett problem i "det jämställda Sverige".

De frågor som är centrala i det offentliga talet om jämställdhet har framför allt handlat om delat ansvar för hem och barn samt om lika möjligheter för kvinnor och män på arbetsmarknaden. Dessa områden utgör också två av de fyra officiella jämställdhetspolitiska målen (de andra handlar om lika möjligheter till politiskt inflytande och makt samt frånvaro av mäns våld mot kvinnor). I debatten har framför allt delad föräldraledighet förts fram som en lösning på den så kallade ojämställdheten, och att detta också skulle leda till en jämnare fördning av hemarbetet. Samtidigt visar den statistik som förs av SCB att traditionella könsmönster gällande ansvar för obetalt arbete samt även uttag av föräldraförsäkring fortfarande i stor utsträckning domineras av kvinnor och att förändring går långsamt. Denna diskussion illustrerar också hur det svenska offentliga talet om jämställdhet präglas av heteronormativitet, jämställdhet handlar om kvinnor och män som lever i heterosexuella parrelationer och lösningen på ojämställdheten förläggs på hur ansvaret för barnen fördelas. Genom denna diskurs reproduceras också heteronormativa, och även etnocentriska, föreställningar om kön och familj (se Dahl 2005 och de los Reyes et al

2002). Den analys som vi genomför i det här kapitlet bygger på data där kvinnor och män lever tillsammans i en relation. Det är med andra ord fördelningen av hemarbete samt av omsorg om barn hos hetersexuella par med barn som analyseras. Det är alltså de "etablerade jämställdhetsaktörerna" som studeras i detta kapitel. Med det vill vi också understryka att även om det är centralt att studera hur ansvaret för hem och barn fördelas mellan kvinnor och män som lever tillsammans bör detta betraktas som en av flera relationer som är centrala att studera – och förändra – om syftet är att skapa ett samhälle där alla människor har lika möjlighet att påverka, oavsett kön.

Ansvar för hemarbete och ansvar för barn

En första genomgång av det material som illustrerar fördelningen av ansvaret för hemmet mellan kvinnor och män visar på en mycket tydlig traditionell fördelning i fråga om de flesta sysslor som vi har frågat om. Inköp av matvaror, matlagning och städning är sysslor som framför allt kvinnor utför men där inköp är den syssla som både kvinnor och män menar att de i högre utsträckning delar på. Tvätt är den syssla som framför allt kvinnor ansvarar för, 70 procent av kvinnorna uppger att de ansvarar för tvätten i det gemensamma hemmet. Reparationer och underhåll är den uppgift som framför allt män ansvarar för medan trädgårdsarbete och betala räkningar verkar vara de sysslor som både kvinnor och män menar att man delar på. En fråga som inte traditionellt brukar finnas med i studier av detta slag är vem som ansvarar för att hålla reda på bemarkingsdaggar. Här visar resultatet att detta i stor utsträckning är kvinnors syssla, 66 procent av kvinnorna uppger att det är de som har det ansvarat, medan 54 procent av männen uppger att det är deras partner som ansvarar för bemarkingsdaggar.

Detta resultat illustrerar också en annan tendens i materialet, nämligen att mäns och kvinnors svar skiljer sig åt när det gäller hur man uppskattar sitt eget repsektive sin partners ansvar för hemarbetet. Överlag menar vi att det är möjligt att urskilja tendenser till att män överskattar sin insats i hemmet medan kvinnor underskattar sin insats. Självklart är det inte möjligt att se detta på individnivå, materialet bygger inte på att båda parter i ett hushåll har svarat på enkätfrågorna, men det är dock intressant att notera denna skillnad som gäller de sysslor som framför allt kvinnor utför. Här är det också vanligare att män uppfattar arbetet som delat. I fråga om traditionellt manliga sysslor är det dock kvinnor som i högre grad uppfattar att detta är delat. Av detta kan man dra slutsatsen att informanterna förhåller sig till den norm om Sverige som världens mest jämställda land, en norm som i mångt och mycket handlar om att kvinnor och män delar lika när det gäller hemarbete och omsorg om barn. Att inte vara jämställd, att inte dela lika, blir en form av avvikelse från normen, för både kvinnor och män. Eftersom det dock i högre utsträckning verkar vara män som "övervärderar" sitt ansvar, också beroende på att de har huvudansvar för betydligt färre sysslor än kvinnor, bör också en annan möjlig förklaring lyftas fram. Tidigare forskning har visat att män i högre utsträckning överskattar sina insatser medan kvinnor tenderar att undervärdera sina (Reuben et al 2010). En

annan viktig aspekt i detta sammanhang är att det arbete i hushållet som kvinnor har huvudansvaret för är det som i princip görs dagligen, medan det män gör handlar om större insatser som utförs mer sällan (exempelvis tvätt kontra fordonsvård) något som också innebär att kvinnors arbete framför allt syns när det inte görs, medan mäns arbete syns när det görs (se SOU 1997: 138). I det förra avsnittet pekade vi på hur den offentliga diskussionen om jämställdhet ofta har kommit att handla om lika fördelning av ansvar för barn, då främst i termer av vikten av att dela på föräldraförsäkringen. Om vi sedan tittar på resultaten från enkäten, också med utgångspunkt från att ansvaret för barn är ett område som traditionellt kvinnor ansvarat för, så visar sig liknande tendenser som när det gäller ansvaret för hemarbete, dock inte med lika stora skillnader. De aspekter som inkluderats i frågorna om omsorg för barn är att hämta/lämna på förskola/skola/aktiviteter, hjälpa till med läxor, hålla reda på barnens aktiviteter samt vård av sjukt barn. Det är framför allt när det gäller hämta/lämna barn på förskola/skola/aktiviteter som ansvaret är mest jämnt fördelat. Läxläsning och vård av sjukt barn är framför allt kvinnors ansvar. Jämförelsevis med fördelningen av hemarbete är det dock fler informanter (både kvinnor och män) som anger att man delar på ansvaret för olika ansvarsområden. Störst skillnad mellan kvinnor och män när det gäller ansvaret för barn hittar vi i "logistikfrågan". Det är framför allt kvinnor som har huvudansvaret för att hålla reda på tider när det gäller barnens aktiviteter, exempelvis att packa gymmapåsen, här uppger både kvinnor eller män att de i lägre utsträckning än övriga ansvarsområden när det gäller barnen delar på detta ansvar.

Utifrån dessa resultat har vi sedan gått vidare med ambitionen att bryta ner materialet i relation till både kontext samt ett antal individegenskaper för att på så sätt få till stånd en mer komplex analys där kön inte är en diktatom variabel utan också kan kompliceras i relation till andra centrala samhälleliga aspekter som var man bor, inkomst, uppväxtmiljö/klass, utbildningsnivå, ålder samt om man har barn eller inte. För att kunna göra denna analys har vi skapat ett *ansvarsfördelningsindex* som består av tre olika index som mäter bedömningen av den egna insatsen för olika uppgifter i förhållande till partnerns ansvar; hemansvar, barnansvar samt traditionell fördelning (bedömning av i vad mån olika uppgifter i hemmet fördelas traditionellt mellan kvinnor och män i parförhållanden). Som traditionellt kvinnliga uppgifter har räknats inköp av matvaror, matlagning, tvätt, städning och att hålla reda på bemärkelsedagar m.m. Som traditionellt manliga uppgifter har räknats reparationer/underhåll, betala räkningar och fordonsvård. Som traditionellt delade uppgifter har räknats trädgårdsarbete.

För alla tre index gäller en skala mellan 0 och 100. Värdet 100 innebär att man själv svarar för alla sysslor i hemmet och värdet 0 att partnern gör allt. Om hälften av uppgifterna fördelas traditionellt och hälften icke-traditionellt, eller alla sysslor delas lika, blir värdet 50.

Tabell 9.1 Kvinnors och mäns bedömningar i fråga om eget ansvar för hemmet och barn samt i vad mån hemarbetet är traditionellt fördelat. Individegenskaper.

	Hemansvar		Barnansvar		Traditionell fördelning	
	Kvinnors bedömningar	Mäns bedömningar	Kvinnors bedömningar	Mäns bedömningar	Kvinnors bedömningar	Mäns bedömningar
Hemmavarande barn:						
0	62	50	-	-	75	74
1	58	51	66	44	73	73
2	59	50	69	42	75	74
3 eller fler	61	47	64	38	77	72
Ålder:						
15-29 år	55	53	69	46	67	66
30-49 år	60	51	66	40	75	72
50-64 år	61	48	70	46	75	75
65-85 år	64	50	-	-	76	76
Utbildningsnivå:						
låg	63	51	80	-	77	74
medel	61	50	69	40	74	74
hög	58	51	64	44	75	74
Hushållsinkomst/år:						
Mindre än 200 000	67	57	-	-	73	68
200 001-400 000	60	50	69	46	75	74
400 001-600 000	59	47	69	40	75	77
Mer än 600 000	58	49	61	40	75	75
Social uppväxtmiljö:						
Arbetarhem	61	50	67	40	74	74
Jordbrukarhem	63	51	68	-	77	75
Tjänstemannahem	56	50	68	48	74	73
Högre tjänstem.hem	-	50	-	-	-	73
Företagarhem	61	49	-	-	75	77
Nuvarande hemmiljö:						
Arbetarhem	62	55	70	55	74	74
Jordbrukarhem	67	59	-	-	80	76
Tjänstemannahem	57	55	63	55	74	74
Högre tjänstem.hem	58	53	-	48	76	77
Företagarhem	65	56	-	61	76	77

Anmärkning: Värde redovisas ej i celler med färre än 25 respondenter.

Resultaten visar att om man har barn eller ej bara har marginell betydelse för hur arbetet fördelas i hemmet och för hur pass traditionell fördelningen är. Däremot verkar ålder ha en viss betydelse genom att ansvaret för hemmet är jämnast fördelat i den allra yngsta åldersgruppen, här gör kvinnor och män också samma bedömningar. Traditionell fördelning av arbetsuppgifter är

vanligast i åldrarna över 30 år medan en något mindre traditionell fördelning råder bland ungdomar upp till 29 år. Om detta är svaren från kvinnor och män samstämmiga. Skillnaderna är dock inte så stora vilket också problematiserar en vanlig uppfattning om att förändring kommer att ske mer eller mindre av sig själv utifrån att nya generationer har nya mönster.

Kvinnor med låg utbildning och som nu återfinns i familjer med låg inkomst och som inte kommer från tjänstemannahem tenderar att ha större arbetsbörda i hemmet (enligt kvinnorna). Några sådana skillnader finns dock inte att döma av männens bedömningar. Även de med de lägsta inkomsterna har något mindre

Tabell 9.2 Kvinnors och mäns bedömningar i fråga om eget ansvar för hemmet och barn samt i vad mån hemarbetet är traditionellt fördelat. Kommuntyper.

	Hemansvar		Barnansvar		Traditionell fördelning	
	Kvinnors bedömningar	Mäns bedömningar	Kvinnors bedömningar	Mäns bedömningar	Kvinnors bedömningar	Mäns bedömningar
Län:						
Västernorrlands län	61	50	70	45	75	75
Jämtlands län	60	51	64	42	76	74
Västerbottens län	61	49	66	40	75	74
Norrbottens län	60	52	69	42	74	73
Kommunstorlek:						
Små (-10 000 inv)	65	50	71	36	77	75
Mellan (10 001-50 000)	62	51	70	43	75	74
Stora (50 000 inv-)	59	50	65	42	74	73
Kommunens befolkningsutveckling 1970-2010						
Stark tillbakagång	64	51	75	41	75	74
Måttlig tillbakagång	61	48	71	41	76	76
Ökning	60	50	65	42	74	72
Befolkningstäthet:						
Låg (0-2,0 inv/km2)	64	52	74	35	76	73
Medel (2,1-10,0 inv/km2)	62	49	71	45	76	76
Hög (> 10,0 inv/km2)	59	50	65	42	74	73

Anmärkning: Värde redovisas ej i celler med färre än 25 respondenter.

traditionell fördelning i ålderstruppen under 29 år. Männens bedömda arbetsbörda är däremot störst i familjer med låg inkomst. Störst ansvar för barn finns, enligt kvinnors bedömningar, för de med låg utbildning och i låginkomstfamiljer. Mäns bedömningar om deras ansvar för barn skiljer sig inte åt mellan olika åldrar, utbildningsnivåer eller sociala situationer. I övrigt finns förvånansvärt små skillnader i fråga om traditionell arbetsfördelning mellan olika åldrar, utbildningsnivåer, inkomstgrupper och sociala situationer. Snarare är det så att

kolumnen traditionell fördelning visar en relativt samstämmig bild oavsett individegenskaper.

Inga egentliga skillnader råder heller mellan länen eller mellan olika kommuntyper. Kvinnors ansvar för hemmet är större i små, glesbygdskommuner än i större, tätare och expansiva kommuner, enligt kvinnors bedömningar. Mäns bedömningar uppvisar inga påtagliga skillnader mellan olika kommuntyper. Kvinnors ansvar för barn är störst i små glesbygdskommuner. I detta avseende är bedömningarna mellan kvinnor och män samstämmiga. Fördelningen av uppgifter i hemmet mellan kvinnor och män ser likadan ut i olika typer av kommuner. Inga skillnader t.ex. mellan städer, glesbygd, expanderande eller tillbakagående miljöer. Sammantaget kan konstateras att det ur ett territoriellt perspektiv är det inget som pekar på att det spelar någon större roll om informanterna bor i en stad eller på landsbygden. Det betyder också att de åsikter som ofta framförs om att landsbygden är "mindre jämställd" än staden inte visar sig i vårt material (se Rönnblom 2002). Här vore det intressant att göra en jämförelse mellan norra Sverige och andra regioner, både mellan regionerna i sig och mellan olika typer av kommuner i de olika regionerna. Övergripande kan alltså konstateras att det trots vår ambition att komplicera analysen, både genom ett territoriellt perspektiv och genom aspekter som på något sätt kan sägas illustrera klass och ålder, eller annorlunda uttryckt komplicera variabeln kön, så har inte detta gett något utslag. Det är kön som har den avgörande betydelsen för fördelningen av hemarbete och ansvar för barn.

Slutsatser

Resultaten av denna analys är föga förvånande. Ansvaret för hem och barn är fortfarande relativt traditionellt fördelat mellan kvinnor och män, även om våra resultat visar på tendenser till delat ansvar för barn i högre utsträckning än delat ansvar för hemmet. Detta motstäger dock den jämställdhetspolitiska idén om att delad föräldraförsäkring också kommer att leda till en jämnare fördelning av hemarbetet.

Det är dock några saker som vi särskilt vill lyfta fram som intressanta. För det första visade det sig att varken territoriella aspekter eller vårt försök att komplicera kategorin kön genom att föra in andra individvariabler i analysen gav något större utslag. Oavsett om man bor i en stad eller på landsbygden, om man tjänar mycket eller lite, om man har hög eller låg utbildning så reproduceras traditionella könsmönster när det gäller ansvar för hem och barn. Vissa skillnader pekar på att kvinnor tar ett större ansvar för hemarbetet i mindre kommuner, men denna skillnad är inte särskilt stor. Utifrån att det ofta finns en föreställning om att välutbildade kvinnor och män i staden är mer "mer jämställda" än lågutbildade kvinnor och män på landsbygden kan det därför vara värt att poängtera att dessa skillnader inte på något sätt är framträdande i vårt material. Som vi ser det kan dessa föreställningar istället förklaras av dominerande diskurser om modernitet och utveckling kopplade till staden, och där jämställdhet betraktas som en del i denna (Rönnblom 2002).

För det andra blev det tydligt att de två frågor som vi ställde förutom de mer etablerade frågorna om ansvar för hemarbete och ansvar för barn, och som vi ställde med ambitionen att försöka fånga det som kan kallas för icke-konkret eller logistiskt ansvar utifrån att det obetalda arbetet inte enbart handlar om faktiska sysslor utan även om att planera för dessa sysslor eller aktiviteter, gav ett intressant resultat. Det var dessa frågor som gav den tydligaste skillnaden mellan kvinnors och mäns ansvar och där kvinnor tar det största ansvaret. Vi har också sammanställt dessa två frågor i ett index med en skala mellan 0 och 100. Värdet 100 innebär att man själv svarar för detta och värdet 0 att partnern gör allt. Detta index illustrerar tydligt den stora könsskillnaden när det gäller den logistiska dimensionen av hemarbetet.

Tabell 9.3 Eget ansvar för bemärkelsedagar och att påminna/förbereda (Indexvärden).

Bedömningar	Ansvarsfördelning	
	Bemärkel- sedagar	Påminna/ förbereda
Kvinnors bedömning	84	83
Mäns bedömning	23	21
N	1742	464

När vi även bröt ner resultaten från detta index i relation till andra individuella karaktäristika respektive en territoriell analys framträder en intressant aspekt. Det finns ett tydligt samband mellan hushållsinkomst och ansvar för bemärkelsedagar. Kvinnors ansvar ökar och mäns minskar med stigande hushållsinkomst. Det finns ingen självklart förklaring till detta mönster men en möjlig tolkning är att en högre inkomst ofta är sammankopplad med en tydligare yrkeskarriär och att detta för kvinnor innebär att de måste arbeta hårdare också vara att uppfattas som en "riktig kvinna" som tar ansvar för sociala relationer och inte enbart ser till sin egen karriär, medan män kan vila i att en "riktig man" har rätt att låta jobbet gå före. För övriga är skillnaderna små, även om det går att göra en, mer anekdotisk, iakttagelse vilket är att Västerbotten sticker ut när det gäller mäns bedömningar av ansvaret för att påminna/förbereda. Västerbottniska män tar väldigt lite ansvar för detta i jämförelse med män i de övriga länen, något som inte minst är intressant att notera utifrån att Västerbotten och brukar framställa sig själv som ett jämställt län, framför allt utifrån att pappor i Västerbotten under flera år varit de som tar ut flest föräldradagar i riket.

Slutligen finner vi det intressant att kvinnors och mäns värderingar av ansvaret för hem och barn skiljer sig åt i så pass hög utsträckning. Som vi tidigare nämnde finns det forskning som visar att män har en större tendens än kvinnor att överskatta sina insatser medan kvinnor i högre utsträckning underskattar sina men att detta resultat också kan vara kopplat till vilka sysslor som utförs. Vi ser därför denna aspekt som något som skulle vara intressant att gå vidare med i kommande studier, exempelvis genom att genomföra en studie

där både kvinnan och mannen i en heterosexuell parrelation värderar sitt ansvar för hem och barn.

Avslutningsvis vill vi lyfta fram vikten av att i kommande studier fortsätta att komplicera vad ansvar för hemarbete och barn "är" genom att lyfta fram både faktiska sysslor och det vill ha valt att kalla för logistiskt ansvar. Ofta tenderar jämställdhetsdiskussionen att hamna i vikten av att kvinnor och män delar lika på praktiska sysslor. Självklart är detta viktigt men många gånger är ansvaret för planeringen av sysslor och aktiviteter något som är konstant pågående och därmed inte kan "bockas av" som genomfört. Logistiken blir en syssla som måste till för att övriga praktiska sysslor ska kunna genomföras, men samtidigt något som ofta är osynligt, även för parterna själva, och därmed inte räknas. Utifrån diskussionen om att det större ansvaret för det obetalda hemarbetet också tenderar att skapa större stress för kvinnor (se exempelvis Orth-Gomér et al 1997) menar vi att det är centralt att lyfta fram denna "mest osynliga del" av ansvaret för hem och barn. Om vi också tar fasta på den utgångspunkt som många gånger finns i diskussionen om jämställdhet – att kvinnors och mäns "privata situation" har betydelse för utformningen av det offentliga; för möjligheten att delta i politiska sammanhang och i arbetslivet på lika villkor – menar vi också att studier och diskussioner av detta slag i högre utsträckning bör tas in när vi diskuterar regional utveckling och norra Sveriges framtid. Kanske ett mer genomgripande arbete för att skapa lika villkor för kvinnor och män i norra Sverige är den nödvändiga pusselbiten för regionens framtid?

Referenser

Carbin, Maria. 2010. *Mellan tystnad och tal. Flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*, Stockholm Studies in Politics 134.

Dahl, Ulrika. 2005. "Scener ur ett äktenskap: Om heteronormativitet i svensk Jämställdhetspolitik", *QueerSverige*, Don Kulich (red.) Lund: Natur och Kultur.

de los Reyes, Paulina, Irene Molina & Diana Mulinari (red.) 2002. *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Stockholm; Atlas 2002.

Magnusson, Eva, Rönnblom, Malin and Silius, Harriet. 2008. *Critical studies of gender equalities: Nordic dislocations, dilemmas and contradictions*, Göteborg; Makadam.

Orth-Gomér, Kristina et al. 1997. "Kvinnostress kartläggs", i *Läkartidningen*, nr 8.

Reuben, Ernesto et al. 2010. The Emergence of Male Leadership in Competitive Environments, Discussion Paper No. 53000, IZA.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1708746.

Rönnblom, Malin. 2009. "Bending towards growth – discursive constructions of gender equality in an era of governance and neo-liberalism", i Lombardo, Emanuela, Meier, Petra and Verloo, Mieke. *Stretching and Bending Gender Equality: Towards an Understanding of Discursive Politics*, in ECPR series, London: Routledge.

Rönnblom, Malin. 2002. *Ett eget rum? Kvinnors organisering möter etablerad politik*, Akademisk avhandling (Diss.), Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

SOU 1997: 138 *Familj, makt och jämställdhet: rapport till Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män*.

10. Fritidsaktiviteter i Norrland – en fråga om stad och land?

Dieter K. Müller, Institutionen för geografi och ekonomisk historia,
Umeå universitet

Inledning

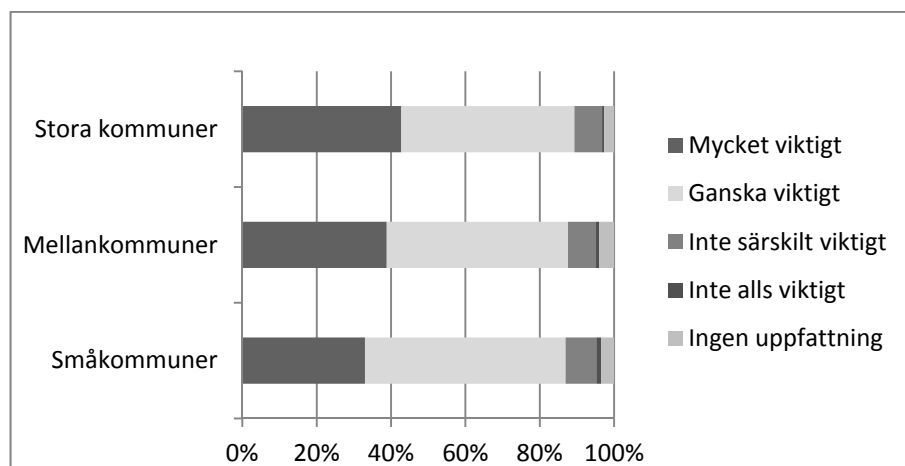
Kultur har ibland identifierats som en viktig faktor för lokal utveckling och tillväxt. Anderssons och Strömquists (1988) idé om K-samhället som är baserat på kunskap, kommunikation, kreativa resurser och kultur var huvudsakligen ett försök att skapa en mer komplex förståelse av förändringar som annars karakteriserades som övergång till ett postmodernt samhälle. Samtidigt lyfte idén in kulturen i den ekonomiska debatten i Sverige och identifierade den som viktig tillväxtfaktor. Även om idén om K-samhället sedan den lanserades på 1970-talet har försvunnit från den offentliga debatten har det funnits efterträdare som betonar liknande processer. Här återfinns Pine och Gilmore (1999) och deras idéer om upplevelsesamhället där upplevelser avlöser tjänster som viktigaste produkter. En liknande idé har framförts av Lash och Urry (1993) som ser att gränserna mellan ekonomi och kultur håller på att försvinna med en ekonomisering av kulturen och en kulturalisering av ekonomin som följd. Aronsson, Bjälesjö och Johansson (2007) översätter denna process som en övergång till en kulturell ekonomi. Mest framträdande bland dessa förespråkare av kulturens roll är den amerikanska geografen Richard Florida (2002) som under sent 1990-tal började betona vikten av kreativa människor för att skapa attraktiva urbana miljöer för boende och arbete.

En central fråga i detta sammanhang är därför vilka faktorer som lockar dessa kreativa människor till olika platser. I Umeå har politiker redan tidigt identifierat kultur som en viktig faktor för den lokala utvecklingen (Hugoson, 2010). Tillkomsten av Norrlandsoperan 1974 samt satsningen på Kulturhuvudstadsåret 2014 är bara exempel som visar den lokala politiska viljan att investera i kultur för att åstadkomma en attraktiv stad. Men även utanför Umeå och andra stadsregioner har idén om kulturens betydelse vunnit kraft. I antologin *Kulturens kraft* levererar Lindeborg och Lindkvist (2010) ett antal fallstudier

från olika håll i Sverige som illustrerar olika kultursatsningar utifrån ett regionalt utvecklingsperspektiv. Däribland återfinns också satsningar på landsbygden som t.ex. Virserums konsthall (Lindkvist & Lindqvist, 2010) och Vara konserthus (Armbrecht & Andersson, 2010). Florida har i detta sammanhang bidragit till att popularisera idén om kulturens betydelse och idag är den närvarande i den offentliga debatten om regional och lokal utveckling även i norra Sverige. Även den här studien bekräftar denna uppfattning. Till och med i småkommuner tror mer än 80 procent av de svarande att kultur, nöjen och evenemang är viktiga för utvecklingen i länen (figur 10.1).

Det skulle dock vara för enkelt att förklara orters befolkningsutveckling endast med möjligheten till ett rikt kulturliv. Demografiska förändringar, läget i relation till arbetsmarknaden och andra människor är andra betydelsefulla förklaringar som nog är viktigare än möjligheten till ett rikt kulturliv. Ett annat analytiskt problem i sammanhanget är definitionen av kulturbegreppet vilket har debatterats flitigt. Det skulle dock kräva mer än detta kapitel att fördjupa sig i denna diskurs.

Figur 10.1 Hur viktigt är kultur, nöjen och evenemang för att ditt län ska utvecklas i framtiden?

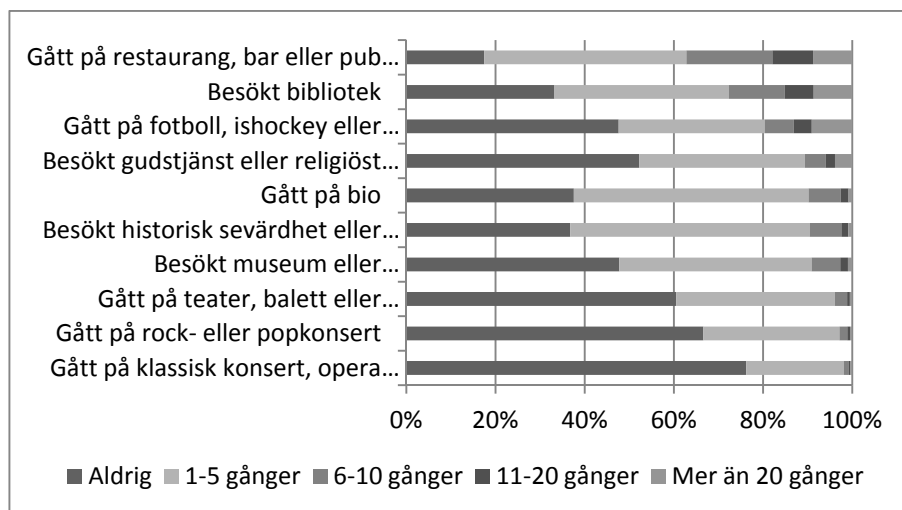
Det kan däremot konstateras att inte alla människor är intresserade att delta i olika kulturaktiviteter. Fritidsaktiviteter, oberoende om dessa räknas som kultur eller ej, spelar dock en viktig roll för människorna. Så pekar till exempel migrationsforskningen i Sverige på att det är andra än arbetsrelaterade skäl som påverkar människornas flyttbeslut (Lundholm, 2007). I synnerhet miljöbyte och närhet till släkt och vänner viktiga motiv för flyttbesluten. Möjligheter att delta i fritidsaktiviteter skiljer sig mellan stad och land. Medan städerna erbjuder ett utbud av restauranger, pubar, konserter, idrottsevenemang m.m. är kanske möjligheten till friluftslivsaktiviteter den mest påtagliga aktiviteten som kan locka till landsbygden.

I motsats till arbetslivet är fritiden endast lite beforskad. I stort sett är norrlänningars fritidsvanor därför okända. Syftet med detta kapitel är att ge en första översikt över norrlänningars fritidsvanor. Särskilt uppmärksamhet ägnas åt skillnaderna mellan stad och landsbygd.

Fritidsaktiviteter bland norrlänningar

Norrlänningars bedömning att kultur, nöjen och evenemang är viktiga för utvecklingen av hemlandet speglas inte i de faktiska aktivitetsmönstren. Så kan det till exempel noteras att 60 procent av norrlänningar under det senaste året inte hade lyssnat på konserter. Kring 50 procent har inte heller deltagit i gudstjänster, besökt konstutställningar eller tittat live på en fotbolls- eller hockeymatch. En tredjedel har inte varit på bibliotek eller bio. Lika många har inte besökt en historisk sevärdhet. Endast restaurang- och pubbesök har varit förhållandevis vanliga, och drygt 80 procent av de svarande har någon gång under året ägnat sig åt sådana nöjen (figur 10.2). Vid sidan av restaurang- och pubbesök är bibliotek också relativt välbesökta platser: 28 procent har besökt bibliotek åtminstone sex gånger under de senaste 12 månaderna.

Figur 10.2 Norrlänningarnas deltagande i åskådaraktiviteter under de senaste 12 månaderna.

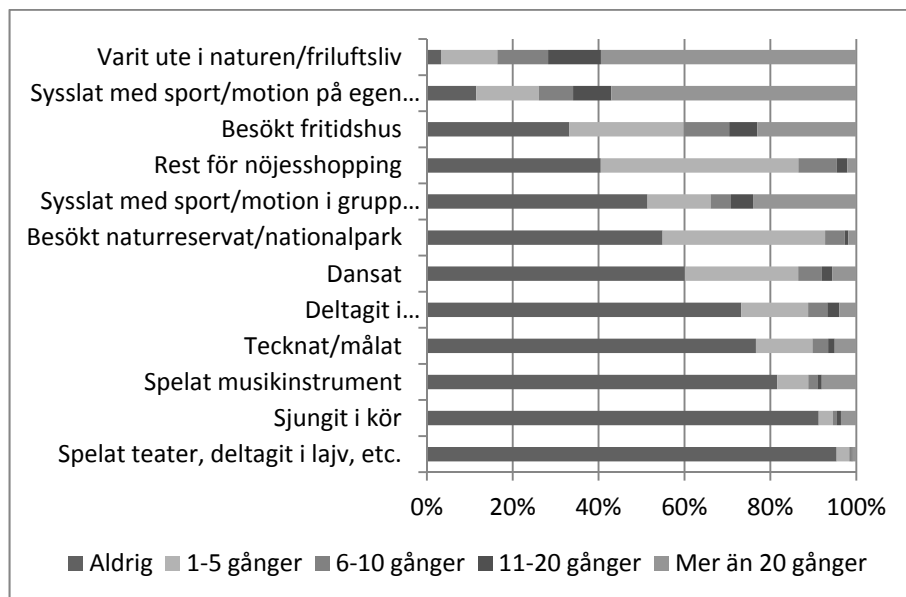
Det kan konstateras att vissa aktiviteter regelbundet lockar en liten men trogen skara besökare. Så är det nästan 10 procent av de svarande som besöker bibliotek eller idrottsevenemang mer än 20 gånger per år. Även restauranger och pubar har en trogen kundkrets som besöker dessa förhållandevis ofta.

Vid sidan av dessa aktiviteter som snarare kan karakteriseras som åskådarevenemang finns det också aktiviteter som kräver större aktivt deltagande. Bland dessa aktiviteter återfinns en större variation och också en större deltagandegrad (figur 10.3). I synnerhet friluftslivsaktiviteter och egna

individuella idrottsaktiviteter tillhör uppenbarligen många norrlänningars vardag. Men även lagidrott eller annan idrott i grupp samt besök i fritidshus tillhör de aktiviteter som är förhållandevis vanliga. Mer konstnärliga aktiviteter utövas endast av få. Teater, körsång, spela musikinstrument och målning har lockat få till regelbundet utövande. Dans är däremot vanligare; 40 procent av de svarande har åtminstone vid enstaka tillfällen ägnat sig åt att dansa. Studiecirkelarna som har en lång tradition i regionen har endast lockat få regelbundna deltagare; 28 procent av de svarande har deltagit vid något tillfälle i en studiecirkel eller kurs.

En aktivitet som åtminstone 60 procent har ägnat sig åt vid enstaka tillfällen är shoppingresor för nöjes skull. I denna kategori hittas också en större andel som utför shoppingresor regelbundet. Shopping är därmed en av de viktigare fritidsaktiviteterna bland befolkningen i norrlandslänen.

Figur 10.3 Norrlänningarnas deltagande i olika aktiviteter under de senaste 12 månaderna.

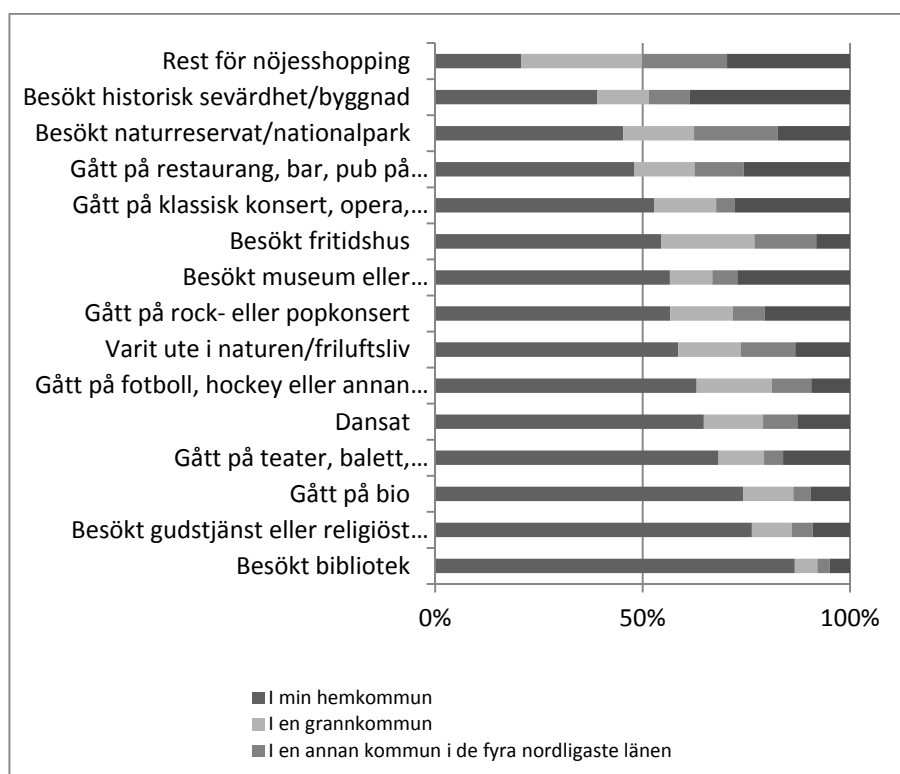
Platser för fritidsaktiviteter

Många av de aktiviteter som diskuterats ovan kan utföras på många platser i Norrland och kan därmed konsumeras relativt lokalt. Detta gäller inte minst de aktiviteter som kräver ett mer fysiskt engagemang. Aktiviteter som kan karakteriseras som passiva eller åskådaraktiviteter återfinns däremot inte i alla kommuner. Istället är dessa bundna till fasta anläggningar eller på ett eller annat sätt koncentrerade till de större kommunerna. Hit kan räknas olika scener, idrottsarenor och museer. Visserligen förekommer sådana institutioner, och

också engångsuppträdanden, i mindre kommuner i landet men till antal och dragningskraft överskuggas dessa oftast av det urbana utbudet.

En fråga är därför huruvida deltagandet i aktiviteter är kopplat till resande till andra platser i regionen eller landet. Föga överraskande sker majoriteten av aktiviteterna i hemkommunen (figur 10.4). I synnerhet biblioteksbesöken äger rum lokalt. Över 85 procent av de svarande utövar denna rätt så frekvent förekommande aktivitet hemmavid. Här finns det en stor skillnad i förhållande till den andra aktivitet som de flesta har ägnat sig åt flera gånger under de senaste tolv månaderna, dvs. restaurang- och pubbesök. Dessa görs i mycket högre utsträckning utanför hemkommunen. Även nöjesshopping, besök i nationalparker och naturreservat samt besök på historiska platser och till sevärdheter äger huvudsakligen rum utanför hemkommunen.

Figur 10.4 Platser för deltagande i olika aktiviteter under de senaste 12 månaderna.

Shopping, vistas i fritidshus och åskådaridrott är de aktiviteter som huvudsakligen lockar till besök i grannkommunerna. Det kan dock konstateras att dessa spelar en underordnad roll för de flesta norrlänningarnas aktiviteter. Endast för två fall, besök i fritidshus och nöjesshopping, uppgår andelen av de svarande som gör detta i en grannkommun till över 20 procent. Liknande kan observeras när det gäller andra kommuner i Norrland. Här är det bara nöjesshopping och

besök i nationalpark respektive naturreservat som lockar nästan 20 procent av de svarande till en annan norrländsk kommun. Övriga Sverige, gissningsvis främst Stockholm, lockar till fler aktiviteter. Här äger nästan 40 procent av besöken till historiska sevärdheter rum, 30 procent av nöjesshoppingen samt mer än 20 procent av restaurang- och pubbesöken, musei- och konstutställningsbesök samt konsertupplevelser.

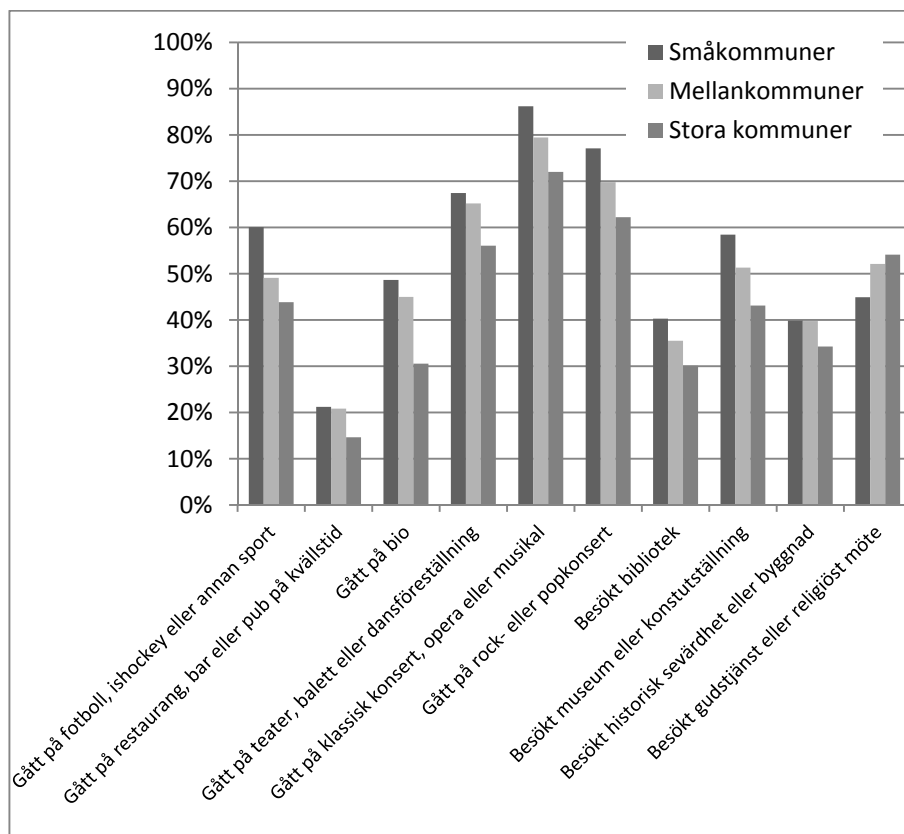
Noterbart är också att 11 av de totalt 15 listade aktiviteterna huvudsakligen utförs i hemkommunen. Det kunde förväntas att bibliotek och religiösa möten huvudsakligen besöks på hemmaplan, däremot kan det tyckas vara förvånande att även biograf- och teaterbesök huvudsakligen företas lokalt. Den allmänna mediebilden ger ibland intrycket att många av dessa institutioner har försvunnit från glesbygden. En viktig fråga är därför huruvida den övergripande bild som har skisserats hittills döljer regionala skillnader mellan stad och land.

Fritid i stad och land

Skillnader mellan fritidslivet i stad och land kanske inte är så stora som det skulle kunna antas. Visserligen är andelen utövare för alla undersökta åskådaraktiviteter i stort sett större i stora och mellankommuner men skillnaderna bör också ses mot bakgrunden av den demografiska situationen med större andel äldre i glesbygden.

När det gäller frågan om hur stora andelar av befolkningen som aldrig har deltagit i en viss aktivitet under det senaste året visar det sig att den största skillnaden återfinns gällande biobesök (figur 10.5). Även olika scenuppträdanden och museibesök har lockat betydligt större andelar av stora kommuners befolkning. Detta kan tyckas vara föga förvånande med hänsyn till ovan fört resonemang om den skrala närvaron av dessa kulturella utbud i glesbygden. Däremot är skillnader när det gäller besök av idrottsevenemang mindre självklara även om mer professionella lagidrotter också huvudsakligen återfinns i stora kommuner.

Figur 10.5 Andel som aldrig har deltagit i respektive aktivitet under de senaste 12 månaderna.

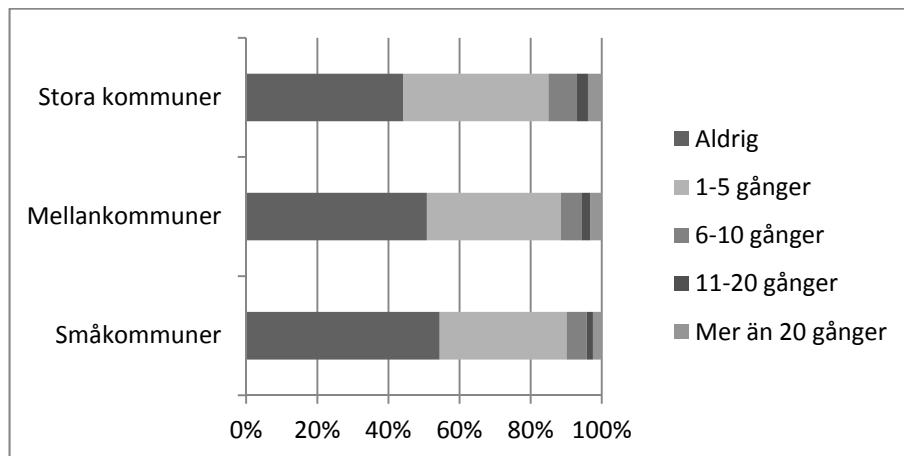

Mindre skillnader mellan de olika kommungrupperna finns för biblioteksbesök och restaurang och pubbesök samt för besök på historiska platser. Även om deltagandemönstret med minst deltagande i småkommuner och med störst i stora kommuner återfinns för biblioteksbesök, är skillnader för restaurang- och pubbesök mellan småkommuner och medelkommuner försumbara. Detta gäller också besök på sevärd platser. Även i dessa fall är dock antalet svarande som aldrig under det senaste året har deltagit i dessa aktiviteter större i små än i stora kommuner.

Ett undantag från mönstret är besök av gudstjänster och religiösa möten. Här är andelen som aldrig har deltagit störst i stora kommuner medan endast 45 procent av de svarande i småkommuner aldrig har besökt religiösa möten under de senaste 12 månaderna.

När det gäller de som har deltagit i någon aktivitet kan det konstateras att kommungrupperna liknar varandra när det gäller deltagandefrekvensen. Detta även om andelen personer som är mycket aktiva är störst i stora kommuner och minst i småkommuner (figur 10.6).

Figur 10.6 Deltagande i aktiviteter i olika kommungrupper under de senaste 12 månaderna.

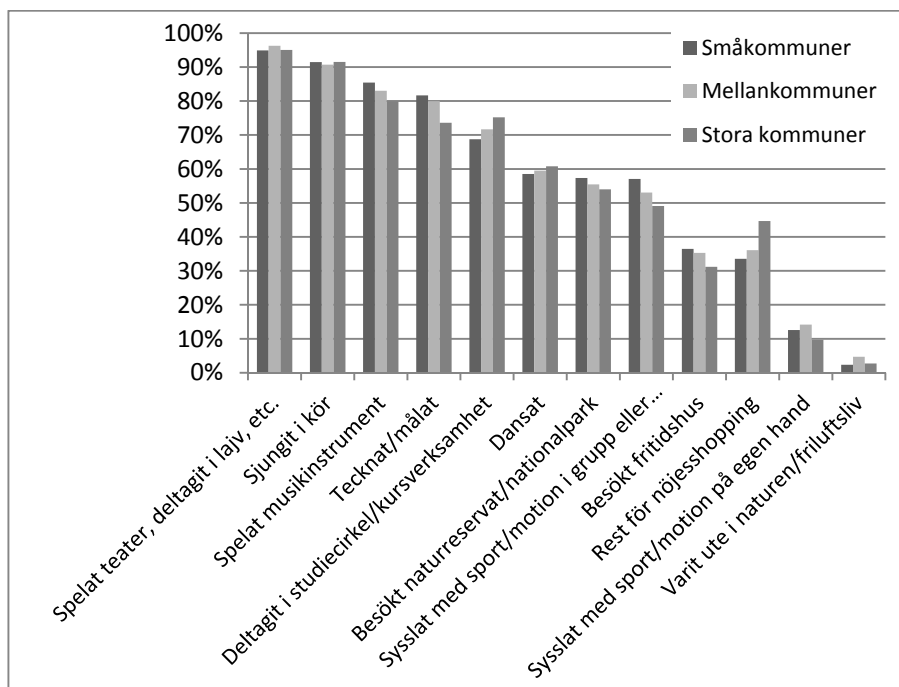

För fritidsaktiviteter som kräver egen aktivitet och inte är beroende av scen- eller arenaframträdanden borde skillnaderna mellan kommungrupperna inte vara lika stora. Visserligen är också delar av dessa aktiviteter kopplade till speciella anläggningar, men sådana finns i stort sett i varje kommun. Hit hör motionsanläggningar, skolor eller andra föreningslokaler. Vissa aktiviteter som friluftsliv kan däremot utövas överallt och kräver inte någon speciell utrustning. Det kan också noteras att flera av dessa aktiviteter kan utövas i stort sett oberoende av ålder.

Undersökningens resultat bekräftar att skillnaderna mellan kommungrupperna är förhållandevis små (figur 10.7). När det gäller aktiviteterna 'spelat musik-instrument', 'tecknat/målat', 'besökt nationalpark/naturreservat', 'sysslat med sport/motion' samt 'besökt fritidshus' följer mönstret det som är känt från de passiva aktiviteterna. Även här är alltså andelen som aldrig deltar i dessa aktiviteter störst i småkommuner och minst i stora kommuner. Det omvända mönstret kan man hitta för aktiviteterna 'deltagit i studiecirkel/kursverksamhet', 'dansat' och 'rest för nöjesshopping'. Detta är vanligare i småkommuner än i stora kommuner.

I motsats till de mer passiva aktiviteterna där de svarande i stora kommuner visade en högre deltagandefrekvens, finns det inga skillnader mellan kommuntyper när det gäller de fritidsaktiviteter som kräver större egen insats. Lika stor andel utövar dessa aktiviteter i småkommuner och i stora kommuner.

Figur 10.7 Andel som aldrig har deltagit i respektive aktivitet under de senaste 12 månaderna.

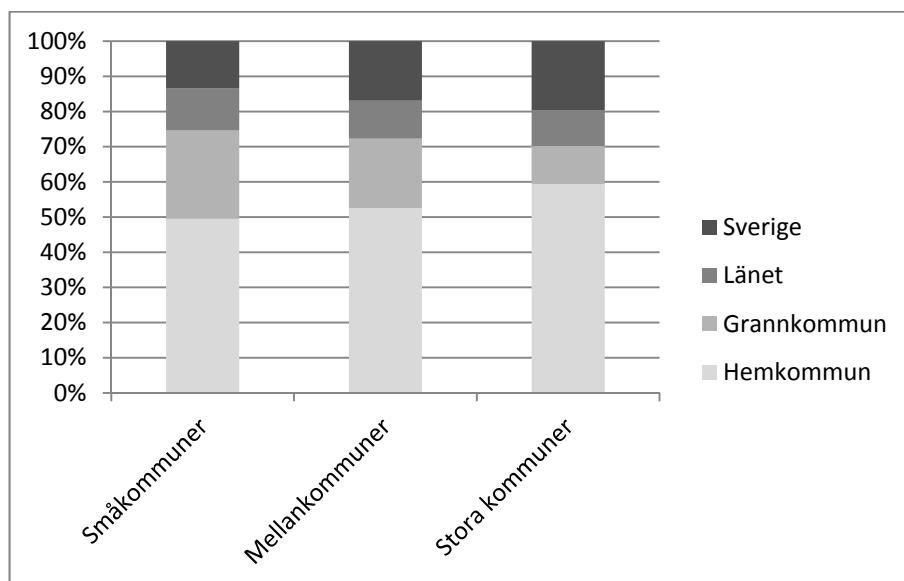

Resor för fritidsaktiviteter i stad och land

Efter att ha sett skillnader i aktivitetsmönstren mellan stad och land är nu frågan huruvida detta också föranleder resor. Även om det fanns tydliga skillnader inte minst när det gäller åskådaraktiviteterna mellan de olika kommunkategorierna är det än så länge oklart om allt deltagande i fritidsaktiviteter sker lokalt, inom regionen eller i andra delar av Sverige.

Som man kan förvänta sig utförs största delen av alla fritidsaktiviteter i hemkommunen (figur 10.8). Detta gäller i alla kommungrupper. Det är dock tydligt att andelen lokala fritidsaktiviteter större i stora kommuner, ca 60 procent. I småkommuner och mellankommuner uppgår denna andel till endast 50 procent. Däremot spelar här grannkommuner en större roll för fritidsaktiviteterna. En fjärdedel av aktiviteterna för de som bor i småkommuner respektive en femtedel för boende i mellankommuner utförs där. Aktivitetsutbudet i grannkommuner tycks dock vara tämligen ointressant för invånarna i stora kommuner, vilket till stor del torde kunna förklaras med att det lokala utbudet är tillräckligt. Det är endast 10 procent av aktiviteterna som utförs där.

Figur 10.8 Var äger aktiviteterna rum?

Andra kommuner än hem- och grannkommunen i samma län spelar också en relativt begränsad roll för fritidsaktiviteterna. Mellan 10 och 12 procent av aktiviteterna äger rum där. De har därmed en svagare position än andra delar av Sverige. Invånare i stora kommuner utför till och med fler fritidsaktiviteter i övriga Sverige än i grannkommunerna eller kommuner i övriga länet. Däremot är invånare i småkommuner och mellankommuner mer orienterade mot den egna regionen även om övriga Sverige även här utgör en viktig plats för fritidsaktiviteter.

Det kan sammanfattningsvis konstateras att invånare i småkommuner och mellankommuner utför fritidsaktiviteter i större utsträckning utanför den egna kommunen. Däremot tycks invånarna i de stora kommunerna ha en större andel långa resor för att utföra fritidsaktiviteter. Sannolikt innebär detta inte minst resor till Stockholm, som på grund av goda flygförbindelser är förhållandevis lättillgängligt.

Slutsatser

Utgångspunkten för detta kapitel var att tillgången till ett intressant utbud av fritids- och kulturaktiviteter är en förutsättning för att göra platser attraktiva. Detta innebär också att de blir viktiga förutsättningar för regional utveckling och tillväxt. Mot denna bakgrund är det därför rimligt att diskutera huruvida dagens befolkning faktiskt ägnar sig åt fritids- och kulturaktiviteter. I detta sammanhang är det dessutom en viktig fråga huruvida småkommuner kan tillhandahålla ett utbud som tillfredställer lokala behov.

Resultaten har visat att en övervägande majoritet av befolkningen anser att kultur, nöjen och evenemang är viktiga för Norrlands framtid. Detta speglas dock

endast i begränsat utsträckning i befolkningens faktiska aktiviteter under de senaste 12 månaderna. Många aktiviteter som samlas i kategorin kultur, nöjen och evenemang utövas endast av få mer än några enstaka gånger per år. Bara friluftsliv och idrottsträning lockar större andelar av de svarande till frekventa aktiviteter.

En möjlig förklaring för detta kan vara att ett lämpligt utbud saknas i Norrland men de aktiviteter som ändå utförs i första hand i hem- eller grannkommunen. Det finns dock tydliga stad-landskillnader i aktivitetsmönstren. Boende i stora kommuner ägnar sig i större utsträckning åt åskådaraktiviteter där också utbudet är högre, medan aktiviteter som kräver större eget engagemang är ungefär lika vanligt förekommande i stad och land. Traditionella folkrörelseaktiviteter som besök på religiösa möten och deltagande i studiecirklar och kursverksamhet förekommer oftare i småkommuner.

För många småkommuner och medelkommuner tycks det dessutom vara så att det lokala utbudet kompletteras med det som finns i grannkommunerna. I större kommuner spelar förhållandena i grannkommunerna en underordnad roll. Här tycks däremot utbudet i mellan- och södra Sverige vara ett viktigt komplement till aktiviteter på hemmaplan.

Huruvida dagens fritids- och kulturaktiviteter i Norrland är annorlunda än i övriga Sverige är svårt att säga – liknande studier som använder sig av samma frågor saknas i andra delar av landet. Likaså saknas historiska data som belyser hur norrlänningars fritids- och kulturvanor förändrats. Att svara på frågan om Norrland redan idag är en kreativ plats med goda förutsättningar för regional tillväxt är därför omöjligt. Befolkningsutvecklingen i stora delar av regionen tyder dock på att attraktionskraften inte är speciellt stor. Endast stora kommuner tycks idag kunna agera motor för tillväxt och utveckling.

Referenser

Andersson, Å.-E. & Strömquist, U., 1988. *K-samhällets framtid*. Stockholm: Prisma.

Armbrecht, J. & Andersson, T.D., 2010. Kultur och värdeskapande: en ekonomisk analys av Vara konserthus och Nordiska akvarellmuseet. I L. Lindeborg & L. Lindkvist (red.), *Kulturens kraft för regional utveckling* (s. 140-167). Stockholm: SNS.

Aronsson, L., Bjälesjö, J. & Johansson, S. (red.), 2007. *Kulturell ekonomi: Skapandet av värden, platser och identiteter i upplevelsesamhället*. Lund: Studentlitteratur.

Florida, R., 2002. *The Rise of the Creative Class - And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life*. Basic Books.

Hugoson, R., 2010. Möten, nätverk och politik: Norrlandsoperan igår, idag, imorgon. I L. Lindeborg & L. Lindkvist (red.), *Kulturens kraft för regional utveckling* (s. 356-375). Stockholm: SNS.

Lash, S. & Urry, J., 1994. *Economies of Sign and Space*. London: Sage.

Lindeborg, L. & Lindkvist, L. (red.), 2010. *Kulturens kraft för regional utveckling*. Stockholm: SNS.

Lindkvist, L. & Lindqvist, K., 2010. Konsthallars kraft för lokal utveckling. I L. Lindeborg & L. Lindkvist (red.), *Kulturens kraft för regional utveckling* (s. 230-259). Stockholm: SNS.

Lundholm, E., 2007. New Motives for Migration? On Interregional Mobility in the Nordic Context. Umeå: Department of Social and Economic Geography.

Pine, B.J. & Gilmore, J.H., 1999. *The Experience Economy: Work is Theatre and Every Business a Stage*. Boston: Harvard Business School Press.

11. Uppfattningar om att leva och bo i norr

Ulf Wiberg och Tommy Lind, Institutionen för geografi och ekonomisk historia,
Umeå universitet

Inledning

I detta kapitel ligger fokus på att belysa hur invånarna i de fyra nordligaste länen upplever livsvillkoren där man bor. Följande två nyckelfrågor behandlas: Hur nöjd är man med de sociala, kulturella och ekonomiska förhållandena samt med serviceförsörjningen? Vad anser man om politikernas arbete med att främja näringslivsutvecklingen? En del av de resultat som erhållits kan jämföras med motsvarande resultat från den tidigare norrländska regionstudien (Wiberg 2009).

En utgångspunkt för analysen är att den lokala och regionala befolkningsutvecklingen under de senaste decennierna har en påverkan på många invånares upplevelser av de nu rådande livsvillkoren. Befolkningsutvecklingen i samtliga fyra län har under de senaste decennierna präglats av en koncentrationsprocess. Jämfört med år 1960 har endast följande kommuner i de fyra nordligaste länen haft en befolkningsökning: Sundsvall, Timrå, Östersund, Umeå, Piteå, Luleå och Haparanda. Många andra kommuner har haft en påtaglig befolkningsminskning.

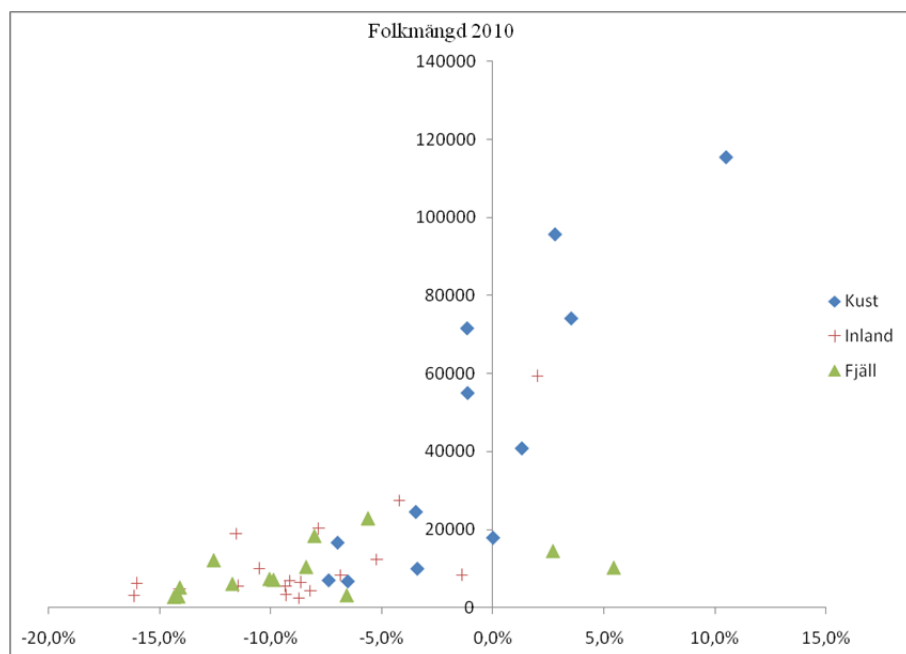
Om vi begränsar tillbakablicken till år 2000 är tillväxtbilden i stora drag densamma som i det femtioåriga perspektivet, men några positionsändringar kan noteras. Umeå har haft den i särklass starkaste tillväxten, men även Sundsvall, Östersund, Piteå och Luleå har vuxit. Däremot har Haparanda haft en minskning, trots öppnandet av ett mångfasetterat köpcentrum med ett IKEA-varuhus som dominerande inslag, och Timrå har stagnerat, trots närheten till Sundsvall. I gruppen tillväxtkommuner under det senaste decenniet finns i stället Krokom och Åre, vilka således har lyckats vända befolkningsutvecklingen i positiv riktning.

Figur 11.1 visar en heltäckande bild över utvecklingsmönstret bland landsdelens 44 kommuner mellan 2000 och 2010. Av denna framgår att det finns ett relativt tydligt linjärt samband mellan invånarantal och befolkningsförändring ($R^2=0,53$). Sammantaget ökade kustkommunernas folkmängd med 0,9 procent, medan inlandskommunernas folkmängd minskade med 9,0 procent och

fjällkommunernas med 8,3 procent. I den tidigare regionstudien (Wiberg 2009) framkom i flera fall tydliga skillnader i mönstret av åsikter mellan bosatta i kust-, inlands- respektive fjällkommuner¹. Samma indelningsgrund används för analyserna i detta kapitel.

Stora politiska utmaningar är kopplade till frågor om att tillgodose och kvalitetssäkra olika välfärdsbehov till följd av att befolkningsunderlaget minskar och att andelen äldre i befolkningen ökar snabbt. På de flesta håll i de utpräglade små glesbygdskommunerna är mer än 25 procent av invånarna över 65 år. Allra högst är denna andel i Pajala (30 procent år 2008). Motsvarande proportion äldre i de kommuner som växer i norr är under 20 procent. Den i särklass lägsta andelen äldre finns i Umeå (14 procent år 2008).

Figur 11.1 Samband mellan invånarantal 2010 och procentuell befolkningsförändring 2000-2010 i de fyra nordligaste länens kommuner.

Anmärkning: Sambandet mellan variablerna uppgår till $R^2 = 0,53$.

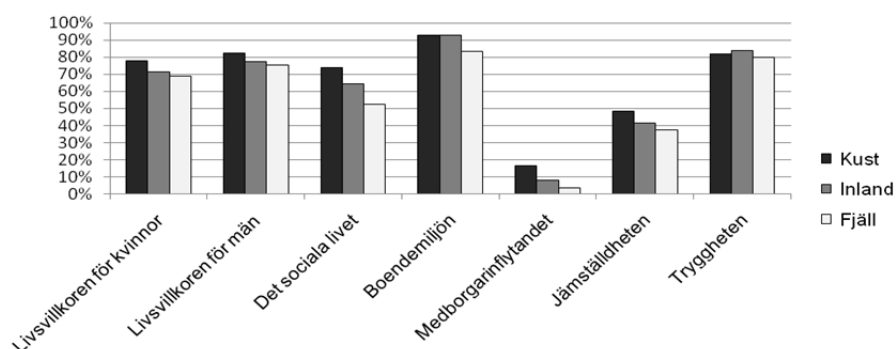
Upplevelse av livsvillkoren där man bor

Invånarnas anspråk på sin omgivningsmiljö är mångfacetterad och påverkas givetvis av vilka grundläggande förutsättningar för deras vardagsliv som erbjuds på orten och i den kommun där man bor. Men deras anspråk beror även på egna ekonomiska resurser och sociala situation samt därmed förknippade preferenser och behov av stöd i olika former från det omgivande samhället.

¹ I bilaga 1 redovisas vilka kommuner som ingår i de tre kommunkategorierna.

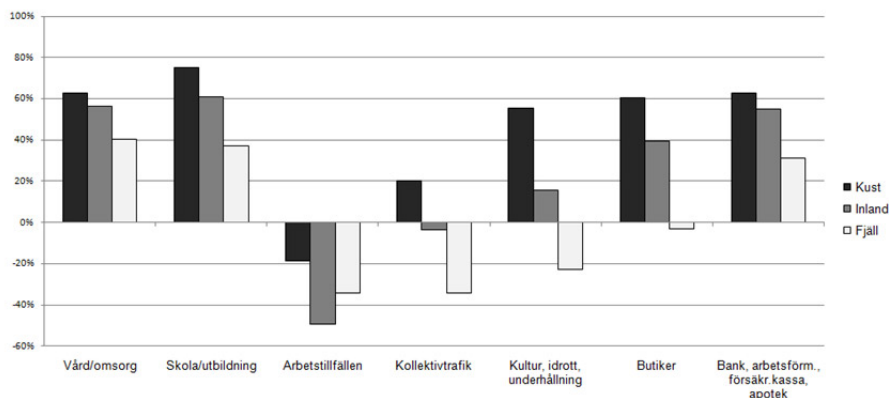
I figur 11.2 redovisas dels upplevelsen av livsvillkoren i allmänhet för kvinnor och män på den ort där man bor, dels hur man uppfattar betydelsefulla sociala och kulturella inslag i det som påverkar livsvillkoren. Måttet är en s.k. procentbalans, dvs. summan av procentandelen som svarat mycket bra eller ganska bra minus procentandelen som svarat mycket dåligt eller ganska dåligt. I figuren jämförs hur livsvillkoren upplevs i kust-, inlands- och fjällkommunerna. Den sammantagna bilden är att en klar majoritet av de tillfrågade är nöjda med livsvillkoren, men samtidigt framgår tydligt att en stor andel är missnöjda med jämställdheten och i ännu större utsträckning med medborgarinflytandet. Generellt sett har en högre andel av de som är bosatta i kustkommunerna en positiv upplevelse av livsvillkoren. Ett genomgående drag är också att andelen som är nöjda är lägst i fjällkommunerna. Den tydligaste kontrasten mellan kommungrupperna gäller uppfattningarna om det sociala livet.

Figur 11.2 Upplevelsen av livsvillkoren i allmänhet samt betydelsefulla sociala och kulturella förhållanden där man bor med uppdelning på kust-, inlands- och fjällkommuner. Procentbalans.

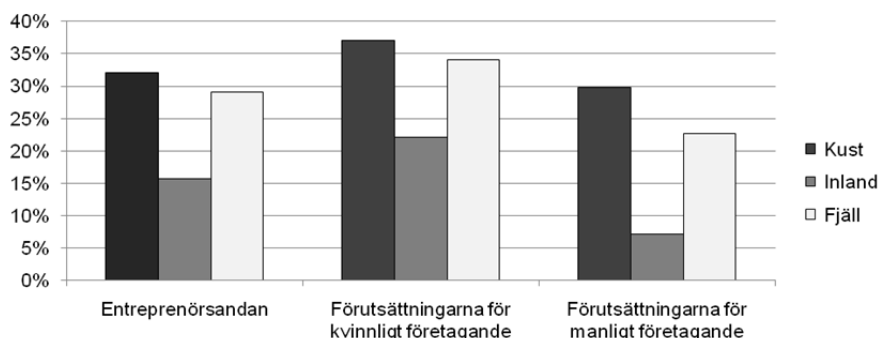
I figur 11.3 presenteras en fördjupad bild över hur man upplever livsvillkoren. Där särredovisas upplevelsen av tillgången till olika typer av service samt tillgången till utbildningsmöjligheter och arbetstillfällen. Figuren visar genomgående att en väsentligt lägre andel av de tillfrågade är nöjda med det som erbjuds i dessa avseenden. Mest kritik riktas mot utbudet av arbetstillfällen och kollektivtrafiken. Det är också tydliga skillnader mellan kommungrupperna, med den största andelen missnöjda i fjällkommunerna.

Figur 11.3 Upplevelsen av tillgången till ett antal viktiga inslag i det som formar den generella upplevelsen av livsvillkoren med uppdelning på boende i kust-, inlands- och fjällkommuner. Procentbalans.

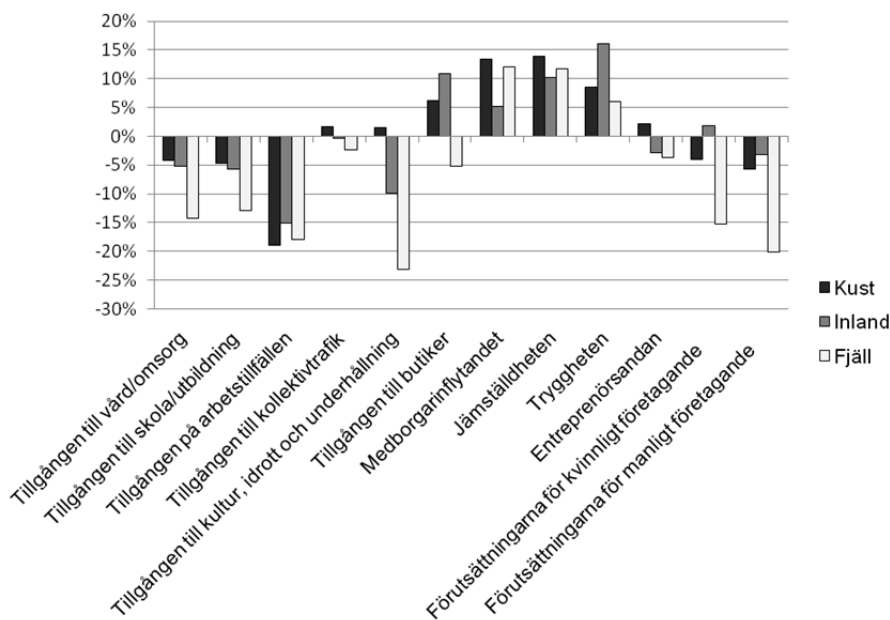
I figur 11.4 ligger fokus på upplevelsen av det ekonomiska utvecklingsklimatet där man bor. Det genomgående mönstret är en övervägande, men inte särskilt hög, andel som är nöjda. Allra lägst är andelen nöjda i inlandskommunerna. En reflektion som kan göras i relation till det U-formade mönstret i figuren är att den positivare inställningen i kustkommunerna hänger samman med tillväxtprocesser näringslivs- och befolkningsmässigt i de större städerna. Den positivare inställningen i fjällkommunerna hänger sannolikt särskilt samman med besöksnäringens expansion. Resultaten visar också på en större andel som är nöjda med förutsättningarna för kvinnligt än för manligt företagande. Denna skillnad är tydlig i samtliga tre kommungrupper. Det kan möjligen bero på att större uppmärksamhet har ägnats åt att inom näringspolitik och frivilligorganisationer stimulera kvinnor att starta företag.

Figur 11.4 Upplevelsen av entreprenörsandan samt förutsättningarna för företagande med uppdelning på boende i kust-, inlands- och fjällkommuner. Procentbalans.

I figur 11.5 visas en jämförelse med resultaten från den regionstudie som genomfördes hösten 2008 (Wiberg 2009). Figuren visar att den generella bilden är ett tydligare missnöje 2010 vad gäller upplevelsen av tillgång till vård, utbildning, arbetstillfällen och olika slag av fritidsutbud samt beträffande förutsättningarna för företagande i fjällkommunerna. Däremot har andelen nöjda med medborgarinflytandet, jämställdheten och tryggheten samt tillgången till butiker ökat.

Figur 11.5 Skillnader i upplevelsen av livsvillkoren mellan 2008 och 2010. Förändring av procentbalansenheter.

I tabell 11.1 redovisas åsikterna år 2010 om livsvillkoren med fördelning på kön och åldersgrupper. Så gott som genomgående är skillnaderna mellan könen små. En tydlig skillnad är dock att en betydligt högre andel av männen är nöjda med jämställdheten. Vidare kan noteras att kvinnorna i högre utsträckning är nöjda med kollektivtrafiken, men det är både bland kvinnor och män en ganska svag övervikt av svarande som är nöjda. En förklaring till skillnaden kan vara att kvinnor i högre utsträckning nyttjar kollektivtrafik. En jämförelse med den tidigare regionstudien visar stor överensstämmelse i alla dessa avseenden.

Uppdelningen på åldersgrupper visar att andelen som är nöjda med livsvillkoren för såväl kvinnor som män är högst bland de som är 30-49 år, men är även ganska hög i de övriga åldersgrupperna. När frågorna specificeras till sociala och kulturella förhållanden framkommer dock en allvarlig problembild med tonvikt på följande inslag: Andelen nöjda med det sociala livet, boendemiljön och tryggheten är klart lägst bland de yngsta. Det mest utbredda missnöjet med tillgången på arbetstillfällen finns bland de yngsta, men även i stor utsträckning bland de som är 50-64 år. Det är också ett påtagligt missnöje med kollektivtrafiken, särskilt bland de som är 30-65 år. Beträffande inställ-

ningen till det ekonomiska utvecklingsklimatet är andelen nöjda högst i de yngre åldersgrupperna och särskilt i gruppen 30-49 år.

Tabell 11.1 Upplevelsen av livsvillkor och viktiga inslag i detta med uppdelning på kön och åldersgrupper. Procentbalans.

	TOTALT	KÖN		ÅLDER			
		Man	Kvinna	15-29	30-49	50-64	65-85
Livsvillkoren för kvinnor	75	74	77	76	81	73	72
Livsvillkoren för män	80	83	78	78	87	78	78
Sociala och kulturella förhållanden:							
Det sociala livet	69	70	67	52	70	66	80
Boendemiljön	91	91	92	81	93	93	94
Medborgarinflytandet	13	9	16	13	10	9	21
Jämställdheten	45	54	38	48	47	41	48
Tryggheten	82	84	80	74	83	84	83
Tillgång till:							
Vård/omsorg	58	57	60	50	54	54	71
Skola/utbildning	67	65	68	69	74	61	64
Arbetsstillfällen	-28	-28	-29	-33	-22	-40	-20
Kollektivtrafik	7	1	12	14	-4	0	24
Kultur, idrott, underhållning	35	33	38	30	34	27	48
Butiker	47	46	47	45	49	40	54
Bank, arbetsförmedling, försäkringskassa, apotek	57	52	60	66	63	48	56
Ekonomiska utvecklingsklimatet:							
Entreprenörsandan	33	36	31	31	44	30	26
Föruts. för kvinnligt företagande	16	16	17	24	26	10	9
Föruts. för manligt företagande	29	30	29	32	37	28	21
Antal svar	2 236	1 065	1 168	316	645	720	666

I tabell 11.2 belyses på motsvarande sätt svarsprofilerna utifrån utbildningsnivå. Generellt kan konstateras att åsiktsprofilerna i stora drag överensstämmer med de mönster som framkom vid den tidigare regionstudien (Wiberg 2009). I de flesta avseenden är en större andel av de högutbildade nöjda med rådande förhållanden. Det finns dock några undantag. Bland annat kan noteras att andelen som är nöjda med medborgarinflytandet och jämställdheten är något lägre bland de högutbildade än bland de båda andra grupperna. Beträffande åsikterna om det ekonomiska utvecklingsklimatet är andelen nöjda högst bland de med medellång utbildning.

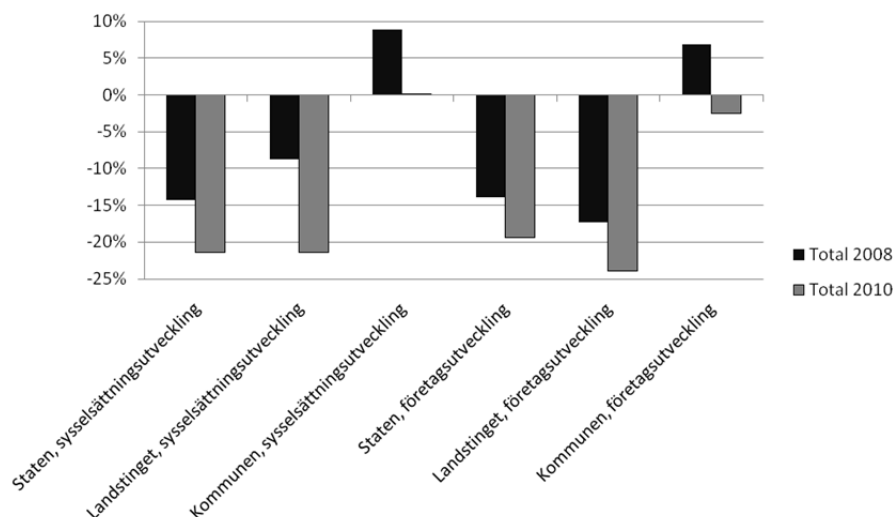
Tabell 11.2 Upplevelsen av livsvillkor och viktiga inslag i detta med uppdelning efter utbildningsnivå. Procentbalans.

	TOTALT	UTBILDNING		
		Låg	Medel	Hög
Livsvillkoren för kvinnor	75	67	77	81
Livsvillkoren för män	80	73	81	88
Sociala och kulturella förhållanden:				
Det sociala livet	69	71	65	74
Boendemiljön	91	91	90	94
Medborgarinflytandet	13	16	12	10
Jämställdheten	45	45	48	41
Tryggheten	82	80	81	88
Tillgång till:				
Vård/omsorg	58	64	51	66
Skola/utbildning	67	60	65	76
Arbetsstillfällen	-28	-31	-33	-15
Kollektivtrafik	7	13	2	11
Kultur, idrott, underhållning	35	30	33	46
Butiker	47	46	45	53
Bank, arbetsförm., försäkr.kassa, apotek	57	47	55	72
Ekonomiska utvecklingsklimatet:				
Entreprenörsandan	33	30	35	32
Förutsättningar för kvinnligt företagande	16	10	20	15
Förutsättningar för manligt företagande	29	22	33	31
Antal svar	2 244	578	1 157	509

Politiska främjandet av sysselsättnings- och företagsutveckling

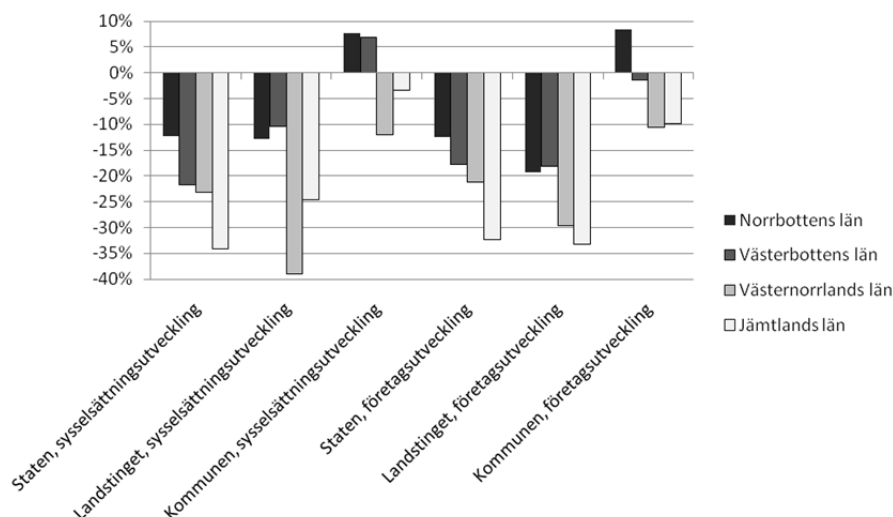
I detta avsnitt belyses invånarnas syn på politikernas insatser för att främja sysselsättnings- och företagsutvecklingen. Huvudansvaret ligger givetvis på staten, men även det politiska agerandet på landstings- och kommunnivån kan vara betydelsefullt. I figur 11.6 belyses hur man upplever de tre politiska nivåernas insatser. Samma fråga ställdes i den tidigare regionstudien, vilket möjliggör en direkt jämförelse (Wiberg 2009). Av figuren framgår att missnöjet har ökat påtagligt mellan 2008 och 2010. Det kan givetvis finnas många förklaringar till detta, men sannolikt har den globala ekonomiska krisen haft en tydlig inverkan. Den satte det politiska systemet på prov såväl nationell som regionalt och lokalt. Datainsamlingen hösten 2008 gjordes då krisen var i sitt inledningsskede. När våra enkäter besvarades hösten 2010 hade visserligen konsekvenserna generellt sett blivit lindrigare än vad som kunde befaras, men det uppstod på många orter omställningsproblem där förväntningar ställdes på särskilda riktade politiska åtgärder.

Figur 11.6 Åsikter om hur väl olika politiska instanser har lyckats med att främja sysselsättning och företagande. Jämförelse mellan enkätresultaten för de fyra nordligaste länen 2008 respektive 2010. Procentbalans.

En uppdelning av resultatredovisningen visar att det mest utbredda missnöjet finns i fjällkommunerna, vilket inte är så oväntat med tanke på deras särskilda sårbarhet. Utifrån hypotesen att det i dessa avseenden även kan finnas intressanta länsvisa skillnader i åsiktsprofiler presenteras i figur 10.7 en sådan redovisning. Ett genomgående mönster är att missnöjet är mest utbrett i Väster-norrland och Jämtland och att skillnaderna i några fall är ganska stora gentemot åsikterna i de två andra länen.

Figur 11.7 Åsikter om det politiska främjandet av sysselsättnings- och företagsutveckling. Skillnader mellan länen 2010. Procentbalans.

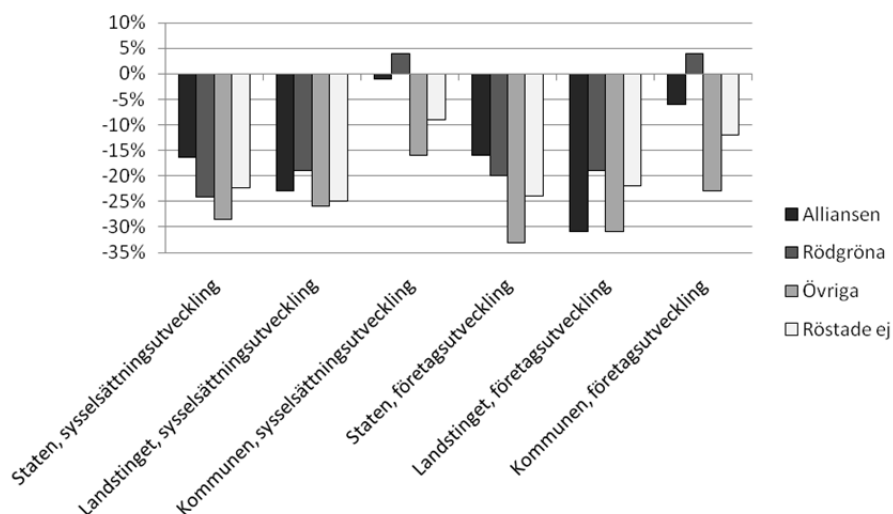
Jämförelsen i tabell 11.3 mellan resultaten 2008 och 2010 visar också att missnöjet i stort har ökat mest i Västernorrland och Jämtland. Det starkt ökade missnöjet i Västernorrland kan bland annat kopplas till den politiska turbulens som uppstod inom landstinget där under 2010 (se närmare Roos kapitel i denna volym, Roos 2012).

Tabell 11.3 Förändringar i åsikter om det politiska främjandet av sysselsättnings- och företagsutveckling mellan 2008 och 2010 med uppdelning på län. Förändring av procentbalansenheter.

	Norrbotten	Väster- botten	Väster- norrland	Jämtland
Staten, sysselsättningsutveckling	-5	-9	-4	-13
Landstinget, sysselsättningsutveckling	-6	-11	-21	-11
Kommunen, sysselsättningsutveckling	-5	-7	-15	-6
Staten, företagsutveckling	-3	-5	-5	-14
Landstinget, företagsutveckling	-3	-6	-8	-12
Kommunen, företagsutveckling	-4	-6	-16	-13

Figur 11.8 visar resultaten utifrån de tillfrågades partisympatier. Där framgår inte oväntat att det minsta missnöjet med den statliga politiken råder bland de som röstat på regeringsalliansen. Inställningen till landstingens politiska arbete reflekterar det rödgröna styret i samtliga fyra landsting. Missnöjet är lägst bland de som röstat på de rödgröna partierna. Beträffande kommunernas politiska arbete framkommer däremot inte några entydiga skillnader beroende på partisympatier.

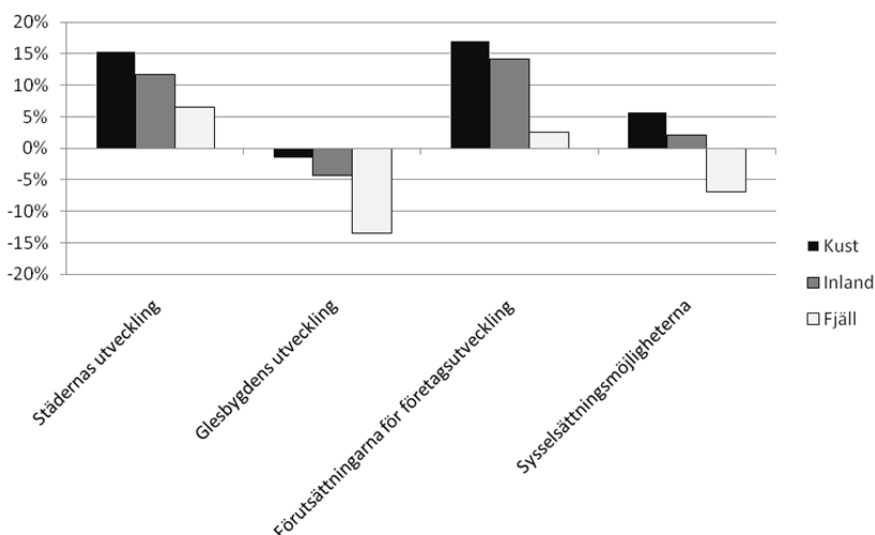
Figur 11.8 Åsikter om det politiska främjandet av sysselsättnings- och företagsutveckling 2010 med uppdelning efter de svarandes partipolitiska inställning. Procentbalans.

Medborgarperspektiv på EU-medlemskapet

Vid folkomröstningen 1995 om svenskt EU-medlemskap övervägde ett motstånd gentemot detta i samtliga fyra län. Särskilt stort var motståndet i landsändans inre delar. Nu har det gått 16 år sedan EU-inträdet. Nya typer av politiska satsningar har satts och erfarenheter av dessa har utkristalliserats hos myndigheter, företag och privatpersoner. Landsändan har exempelvis kunnat ta del av EU:s regionalpolitik i olika former. De främsta är strukturfondsmedel, men därutöver kan särskilt nämnas LEADER-program för att stimulera landsbygdsutveckling respektive Interreg-program, vilka är fokuserade på att skapa gränsregionala utvecklingseffekter mot både Finland och Norge. Den fråga vi ställt syftar till att ge en bild av hur invånarna idag upplever betydelsen av EU-medlemskapet för den lokala och regionala samhällsutvecklingen. Ett genomgående drag är att EU-medlemskapet tillmäts en ganska liten betydelse. Av figur 11.10 framgår dock tydliga skillnader mellan kust-, inlands- och fjällkommuner. Den mest positiva inställningen finns bland de som bor i kustkommunerna. Den övervägande negativa inställningen till EU:s roll är därmed tydligast i de kommuner där EU:s regionalpolitiska insatser, i huvudsak i form av strukturfondsstöd, har varit högst per invånare. Det bör dock noteras att ca 30 procent av de svarande i alla tre kommuntyper uppgav att de inte hade någon uppfattning i denna fråga.

Figur 11.10 Bedömningar av hur EU-medlemskapet påverkat utvecklingen i det län där man bor. Procentbalans.

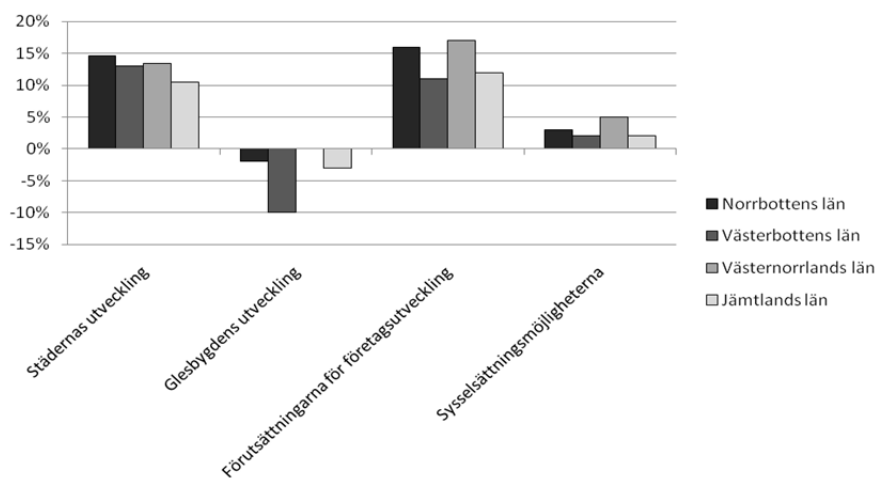
Skillnaderna i åsikter mellan könen är relativt små. Däremot finns det, som framgår av tabell 11.8, en del skillnader mellan olika åldersgrupper. Tydligaste kontrasten är mellan de i åldrarna under 30 år och övriga. Bland de yngre finns den mest negativa inställningen till EU-medlemskapets betydelse. Detta är ett förvånande resultat mot bakgrund av att dagens yngre haft bättre förutsättningar än övriga generationer att utveckla och odla internationella relationer.

Tabell 11.8 Bedömningar av hur EU-medlemskapet påverkat utvecklingen i det län där man bor med uppdelning på åldersgrupper. Procentbalans.

	TOTALT	ÅLDER			
		15-29	30-49	50-64	65-85
Städernas utveckling	13	9	14	12	16
Glesbygdens utveckling	-4	-11	-2	-8	1
Förutsättningarna för företagsutveckling	14	5	18	13	16
Sysselsättningsmöjligheterna	3	-1	6	-1	7
Antal svar	2 268	310	631	701	622

Figur 11.11 visar skillnaderna i åsiktsprofiler mellan de fyra länen. Här framträder inte lika entydiga skillnader som i figur 10.10 utom i ett fall – västerbottningarna är klart mer missnöjda med glesbygdens utveckling. Resultaten i övrigt kan tolkas så att åsikterna präglas mer av i vilken kommuntyp än i vilket län man bor i.

Figur 11.11 Bedömningar av hur EU-medlemskapet påverkat utvecklingen i det län där man bor. Länsvis redovisning. Procentbalans.

Sammanfattande reflektioner

Analyserna i detta kapitel har omfattat hur invånarna upplever de sociala, kulturella och ekonomiska levnadsförhållandena i sin lokala miljö och deras syn på samhällsutvecklingen i ett vidare regionalt perspektiv. Resultaten visar i de flesta avseenden ganska tydliga kontraster. Så gott som genomgående är andelen som är nöjda med levnadsförhållandena högst i de stora kustkommunerna, och lägst i de glesbefolkade fjällkommunerna.

Resultaten speglar också de inledningsvis redovisade skillnaderna i befolkningsutveckling mellan växande städer och tillbakagående glesbygdskommuner – en trend som varit härskande sedan mitten av 1950-talet.

Möjligheterna att i en del avseenden kunna jämföra resultat av enkätundersökningar med två års mellanrum innebär att stabiliteten i de erhållna resultaten kan belysas. Den generella bilden är att det skett förskjutningar i både positiv och negativ riktning. En tydligt positivare inställning kan noteras beträffande synen på medborgarinflytande, jämställdhet och trygghet, medan det kan noteras en tydligt negativare inställning beträffande tillgången till olika slag av offentlig service samt tillgången på arbetstillfällen.

Vår sammanfattande tolkning av resultaten är att de byggda samhällsstrukturerna i norr i flera avseenden inte tillmötesgår invånarnas krav och förväntningar. Det är en stor utmaning att ändra på detta. Etablerade men alltmer ifrågasatta strukturer måste överges och nya byggas upp. Kraftfullheten i en sådan omstrukturering är dessutom avhängig förmågan att komma överens om hur strategierna och handlingsplanerna ska utformas.

En typ av kursändring som i olika omgångar och i lite olika former har lanserats av framför allt regionalforskare har handlat om att driva på en förtätning av bosättning och arbetsplatser till städer och kommuncentra samt stråk som

sammanbinder dessa över hela det norrländska territoriet. Detta synsätt har rötter i den traditionella rumsliga ekonomiska teoribildning som betonar städernas roll som utvecklingsmotorer.

En ökad befolkningstäthet skulle kunna ge bättre ekonomiska förutsättningar att organisera och investera i robustare serviceutbud och infrastrukturella kapaciteter så att viktiga kvalitetsnivåer kan säkerställas. Därmed skulle det kunna utvecklas en ökad funktionalitet och mångfald som grogrund för mer kreativitet och entreprenörskap. Den trendbrytande utvecklingspotentialen i en sådan omvandlingsprocess är framför allt skapandet av attraktivare livsmiljöer för yngre och välutbildade som i nuläget möts av mycket begränsade chanser att få jobb i paritet med sin utbildning inom landsändan och som också har anspråk på en rikare repertoar av kultur- och serviceutbud.

Referenser

Roos, K. 2012. Demokrati och förtroende i norra Sverige. I Lidström, A. (red.) *Ett delat Norrland – på väg mot regioner?* Forskningsrapporter i statsvetenskap vid Umeå universitet, 2012:1.

Wiberg, U. 2009. Livsvillkor och framtidsperspektiv. I Lidström, A.(red.) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv.* Forskningsrapporter i statsvetenskap vid Umeå universitet, 2009:2.

12. Norrlänningarnas framtidsperspektiv

Ulf Wiberg, Institutionen för geografi och ekonomisk historia, Umeå universitet

Inledning

I början av 1900-talet betraktades Norrland som ett framtidsland med en rikedom av naturresurser som kunde exploateras (Sörlin 1988). Bebyggelsen bredde ut sig och befolkningsökningen var kraftig. Byar och tätorter grundlades. Satsningar gjordes på uppbyggnad av service och transportinfrastruktur. Denna positiva bild har dock förmörkats under de senaste femtio åren på grund av en svagare sysselsättnings- och befolkningsutveckling än i övriga delar av Sverige. Endast enstaka städer och orter har fortsatt att växa (jämför kapitel 1 och 10 i denna volym – Lidström 2012, Wiberg & Lind 2012). I många kommuner har befolkningsminskningen varit omfattande trots att det redan på 1960-talet påbörjades regionalpolitiska satsningar på strukturomvandling inom näringslivet samt utbyggnad av den offentliga servicen på liknande sätt som i riket i övrigt. Finns det någon chans till trendbrott? Vilka inslag i samhällsstrukturen anser dagens norrlänningar vara viktigast och hur tror de att det lokala samhällslivet kommer att utvecklas? Hur tycker de att naturresurserna ska nyttjas? En del av svaren på dessa frågor kan jämföras med resultaten från den tidigare regionstudien (Wiberg 2009).

Synen på service och näringsliv i kommunen där man bor

Möjlighet att få jobb samt tillgång till olika slags service- och näringslivsverksamheter utgör grundbultar för en god samhällsutveckling, men det finns givetvis en spännvidd av åsikter bland invånarna om vad som är mest betydelsefullt. I enkäten listades tjugo olika typer av inslag i det lokala samhällslivet och frågan ställdes om hur pass viktig var och en av dessa anses vara för den egna kommunens fortsatta utveckling. I tabell 12.1 presenteras andelen som svarat mycket viktigt. Högst rankas möjligheter att få jobb, olika slag av offentlig service inom vård och skola samt tillgång på bostäder. Lägst rankas, kanske lite oväntat, flygplats. Men även föreningsliv samt kultur och nöjesliv får låga värden. Tillverkningsföretag får de högsta värdena bland

näringslivssektorerna och råvaruutvinning de lägsta, men bara omkring hälften av de tillfrågade anser respektive sektor vara mycket viktig.

Tabell 12.1 Åsikter om olika inslag i den egna kommunens service- och näringslivsstruktur som anses vara mycket viktiga för kommunens utveckling. Rangordning efter totalsiffror samt fördelning på kön och åldersgrupper. Procent.

Andel som svarat mycket viktigt	TOTALT	KÖN		ÅLDER			
		Man	Kvinna	15-29	30-44	45-64	65-85
Möjlighet att få jobb	93	92	95	96	94	95	89
Läkarvård	92	88	96	88	90	94	95
Grundskola	90	88	93	87	93	91	88
Tandvård	86	81	91	79	83	89	91
Tillgång på bostäder	86	81	91	90	88	86	84
Barnomsorg	85	80	89	83	89	84	82
Gymnasieskola	81	78	83	80	83	79	81
Tillgång till Internet	77	73	81	88	87	76	63
Kollektivtrafik	75	66	83	73	75	75	76
Detaljhandel	71	66	75	51	71	72	80
Bank- och försäkringskontor	68	61	75	61	65	70	74
Idrottsanläggningar	59	52	64	66	70	54	49
Tillverkningsföretag	57	58	56	40	57	62	61
Bibliotek	55	42	66	53	58	51	57
Turismföretag	54	52	56	45	56	58	53
Tjänsteföretag	54	52	55	46	60	56	49
Kulturaktiviteter, nöjesliv	51	41	61	65	59	46	43
Föreningsliv	50	45	55	54	63	45	42
Råvaruutvinning	44	46	42	30	40	46	52
Flygplats	42	37	46	37	46	40	42
Antal svar	2260	1069	1182	307	633	699	612

Resultaten visar inga nämnvärda skillnader mellan kust-, inlands- och fjällkommuner eller mellan stora och små kommuner, vilket inte är så förvånande. Den grundläggande samhällsservice som byggts upp under de senaste decennierna har i stor utsträckning skett utifrån ett likvärdighets-tänkande i servicekvalitet oavsett kommunstorlek. Som visas i tabellen finns det dock en del skillnader mellan könen och åldersgrupperna. För kvinnorna är värdena så gott som uteslutande högre än för männen. Särskilt kan noteras att en väsentligt större andel av kvinnorna betonar vikten av tillgång till kollektivtrafik, bibliotek och kulturaktiviteter. Intressant är också att en klart högre andel av kvinnorna anser att tillgång till Internet är mycket viktigt. Skillnaderna mellan män och kvinnor diskuteras mer utförligt i kapitel 12. Mellan åldersgrupperna är det inte lika distinkta systematiska skillnader, men resultaten är i överensstämmelse med ett förväntat generationsmönster.

I tabell 12.2 redovisas en kompletterande bild där en uppdelning har gjorts utifrån utbildningsnivå. Ett generellt mönster är att i den mån det finns påtagliga skillnader i svarsprofilerna så är värdena högst för de välutbildade. Särskilt stora är skillnaderna mellan låg- och högutbildade i synen på betydelsen av tillgång till Internet, idrottsanläggningar, bibliotek, tjänsteföretag, kulturaktiviteter och föreningsliv. Endast beträffande åsikterna om betydelsen av råvaruutvinning är svarsprofilen tydligt omvänd, dvs. en högre andel av de med låg utbildning betraktar denna sektor som mycket viktig för kommunens utveckling. Detta kan möjligen bero på att lågutbildade i större utsträckning ser egna möjligheter till jobb i denna sektor än vad man gör i andra sektorer.

Tabell 12.2 Åsikter om olika inslag i den egna kommunens service- och näringslivsstruktur som anses vara mycket viktiga för kommunens utveckling. Rangordning efter totalsiffror samt fördelning efter utbildningsnivå. Procent.

	TOTALT	UTBILDNING		
Andel som svarat mycket viktigt		Låg	Medel	Hög
Möjlighet att få jobb	93	89	95	95
Läkarvård	92	92	91	94
Grundskola	90	84	91	95
Tandvård	86	87	86	87
Tillgång på bostäder	86	79	87	92
Barnomsorg	85	77	86	90
Gymnasieskola	81	74	82	86
Tillgång till Internet	77	62	80	89
Kollektivtrafik	75	75	74	77
Detaljhandel	71	71	71	71
Bank- och försäkringskontor	68	71	68	66
Idrottsanläggningar	59	48	61	65
Tillverkningsföretag	57	54	58	57
Bibliotek	55	48	53	67
Turismföretag	54	51	56	55
Tjänsteföretag	54	44	55	63
Kulturaktiviteter, nöjesliv	51	38	54	61
Föreningsliv	50	41	51	59
Råvaruutvinning	44	50	44	35
Flygplats	42	37	42	47
Antal svar	2 264	592	1 160	512

Viktigt för samhällsutvecklingen i länet

Frågor har även ställts om betydelsen av olika inslag i samhällslivet för det egna länets utveckling. I tabell 12.3 redovisas svaren i rangordning utifrån total procentbalans samt med fördelning på kön respektive åldersgrupper. Med

procentbalans avses summan av andelen personer som svarat viktigt eller mycket viktigt minus andelen som svarat inte särskilt viktigt eller inte alls viktigt.

Tabell 12.3 Åsikter om hur viktiga olika inslag i samhällslivet är för det egna länets utveckling, med uppdelning på kön och åldersgrupper. Procentbalans.

	TOTALT	KÖN		ÅLDER			
		Man	Kvinna	15-29	30-49	50-64	65-85
Vägar	97	97	97	89	98	99	99
God livsmiljö	97	97	97	95	98	97	97
Tågtrafik	93	90	95	91	94	94	92
Avancerad sjukvård	92	90	94	89	89	94	94
Detaljhandel	89	88	90	65	89	93	96
Tillgång till Internet	89	85	92	89	94	89	83
Busstrafik	89	84	92	83	82	92	95
Jämställdhet mellan kvinnor och män	83	78	88	80	83	83	87
Högre utbildning och forskning	83	80	85	80	84	85	82
Tillverkningsföretag	83	86	80	66	84	89	85
Bank- och försäkringskontor	81	78	84	74	71	86	90
Tjänsteföretag	81	81	80	72	85	82	78
Turismföretag	81	81	81	68	82	88	79
Kultur, nöjesliv, evenemang	80	73	87	89	86	79	71
Flygtrafik	79	74	83	57	81	84	82
Regional press, radio, tv	76	70	82	66	77	79	77
Föreningsliv	74	71	78	73	81	74	69
Råvaruutvinning	73	74	71	59	67	77	81
Etnisk mångfald	36	21	50	44	41	36	28
Elitidrott	35	33	37	35	45	29	31
Rennäring	-2	-18	13	3	-8	-8	11
Antal svar	2 251	1 069	1182	307	633	699	612

Samma frågeställning ingick i den tidigare regionstudien (Wiberg 2009), vilket möjliggör en belysning av åsikternas stabilitet över tid. I samtliga avseenden, utom vad gäller detaljhandel och jämställdheten, är värdena 2010 högre än 2008, och i ganska många fall är värdena påtagligt högre. I topp vid båda undersökningstillfällena ligger vägar, god livsmiljö och avancerad sjukvård. De lägsta värdena vid båda undersökningstillfällena har etnisk mångfald, elitidrott och allra lägst rennäringen. Bland näringsgrenarna är värdet för tillverkningsföretag högst, tätt följt av tjänsteföretag och turismföretag, medan värdet för råvaruutvinning är klart lägre.

I de flesta fall är värdet för kvinnorna högre än för männen och i de tre fall där det är tvärtom är skillnaderna ganska små. De åldersmässiga skillnaderna är särskilt tydliga, och så gott som genomgående, mellan den yngsta åldersgruppen och de övriga. Både 2008 och 2010 var värdena för den yngsta gruppen lägst i flertalet fall. De tydligaste undantagen var synen på betydelsen av kultur, nöjesliv

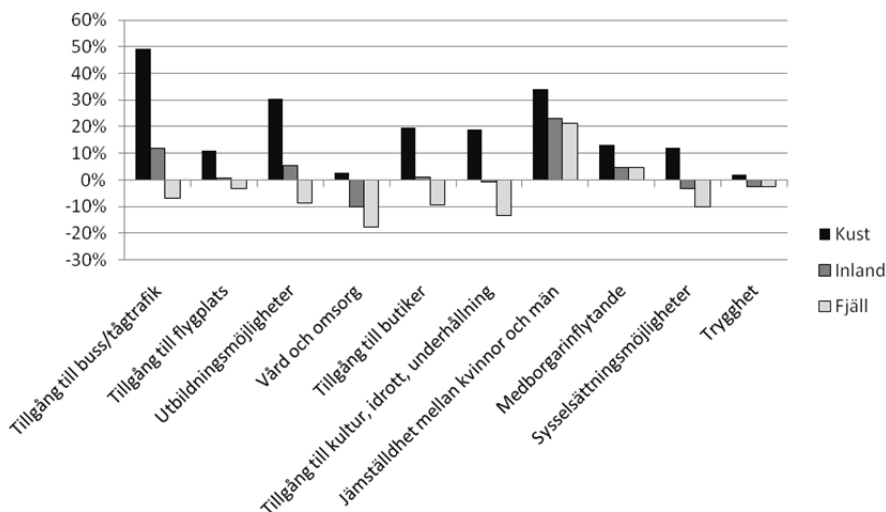
och evenemang samt etnisk mångfald. Även här är resultaten generellt sett i överensstämmelse med ett förväntat generationsmönster.

Det framtida lokala samhällslivet

Mot denna bakgrundsbild av hur man upplever betydelsen av olika inslag i samhällslivet redovisas i det följande hur man bedömer framtidsutsikterna. Specifikt har frågan ställts om hur man tror att samhällslivet kommer att vara om 10-15 år i den kommun där man bor. Som framgår av figur 12.1 råder påtagliga skillnader mellan kommuntyperna. En påtagligt mer utbredd positiv framtidsbedömning finns bland de som bor i kustkommunerna, och framför allt i de största kommunerna. Särskilt gäller det synen på tillgången till kommunikationer, utbildningsmöjligheter och jämställdheten samt tillgången till butiker och kultur, idrott, underhållning. Generellt minskar andelen som är optimistiska trappstegsvis från kust- till fjällkommuner. Den tydligaste pessimismen i de små inlands- och framförallt fjällkommunerna gäller vård och omsorg, sysselsättningsmöjligheter samt tillgång till butiker och olika former av fritidssysselsättningar.

I stora drag är svarsprofilerna lika som motsvarande resultat från den tidigare regionstudien (Wiberg 2009), men vid en detaljerad jämförelse finns exempel på förskjutningar mot såväl mer optimistiska som mer pessimistiska framtidsperspektiv. Förskjutningarna är dock relativt små.

Figur 12.1 Bedömningar av samhällsservicen om 10-15 år i den kommun där man bor med uppdelning på boende i kust-, inlands- eller fjällkommuner. Procentbalans.

I tabell 12.4 belyses skillnader i bedömningsprofiler mellan könen respektive mellan olika åldersgrupper. Så gott som genomgående framkommer en något mer optimistisk framtidssyn bland kvinnorna. Mellan åldersgrupperna finns det

en hel del skillnader. Det tydligaste mönstret är att optimismen i flertalet avseenden är högst i den yngsta gruppen. Dessa resultat är något förvånande mot bakgrund av att en påtaglig andel yngre, och särskilt kvinnor i de mindre kommunerna, varje år väljer att flytta iväg. Det indikerar följaktligen en tydlig åsiktsskillnad mellan å ena sidan utflyttare och å andra sidan kvarstannare och inflyttare.

Tabell 12.4 Bedömningar av samhällsservicen om 10-15 år i den kommun där man bor med uppdelning på kön och åldersgrupper. Procentbalans.

	TOTALT	KÖN		ÅLDER			
		Man	Kvinna	15-29	30-49	50-64	65-85
Tillgång till buss/tågtrafik	32	31	34	50	37	24	29
Tillgång till flygplats	7	4	9	13	4	0	14
Utbildningsmöjligheter	19	17	21	27	18	10	26
Vård och omsorg	-3	-6	0	9	-16	-12	14
Tillgång till butiker	11	8	14	32	12	1	11
Tillgång till kultur, idrott, underhållning	10	7	12	27	11	1	10
Jämställdhet mellan kvinnor och män	30	31	29	40	28	23	33
Medborgarinflytande	10	6	14	15	9	5	13
Sysselsättningsmöjligheter	5	1	9	24	1	-4	10
Trygghet	0	-2	3	9	-8	-4	8
Antal svar	2 213	1 055	1 158	309	624	684	596

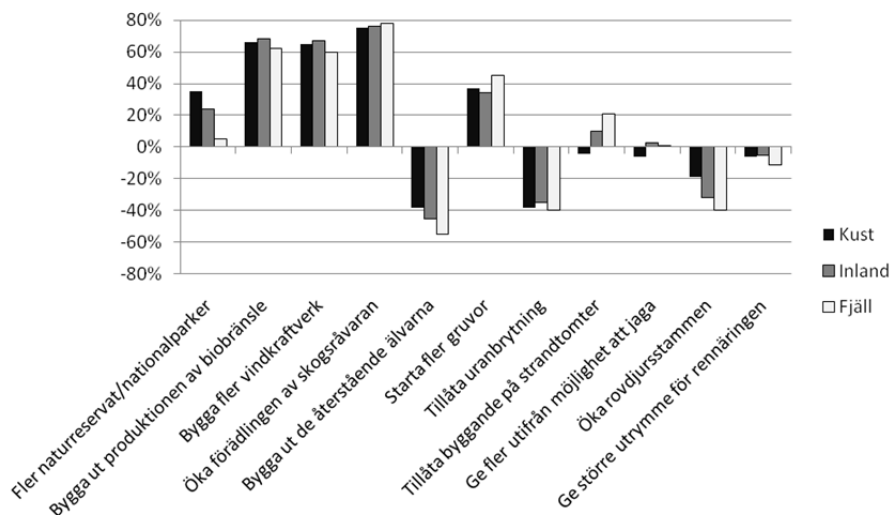
Åsikter om naturresursutnyttjandet

Den rika tillgången och mångfalden av naturresurser som finns i norra Sverige är av stort intresse för både privatpersoner och företag. Intresset sträcker sig dessutom från lokal samhällsnivå till konsumenter och investerare i ett brett internationellt perspektiv. Nyttjandet av de olika typerna av naturresurstillgångar är i många fall förknippade med både för- och nackdelar sett i ett lokalt perspektiv. Skiljaktiga uppfattningar kan finnas mellan ortsbefolkning och utomstående, mellan olika sektorer och företag samt mellan exploaterings- och bevarandeintressen. Markanvändningskonflikter är därmed inte ovanliga. I ett bakåtblickande perspektiv har särskilt skarpa skiljelinjer framträtt vad gäller synen på gruvbrytning och särskilt uranbrytning, utbyggnad av vattenkraft och vindkraft samt utrymmet för rennäringen och rovdjursbeståndet.

I figur 12.2 visas inställningen till en rad olika typer av naturresursutnyttjande. De högsta positiva värdena i såväl kust- som inlands- och fjällkommuner får alternativen att öka förädlingen av skogsråvaran, att bygga ut produktionen av biobränslen och att bygga vindkraftverk. Det finns också en övervägande, men tydligt lägre, positiv inställning till att starta fler gruvor och att avsätta fler områden som naturreservat eller nationalparker. Den största skillnaden mellan kommunkategorierna är synen på att skapa större och fler

naturreservat eller nationalparker. En klart högre andel av kustborna än fjällborna är positiva till detta.

Figur 12.2 Inställning till olika typer av naturresursutnyttjande med uppdelning på boende i kust-, inlands- och fjällkommuner. Procentbalans.

Som framgår av tabell 12.5 är en högre andel av männen positiva till satsningar på att öka förädlingen av skogsråvaran och att starta fler gruvor. Däremot är en högre andel av kvinnorna positiva till större och fler naturreservat eller nationalparker.

Det finns också tydliga skillnader mellan åldersgrupperna, särskilt mellan de som är yngre än 30 år och övriga. Bland de yngsta finns den högsta andelen som är positiva till fler naturreservat/nationalparker, men samtidigt det minst utbredda motståndet gentemot vattenkraftutbyggnader. De yngsta visar också ett lägre intresse för utbyggnad av biobränsle, förädling av skogsråvaran, att starta fler gruvor samt att ge fler utifrån möjlighet att jaga, men en större andel bland dessa är positiva till att rovdjursstammen ökar och att renskötseln ges större utrymme.

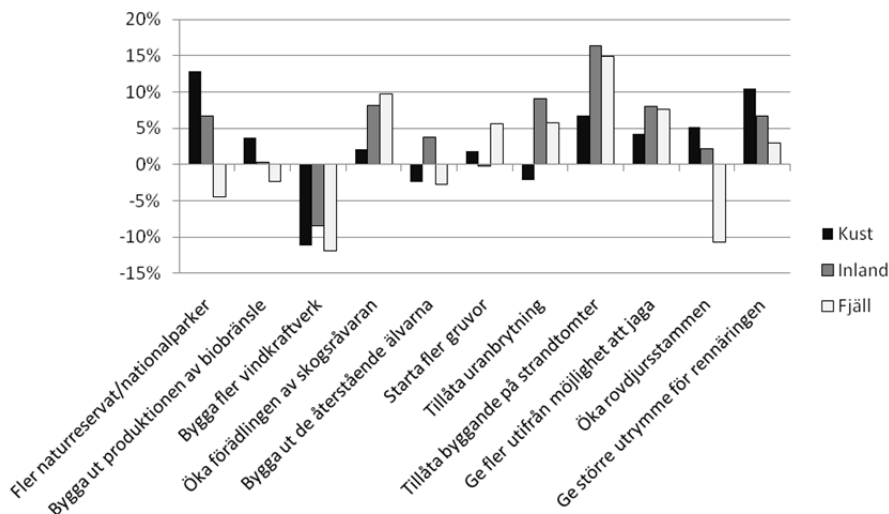
I alla åldersgrupper finns en tydlig negativ inställning till uranbrytning. Däremot är det genomgående en hög andel som är positiva till byggande av vindkraftverk. I alla åldersgrupper är det i stort sett balans mellan de som är positiva och de som är negativa till byggande på strandtomter.

Tabell 12.5 Åsikter om olika typer av naturresursutnyttjande med uppdelning på kön och ålder. Procentbalans.

	TOTALT	KÖN		ÅLDER			
		Man	Kvinna	15-29	30-49	50-64	65-85
Fler naturreservat/nationalparker	29	22	34	51	36	24	14
Bygga ut produktionen av biobränsle	66	70	63	54	70	69	65
Bygga fler vindkraftverk	65	61	68	69	71	61	61
Öka förädlingen av skogsråvaran	76	83	69	50	75	84	81
Bygga ut de återstående älvarna	-42	-43	-41	-17	-44	-51	-43
Starta fler gruvor	37	53	23	14	33	43	47
Tillåta uranbrytning	-38	-25	-49	-31	-36	-43	-37
Tillåta byggande på strandtomter	3	15	-8	1	8	3	-1
Ge fler utifrån möjlighet att jaga	-3	1	-7	-16	-4	5	-5
Öka rovdjursstammen	-25	-26	-25	12	-16	-33	-45
Ge större utrymme för rennäringen	-6	-15	2	5	-16	-10	2
Antal svar	2 213	1 055	1 158	309	624	684	596

I figur 12.3 visas en jämförelse med resultaten från den tidigare regionstudien (Wiberg 2009). Ett tydligt mönster är en positivare inställning till ett flertal av de listade typerna av naturresursutnyttjande. Särskilt framträdande förskjutningar i positiv riktning kan noteras beträffande kustbornas inställning till fler naturreservat/nationalparker samt inlands- och fjällbornas inställning till byggande på strandtomter. Däremot har inställningen till byggande av vindkraftverk blivit mer negativ i samtliga kommungrupper, och särskilt i kust- respektive fjällkommunerna. En sannolik förklaring till detta är att det under de senaste åren har byggts vindkraftsparker som bildar ett påtagligt nytt inslag i landskapsbilden. En förändring i negativ riktning kan också noteras beträffande inställningen i fjällkommunerna till en ökad rovdjursstam.

Figur 12.3 Förskjutningar i åsikter om olika typer av naturresursutnyttjande mellan 2008 och 2010. Förändring av procentbalansenheter.

Sammanfattande reflektioner

Norrlänningarnas framtidsbilder präglas av både optimism och pessimism. Särskilt tydliga skiljelinjer går mellan olika typer av kommuner. Optimismen är mest utbredd bland boende i de stora kommunerna, dvs. i huvudsak längs kusten, medan framtidstron är betydligt svagare i de små glesbygdskommunerna.

Denna inomregionala obalans speglar en komplicerad problembild. Landsändans ekonomiska utveckling och sysselsättningsmöjligheterna utsätts i växande utsträckning för global konkurrens. Därtill kommer en allt hårdare konkurrens gentemot andra delar av landet när det gäller att kunna erbjuda attraktiva livsmiljöer och livschanser i bred bemärkelse, dvs. ekonomiskt, socialt och kulturellt. Det perifera läget i förhållande både till Sveriges storstadsområden och i ett europeiskt perspektiv innebär ekonomisk marginalisering. Detta har också varit en stark bidragande orsak till att det i flertalet kommuner varit en långvarig period av befolkningsminskning, vilket också lett till en påtagligt deformerad befolkningssammansättning. Andelen äldre ökar snabbt, vilket skapar allt större utmaningar att klara arbetskraftsförsörjningen i äldreomsorgen och sjukvården.

Starka marknadskrafter avgör således i hög utsträckning hur det framtida samhällslivet kommer att gestalta sig och mycket talar för allt skarpare skillnader mellan växande och tillbakagående kommuner och regioner. Landsändans rika naturresurser är betydelsefulla, men har långt ifrån en avgörande betydelse för sysselsättnings-, inkomst- och befolkningsutvecklingen. Det råder dessutom skiljaktiga meningar mellan att nyttja dem för ekonomisk tillväxt kontra att skydda dem mot exploatering.

Referenser

Lidström, A. 2012. Ett delat Norrland – på tvären och på längden. I Lidström, A. (red.) *Ett delat Norrland – på väg mot regioner?* Forskningsrapporter i statsvetenskap vid Umeå universitet, 2012:1.

Sörlin, S. 1988. *Framtidslandet*. Carlssons, Stockholm.

Wiberg, U. 2009. Livsvillkor och framtidsperspektiv. I Lidström, A.(red.) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Forskningsrapporter i statsvetenskap vid Umeå universitet, 2009:2.

Wiberg, U. & Lind, T. 2012. Uppfattningar om att leva och bo i norr. I Lidström, A. (red.) *Ett delat Norrland – på väg mot regioner?* Forskningsrapporter i statsvetenskap vid Umeå universitet, 2012:1.

13. Kvinnor och män i den regionala utvecklingen

Christine Hudson, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet, och
Malin Rönnblom, Umeå centrum för genusstudier, Umeå universitet

Inledning

I detta kapitel ligger fokus på kvinnor och män i den regionala utvecklingen. Tänker kvinnor och män olika om regional utveckling, om kommunens framtidsutsikter, om byggandet av större regioner? Finns det olika potential och möjligheter för kvinnor och män i städerna och glesbygden? Påverkas kvinnor och män olika när befolkningen minskar kontra ökar? Finns det skillnader i hur kvinnor och män ställer sig till regionalisering?

Jämställdhet har ansetts vara en förutsättning för hållbar regional utveckling (Näringsdepartement 2004). Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv (SOU 2005/06:155). När det gäller regional utveckling innebär detta att både kvinnor och män ska vara delaktiga i att formulera problem och policies; i beslutsfattande; i implementering av policy och åtgärder. Det är viktigt att jämställdhet ingår som en del i ordinarie verksamheter och där den övriga politiken utformas (dvs. där frågor avhandlas, beslutas och genomförs) annars riskerar man att jämställdhetsarbete fortsätter att hamna i en sidoordning (Lindsten et al 2001) och att de ojämslällda maktordningarna består.

Bristen på ett könsperspektiv inom regional utveckling leder t.ex. till att kvinnors kunskaper inte utnyttjas fullt ut i den regionala mobiliseringen och deras åsikter inte beaktas i tillräcklig utsträckning (Hudson & Rönnblom 2007); att könsskillnader i flyttningsmönster i form av att kvinnorna i högre utsträckning flyttar bort från inlandet inte tas på allvar; att den heltidsarbetande, livstidsanställda mannen tas som norm, trots att nästan halva arbetskraften är kvinnor och att korttidsanställningar och tillfälliga jobb (t.ex. projektanställningar) utgör en allt större del av arbetstillfällena (Lindsten et al 2001); att den starkt könsuppdelade arbetsmarknaden och de traditionella yrkesvalen kan hindra den regionala utvecklingen; och att hänsyn inte tas till hur kvinnors och mäns lokala och regionala arbetsmarknader skiljer sig åt.

Tidigare forskning både i Sverige (Friberg 1993, Bull 2001, Hudson & Rönnblom 2007, Hudson 2008) och andra europeiska länder (t.ex. (Finland: Horelli, 1997; UK: Rees, 2000; Österrike: Aufhauser et al 2003) har visat att regional utveckling och regionalpolitik traditionellt har varit ett område som domineras av mäns agerande och deras värderingar om att regional tillväxt ska åstadkommas genom satsningar på infrastruktur, produktion och företag. Begrepp som kluster och innovationssystem framställs som centralt i regional utvecklingspolitik. Område där kvinnor dominerar t.ex. vård och omsorg, turism, exkluderas dock från definitioner av innovation (Lindberg 2010). De nätverk och kluster där kvinnor arbetar inkluderas inte i föreställningar om vad som bidrar till regional ekonomisk tillväxt och innovation. Det anses ofta att Sverige saknar en "enterprise culture", särskilt bland kvinnor och i glesbygden. Glappet mellan kvinnor och män när det gäller egenföretagande är större i Sverige än i andra europeiska länder och även om situationen har förbättras sedan början av 90-talet när kvinnor bara svarade för 15 procent av företagandet ligger deras aktivitetsnivå fortfarande långt efter männens när det gäller att starta eget (NUTEK 2009).

Tänker kvinnor och män olika om den regionala utvecklingen?

Återspeglas kvinnors exkludering ifrån regional tillväxt i deras syn på regional utveckling och framtidsmöjligheter för kommunen där de bor? Finns det olika uppfattningar om kommunens framtidsutsikter hos kvinnor och män? Finns det skillnader mellan kommuner med olika befolkningsutveckling?

Som framgår av tabell 13.1 finns det skillnader mellan kvinnors och mäns uppfattningar om kommunens framtidsutsikter särskilt i kommuner där befolkningsutvecklingen har varit starkt eller måttligt minskande. Intressant nog är kvinnor genomgående mer optimistiska inför framtiden än män. Givet kvinnors underordning i regionalpolitik och regionala strukturer kan detta tyckas vara paradoxalt.

Skillnaderna mellan könen tenderar att vara störst i de kommuner som går starkt tillbaka och minst i de expanderande kommunerna. I de tillbakagående kommunerna är män genomgående mer pessimistiska än kvinnor. En möjlig förklaring kan vara att arbete är mer centralt för mäns identitet än kvinnors. Att vara "en riktig man" är i högre utsträckning kopplat till förvärvsarbete medan att vara "en riktig kvinna" i högre utsträckning är relaterat till moderskap och omsorg. Ur ett mer praktiskt perspektiv är också kvinnor mer vana att få pussla ihop olika deltidsarbeten med ansvaret för familjen och hemmet (Rönnblom 2002). En annan förklaring kan vara att de kvinnor som är mer pessimistiska redan har lämnat dessa kommuner och de som finns kvar är de som har bestämt sig att de vill satsa på hembygden och som trivs med miljön och gemenskapen – det ska bara gå! Något som även kan spela in är att kvinnors förvärvsfrekvens i Sverige inte är mycket lägre än mäns¹ och att de jobbar i tjänstesektorn som

¹ 81 procent för kvinnor och 88 procent för män i åldern 20-64 i 2009 (Statistics Sweden 2010).

Tabell 13.1 Uppfattning om kommunens framtidsutsikter. Skillnader mellan kvinnor och män i kommuner med olika befolkningsutveckling. Procentdifferenser.

	Kommunens befolkningsutveckling 1970-2010			
	Starkt mins-kande	Måttligt mins-kande	Ökande	Alla kommu-ner
Utbildningsmöjligheter	6	10	-1	3
Sysselsättningsmöjligheter	12	5	5	7
Vård och omsorg	6	14	3	6
Tillgång till butiker	15	12	0	6
Tillgång till kultur, idrott, underhållning	11	7	2	6
Jämställdhet mellan kvinnor och män	0	-2	-3	-2
Medborgarinflytande	13	9	6	8
Trygghet	6	-1	6	5
Tillgång till buss/tågtrafik	7	-7	3	3
Tillgång till flygplats	5	11	2	4
Genomsnitt	8	6	2	5

Anmärkning: Procentdifferensen är ett mått på skillnaden mellan mäns och kvinnors svar och kan teoretiskt variera från -100 till +100. Positiva värden innebär att kvinnor är mer förhoppningsfulla än män.

enligt NUTEK², nu är viktigare än tillverkningsindustrin för tillväxt (NUTEK 2005). Medan sysselsättningen inom traditionella manliga yrken inom primär- och även sekundärnäringsarna har minskat har kvinnors sysselsättning inom tjänstesektorn ökat. Vad som beskrivs som typiska 'kvinnliga egenskaper' som t.ex. nätverkande och samarbete har fått ökad betydelse i den nya ekonomin och kvinnor har ansetts vara bättre rustade att möta de krav som den nya ekonomin medför (NUTEK 2004a; NUTEK 2004b). Samtidigt har vi dock visat i andra studier att dessa lösare former av politisk organisering inte har gynnat kvinnors inflytande (se exempelvis Hudson och Rönnblom 2007). Vidare börjar fler kvinnor starta egna företag inom den privata tjänstesektorn. Men trots detta visar Wiberg och Lind i denna volym (kapitel 11) att medborgarna anser att förutsättningarna för företagande är mindre fördelaktiga för kvinnor än för män. Kvinnors mer positiva inställning till utbildningsmöjligheter kanske återspeglar att kvinnor vidareutbildar sig i större utsträckning än män³, och att ökad tillgång till utbildning via internetbaserade kurser gynnar kvinnor i större utsträckning än män.

I glesbygdskommunerna med starkt minskande befolkningsutveckling är skillnaderna mellan mäns och kvinnors bedömningar särskilt markanta i fråga om tillgång till butiker, medborgarinflytande och sysselsättningsmöjligheter. Kvinnorna är mycket mer optimistiska i dessa frågor. Särskilt intressant är att

² Tillväxtverket från 1 april 2009.

³ 50 procent kvinnor och 37 procent män i åldern 25-44 hade eftergymnasial utbildning 2009 (*Statistics Sweden* 2010).

kvinnor är mer optimistiska när det gäller medborgarinflytande med tanke på att de i stor utsträckning har varit exkluderade från den regionala politiska arenan (Friberg 1993, Bull 2001, Rönnblom 2002). En möjlig förklaring kan kanske vara att kvinnor ofta är i majoritet i lokala utvecklingsgrupper och på så sätt upplever att de har inflytande på beslut som rör byutveckling (se t.ex. Forsberg 2010). En annan aspekt kan vara att det i dessa kommuner inte råder någon konkurrens om att påverka i frågor som handlar om kommunens utveckling samt att det också finns en insikt om att även kvinnors intressen måste tas tillvara för att kommunen ska överleva (se Rönnblom och Hudson 2007).

I kommuner med måttligt minskande befolkningsutveckling finns det också en ganska stor skillnad mellan kvinnors och mäns uppfattningar när det gäller vård och omsorg. Kvinnor är mer optimistiska – kanske beroende på att de jobbar inom denna sektor och ser möjligheter till sysselsättning, t.ex. genom att starta eget, om privatiseringsvägen fortsätter. Män är dock något mer optimistiska i fråga om tillgången till buss/tågtrafik i dessa kommuner. En förklaring till skillnaden när det gäller tillgång till buss/tågtrafik är att kvinnor använder kollektivtrafik i större utsträckning än män och deras erfarenheter av minskande service kan bidra till deras mer pessimistisk syn på buss/tågtrafik i framtiden. Detta gäller inte i kommuner med starkt minskande befolkningsutveckling eller i kommuner med ökande befolkning, där kvinnor är mer optimistiska. Med undantag för kommuner med starkt minskande befolkning är män mer optimistiska när det gäller jämställdhet, något som är relativt vanligt och som brukar förklaras med att män inte på samma sätt upplever de problem som ojämställdhet för med sig utifrån att de tillhör en privilegierad grupp.

I många avseenden råder ganska stora skillnader mellan kvinnor och män i fråga om hur viktigt man bedömer att olika företeelser är för att länet ska utvecklas. Tabell 13.2 sammanfattar hur detta ser ut. Samma positiva underton som kunde märkas i fråga om bedömningen av framtidsutsikterna återkommer i kvinnors bedömning av vad som bör utvecklas i framtiden. Kvinnor anser i högre grad än män att de olika faktorerna har betydelse för länets utveckling.

Skillnaderna mellan kvinnors och mäns bedömningar är särskilt påtagliga i fråga om rennäringens och den etniska mångfaldens betydelse för den regionala utvecklingen. Kvinnor har en mycket mer positiv syn på dessa. Detta återspeglar attityder till etnisk mångfald bland befolkningen i Sverige i allmänhet som visar att kvinnor är mer positiva än män till mångfald (Mella et al 2011). Kvinnor betonar också starkare vikten av jämställdhet mellan kvinnor och män för länets utveckling i framtiden. Kvinnor har även en mer positiv syn på betydelsen av kultur, nöjesliv och evenemang för den regionala utvecklingen, samt den regionala pressens, radions och tv:ns betydelse. Intressant är storleken på skillnaden i betydelsen av dessa faktorer mellan kommuner med starkt minskande befolkning och de med måttligt minskande befolkning. Skillnaderna är dock minst i de kommuner som har den kraftigaste befolkningsminskningen. En möjlig förklaring kan vara att minskningen i arbetstillfällen i mer traditionella sysselsättningsbranscher för män har varit högre i dessa kommuner. Män tenderar annars att betona råvaruutvinning och tillverkningsföretag i något större utsträckning än kvinnor. Dessa är traditionella näringar i norra Sverige och har

tidigare erbjudit större sysselsättningsmöjligheter för män än kvinnor. Kan en förklaring till att männen betonar råvaruutvinning och tillverkningsföretag att de sitter mer fast i det förgångna?

Tabell 13.2 Uppfattning om hur viktigt olika saker är för att länet ska utvecklas i framtiden. Skillnader mellan kvinnor och män i kommuner med olika befolkningsutveckling. Procentdifferenser.

	Kommunens befolkningsutveckling 1970-2010			
	Starkt mins-kande	Måttligt mins-kande	Ökande	Alla kommu-ner
Busstrafik	5	4	10	8
Flygtrafik	7	12	8	9
Tågtrafik	4	-2	8	5
Vägar	-3	-1	1	0
Tillgång till Internet	6	10	6	6
Elitidrott	6	18	-1	4
Föreningsliv	-1	16	6	7
Kultur, nöjesliv, evenemang	4	18	15	13
Regional press, radio, tv	5	14	14	12
Etnisk mångfald	12	27	34	29
Jämställdhet mellan kvinnor och män	10	5	11	9
God livsmiljö	5	-2	0	1
Bank- och försäkringskontor	2	-2	9	5
Detaljhandel	1	-4	3	1
Högre utbildning och forskning	4	3	5	5
Avancerad sjukvård	11	0	3	4
Råvaruutvinning (skog, malm, m.m.)	-4	0	-3	-3
Rennäring	33	34	31	32
Tillverkningsföretag	-3	-9	-6	-6
Tjänsteföretag	-1	-4	0	-1
Turismföretag	-2	-5	3	0
Genomsnitt	5	6	7	7

Anmärkning: Procentdifferensen är ett mått på skillnaden mellan mäns och kvinnors svar och kan teoretiskt variera från -100 till +100. Positiva värden innebär att kvinnor i högre grad än män tycker att företeelsen är viktig.

Kvinnor och män gör ganska likartade bedömningar i fråga om betydelsen av vägar, god livsmiljö, detaljhandel, tjänsteföretag och turism för länets utveckling. Skillnaderna mellan olika typer av kommuner i fråga om mäns och kvinnors bedömningar av utvecklingsförutsättningar är ganska små. Generellt gör således kvinnor mer positiva bedömningar, oberoende av om man bor i glesbygd eller i en expanderande stad.

Har kvinnor och män olika uppfattning om regionalisering?

Även när det gäller inställning till regionalisering och bedömning av konsekvenserna av att inrätta större regioner finns klara skillnader mellan kvinnor och män, vilket sammanfattas i tabell 13.3. Här finns kanske en återspeglning av den typiska föreställningen om att kvinnor föredrar det lokala och småskaliga medan män föredrar det storskaliga. Kvinnor är t.ex. genomgående mer positiva än män till att varje landsting bildar egen region och mer negativa än män till någon form av större region. Detta återspeglas t.ex. i att kvinnor, särskilt i glesbygskommuner, är mer tveksamma till att större regioner skulle kunna skapa större samhörighet bland medborgarna i norra Sverige.

Tabell 13.3 Skillnader mellan kvinnor och män i fråga om uppfattning om regionalisering. Procentdifferenser.

	Kommunens befolkningsutveckling 1970-2010			
	Starkt mins-kande	Måttligt mins-kande	Ökande	Alla kommu-ner
Inställning till regionalalternativ:				
Varje landsting bör bilda egen region	9	2	7	7
Landstingen bör slås ihop till två regioner	-6	-14	-4	-7
Landstingen bör slås ihop till en region	-12	-18	-8	-10
Konsekvenser av större regioner:				
Ökar norra Sveriges konkurrenskraft	-18	-12	0	-5
Förbättrar demokratin	4	-2	11	7
Stärker områdets ekonomiska utveckling	-13	-12	-2	-6
Missgynnar delar av regionen	-4	2	-7	-5
Skapar bättre förutsättningar för specialistsjukvård	-24	-9	-2	-7
Skapar större samhörighet bland medborgarna i norra Sverige	-9	-11	2	-3
Genomsnitt	-11	-8	0	-3

Anmärkning: Procentdifferensen är ett mått på skillnaden mellan mäns och kvinnors svar och kan teoretiskt variera från -100 till +100. Positiva värden i fråga om inställning till regionalalternativ innebär att kvinnor är mer positiva än män till regionalalternativet. Positiva värden i fråga om bedömning av konsekvenser innebär att kvinnor i högre grad än män instämmer med påståendet.

Skillnaderna mellan kvinnor och män i fråga om att bilda större regioner är särskilt stora i de kommuner som tappar befolkning och det gäller kommuner med måttligt minskande befolkning så väl som de med stark minskande befolkning. Här tenderar kvinnor att vara särskilt negativa, medan männen bara är måttligt negativa. En möjlig förklaring kan vara att kvinnorna (och även männen) känner att beslutsmakten kommer att flyttas ännu längre bort om stora regioner byggs och glesbygdsproblemen kommer att hamna ännu mer i skymundan. Det blir påtagligt när man jämför med kvinnornas uppfattning i kommuner med ökande befolkning där kvinnor tvärtom är mer optimistiska än

män i fråga om att större regioner kan leda till förbättrad demokrati. När det gäller konsekvenser av att bilda större regioner tenderar männen i högre grad än kvinnorna att betona både regionernas fördelar och deras nackdelar. Männen understryker i högre grad regionernas betydelse för konkurrenskraft, ekonomisk utveckling och för specialistsjukvården. Kvinnorna i kommuner med starkt minskande befolkning är betydligt mer skeptiska till stora regioners förmåga att förbättra för specialistsjukvård. Det kanske återspeglar deras erfarenheter av tidigare nedläggningar av sjukhus och neddragningar inom sjukvården i glesbygden. Samtidigt understryker också männen mer än kvinnorna flera av avigsidorna med större regioner, främst att demokratin försvagas och att delar av regionen kan missgynnas.

Dessa skillnader mellan kvinnors och mäns bedömningar av konsekvenserna av nya regioner är störst i de kommuner som kraftigt minskat i befolkning och minst i de kommuner som expanderat.

Slutsatser

Trots att regional utveckling och regionalpolitik traditionellt har varit ett område som dominerats av mäns agerande och deras värderingar om att regional tillväxt ska åstadkommas genom satsningar på infrastruktur, produktion och företag är kvinnor paradoxalt nog mer optimistiska inför kommunernas och länens framtida utveckling än män. Kvinnor är bara mer negativa än män i fråga om skapande av större regioner där kvinnor tenderar att föredra mindre regioner. Några tänkbara förklaringar till kvinnors mer positiva attityd kan vara att arbete är mindre centralt för kvinnors identitet och de är mer vana att vara mångsysslande och att pussla ihop en komplex vardag. Samtidigt kan omstrukturering i ekonomin, framväxten av servicesektorn, och ökade möjligheter att arbeta hemifrån tack vare internets utbredning bidra till ökad sysselsättning inom yrken där kvinnor dominerar och kanske möjliggöra att de kan bo kvar i glesbygden.

Referenser

Aufhauser, Elisabeth; Herzog, Siegrun; Hinterleitner, Vera; Oedl-Wieser, Theresia and Reisinger, Eva, 2003. *Principles for a 'Gender-Sensitive Regional Development'*, Institut für Geographie und Regionalforschung, Universität Wien: Vienna.

Bull, Marianne, 2001, *Västra Götaland – en pilotregion på väg mot jämställda tillväxtavtal*. Slutrapport etapp I, Västra Götalandsregionen.

Forsberg, Anette, 2010. *Kamp för bygden*, avhandling Institutionen för kultur- och medievetenskap/Etnologi, Umeå universitet, Etnologiska skrifter 53.

Forsberg, Gunnel, 1996. "Är landsbygden en kvinnofälla?" sidor 17-40 in *Kvinnor och män i dialog om regioners framtid* SIR working paper 5b, SIR: Östersund.

Friberg, Tora, 1993. *Den andra sidan of myntet*, Glesbygdsmyndigheten: Östersund.

Horelli, Liisa, 1997. Engendering Evaluation of European Regional Development, *Evaluation*, Vol. 3(4): 435-450).

Hudson, Christine, 2008. The gender-equal region – a new image for an old region? pp 260-289 in Bukve, O., Halkier, H. and de Souza, P. (Eds) *Towards New Nordic Regions, Politics, Administration & Regional Development*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag 2008.

Hudson, Christine & Rönnblom, Malin, 2007. Regional development policies and the constructions of gender equality – the Swedish case, *European Journal of Political Research*, vol 46 (1): 47-68.

Lindberg, Malin, 2010. *Samverkan för innovation*, PhD thesis, Luleå Technical University.

Lindsten, Simone; Hallberg, Ylva; Mared, Margit; Bull, Marianne och Esbro, Ulf, 2001. *Om regionalpolitiken blev jämställd – jämställdhetsperspektiv på regional politik*, Länsstyrelsen Västra Götaland, Göteborg.

Mella, Orland, Palm, Irving och Bromark, Kristina, 2011. *Mångfaldsbarometern 2011*, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.

NUTEK, 2004a. Starka regioner – för ökad konkurrenskraft och välfärd, Info nr 045-2004, Stockholm: NUTEK.

NUTEK, 2004b. Resurscentra för kvinnor – en kraft för hållbar regional utveckling? R 2004:14, NUTEK: Stockholm.

NUTEK, 2005. *Årsbok 2005* NUTEK: Stockholm.

NUTEK, 2009. *Årsbok 2009* NUTEK: Stockholm.

Näringsdepartement, 2004. *Målet är hållbar tillväxt*, Regeringskansliet, Näringsdepartement, Stockholm.

Rees, Teresa, 2000. The learning region? Integrating gender equality into regional economic development, *Policy & Politics*, Vol. 28 (2): 179-91

Rönblom, Malin och Christine Hudson, 2007. ”Tillväxt revisted’ – röster om tillväxt och utveckling i Gnosjöregionen”, i *Kommunal ekonomi och politik*, vol.11 (1).

Rönblom, M., 2002. *Ett eget rum? Kvinnors organisering möter etablerad politik* (Statsvetenskapliga institutions skriftserie, 2002:3). Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

SOU 2005/06:155 Makten att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål Fritzes Offentliga Publikationer: Stockholm.

Wiberg, Ulf och Lind, Tommy, 2012 Uppfattningar om att leva och bo i norr. I Lidström, A. (red.) *Ett delat Norrland – på väg mot regioner?* Forskningsrapporter i statsvetenskap vid Umeå universitet, 2012:1.

14. Norrland och de globala utmaningarna

Nils-Gustav Lundgren, Luleå tekniska universitet och CERUM, Centrum för regionalvetenskap, Umeå universitet

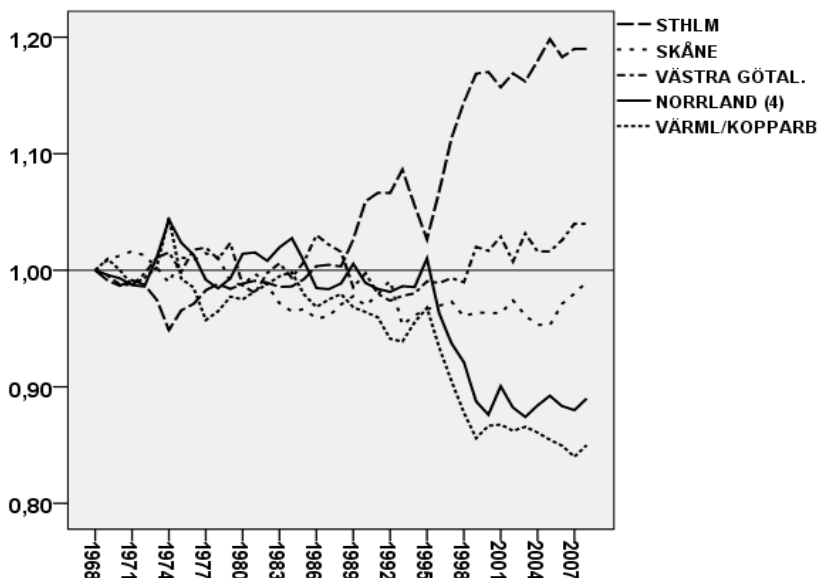
De svenska regionerna och globaliseringen

Våren 2011 presenterade den ekonomiska samarbetsorganisationen OECD en omfattande rapport som från ett regionalt perspektiv granskat den svenska ekonomins utveckling under det senaste årtiondet (OECD 2010). OECD:s analytiker betonar främst i sin rapport två särdrag i den svenska samhällsutvecklingen som de betraktar som både en styrka och som en stor utmaning inför framtiden. Inget land har en så regionalt koncentrerad ekonomi som Sverige (med undantag för Portugal), men kan samtidigt uppvisa de absolut minsta regionala inkomstskillnaderna inom gruppen av 28 OECD-länder.

I de tre storstadsregionerna dvs. Stockholms län, Region Skåne och Region Västra Götaland bor idag 51 procent av befolkningen, men där produceras 57 procent av Sveriges BNP. Av den tillväxt som skett i hela den svenska ekonomin under de senaste tio åren kommer 70 procent från de tre storstadsregionerna. En viktig fråga som OECD ställer är hur de mycket starka koncentrationsprocesser som idag pågår i framtiden ska kunna förenas med den långt drivna regionala utjämning av inkomster och andra livsvillkor som länge kännetecknat Sverige (se OECD 2010, främst s.13-74).

OECD:s analys av Sverige har i allt väsentligt ett rätt kortsiktigt tidsperspektiv, dvs. de senaste tio åren. Vilka mer långsiktigt verkande krafter finns då bakom det som skett i den regionala utvecklingen sedan 1990-talets mitt/slut? Att den svenska ekonomins regionala tillväxtförutsättningar undergått avgörande förändringar sedan 30 år, dvs. främst sedan 1980-talets slut, visar figur 14.1. Där ser vi, med basåret 1968, hur BRP (Bruttoregionprodukten) i fem delar av Sverige avviker i förhållande till utvecklingen i hela den svenska ekonomin, den horisontella linjen i figuren. De "regioner" som figuren visar är Stockholms län, Region Skåne, Västra Götaland, Norrland samt Värmland/Kopparberg.

Figur 14.1 Tillväxt i bruttoregionprodukt relativt Sverige i fem valda regioner 1968-2009.

Anmärkning: Källa: Olsson Spjut 2010.

Påtagligt är hur ekonomin (bruttoregionprodukten, BRP) i Stockholm utvecklats starkt sedan mitten av 1980-talet jämfört med Sverige i stort (den horisontella linjen). Västra Götaland har sedan slutet av 1990-talet också haft en tillväxt starkare än den nationella, medan region Skåne tenderat att växa något långsammare, men "tappar inte mark" relativt sett. Skåne har snarare närmat sig riksgenomsnittet under de senaste 5-6 åren.

Slående är också hur svagt de fyra nordligaste länen i Sverige utvecklas sedan början av 1990-talet. Hur två län med en tämligen likartad struktur som Norrlands, dvs. Värmland och Kopparberg, utvecklats framgår också i figuren. Där förefaller den, jämfört med riket, påtagligt svaga tillväxten börja betydligt tidigare, redan i mitten av 1980-talet, och har sedan dess legat klart under även den norrländska.

I ett mycket kortsiktigt perspektiv kan vi i figur 14.1 notera att den kraftiga devalveringen av den svenska kronan 1992, efter det misslyckade försvaret av kronkursen, "lyfter" tillväxten i Norrland och i Värmland/Kopparberg, medan motsatt effekt inträffar i Stockholm. Kraftiga devalveringar gynnar framförallt, men på mycket kort sikt, de råvarubaserade exportbranscherna. Efter det att den s.k. IT-bubblan sprack år 2001 uppvisar Stockholm en viss tillbakagång liksom också de två andra storstadsregionerna men även Norrland.

Men bortsett från sådana kortsiktiga händelser är det betydligt viktigare att notera den avgörande strukturella förändring i de regionala utvecklings-

förloppen som förefaller inträffa för drygt 20 år sedan, vid skiftet mellan 1980- och 1990-talen. Fram till dess finns påtagligt små skillnader mellan regionernas tillväxt i förhållande till hela landets, dvs. små svängningar runt den horisontella linjen. Vad är det då som hänt och som lett till detta förändrade och nya, regionala utvecklingsmönster? Två stora, till globala "krafter" relaterade, processer måste då utpekas.

Den ena är att Sverige för ca 20 år sedan tvingades till de åtgärder som Grekland, Italien, Irland, Portugal, Belgien m.fl. nu, under extremt hård press, står inför. Vad det handlar om är främst att bringa de offentliga budgetarna i balans. En konsumtion/"välfärd" i hög grad baserad på upplåning är inte "hållbar" på särskilt lång sikt (om man inte är en tillräckligt gigantisk gäldenär som USA). Långivare till länder med en sådan utveckling blir till slut allt mer skeptiska till ytterligare utlåning och då infaller "plötsligt", till följd av någon mer eller mindre slumpmässig, ofta internationell finansiell händelse, samhälls-ekonomiskt fullkomligt omöjliga räntenivåer. Sverige mötte akut den situationen med en "hysterisk" marginalränta hos Riksbanken på 500 procent den 17 och 18 september 1992. Den genomgripande budgetsanering, med många mer långsiktigt verkande strukturförändringar i de offentliga utgiftssystemen, som då påbörjades fick givetvis stora följdverkningar i hela det svenska samhället och säkert även i ett regionalt perspektiv. Hur de under 2011 akut krisutsatta EU-länderna ska kunna hantera sina liknande problem nu, utan att ha möjlighet till den drastiska devalvering som Sverige kunde göra 1992, är svårt att se.

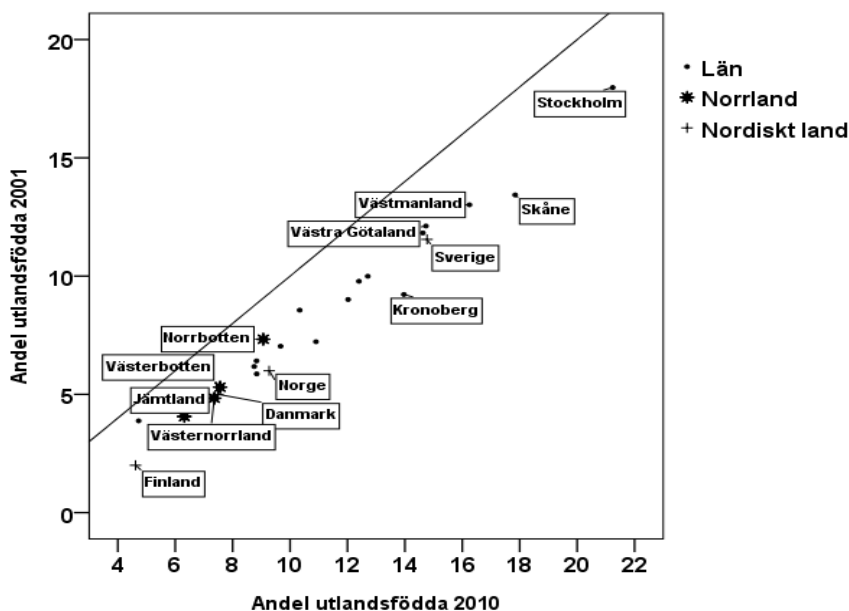
Den andra händelsen av globala dimensioner, som inträffade samtidigt, var att Sovjetunionen kollapsade med följden att även det s.k. sovjetblocket i Östeuropa upplöstes. Plötsligt fanns, för Sveriges och Norrlands del, en tämligen välutbildad och samtidigt lågavlönad arbetskraft på ett kort geografiskt avstånd. Det utsatte självklart, till att börja med enklare rutinartad tillverkning, för mycket hård konkurrens. Företag i Sverige med sådan inriktning konkurrerades snabbt ut eller förlade delar av, eller hela, sin produktion till främst de nu självständiga länderna i Baltikum för att kunna överleva som företag. Norrland fick tidigt i hög grad känna på effekterna av sådana omlokaliseringar av produktionen. Många sågverksanläggningar i norr har sedan 1990-talet monterats ner och sålts till främst Ryssland och de baltiska länderna, men den processen har berört också många andra branscher i norr som t.ex. kablage- och småbåts-tillverkning.

Vad som nu pågår, på en än mer global nivå, är att Sydostasiens och då främst Kinas komparativa fördelar, starkt påverkar den svenska produktionens lokalisering och förutsättningar. Nationella "prestigeföretag" som Volvo och SAAB berörs får stor uppmärksamhet, medan det faktum att ett stålverk i Luleå, OVAKO:s anläggning, monterats ner av tillresta kineser och packats i fartyg för att flyttas till Kina, har inte uppmärksamats på samma sätt.

En annan aspekt på de globala förändringarna, utöver stora varu-, kapital-, informations- och tjänsteströmmar över nationsgränserna, är en ökad rörlighet av människor mellan kontinenter och länder. Av figur 14.2 ser vi andelen utlandsfödda i alla svenska län och i de fyra stora nordiska länderna år 2001 och 2010. Stockholms län har idag drygt 21 procent utlandsfödda i sin befolkning, en

ökning från 18 procent år 2001. Därefter kommer region Skåne med en ökning från 13 till 18 procent och Västmanland med en ökning från 13 till 16 procent.

Figur 14.2 Andel utlandsfödda i svenska län och i de fyra stora nordiska länderna 2001 och 2010.

I Norrbotten är idag 9 procent utlandsfödda, en ökning från 7 procent sedan år 2001. Motsvarande andel och ökning är från 5 till 8 procent i Västerbotten, från 5 till 7 procent i Västernorrland och från 4 till 6 procent i Jämtland. För hela Sverige har andelen ökat från 12 till 15 procent. Det kan jämföras med Finland som gått från 2 till 5 procent, Danmark från 5 till 7 procent och Norge från 6 till 9 procent på 10 år.

Invandringen är ett påtagligt, och uppenbarligen för vissa människor mycket provocerande, uttryck för globaliseringen. Sverigedemokraternas (SD:s) entré i riksdagen i valet 2010, Sannfinländarnas stora valframgångar i Finland hösten 2011 och det ohyggliga som utspelades i Norge i slutet av juli 2011 är förvisso väldigt olika, men dock uttryck för detta.

I det svenska riksdagsvalet år 2010 fick SD, med relativt små variationer, i medeltal 3,9 procent av rösterna i Norrlands 44 kommuner och mandat i 15 av dessa. Den största andelen SD röster finns i Härjedalen med 7, och den lägsta i Umeå med 2,3 procent. Andelen SD-röster är i Norrland relativt låg jämfört med t.ex. Skåne med sina 11 procent som kommungenomsnitt. Som medelvärde bland alla Sveriges 290 kommuner fick SD drygt 6 procent av rösterna år 2010.

Föreliggande kapitel ska undersöka hur globaliserat Norrland egentligen är, sett ur ett individ- och medborgarperspektiv. Vi ska studera hur norrlänningarna förhåller sig till globaliseringens olika uttryck såväl i arbetslivet som på fritiden.

Vi ska också undersöka om några mer påtagliga förändringar skett i dessa förhållningssätt sedan år 2008 då en liknande undersökning genomfördes (se Lidström 2009).

Arbetets och fritidens globalisering

Hur stor andel av norrlänningarna som i sitt arbete har kontakt med personer från andra länder visar tabell 14.1. De helt utan utlandskontakter i arbetet varierar mellan var tredje och var fjärde person i norrlandslänen, dvs. lika många som har sådana kontakter flera gånger i veckan. Små skillnader finns mellan länen, även om Norrbotten och Västernorrland uppvisar en något, men inte signifikant, högre frekvens utlandskontakter. Jämfört med motsvarande fråga år 2008 finns inga skillnader.

Tabell 14.1 Kommer du i ditt arbete i kontakt med personer från andra länder?
Kolumnprocent.

	Norr- botten	Väster- botten	Väster- norrland	Jämt- land	Totalt
Flera gånger i veckan	26	23	28	16	24
Flera gånger i månaden	14	14	13	15	14
Flera gånger per år	17	14	18	18	17
Mer sällan	19	17	15	20	18
Aldrig	24	31	26	32	29

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 1 542 personer.

Hur ser då utlandskontakterna i arbetet ut om vi betraktar Norrland utifrån ett ortsperspektiv. Den inledningsvis refererade OECD-rapporten, och figur 14.1, har visat att den svenska ekonomin nu genomgår en grundläggande strukturell förändring vars innebörd främst kännetecknas av en kraftig koncentrationsprocess, dvs. stark tillväxt i de största orterna. Av det skälet ska i det följande skillnader mellan län fortlöpande jämföras med skillnader mellan orter av olika storlek. Är det då så att den norrländska globaliseringen främst berör de största orterna? Att det nog inte förhåller sig så visar tabell 14.2. Visserligen anger något fler i glesbygdskommuner att de aldrig har utlandskontakter, medan något fler i de mellanstora och stora kommunerna anger sådana kontakter flera gånger i veckan, men dessa skillnader är inte statistiskt signifikanta.

Tabell 14.2 Kommer du i ditt arbete i kontakt med personer från andra länder? Kolumnprocent.

	Glesbygds- kommuner	Mellanstora kommuner	Stora kommuner	Totalt
Flera gånger i veckan	19	26	25	24
Flera gånger i månaden	11	14	14	14
Flera gånger per år	18	16	16	17
Mer sällan	17	19	17	18
Aldrig	34	25	28	28

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 1 542 personer.

Hur ser då de internationella kontakterna ut, dvs. med vilka länder och kontinenter finns täta, alternativt mer glesa, kontaktnät? Det visar tabell 14.3 där Norrbottens starka finlandsrelation tydligt framgår, liksom jämtarnas täta kontakter med Norge. I övrigt finns ett likartat kontaktmönster fördelat på länder och kontinenter för de fyra länen. Jämfört med motsvarande fråga från 2008 finns egentligen inga skillnader som antyder någon tendens till förändring i kontaktmönstren. Dock kan nämnas att för Norrbottens del har kontakterna med Ryssland och Östeuropa möjligen intensifierats något. År 2008 angav 24 procent av norrbottningarna kontakter med Ryssland och 21 procent med Östeuropa. Den andelen är som tabell 14.3 visar nu 33 respektive 29 procent.

Tabell 14.3 Om du i ditt arbete har kontakt med personer från andra länder, varifrån kommer dessa? Procent.

	Norr- botten	Väster- botten	Väster- norrland	Jämt- land	Totalt
Norge	48	38	38	61	56
Finland	63	35	41	25	43
Övriga Västeuropa	42	45	44	40	43
Sydeuropa	21	27	27	21	24
Ryssland	33	19	21	16	23
Östeuropa	29	24	30	26	27
Asien eller Afrika	36	46	46	34	42
Nord- eller Sydamerika	17	19	24	13	19
Australien, Nya Zeeland eller Oceanien	7	4	9	7	7

Anmärkning: Flera alternativ kunde anges. Tabellen bygger på svar från 1 118 personer.

Vilken karaktär har då dessa kontakter? Det visar tabell 14.4 där vi ser att, oavsett kommunstorlek, arbetar omkring var tredje norrlänning med en utlandsfödd kollega på sin arbetsplats. Omkring fyra procent har själv arbetat/arbetar utomlands och 60 procent möter regelbundet personer från andra länder i sitt arbete. Omkring 40 procent har regelbunden kommunikation med andra länder via e-mail, telefon och/eller brev. Det kan här anmärkas att exakt samma mönster finns på länsnivå.

Tabell 14.4 Hur ser dina kontakter med personer från andra länder ut? Procent.

Utlandskontaktens art	Glesbygds- kommuner	Mellanstora kommuner	Stora kommuner	Totalt
Arbetar med utlandsfödd kollega på min arbetsplats	37	30	35	34
Arbetar själv ibland utomlands	5	4	4	4
Möter regelbundet folk från andra länder på min arbetsplats	65	64	59	61
Har utlandskontakt via mail, telefon, m.m.	35	39	43	41

Anmärkning: Flera alternativ kunde anges. Tabellen bygger på svar från 1 074 personer.

En annan typ av utlandskontakter är utlandsresor i arbetet. Hur ofta sådana sker i respektive norrlandslän visar tabell 14.5. Där framgår att omkring 80 procent av alla förvärvsarbetande aldrig reser utomlands i arbetet. En liten grupp, mellan 5 och 8 procent gör sådana reser fler gånger per år, medan omkring 15 procent reser utomlands någon gång per år eller mera sällan. Inga signifikanta skillnader mellan länen föreligger.

Tabell 14.5 Hur ofta har du under det senaste året rest utanför Sverige i ditt arbete? Kolumnprocent.

	Norr- botten	Väster- botten	Väster- norrland	Jämt- land	Totalt
Flera gånger per år	8	5	7	6	6
Mer sällan	15	17	14	14	15
Aldrig	77	78	80	80	79

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 1 493 personer.

I tabell 14.6 kan vi se hur resmönstren ser ut. Liksom i motsvarande undersökning år 2008 riktas norrbottniska arbetsresor i hög grad mot Finland, men även mot Norge, liksom jämtarnas frekventa resande till vårt västra grannland. Västerbottningar och västernorrلänningar har oftare Västeuropa som resmål i sina arbeten. Det måste dock betonas att några slutsatser om resmönstren mer "fördelat" inte kan göras då vi totalt på fyra län bara har att "fördela" 333 utlandsresenärer i arbetet.

Tabell 14.6 Om du i ditt arbete har rest utomlands, vart reste du då? Procent.

	Norr-botten	Väster-botten	Väster-norrland	Jämt-land	Totalt
Norge	36	23	32	42	32
Finland	61	23	25	18	34
Övriga Västeuropa	38	60	56	35	49
Sydeuropa	10	24	17	25	18
Ryssland	6	6	3	3	5
Östeuropa	8	5	6	3	6
Asien eller Afrika	2	5	11	10	7
Nord- eller Sydamerika	7	4	13	10	8
Australien, Nya Zeeland eller Oceanien	0	0	4	3	1

Anmärkning: Flera alternativ kunde anges. Tabellen bygger på svar från 333 personer.

En annan aspekt på globaliseringen är behovet att använda andra språk än svenska i sitt arbete eller studier, men också på fritiden och i hemmet. Hur vanligt är det då i Norrland att i arbetet eller studier använda ett annat språk än svenska? Tabell 14.7 visar att 15 procent av Norrbottningarna dagligen använder ett annat språk än svenska, att jämföra med omkring 10 procent i de tre andra länen. Att aldrig använda ett annat språk än svenska omfattar 29 procent av norrbottningarna att jämföra med ca 35-37 procent i övriga norrlandslän.

Tabell 14.7 I ditt arbete eller studier, hur ofta talar, läser eller skriver du på ett annat språk än svenska? Kolumnprocent.

	Norr-botten	Väster-botten	Väster-norrland	Jämt-land	Totalt
Dagligen	15	11	10	7	11
Flera gånger i veckan	15	16	15	17	16
Flera gånger per år	18	15	17	18	17
Någon gång men inte varje år	23	24	21	20	22
Aldrig	29	35	36	37	34

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 1 714 personer.

Hur ofta andra språk än svenska används i de norrländska hemmen visar tabell 14.8. Där framträder i stort sett samma mönster som i tabell 14.7, dvs. att norrbottningar oftare dagligen använder ett annat språk än svenska även i sina hem.

**Tabell 14.8 Hur ofta använder du ett annat språk än svenska i ditt hem?
Kolumnprocent.**

	Norr- botten	Väster- botten	Väster- norrland	Jämt- land	Totalt
Dagligen	15	9	11	6	11
Flera gånger i veckan	12	12	11	11	11
Någon gång per år eller mindre	35	42	34	40	37
Aldrig	39	41	45	44	42

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 2 005 personer.

Vilka språk det handlar om i Norrland visar tabell 14.9. Där kan vi se att i Norrbotten finns ett starkt inslag av finska och tornedalsfinska. Engelskans generella dominans i alla fyra länen framgår också. Vi kan även notera att samiska regelbundet används av mellan en och två procent i Norr- och Västerbotten. Om vi istället grupperar Norrland i Fjäll-, inlands- och kustkommuner så används samiska regelbundet av drygt 5 procent av befolkningen i fjällkommunerna. Anmärkas bör att tabell 14.9 visar språkanvändningen generellt, dvs. regelbundet såväl i arbetet, på fritiden som i hemmet.

Tabell 14.9 Om du regelbundet använder ett annat språk än svenska, vilket språk handlar det då om? Procent.

	Norr- botten	Väster- botten	Väster- norrland	Jämt- land	Totalt
Engelska	81	95	95	93	91
Finska	22	2	2	2	7
Meänkieli	16	1	0	0	5
Samiska (nord/syd)	2	1	0	0	1
Romani	0	0	0	0	0
Annat språk	14	15	15	16	15
Aldrig	29	35	36	37	34

Anmärkning: Flera alternativ kunde anges. Tabellen bygger på svar från 1 130 personer.

Om användningen av ett annat språk än svenska relateras till att vara gränskommun/inte gränskommun, dvs. till Norge eller Finland finns ingen signifikant skillnad. Orsaken är givetvis att norska inte kategoriserats som ett "främmande" språk i vår undersökning. Om vi begränsar oss till de tre kommuner som gränsar till Finland så använder 25 procent av befolkningen där ett annat språk än svenska dagligen. Tabell 14.9 visar också att 14-16 procent av norrlänningarna regelbundet använder något "annat språk" än de här "fördefinierade". Givetvis innebär invandringen att många olika språk regelbundet används såväl i arbetet som på fritiden men kanske framförallt i hemmen i norr.

Vi har hittills undersökt den norrländska globaliseringen från en geografisk dimension, men ska nu göra det utifrån en yrkesdimension. Den fråga som ska besvaras är vilka skillnader i "globaliseringsgrad" som finns beroende på vilken position i arbetslivet, dvs. vilken typ av yrke, en person har.

I tabell 14.10 ser vi att utlandskontakter i arbetet omfattar mellan 45 och drygt 80 procent oavsett personens yrkestillhörighet. Personer i ledande befattningar och högutbildade specialister reser dock betydligt oftare utomlands i arbetet, använder oftare ett annat språk än svenska och kommunicerar oftare via e-mail, telefon m.m. med personer på ett annat språk än svenska. Däremot har personer i ledande ställning betydligt färre utlandsfödda kollegor på sin arbetsplats. Flest utlandsfödda kollegor finns i yrkesgruppen service, omsorg och försäljning, bland vilka fler än varannan har det. Den nordsvenska arbetsmarknaden är alltså, liksom den svenska, i hög grad segregerad på ”hög/ledande nivåer”.

Tabell 14.10 Olika yrkesgruppers internationaliseringsgrad i Norrland. Procent.

Yrkesgrupp	Utlands- kontakt i arbetet	Rest utom- lands i arbetet	Annat språk än svenska i arbetet	Utlands- född kollega på arbetet	Utlands- kommu- nikation, mail m.m.	N
Högutbildade med specialistkompetens	84	27	84	31	46	379
Tekniker och andra med kort högskole- utbildning	82	30	79	30	54	222
Ledningsarbete	77	42	71	21	59	110
Kontors- och kundservice	76	16	64	31	62	106
Process- och maskinoperatör, transportarbete	68	14	57	34	21	108
Service, omsorg, försäljning	68	7	50	57	15	252
Hantverk, bygg och tillverkning	61	15	52	32	26	170
Yrken utan särskilda utbildningskrav	59	12	48	33	20	53
Jord- och skogsbruk, m.m.	45	16	48	22	50	42

Anmärkning: Flera alternativ kunde anges. Tabellen bygger på svar från 1 390 personer.

Tabell 14.10 visar också att minst 50 procent i sitt arbete regelbundet använder ett annat språk än svenska. Om denna tabell jämförs med motsvarande undersökning från 2008 framgår att ”internationaliseringsgraden” ökat i alla avseenden, och i alla yrkesgrupper, på bara två år.

Fritidens resmönster i norr

I tabell 14.11 kan vi se hur fritidsresandet fördelas på län och destinationer. Drygt 85 procent av norrlänningarna reser årligen utanför sitt län, huvudsakligen till något annat län i norr eller till övriga Sverige. Vi ser också att utlandsresandet är omfattande. Av de som rest utanför sitt län har omkring 80 procent varit utomlands. Det som främst skiljer länen åt är, av naturliga skäl, att norrbott-

ningarna ofta reser till Finland, medan jämtarna betydligt oftare än andra norrlänningar besöker Norge. Vid en jämförelse mellan tabell 14.11 och motsvarande undersökning år 2008 framgår att snart sagt allt utlandsresande, av alla skäl och i alla riktningar, ökat med några procentenheter fram till 2010.

Tabell 14.11 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna rest utanför ditt hemlän på din fritid? Procent.

Har du rest utanför ditt hemlän under det senaste året?	Norr-botten	Väster-botten	Väster-norrland	Jämt-land	Totalt
Nej	16	14	11	14	14
Ja	85	86	89	86	86
Vart reste du då?					
Annat län i Sverige	48	62	54	51	54
Övriga Sverige	67	68	74	73	70
Norge	14	14	13	31	16
Finland	40	9	8	4	16
Övriga Europa	31	37	34	36	35
Utanför Europa	14	14	16	10	14
Totalt utlandet av de som rest utanför sitt län	90	77	76	82	86

Anmärkning: Flera alternativ kunde anges. Tabellen bygger på svar från 2 145 personer.

Hur värderas globaliseringen?

Hur olika uttryck för globaliseringen värderas av norrlänningarna visar tabell 14.12. Den mest positiva värderingen gäller ett ökat internationellt polis-samarbete, därefter kommer att ny kunskap och teknik snabbt når oss, billigare varor, nya matvanor, nya varor och butiker. Det kan också noteras att en övervägande positiv värdering finns för utländska grannar, fler med rötter utomlands i den egna kommunen och att möta nya kulturer och religioner.

En klart övervägande del av norrlänningarna värderar som något starkt negativt utkonkurrerade arbetsplatser, det militära engagemangen utomlands, svagare gränskontroller och att svenska politikernas handlingsfrihet begränsas. När det gäller Sveriges politiska engagemang utomlands väger den positiva och negativa opinionen i stort sett lika.

Jämfört med samma frågor 2008 finns inga skillnader av betydelse. Möjligen kan noteras att, beträffande de tre frågor som relaterar till invandring, har inställningen blivit 2-3 procentenheter mer positiv sedan 2008. Andelen som svarat "mest bra" är nu, till skillnad från år 2008, lika stor som de som svarat "varken eller". Det innebär en överflyttning från "varken eller" till "mest bra", medan den andel som svarat "mest dåligt" idag lika stor som år 2008, dvs. mellan 5 och 8 procent.

Tabell 14.12 Vilken är din värdering av följande tänkbara effekter av globaliseringen?

	Mest bra (%)	Varken eller (%)	Mest dåligt (%)	Vet ej (%)	Procent- balans
Internationellt polissamarbete ökar	70	14	1	15	+69
Ny teknik och kunskap snabbt hit	69	14	0	17	+69
Vissa varor billigare	57	23	3	18	+54
Ny mat och nya restauranger	54	28	3	15	+51
Nya varor och butiker	53	29	3	14	+50
Utländska grannar	39	39	5	17	+35
Elitidrotten blir mer internationell	35	39	3	23	+32
Oftare möta andra kulturer och religioner	40	36	8	17	+32
Fler i den egna kommunen mer rötter utomlands	35	39	7	18	+32
TV-kanaler från hela världen	38	40	7	15	+31
De fem nationella minoriteternas rätt stärks	29	38	5	27	+24
Sverige blir mer konkurrensutsatt	22	38	23	17	-1
Sverige engageras politiskt utomlands	23	30	26	20	-3
Gränskontroller avskaffas eller blir färre	17	29	38	17	-21
Svenska politikers handlingsfrihet begränsas	6	30	40	24	-34
Sverige engageras militärt utomlands	10	25	46	20	-36
Vissa arbetsplatser konkurreras ut	4	24	51	22	-47

Anmärkning: Procentbalansen utgörs av skillnaden mellan andelarna som svarat "mest bra" och "mest dåligt". Tabellen bygger på svar från 2 205 personer.

Av tabell 14.13 framgår att globaliseringen uppfattas som klart mer positiv bland de som bor i befolkningsrika kommuner, medan de negativa omdömena främst präglar boende i glesbygdskommuner (skillnader som alla är statistiskt signifikanta på 0,000 nivån). Genomgående svarar 10 procentenheter fler "mesta bra" bland de som bor i befolkningsrika kommuner jämfört med de som bor i glesbygdskommuner. Det gäller globaliseringens följder för såväl Sverige, Norrland som för den egna kommunen.

Detta stämmer väl med den inledningsvis refererade OECD-rapportens slutsatser. Medborgare i mer koncentrerade och befolkningsrika orter uppfattar i betydligt högre grad globaliseringens uttryck som positiva, medan de som bor i mindre orter i större omfattning ser och upplever negativa konsekvenser. Några egentliga skillnader mellan länen föreligger inte.

Tabell 14.13 Din värdering av globaliseringens konsekvenser för Sverige, Norrland och hemkommunen? Procent.

Globaliseringens konsekvenser	Glesbygds-kommuner	Mellanstora kommuner	Stora kommuner
För Sverige?			
Mest dåligt	6	8	6
Varken eller	12	11	9
Mest bra	53	52	62
Vet ej	30	29	23
För Norrland?			
Mest dåligt	13	11	9
Varken eller	12	13	11
Mest bra	46	48	56
Vet ej	29	29	24
För kommunen?			
Mest dåligt	15	12	10
Varken eller	11	12	11
Mest bra	44	47	55
Vet ej	30	29	24

Anmärkning: Tabellen bygger på svar från 2 351 personer.

Vi ska nu undersöka i vilken grad som inkomst, utbildning, kön, ålder och i vilken typ av ort man bor, sammantaget, och var för sig, påverkar uppfattningen om globaliseringens följder för den egna kommunen. Tabell 14.14 visar hur olika personliga attribut hos medborgare påverkar inställningen till globaliseringen. Tabellen visar de partiella effekterna av respektive attribut beräknat i procentenheter jämfört med den fördelning som alla svarande uppvisar. Signifikanta effekter på 5 %-nivån markeras med fet stil.

Vi ser att en hushållsinkomst över 600 000 Skr ökar de globaliserings-positivas andel med drygt 7, och en universitetsutbildning med nästan 12 procentenheter. Att bo i en glesbygdskommun sänker de positivas andel med drygt 5 procent och en kort utbildningsbakgrund med nästan 12 procentenheter.

Tabell 14.14 Hur uppfattar olika människor globaliseringens följder för den egna kommunen? Procent.

	Mest bra	Varken eller	Mest dåligt	Vet ej
Hela populationens fördelning	51,8	11,4	11,4	25,4
Kön				
Man	2,8	0,8	1,6	-5,2
Kvinna	-2,6	-0,8	-1,5	4,8
Ålder				
15-29 år	-1,7	-1,5	2,5	0,7
30-49 år	1,5	0,3	-0,6	-1,2
50-64 år	0,7	1,5	0,4	-2,6
65 – w år	-1,7	-1,4	-1,0	4,1
Hushållsinkomst				
- 200 000	-7,7	-2,2	0,5	10,6
201 000 – 400 000	-2,3	1,0	0,3	1,4
401 000 – 600 000	3,6	0,3	-0,7	-4,1
601 000 - w	7,3	-0,7	0,7	-7,7
Utbildning				
Kort utbildning	-11,7	-2,6	0,9	11,2
Medellång utbildning	-0,1	0,9	0,5	-1,3
Högskole/universitetsutbildning	11,9	0,5	-2,1	-11,9
Kommuntyp				
Glesbygdskommun	-5,4	-1,0	4,3	2,1
Medelstor kommun	-3,0	1,5	0,3	1,2
Stor kommun	3,0	-0,7	-1,2	-1,1

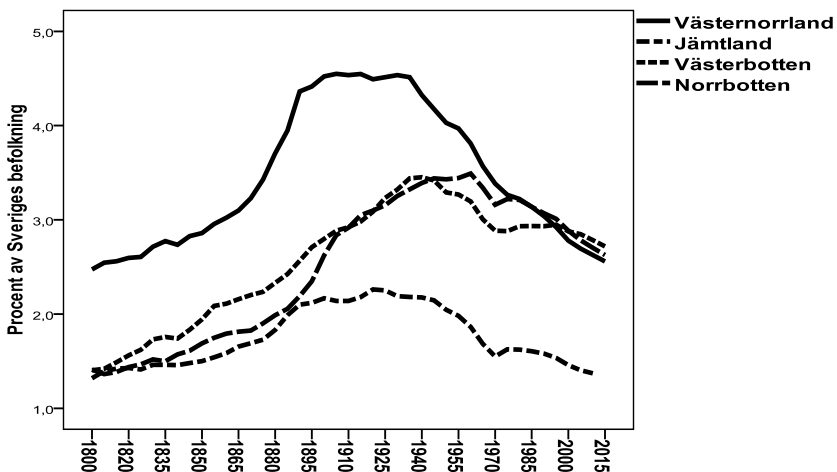
Anmärkning: Med fet stil markerade effekter är statistiskt signifikanta på 5%-nivån. Dessa procentenheter kan alltså adderas till eller subtraheras från hela populationens fördelning gällande ett visst svarsalternativ. Beräkningsmetod se Bethlehem 2006. Tabellen bygger på svar från 2 084 personer.

Från tabell 14.14 kan vi dra slutsatsen att om det rör sig om en man, i ett hushåll med en hushållsinkomst över 600 000 kr, som har högskoleutbildning och som bor i en befolkningsrik kommun då stiger den globaliseringspositiva andelen till nästan 80 procent. "Motpolen" är då en kvinna, med en inkomst under 200 000, med endast grundläggande utbildning, som är äldre än 64 år och bor i en glesbygdskommun. Bland dessa uppgår de globaliseringspositiva till mindre än 23 procent. Den högsta andelen "vet ej" svar, nära 60 procent, finner vi hos kvinnor med årsinkomster mindre än 200 000 kr, med kort utbildning och som bor in en glesbygdskommun. Den lägsta andelen "mest dåligt" svar finns bland kvinnor, med lång utbildning och som bor i en befolkningsrik kommun. Bland dem finns bara knappt 7 procent som svarat "mest dåligt".

Norrlands framtid – globalisering, intensiv konkurrens och en allt större invandring?

I figur 14.1 har vi sett att det norrländska produktionssystemet sedan tjugotalet år inte riktigt förmått följa den, av storstadsregioner starkt påverkade, genomsnittliga i riket. I ett mer långsiktigt perspektiv har norra Sverige demografiskt sett, efter den intensiva industrialiserings- och därmed expansionsperioden 1870-1920, utvecklats relativt långsamt i en nationell jämförelse. Figur 14.3 visar de fyra nordligaste länens andel av hela Sveriges befolkning sedan 1800-talets början. För Västernorrlands del kulminerar befolkningsandelen redan vid sekelskiftet 1900, medan Norr- och Västerbottens andel växer in på 1940/50-talen. Det beror främst på en regional ekonomi som, förutom att vara skogsindustriellt baserad, med en därtill relaterad verkstadsindustri, också kom att omfatta gruvor, stål- och annan metallförädling med tillhörande expansion av den offentliga sektorns olika delar. Därefter har dock norra Sverige inte alls följt den nationella tillväxten vad gäller befolkning (mer om bakgrunden till Norrlands ekonomiska utveckling och debatten om denna se t.ex. Lundgren 2009 samt Eriksson 2010 och 2011).

Figur 14.3 De fyra nordligaste länens andel av Sveriges befolkning 1810-2015.

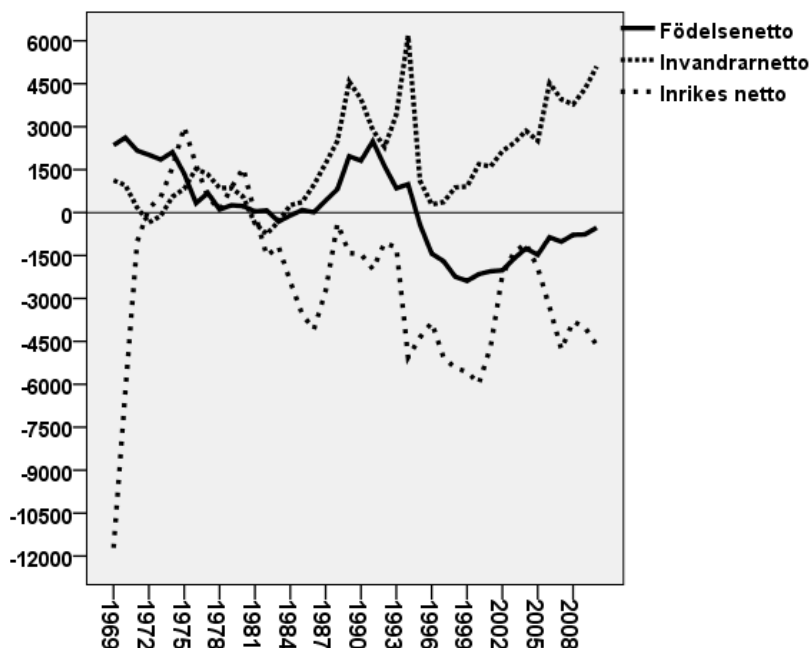

Anmärkning: Källa: SCB Befolkningsstatistik.

Hur ser då Norrlands demografiska situation ut idag? Det visar figur 14.4 där vi kan se att en tämligen lång historia av (inrikes) nettoutflyttning och en, även jämfört med riket, påtagligt åldrande befolkning, givetvis får konsekvenser på lång sikt. Idag är medelåldern i Sverige ca 40 år, att jämföra med norrlands-länen/kommunerna på mellan 42 och 43 år (Umeå undantaget med 41 år). Norrlands demografiska situation sedan 40 år sammanfattas i figur 14.4. Den

visar tre demografiska nyckeltal som avgör befolkningsutvecklingen, nämligen födelseöverskottet samt nettot för de in- och utrikes flyttningarna sedan år 1970.

Figur 14.4 Födelsenetto samt nettot för ut- och invandring, utrikes respektive inrikes, i Norrland 1970-2010.

Anmärkning: Källa: SCB Befolkningsstatistik.

Figuren illustrerar slutfasen på den stora utflyttningsperioden på 1950- och 1960-talen. År 1970 flyttade, inrikes, nästan 12 000 fler norrlänningar från norr mot söder, än i motsatt riktning. De utrikes flyttningsrörelserna uppvisar samtidigt ett nettoöverskott på ca 1 000 personer. Vad som hänt därefter framgår tydligt. Det negativa födelseöverskottet (fler döda än födda) blir "permanent" sedan 1990-talets början, liksom det negativa inrikes flyttnettot från 1980-talet. Samtidigt uppvisar Norrland sedan början av 1980-talet ett kontinuerligt positivt utrikes flyttningsnetto. En slutsats är således att den såväl absoluta som relativa demografiska tillbakagången i Norrland skulle ha varit än mer "dramatisk" om inte en invandring från andra länder samtidigt ägt rum. Flyttrörelser inom och utom landet är dock ytterst komplicerade processer. Givetvis kommer de utrikes inflyttarna i större eller mindre omfattning att, efter en tid i norr, registreras som inrikes utflyttare. Hur många av invandrarna till Norrland som stannar kvar avgörs av de norrländska samhällenas förmåga att erbjuda en attraktiv livsmiljö vad gäller arbeten, men också i ett otal andra avseenden som ligger till grund för

människors "livsval" beroende på ålder, kön, utbildning, härkomst, lokal förankring, etnisk tolerans m.m. m.m.

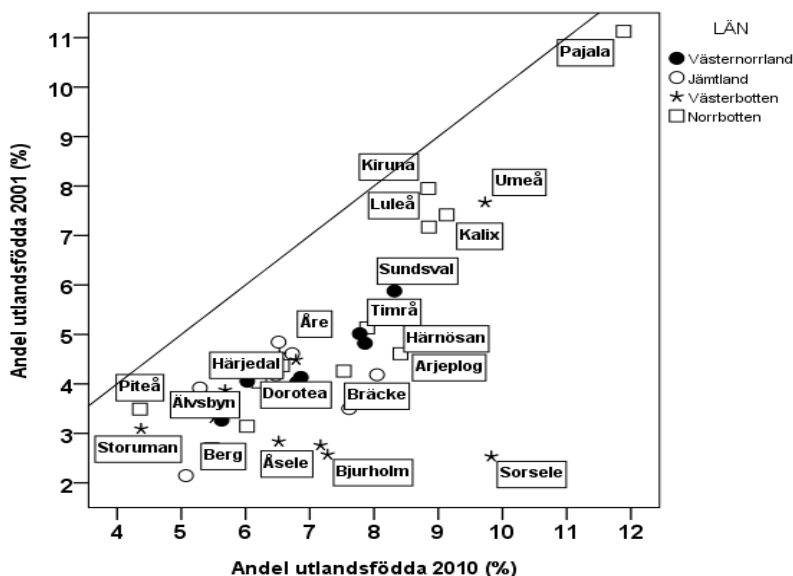
Dock kan vi av figur 14.4 dra slutsatsen att de optimistiska befolkningsmålsättningar inför framtiden som ständigt marknadsförs av kommuner och län i norr, t.ex. "Vi ska bli 10 000 fler" som det står på skyltar vid infarterna till Luleå, i realiteten i hög grad måste handla en avgörande fråga, som dock sällan/aldrig berörs, nämligen; Hur skall en omfattande invandring komma till stånd, och i så fall från vilken del av världen, vilka människor och med vilka konsekvenser? En närmast "dödstystnad" råder dock i hög grad, i Sverige och i Norrland, vad gäller den frågan från politiskt och annat etablerat håll, undantaget en del arbetsgivarföreträdare som vill öka viss invandring, och Sverigedemokraterna med sin, enligt min mening, fulltständigt verklighetsfrämmande, agenda om att på avgörande sätt försöka reducera invandringen. Vi skall avslutningsvis återkomma till dessa frågor.

Hur omfattande är då den totala, utomnordiska, invandringen till Sverige idag? Enligt SCB:s befolkningsstatistik har nära 442 000 personer från utrikes ort bosatt sig i Sverige under perioden 2004-2010, vilket är ca 5 procent av de 9 miljoner som nu bor i Sverige. Knappt 84 000 av dessa, 19 procent, kan karaktäriseras som flyktingar, skyddsbehövande m.m. Lika många har arbete eller studier som skäl medan den största andelen, 46 procent dvs. drygt 200 000 personer, har kommit till Sverige på grund av olika typer av familjeband.

Hur omfattande är då invandringen till Norrlands olika delar? Figur 14.5 visar andelen utlandsfödda 2001 och 2010 fördelat på Norrlands 44 kommuner. Övertorneå och Haparanda finns inte med i figuren då dessa kommuner uppvisar en extremt hög andel utlandsfödda. I Övertorneå är drygt 25 procent, och i Haparanda nära 40 procent utlandsfödda, den absolut högsta andelen i Sverige. Den närmast följande kommunen i landet är Botkyrka med ca 35 procent, följd av Södertälje och Malmö med ca 30 procent av befolkningen född utanför Sverige. För Tornedalskommunernas del handlar den höga andelen utlandsfödda om "nordbor", dvs. från Finland.

Figuren visar att få invandrare finns i t.ex. Piteå, Älvsbyn, Storuman, Östersund och Berg medan Pajala (av samma skäl som Haparanda och Övertorneå), Kiruna, Luleå, Kalix, Umeå, Sundsvall och Sorsele idag har mellan 8 och 10 procent utlandsfödda. Påfallande är den starka ökningen i Sorsele, från bara drygt 2 procent år 2001 till idag nära 10 procent. Det beror på att en omfattande mottagning av ensamkommande flyktigbarn organiserats i kommunen. Generellt sett gäller dock att Norrlands kommuner idag, i förhållande till landet som helhet har relativt få, eller ca 7 procent, utlandsfödda. Det är samma nivå som i Danmark och Norge, men bara knappt hälften av hela Sveriges andel.

Figur 14.5 Andel utlandsfödda i Norrlands kommuner år 2001 och 2010.

Anmärkning: Källa: SCB Befolkningsstatistik.

Avslutande reflektioner om den norrländska invandringens samvetsfrågor

Vilka uppfattningar uttrycker då norrlänningarna om Sveriges val beträffande globaliseringen, som förutom en konsekvent hävdad frihandelspolitik också bl.a. innefattar en mycket liberal och generös invandringspolitik? Vi såg i tabell 14.12, på tre frågor som direkt relaterar till invandring - att själv få invandrare till grannar, att fler i den egna kommunen är invandrare och att oftare möta andra kulturer och religioner - så uttrycker mellan 35 och 40 procent en positiv hållning, dvs. har svarat "mest bra". Lika många svarar "varken eller", medan 5-8 procent uttrycker en negativ hållning, dvs. "mest dåligt". Vid en jämförelse med svar på samma frågor år 2008 har andelen positiva ökat något, medan andelen negativa är oförändrad. Tabell 14.15 sammanfattar hur inställningen till att få invandrare som grannar ser ut i Norrland idag, dvs. 2010 (med samma beräkningsmetod som i tabell 14.14).

Tabell 14.15 Hur uppfattar olika människor i Norrland att få invandrare som grannar.

	Mest bra	Varken eller	Mest dåligt	Vet ej
Hela populationens fördelning	39	39	7	15
Kön				
Man	-2,0	2,9	1,5	-2,3
Kvinna	1,9	-2,7	-1,4	2,1
Ålder				
15-29 år	7,7	-4,8	-1,8	-4,6
30-49 år	1,5	0,3	-0,6	-1,2
50-64 år	-1,0	1,8	-0,2	-0,6
65 – w år	-8,0	2,2	-1,8	7,6
Hushållsinkomst				
– 200 000	-2,3	-7,3	2,5	7,3
201 000 – 400 000	-0,8	1,8	-1,2	0,1
401 000 – 600 000	1,7	2,2	-1,3	-2,7
601 000 - w	1,5	0,2	2,0	-3,6
Utbildning				
Kort utbildning	-8,1	-1,5	1,8	7,8
Medellång utbildning	-2,0	3,1	0,4	-1,5
Högskole/universitetsutbildning	12,7	-5,2	-2,7	-4,8
Kommuntyp				
Glesbygdskommun	-0,8	0,6	-1,6	1,9
Medelstor kommun	-2,8	1,5	0,8	0,5
Stor kommun	1,7	-1,0	0,0	-0,7

Anmärkning: Med fet stil markerade effekter är statistiskt signifikanta på 5%-nivån. Dessa procentenheter kan alltså adderas till eller subtraheras från hela populationens fördelning gällande ett visst svarsalternativ. Beräkningsmetod se Bethelhem 2006. Tabellen bygger på svar från 2 051 personer.

Män är definitivt mer negativt inställda än kvinnor, medan inkomst har en tämligen oklar effekt. De med låga inkomster är dock signifikant mer negativa. Däremot är effekten av utbildning entydigare. Med en lång utbildning ökar andelen positiva med nästan 13, medan en kort utbildningsbakgrund minskar andelen positiva med drygt 8 procentenheter.

Ålder verkar också ha en rätt entydig effekt. Bland personer yngre än 30 år är andelen "invandrarpositiva" 8 procentenheter större, medan andelen är 8 procentenheter färre bland de över 65 år. Bland de äldsta finns också signifikant fler som anger alternativet "vet ej". Det innebär att om vi betraktar en kvinna, som har en universitetsutbildning och är yngre än 30 år, då är andelen positiva till en invandrare som granne drygt 60 procent. Däremot är bland män, med kort utbildning och äldre än 65 år, bara var femte, dvs. 20 procent, invandrarpositiva. Bland kvinnor, som har en universitetsutbildning och är yngre än 30 år finns bara 1 procent som anger alternativet "mest dåligt" med att få en invandrare som

granne. Var man bor i Norrland, dvs. i glesbygd, mellanstor kommun eller de största städerna verkar inte ha någon betydelse för inställningen till invandring, vid sidan av andra personliga egenskaper/attribut.

Vilka mer grundläggande frågor accentueras om Norrland ska möta en omfattande invandring, dvs. att börja närma sig de 15 procent som idag är den nationella andelen? Med den kategoriska, och kanske provocerande titel "Vi har aldrig haft mångkultur" beskriver och analyserar Andreas Johansson Heinö, FD i statsvetenskap vid Göteborgs universitet, avsaknaden av en mer djupgående och principiellt grundad invandringspolitisk diskussion i Sverige. Han skriver:

För att begreppet "ett mångkulturellt samhälle" ska vara meningsfullt måste det .. syfta till något mer än att olika kulturer lever sida vid sida i mer eller mindre etniskt homogena enklaver. I ett mångkulturellt samhälle delar vi en offentlighet. Annars är det inget samhälle, hur mångkulturellt det än må vara. Trenden i europeisk politik under 2000-talet är att lyfta fram en specifik uppsättning liberala värden som nationen anses vara enad kring och som invandrare bör tvingas anpassa sig till. I Sverige har ännu bara några få försiktiga steg tagits i denna riktning. Fortfarande tvekar etablerade politiker att definiera kriterier för den nationella gemenskapen (Johansson Heinö, 2011).

I en annan artikel skriver filosofiprofessorn vid Lunds universitet, Svante Nordin, att invandrare till Sverige "röstat med fötterna för en annan civilisation än den egna" men:

Samtidigt för de med sig åtskilligt av sin egen kultur. När de väl kommit fram har de blandade känslor. De har under stora uppoffringar sökt sig till något bättre. Samtidigt måste de på sätt och vis uppleva det som kränkande att detta bättre är bättre och att det de själva kommit från (och övergivit) är sämre. Går det att lösa konflikten? Så länge det strikt handlar om maträtter, klädsel eller helger är svårigheterna inte oövervinnerliga. Men när det gäller demokrati, åsiktsfrihet, tolerans eller sekularism? Eller när det handlar om värden som gäller familj, barnuppfostran eller kvinnors ställning? Här handlar det om mer än enbart praktiska problem. Det handlar om ett dilemma hos själva det liberala samvetet. Liberal kultur bygger på pluralism och tolerans. Pluralismen måste ge spelrum även för pluralismens fiender, toleransen att även tolerera toleransens fiender. Men inte i vilken utsträckning som helst (Nordin 2011).

Finns förutsättningar att påbörja den diskussionen, i ett bredare moraliskt/etiskt/ideologiskt perspektiv - också norr? Hur Norrland, med en betydligt större andel personer med utländsk bakgrund och en, på ett nytt sätt "multikulturell" framtida tillvaro, ska möta framtiden är definitivt inte något varken självklart eller enkelt!

I hög grad som ett resultat av internationella påtryckningar, och EU-medlemskapet, har Sverige motvilligt och, "sent om sider", erkänt existensen av fem nationella minoriteter, nämligen samer, tornedalingar, svensk-finländare, romer och judar. I tabell 14.12 har vi sett att på frågan, "De fem nationella minoriteternas rätt stärks", har 29 procent svarat "mest bra", 5 procent "mest dåligt" medan flertalet svarat "varken eller" eller "vet ej", dvs. 65 procent.

Vi kan ur vår enkätundersökning få en uppfattning om hur stark dessa fem, sedan lång tid historiskt förankrade etniska identiteterna är bland norr-

länningarna. På frågan "I vad mån känner du dig som något av följande?" anger drygt 8 procent, i varierande grad en samisk identitet. Motsvarande andel för svenskfinländare är drygt 13 procent, för en tornedalsk identitet drygt 10 procent och för en judisk, respektive romsk identitet 1 procent. Frågans formulering utgörs av 7 alternativ, från "Passar inte alls" till "Passar helt och fullt" (förmodligen hade andelarna varit än högre om enkäten distribuerats på något eller några av minoritetsspråken i norr, andelen romsk identitet måste vara kraftigt underskattad av detta, och många andra, skäl).

Norra Sverige har en mycket lång och, i "verklig mening", mångkulturell historia, dvs. en sådan som Johansson Heinö i sin ovan citerade artikel menar inte existerat i Sverige. Det har inte handlat om "etniskt homogena enklaver". Det samisk-, finsk-, tornedalsfinska-, och i viss mån romska, har på, om än olika (och "ojämlika") sätt, och definitivt med olika styrka, artikulrats även i en, som Johansson Heinö skriver, "delad offentlighet". En spektakulär fråga som då kan resas är om den sedan 500 till 1000 år långa "mångkulturella historia av samlevnad", som främst Norrbotten och Västerbotten uppvisar (norrmännen i Jämtland inte att glömma bort), också kan komma att utgöra en viss "konkurrensfördel" inför framtidens utmaningar om dessa, till en viktig del, kommer att handla om att bemästra en allt större invandring - även från utomnordiskt håll, och en ny "multikulturalism"?

Referenser

Bethlehem, J. 2006. Analysis of Tables. Netherlands Central Bureau of Statistics, Voorburg, The Netherlands, January 2006.

Eriksson, Martin, 2010. Synen på befolkning och försörjning i Norrland 1940-1970 – En översikt av forskning och samhällsdebatt. CERUM.

Eriksson, Martin, 2011. Norrländska utvecklingsstrategier under nya förutsättningar för tillväxt och beslutsfattande 1990-2010. CERUM.

Johansson Heinö, Jonas, 2011. Vi har aldrig haft mångkultur. Axess, nr 5, juni 2011 s.45.

Nordin, Svante, 2011. En intellektuell revolution. Axess, nr 5, juni 2011 s.41.

OECD, 2010. OECD Territorial Reviews SWEDEN 2010.

Olsson Spjut, Fredrik, 2010. BRP i norr – utveckling och trender i bruttoregionsproduktens utveckling i norrlandslänen 1968-2007. CERUM.

Lidström, Anders (red), 2009. *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Lundgren Nils-Gustav, 2009. Norrland, Sverige, Europa och världen. I Lidström, Anders (red). *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*. Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

15. Norrland – både enhetligt och delat

Anders Lidström, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet och
Kerstin Westin, Institutionen för geografi och ekonomisk historia, Umeå
universitet

De fyra nordligaste länen omfattar mer än hälften av Sveriges yta och har ca 877 000 invånare. Det vore underligt om inte ett sådant område rymde omfattande inomregionala skillnader. Vissa delar är helt obebyggda, andra är glest befolkade och en till ytan mycket begränsad del är urbaniserad. Glesa bygder återfinns förvisso också i södra och mellersta Sverige, med det speciella med Norrland är de ofta långa avstånden. Glesbygden blir mer påtaglig i norr!

Människor i olika delar av Norrland skiljer sig åt i fråga om vad de anser och vad de gör. Traditioner och vanor skiljer sig åt. Två av de nationella minoriteterna – samer och tornedalingar – har sina ursprung i Norrland. Trots detta finns det mycket som förenar. Inte minst berörs alla norrlänningar av det ofrånkomliga faktum att de bor i Sveriges nordliga periferi, men även språkliga och kulturella drag är gemensamma för många. Svaret på frågan ifall Norrland är enhetligt eller delat går därför inte att besvara på ett entydigt sätt.

Då är det mer fruktbart att försöka problematisera och nyansera bilden genom att diskutera i vilka avseenden Norrland är enhetligt respektive delat. I denna bok har vi försökt göra detta genom att i de fyra nordligaste länen och i synnerhet bland dess medborgare återkommande undersöka förekomsten av inomregionala likheter och skillnader. I detta slutkapitel sammanfattar vi den bild som avtecknar sig och diskuterar implikationer av detta, inte minst för Norrlands regionalisering.

Det enhetliga Norrland...

Ett uttryck för ett enhetligt Norrland, som framträder i kapitel 8, är att en stor majoritet av norrlänningarna betraktar sig som just – norrlänningar. Ibland brukar man hävda att norrlänningen egentligen inte finns utan bara är en myt, som underbyggs av populärkultur och missuppfattningar. Ett vanligt argument brukar vara att Norrland är så ytmässigt stort att människor inte kan ha en

gemensam identitet. Därför skulle de som bor där i första hand vara till exempel jämtlänningar eller norrbottningar, men knappast norrlänningar. Människor bär emellertid på flera, parallella territoriella identiteter. Man kan exempelvis, som Carl Bildt understrukt, samtidigt vara hallänning, svensk och europé. Dessutom är de främsta territoriella identiteterna knutna till lokalsamhället och till staten. Vår undersökning visar emellertid att mellan 70 och 80 procent av de boende i de fyra nordligaste länen starkt identifierar sig som "Norrlänning" som en beteckning för vad de är. Det är procentandelar som ligger ungefär på samma nivå som länsidentiteterna, det vill säga känslan av att vara till exempel västerbottning eller jämtlänning. För de som bor i Västernorrland är till och med norrlandsidentiteten starkare än länsidentiteten.

Ett annat uttryck för ett enhetligt Norrland är att de partipolitiska sympatierna ser annorlunda ut i Norrland än i storstäderna, men också i relation till landet i övrigt. Den kraftiga tillbakagången för Socialdemokraterna och Vänsterpartiet vid de senaste allmänna valen har inte haft någon motsvarighet i de nordligaste länen. Som framgår i kapitel 5 har tillbakagången för dessa bägge partier efter 2002 års val endast varit ca 6 procentenheter i Norrland mot ca 13 procentenheter i storstadsområdena. Undersökningen visar också att en större del av norrlänningarna anser sig stå mer till vänster än vad man gör i resten av landet, trots att norrlänningarna i de flesta frågor har samma politiska uppfattningar som svenskarna i övrigt. Det tycks således finnas en effekt som bromsat Socialdemokraternas och Vänsterpartiets valmotgångar i norr. På motsvarande sätt kan man också tala om regionala valvindar genom Moderaternas, Folkpartiets och Miljöpartiets starka dominans i storstäderna och Sverigedemokraternas framgångar i de sydligaste länen. Till detta kommer att väljarna i de fyra nordligaste länen generellt är mindre benägna att byta parti mellan valen och att personrösta än vad man är i landet i övrigt.

Dessa regionala skillnader förvånar eftersom åsiktsbildningen inför val i hög grad sker via nationella media och att partiorganisationerna på lokal och regional nivå allmänt försvagats under senare tid. Särskilt förvånande är att betydelsen av den regionala hemvisten tycks öka, snarare än minska. Samtidigt säger detta något om att valresultaten inte bara avspeglar människors åsikter och sociala klass, utan att det också har betydelse var man bor. Det finns lokala och regionala värderingar och traditioner som slår igenom – trots allt tal om globalisering och nationella medias betydelse. Kanske har Socialdemokraternas och Vänsterpartiets partiorganisationer kunnat bibehålla sin ställning som åsiktsbildare hos medborgarna i norr. Vad som än ligger bakom krävs ytterligare forskning för att bättre kunna förstå dessa förändringar.

Ett tredje exempel på något som förenar Norrland är dagspressens fragmenterade karaktär. Den består av lokala tidningar som är starkast på utgivningsorten och med endast begränsad bevakning av det som sker i grannlänen. Webb-läsande av tidningar har inte nämnvärt skapat nya medievanor på tvärs över länsgränserna. Med undantag för Mittnytt har radio- och TV-media i första hand ett fokus på förhållanden i varje län för sig. Om större regioner skulle bli aktuella finns det således inga media som är regiontäckande (möjligen med undantag för Mittnytt). Detta kan komma att medföra att mediebevakningen i första hand

skulle ske med utgångspunkt från hur den egna orten påverkas av de regionala frågorna och inte med tanke på regionen som helhet.

Ett fjärde uttryck för ett enhetligt Norrland är att många av de aspekter på Norrlands utveckling som vi undersökt inte i första hand följer territoriella dimensioner. Det kan visserligen finnas skillnader mellan till exempel kvinnor och män eller mellan personer med olika utbildningsbakgrund, men inte mellan olika delar av norra Sverige. Några exempel på sådana skillnader, som alla har betydelse för regionens utveckling, är:

- Norrlänningarna är genomgående ungefär lika nöjda med demokratin i kommunen och i Sverige och ungefär lika missnöjda med hur den fungerar i EU.
- Man har ungefär samma nivå på kunskaperna om riksdags- och kommunalval oberoende av var man bor.
- Det finns en stor överensstämmelse i åsikterna om hur naturresurserna bör nyttjas bland medborgarna i de olika länen och bland kust- respektive inlandsbor.
- Fördelningen av hemarbetet mellan män och kvinnor följer samma, i huvudsak traditionella mönster och detta skiljer sig inte åt mellan städer och glesbygd.
- Synen på invandring är positiv i hela Norrland. Det finns inga skillnader som hänger samman med var i norra Sverige man bor.

Det finns således en hel del i våra analyser som pekar på enhetlighet i norrlänningarnas syn på det som är viktiga grunder för den regionala utvecklingen.

... och det delade Norrland

Redan av inledningskapitlet framgick hur Norrland i avgörande avseenden är delat, inte bara mellan länen i fråga om möjliga framtida regioner utan även i en dimension som är mer öst-västlig. Distinktionen går i huvudsak mellan å ena sidan expansiva kommuner framför allt vid kusten och glest bebyggda och små inlands- och fjällkommuner. Även om det finns viktiga undantag från detta mönster, till exempel kommuner i västra Jämtland som ökat sin befolkning och någon kustkommun i Västernorrland som tappat invånare fångar denna dimension in viktiga skillnader inom Norrland. Det gäller till exempel skillnader i fråga om demografiska förutsättningar, hur arbetsmarknaden ser ut och medborgarnas välbefinnande. I de kommuner som expanderat är till exempel befolkningen genomgående mer nöjd med den kommunala servicen, kommunen som en plats att bo på och möjligheterna till inflytande över de kommunala besluten. Till detta kommer också skillnader mellan länen, som förvisso gör länen mer homogena men Norrland mer heterogent.

De som bor i *Norrbottnen* framstår som starkt länsorienterade, inte minst genom att de har den starkaste länsidentiteten. Norrbottningarna vill också mer än andra att varje län skall bilda egen region och är mest kritiska till varje form

av större region. Det kanske därför inte är en tillfällighet att regional-TV har störst andel tittare i Norrbotten. I Norrbotten känner man också större samhörighet med andra på orten och kommunen. Detta hindrar inte att det är lättare för nyinflyttade att känna samhörighet med andra i Norrbotten än vad det är i de andra norrlandslänen. Intrycket av öppenhet trots en stark länsidentitet förstärks av en stark orientering mot globalisering. I Norrbotten är det vanligare att man i arbetet använder ett annat språk än svenska. Jämfört med boende i andra norrlandslän är man även mest nöjd med den egna kommunens insatser för att främja sysselsättning och företagsutveckling, och minst missnöjd med statens insatser på detta område.

Något som, kanske lite förvånande, utmärker medborgarna i *Västerbotten* är att de genomgående tycks värdera sina landstingspolitiker mer positivt än vad man gör i andra län. De har visserligen sämre kunskap om de frågor och kandidater som är aktuella i landstingsvalet än vad man har i andra norrlandslän, men uppvisar trots detta störst förtroende för sina landstingspolitiker. Detta mönster stämmer emellertid med resultat även från den medborgarundersökning som genomfördes 2008 och kan möjligen hänga samman med region-sjukhusets placering i länet och att några sjukhusnedläggningar inte varit aktuella. I regionfrågan sticker Västerbottningarna ut genom att så många saknar åsikt. De lyssnar vidare mindre på lokalradio än medborgarna i Norrland i övrigt.

Invånarna i *Västernorrland* avviker från medborgare från övriga län framför allt genom sin tydligt negativa inställning till de egna landstingspolitikerna. Det är uppenbart att den kris som landstingspolitiken genomgått, och som närmare skildras i kapitel 4, har satt djupa spår i medborgarnas uppfattningar. Här är man minst nöjd med landstingsdemokratien och har minst förtroende för landstingspolitiker. Att detta inte bara bygger på tillfälliga intryck styrks av att västernorränningarna samtidigt har de bästa kunskaperna om landstingspolitikens frågor och kandidater. I Västernorrland finns det starkaste stödet för större regioner, men detta hänger inte samman med den aktuella krisen utan var framträdande redan i 2008 års undersökning.

Jämtland, till sist, utmärker sig genom att dess medborgare, jämfört med boende i andra norrlandslän, känner minst samhörighet med andra på samma ort och i samma kommun och att det tycks vara det minst internationaliserade av de fyra länen. Trots närheten till Norge har jämtlänningarna genomgående färre kontakter i arbetet med personer från andra länder. I Jämtland finner man vidare de mest kritiska uppfattningarna om statens insatser för att främja sysselsättning och företagande. Kanske lite förvånande är länsidentiteten lägre än i både Norrbotten och Västerbotten.

Utöver olikheter mellan medborgarna i de olika länen råder det också viktiga skillnaderna mellan större och expanderande kommuner och små kommuner. Många av dessa skillnader avspeglar olikheter i strukturella villkor. Det är tydligt att *förutsättningarna för demokratin* ser olika ut. I större och expanderande kommuner är kunskaperna om riksdags- och landstingsval mer utbredd och man har genomgående större förtroende för demokratiska institutioner och politiker. I de mindre kommunerna och glesbygdskommunerna mår däremot den lokala

demokratin bättre i den meningen att man där har större kunskaper om den kommunala politiken och de kommunala politikerna än vad man har i de stora kommunerna. Dessutom är det fler som byter parti i kommunalvalen och fler som prioriterar person före parti vid valen. Det är ingen nyhet att kommunpolitiken i de små kommunerna är mer inriktad på person och i mindre grad betonar partipolitiska skillnader.

En annan viktig skillnad gäller *medievanorna* i olika delar av Norrland. Vid kusten och i de större kommunerna, där det ofta ges ut inte bara en utan ibland två tidningar, är tidningsläsandet mer omfattande än vad det är i glesbygdskommunerna. Där är i stället medborgarna mer benägna att titta på regional TV och lokalradio. Även *fritids- och kulturvanorna* är relaterade till det utbud som är tillgängligt. Det mesta som förutsätter tillgång till fritidsanläggningar och kulturinstitutioner, och som främst finns i städerna, konsumeras mer av stadsbor än av inlandsbor. Å andra sidan är det vanligare att de som bor i glesbygd och små kommuner reser till fritids- och kulturaktiviteter i andra kommuner, vilket reducerar skillnaderna i tillgång. I städerna finns också en större nöjdhet med det som formar livsvillkoren, som vård, utbildningsmöjligheter, kollektivtrafik och butiker, vilket i hög grad hänger samman med att dessa resurser främst finns i städerna.

När det gäller *förutsättningarna för regional utveckling* går en tydlig gräns mellan städerna och glesbygden. Trots tillgång till mindre utvecklingsresurser per invånare ser medborgarna i städerna mer positivt på konsekvenserna av EU-medlemskapet för det egna länets utveckling. Man tycker också där att globaliseringen i högre grad haft positiva effekter på den egna kommunen och Norrland och är mer optimistiska i fråga om den framtida samhällsutvecklingen. I glesbygden är skillnaderna mellan kvinnor och män påtagliga. Kvinnor är mer positiva till förutsättningarna för lokal utveckling i den egna kommunen men männen är mer positiva till att inrätta större regioner och är mer optimistiska i fråga om deras konsekvenser för bland annat ekonomisk utveckling. Det är också anmärkningsvärt att när det gäller medborgarnas bedömning av entreprenörsandan anses den vara bäst i kust- och fjällkommuner, men svagare i de mellanliggande inlandskommunerna.

Sammantaget råder således påtagliga skillnader mellan både de fyra länen och mellan kustkommuner och glesbygdskommuner i fråga om viktiga förutsättningar för regionalisering och regional utveckling. I hög grad avspeglar dessa strukturella förutsättningar och traditioner. Detta är viktig kunskap vid utformandet av en regional utvecklingspolitik som kan engagera och mobilisera medborgarfliertalet. Just av detta skäl är medborgarnas uppfattningar i dessa frågor viktiga. Men dynamiken i regioner ligger i att de rymmer så olika – och ofta komplementära – egenskaper. Vad vore en stad utan ett omland? Vad vore landsbygden om det inte fanns städer inom något så när rimligt avstånd? En stad skulle inte vara stor om det inte fanns mindre i närheten.

Och framtiden?

Processen med att försöka få till stånd större regioner i norra Sverige har inte varit framgångsrik under de år som studerats i denna bok. Detta beror till en del på att parter inte kunnat komma överens i de tilltänkta regionbildningarna. Bedömningen är dessutom nu ganska entydig att regeringen ställer sådana krav på de nya regionerna att de som diskuterats i norra Sverige inte har förutsättningar att förverkligas under de närmaste åren. Norrland förblir tills vidare delat och de län som i grunden har sina rötter i 1600-talets administrativa reformer, även om de i många fall i praktiken tillkommit under tidigt 1800-tal, tycks kvarstå.

Det är dock för tidigt att därmed dra slutsatsen att regionfrågan skulle vara slutligt avgjord. Många landstingspolitiker men även kommunpolitiker har engagerat sig starkt i frågan. Glöden kommer säkert att brinna vidare och kan komma att blossa upp om nya möjligheter skapas. Det finns förespråkare för en region med alla de fyra nordligaste länen men det mest realistiska är nog ändå ett Norrland med två regioner.

Oberoende av hur de politiska institutionerna ska se ut framöver kommer dock frågan om Norrlands utveckling att fortsätta att vara högaktuell. Utmaningarna i form av befolkningsutveckling, internationell konkurrens och behov av arbetskraft kommer att finnas, vare sig det är landsting, länsstyrelser, regionala samverkansorgan eller regioner som ska ansvara för regionernas utvecklingspolitik.

Denna studie ger grund för flera viktiga iakttagelser om hur en sådan decentraliserad utvecklingspolitik kan utformas, på ett sätt som sker med såväl folkligt deltagande som legitimitet.

För det första visar resultaten att det finns många gemensamma beröringspunkter som förenar såväl de olika länen som kust- och inland. Inte minst finns en gemensam norrländsk identitet som det borde gå att bygga vidare på. För det andra måste man beakta de skillnader i traditioner och förhållningssätt som finns mellan de olika länen. Det innefattar till exempel att länsidentiteter har olika betydelse och att landstingspolitikens legitimitet varierar. För det tredje bör en norrländsk utvecklingspolitik möta de skilda utmaningar som gäller för de norrländska städerna å ena sidan och för glesbygd och småkommuner å den andra. Glesbygdens utvecklingsbehov har uppmärksamrats men kanske det nu är dags att formulera en norrländsk stadspolitik. Att alla norrländska städer ska kunna fortsätta att vara framgångsrika är långt ifrån självklart.

Enkätundersökningens genomförande

Anders Lidström, Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet

Undersökningens uppläggning

Efter att Norrländsk regionstudie 2008 slutförts fanns önskemål om att forskargruppen skulle fortsätta studierna av den pågående processen, framför allt i anslutning till strävandena att bilda Region Norrland, som omfattande Norrbottens och Västerbottens läns landsting samt Västernorrlands läns landsting utom Sundsvalls och Ånge kommuner. Tre av de landsting som finansierat det första projektet – Norrbotten, Västerbotten och Västernorrland – var också beredda att stå för fortsättningen. Jämtlands läns landsting deklarerade dock att man inte ville medverka i finansieringen. Uppläggningsen skulle vara densamma som i Norrländsk regionstudie 2008, dvs med en studie av regionbildningsprocessen och en medborgarundersökning. Studiet av regionbildningsprocessen skulle i första hand avse arbetet med Region Norrland. För att göra det möjligt att genomföra medborgarundersökningen även i Jämtland, och därmed fortsätta den tidsserie som inleddes 2008, finansierades denna del med projektmedel från statsvetenskapliga institutionen vid Umeå universitet.

Även det nya projektet var ett samarbetsprojekt mellan forskare från Umeå universitet, Luleå tekniska universitet och Mittuniversitetet. För att kunna täcka in nya områden i enkätundersökningen kom forskargruppen delvis att bestå av andra personer. Det gällde bl.a. studier av norrlänningarnas medievanor, kultur- och fritidsmönster, val och partisympatier samt genusaspekter på regional utveckling. Projektet leddes av professor Anders Lidström vid statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

Enkätundersökningen syftade inte bara till att kartlägga olika aspekter på regionaliseringen i Norra Sverige utan avsikten var också att den skulle kunna ligga till grund för jämförelser med motsvarande undersökningar i andra delar av landet. På samma sätt som vid 2008 års studie koordinerades vissa frågor med SOM-institutets undersökningar i Västsverige och Skåne. Ett ytterligare syfte var att tillsammans med 2008 års undersökning utgöra jämförelsepunkt vid senare undersökningar efter en eventuell genomförd regionalisering, för att därigenom kunna ligga till grund för analyser av regionaliseringens effekter.

2010 års studie genomfördes omedelbart efter 2010 års val, bl.a. för att kunna fånga in landstingsvalens speciella karaktär på ett sätt som senare skulle kunna jämföras med kommande regionval.

Efter att landstingen fattat nödvändiga beslut rekryterades forskargruppen i början av 2010. Enkätundersökningen planlades under våren 2010. Efter upphandling anlätades *Kinnmark Information AB*, Stenungsund, som också svarat för genomförandet av 2008 års undersökning. Företaget har svarat för urval av respondenter, tryckning av enkäter och följbrev; utsändning av enkäter, påminnelser via brev och telefon samt kodning och sammanställning av datafiler. Alla filer är avidentifierade för att skydda respondenternas identitet.

Enkätundersökningen gick ut under namnet ”Medborgare i norr 2010 – en frågeundersökning”. 4 000 medborgare bosatta i de fyra nordligaste länen i åldern 15–85 år valdes slumpmässigt ut för att ingå i undersökningen. Någon viktning för att t.ex. få en viss representation från varje län tillämpades ej. Av dem som fick enkäten har 2 351 personer besvarat den, vilket är 63,5 % om hänsyn tas till naturligt bortfall. Uppgifter om bortfallets sammansättning och eventuella representationsproblem redovisas senare i detta kapitel.

Det formulär som användes innehöll 77 frågor, fördelade på 11 områden enligt sammanställningen i tabell 1. I bilaga 2 återfinns den fullständiga enkäten. Enkäten utformades i fyra versioner, en för varje län. Frågor om media var anpassade till det faktiska medieutbudet i de olika länen (se vidare bilaga 2). Dessutom gjorde detta det möjligt att ange länsnamnet, vilket antogs skulle borge för större närhet och därmed högre svarsfrekvens.

Tabell 1 Frågeformulärets innehåll

Fråga	Nummer
Bakgrundsfrågor	1-17
Ansaret för vardagssysslorna	18-20
Trygghet i vardagen	21-25
Hemmahörighet	26-29
Utvecklingen på din ort	30-33
Utvecklingen i din kommun	34-35
Utvecklingen i ditt län	36-38
Kultur- och fritidsvanor	39-41
Medievanor	42-47
Demokrati och inflytande	48-54
Regionalisering	55-57
Valet och valrörelsen	58-67
Resor och kontakter	68-71
Globalisering	72-73
Fler frågor om dig själv	74-77

De flesta frågor hade fasta svarsalternativ men i några fall var frågorna öppna med svar som forskarna kategoriserar i efterhand. Respondenterna hade också möjlighet att kommentera enkäten som helhet på en särskild sida.

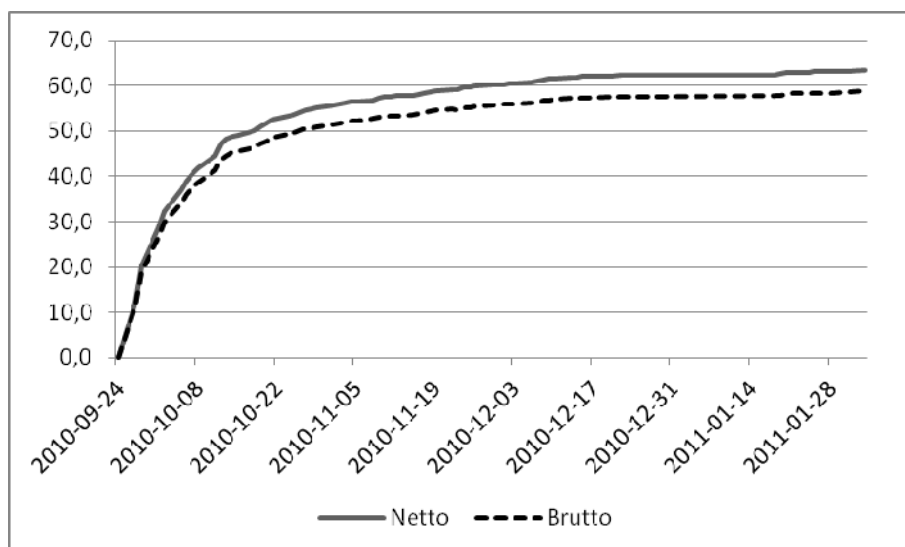
Genomförande och fältarbete

De olika insatserna under fältarbetet genomfördes enligt följande under hösten och vintern 2010-11:

14 september	Aviseringskort skickas ut till samtliga respondenter
20 september	Enkäten skickas ut till samtliga respondenter
28 september	Tack- och påminnelsekort skickas ut till samtliga respondenter
5 oktober	Andra formulär skickas ut till dem som inte besvarat första
14 oktober	Första telefonpåminnelser inleds
19 oktober	Första skriftliga påminnelse
4 november	Andra telefonpåminnelser inleds
11 november	Andra skriftliga påminnelse
23 november	Tredje telefonpåminnelser inleds
30 november	Tredje skriftliga påminnelse Ytterligare telefonpåminnelser
3 februari	Fältstopp
16 februari	Leverans av datafiler

I figur 1 redovisas hur andelen inkomna enkäter successivt ökade. Redan efter ca två veckor från de att enkäterna skickats ut hade ca 35 procent av dem kommit in, vilket motsvarar drygt hälften av samtliga inkomna enkäter. Därefter avtog inflödet successivt. Under undersökningens senare del genomfördes omfattande påminnelseinsatser vilket efter hand också gav utdelning i form av en relativt god svarsfrekvens.

Figur 1 Inkomna enkäter under undersökningsperioden

Hur svarsfrekvensen har beräknats och hur denna ser ut för varje län sammanfattas i tabell 2.

Tabell 2 Beräkning av svarsfrekvensen 2010, jämfört med 2008

	2010	2008
Bruttourval	4 000	4 000
Naturligt bortfall	298	268
Nettourval (bruttourval – naturligt bortfall)	3 702	3 732
Andel naturligt bortfall	7,5 %	6,7 %
Antal ifyllda och inkomna enkäter	2 351	2 392
Svarsfrekvens brutto	58,8 %	59,8 %
Svarsfrekvens netto (inkomna enkäter/nettourval)	63,5 %	64,1 %

Anmärkning: I det naturliga bortfallet ingår respondenter med okänd adress, avflyttade, avlidna, långvarigt bortresta, ej svensktalande samt personer som på grund av sjukdom eller handikapp ej kan svara.

En svarsfrekvens om 63,5 procent får anses vara mycket god för denna typ av undersökningar. Den var endast obetydligt lägre än 2008 års enkät, som besvarades av 64,1 procent av respondenterna. Utöver de intensiva insatser som sattes in för att nå hög svarsfrekvens har det säkert också haft betydelse att enkäten upplevts relevant för de svarande. Enkäten har utformats med tanke på att den skulle kännas som en angelägenhet för norrlänningarna. Trots att många frågor inte var enkla att besvara har en vanlig kommentar från respondenter just varit att man anser att enkätfrågorna är viktiga.

Svarsbenägenhet och bortfallsanalys

Av tabell 3 framgår att urvalet i stort sett överensstämmer med befolkningens sammansättning. Vissa grupper i urvalet har dock varit mer benägna att svara på enkäten än andra. Mönstret stämmer med det som brukar gälla vid denna typ av enkätundersökningar. Den största skillnaden gäller personer i åldersgruppen 15-29 år, som är påtagligt underrepresenterade medan de medelålders och äldsta är överrepresenterade. I den mån ålder spelar roll för respondenternas svar är det sannolikt att just de yngres svar inte får den tyngd som de borde ha haft. Kvinnor har svarat i högre grad än män.

Däremot har det ingen större betydelse var man bor för om man besvarat enkäten eller ej, även om norrbottningarna och de som bor i fjällkommuner varit något mindre svarsbenägna.

Tabell 3 **Befolkningens sammansättning, undersökningens urval och svarande i fråga om kön, ålder, regiontillhörighet och länstillhörighet. Kolumnprocent.**

	Befolk- ningen	Urvalet	Svarande	Differens svarande urval
Kön:				
Man	50,2	50,1	47,5	-2,6
Kvinna	49,8	49,9	52,5	2,6
Summa	100,0	100,0	100,0	
Ålder:				
15-29 år	23,0	21,7	13,5	-8,2
30-49 år	29,7	30,0	27,6	-2,4
50-64 år	24,8	25,4	30,7	5,3
65-85 år	22,5	23,0	28,2	5,2
Summa	100,0	100,0	100,0	
Län:				
Norrbottens län	28,3	28,4	27,3	-1,1
Västerbottens län	29,6	29,5	29,7	0,2
Västernorrlands län	27,7	27,8	29,0	1,2
Jämtlands län	14,4	14,4	14,0	-0,4
Summa	100,0	100,0	100,0	
Befolkningsutveckling 1970-2010:				
Starkt minskande	19,2	19,7	19,4	-0,3
Måttligt minskande	18,5	18,3	18,6	0,3
Ökande	62,3	62,1	62,0	-0,1
Summa	100,0	100,0	100,0	
Kust-, inlands- eller fjällkommun:				
Kustkommun	61,1	61,3	61,5	0,2
Inlandskommun	24,8	24,1	24,7	0,6
Fjällkommun	14,1	14,7	13,7	-1,0
Summa	100,0	100,0	100,0	
Antal		4 000	2 351	

Bilaga 1:

Territoriella indelningar i analyserna

Tabell 1 Kommunernas befolkningsutveckling 1970-2010

Område	Kommuner
Starkt minskande	Kramfors, Sollefteå, Ånge; Bräcke, Ragunda, Strömsund; Bjurholm, Dorotea, Malå, Norsjö, Sorsele, Storuman, Vindeln, Åsele; Arjeplog, Gällivare, Jokkmokk, Kiruna, Pajala, Övertorneå, Övertorneå
Måttligt minskande	Berg, Härjedalen; Härnösand, Örnköldsvik; Lycksele, Nordmaling, Robertsfors, Vilhelmina; Arvidsjaur, Kalix, Älvsbyn
Ökande	Sundsvall, Timrå; Krokom, Åre, Östersund; Skellefteå, Umeå, Vännäs; Boden, Haparanda, Luleå, Piteå

Tabell 2 Kust-, inlands- och fjällkommuner

Område	Kommuner
Kustkommuner	Timrå, Härnösand, Sundsvall, Örnköldsvik, Nordmaling, Robertsfors, Umeå, Skellefteå, Kalix, Luleå, Piteå, Haparanda
Inlandskommuner	Ånge, Kramfors, Sollefteå, Ragunda, Bräcke, Östersund, Bjurholm, Vindeln, Norsjö, Malå, Vännäs, Åsele, Lycksele, Arvidsjaur, Övertorneå, Pajala, Älvsbyn, Boden.
Fjällkommuner	Krokom, Strömsund, Åre, Berg, Härjedalen, Storuman, Sorsele, Dorotea, Vilhelmina, Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare, Kiruna

Tabell 3 Kommunstorleksgrupper

Storleksgrupp	Kommuner
Småkommuner (< 10 000 invånare)	Berg, Bräcke, Ragunda; Bjurholm, Dorotea, Malå, Nordmaling, Norsjö, Robertsfors, Sorsele, Storuman, Vilhelmina, Vindeln, Vännäs, Åsele; Arjeplog, Arvidsjaur, Jokkmokk, Pajala, Älvsbyn, Övertorneå
Mellankommuner (10 000 – 49 999 invånare)	Härnösand, Kramfors, Sollefteå, Timrå, Ånge; Härjedalen, Krokom, Strömsund, Åre; Lycksele; Boden, Gällivare, Haparanda, Kalix, Kiruna, Piteå
Stora kommuner (50 000 – invånare)	Östersund; Sundsvall, Örnköldsvik; Skellefteå, Umeå; Luleå

Tabell 4 Landstingsvalkretsar

Landstingsvalkrets	Kommuner
Norrbottens län:	
Malmfälten	Gällivare, Kiruna
Boden-Jokkmokk	Boden, Jokkmokk
Östra	Haparanda, Kalix, Pajala, Övertalix, Övertorneå
Luleå	Luleå
Pite älvadal	Arjeplog, Arvidsjaur, Piteå, Älvsbyn
Västerbottens län:	
Västerbotten norra	Skellefteå
Västerbotten västra	Dorotea, Lycksele, Norsjö, Malå, Sorsele, Storuman, Vilhelmina, Åsele
Västerbotten södra	Bjurholm, Nordmaling, Robertsfors, Vindeln, Vännäs, Umeå
Västernorrlands län:	
Nolaskogs	Örnsköldsvik
Ådalen	Härnösand, Kramfors, Sollefteå
Medelpad	Timrå, Sundsvall, Ånge
Jämtlands län:	
Jämtlands västra	Berg, Härjedalen, Krokom, Åre
Östersund	Östersund
Jämtlands östra	Bräcke, Ragunda, Strömsund

Anmärkning: Medelpad består egentligen av två landstingsvalkretsar men har av tekniska skäl slagits samman till en i denna analys.

De fyra nordligaste länen omfattar mer än hälften av Sveriges yta och har 877 000 invånare. Ett sådant område rymmer omfattande inomregionala skillnader – inte bara mellan länen utan också mellan kust, inland och fjäll. Men betyder detta att det inte finns något som förenar norrlänningarna? Är skillnaderna mellan olika delar större än det som är gemensamt för landsändans befolkning?

I denna bok undersöker en grupp forskare från de tre nordligaste universiteterna vad det är som förenar norrlänningarna och vad som skiljer dem åt i en rad olika frågor som gäller norrlänningarnas vardag och vad detta har för betydelse för strävanden att skapa större regioner och regional utveckling i norra Sverige. Det gäller frågor om naturresurser, offentlig och privat service, demokrati, val, identitet, medievänor, kultur- och fritidsvanor, ansvarsfördelning mellan kvinnor och män och globalisering. En central fråga är i vad mån det finns grund att tala om "norrlänningar" eller om man i stället borde prata om vilket län man kommer från eller om man är från en kuststad, en ort i inlandet eller från landsbygden.

Denna bok sammanfattar resultaten från ett forskningsprojekt med flera framstående regionforskare från Umeå universitet, Luleå tekniska universitet och Mittuniversitetet. Projektet har finansierats av landstingen i Norrbotten, Västerbotten och Västernorrland men forskarna svarar självständigt för uppläggning, analyser och slutsatser. Sammantaget skapar resultaten bättre grund för att kunna diskutera ifall norra Sverige kan regionaliseras och hur regional utveckling kan åstadkommas.

Ett delat Norrland – på väg mot regioner? är avsedd för alla som är intresserade av regionfrågan och norra Sveriges framtid. Boken kan med fördel användas som lärobok på folkhögskolor, gymnasier och universitet men kan också fungera som underlag för diskussioner i partier, studieförbund och andra folkrörelser.